

55.990

5990

BÁLINT IMRE

SZÉKELYEK

REGÉNY

A SZERZŐ KIADÁSA 1936

SZÉKELYEK

— REGÉNY —

IRTA:

BÁLINT IMRE

ÁRA 2 PENGŐ.

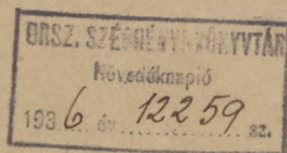

— A SZERZŐ KIADÁSA. —

A szerző a filmesítés és a fordítás
jogát fenntartja magának.

55996

Nyomatott: „Rapid”-nyomdában Csepel, Mária-utca 8. Telefon: 147-5-81.
Nyomdatulajdonos: ifj. Szabó Béla.

Drága Édesanyám!

Szorongó szívem első szava a Tiéd! Te vagy tövises utam pihenő állomása. Neked nyújtom át ezt a csokrot is, amit vándorlásom első szakaszán szedegettem össze. Leülök ide zsámolyodhoz és elmondom; hol jártam és miket éltem át, amióta meleg otthonomból száműzött a sorsom.

Nyájas, levélpergető ősz nélkül kellett a télbe lép-nem. Pesti egyetemista lettem. A dalos nyár már csak bennem égett; köröttem jégcsapok meredeztek és csonttá fagyott kopasz ágak. Barátaim leesett fejjel, keseredett panasszal bujtak össze és azt mondták: nyomorúság. Bennem a tűz pattogott és nem akartam, nem engedtem, hogy pihenjen a lángja. Éreztem, hogy a télben vagyok, de csak a fehér ünneplőbe szőkött természetén akadt meg a szemem, a száncsilingelésen, a gyermekkacajon, a betlehemjáráson s amerre jártam, csak karácsonyfát kerestem. Lestem a körötte repkedő angyalembereket.

Egy napon aztán rongyokba botlottam. Utána segélykiáltások vertek fel. Hunyólelkű emberformák, éhes lázadók zajlottak hörül. Ahogy tovább mentem, láttam, hogy ugyanakkor lampionos szánkák suhannak tova s jazz zenére farsangolnak a gondtalan emberek. Emberek. Ugyanannak a Családnak, ugyanannak a multnak gyermekei.

Akkor kezdtem először érezni, hogy dermesztő hideg van. A lobogó láng bennem egyszerre lelohadt, verde-sett, kihalni készült. Nemzetem minden bűne, nyomorúsága megvilágosodott előttem. Valami csendesén visszahúzott a salétromos szobákhoz. Ott, mint Januárius vére az ősi kehelyben, üde keringésbe lendült bágyadt vérem s a leghatalmasabb érzés ömlött bensőmön végig. Megtaláltam a gyógy-írt, megtaláltam a hivatásomat.

Édesanyám, neked köszönhetem ezt. Nem hoztam magammal ezüstpénzt kis hajlékunkból, mégis mindennél nagyobb örökséget kaptam; meleg aranyszívednek szeretetét. Nekem egész életemre elég lesz ennyi.

A nemzet zöldülő fáján sok-sok papírmagyar élőködik. Szívják erejét, sorvasztják, baltázzák. Érzem; eszme-forradalom van kitörőben. A magyar ujjászületéskor őseink hallatlan erejével kell felvennünk a harcot s úgy kell egymásmellé fektetni vállainkat. Vétkezik mindnyájunk ellen az, aki nem hisz töretlenül a győzelmünkben. Ezért talán sokan ellenségeimmé is lesznek, tűzre kívánnak majd, de nem baj. Ne félj, ez a fegyver kiüti kezünkéből a gyilkot.

Nincs aranyom, nem fog kard fényleni kezemben, nem nyúlok a politika olajszinű hálójához sem. Nem! A toll levitája akarok lenni. Az elhagyatottak, a szenvedők barátja. Az andalgás, a félreállítás, a kishitűség ideje régen lejárt. Két szívvel kell ma születni a magyarnak.

Édesanyám! Olyan árvák, olyan rövidlátók az emberek. Izzadva csákányozzák boldogságukat; békét szomjaznak, mégis örökös testvérharc az életük, mert mindenik külön világot, elbástyázott váréletet akar élni. Ugyanolyanoknak láttam a Föld lakóit Ausztriában, mint Német és Franciaországban; önzőknek és mód felett szeretetleneknek.

Híd akarok lenni kedves anyám e beteg, gőgösségében vergődő társadalom két pólusa között. Össze akarom kötni a kérges és puha kezeket egymással; be akarom temetni a szörnyű szakadékokat és a villák mellé akarom a viskókat építeni.

Hadd barátkozzon össze a róna a hegygel; jege nye a cserjével, hadd tanulja meg mindenik, hogy rendeltetésük, családjuk, uruk ugyanegy. Önzetlen munkaapostolok és nem a csupán bankettes szájöblögetők kellene most. Kerül majd akkor tűz a gyárkazánok alá, fűró a munkáskezekbe, katedra a diplomásnak. Visszaszökik a mosoly a meggyötört arcokra s egy életerős népre fog hullni a felséges Isten békéje.

Igérem ünnepélyesen édesanyám, hogy nem leszek szived örökségének árulója. Fajtestvéreim iránti égő szeretetem és acélos akaratom fog örködni fogadalmam felett.

Végül arra kérlek jó anyám, hogy ne neheztelj rám regényem gyengesége miatt. Abból a színes, ideális időszakból való ez, amikor 21 éves fejemet inkább a mesés felhőkre vetettem fel, mint a sárga földre le. Naiv, romantikus írás, de annyira a szívemből csorgott ki, hogy most három év után sem volt erőm változtatni rajta. Tudom, hogy vak-

merő ez a vállalkozás, de a bátorság mindig gyümölcsözőbb, mint a várakozás.

Kínos akadályokon, sok rosszhiszemű gáncson kellett átvágnom, amíg eljuthattam a kiadásig. Mégis erős a hitem, hogy ez első regényemmel szemben kedves olvasóim megértőek lesznek és gyarlóságai ellenére szívükhöz fogok férközni és megszerettetem velük azt a drága székely népet, amelynek visszajöveteléig csonkán és betegen marad ez a nemzedék.

Drága anyám, simogasd meg édesapám ősz fejét és vigasztald meg most énhelyettem is. Higyje, hogy elrablott szülőföldünket és vele a derüs napokat viszont fogja még látni, mert 7 gyermeke és a többi, a sok ezer magyar apának gyermeke akarja és követeli a hajnalhasadást.

Búcsúzóom tőled Édesanyám. Hosszú még az utam. Az élet kúszanövényzetű rengetegében sokat kell még gábolnom, tapasztalnom, vergődnöm, hogy betöltssem hivatásomat.

Ha belefáradok a küzdelembe, ha vigaszra lesz szükségem; visszatérek hozzád, beszámolok munkámról, mert Te vagy nekem a legnagyobb kincsem és tanácsadóm.

Imádásig szeret a Te Imre fiad.

„Vesse ki a föld is ezt a nemzedéket,
Hogyha veszni hagyja árva Székelységet!”

I.

Éles csengésű szán állt meg a gyulafehérvári klastrom előtt. Subába burkolt székely jobbágy szállt le a bakról. Nagy sietve pokrócokat hajított a két izzadó lóra, aztán szapora léptekkel a bejárathoz sietett. Becsöngetett. A kolomp szavára sötét arcú, sovány barát jelent meg a szögletetrácsnál.

— Kit keres az úr? —

A székely levette illendően báránybőr sipkáját, odadugta fejét a nyíláshoz és szinte a gyónók jámborságával mondotta;

— „Áldassék a menyéi! Alázatta” kérem tisztelendőséged átaladni ezt az irományt a nagyrabbecsütt Anaklét atyának. Oszd kérem azon üzenetet es bémondani, ho'nnékem addig parancsolatom van a várakozásra, még a nemzetés efiúr meg nem gyün. —

Benyúlt báránybélésébe és átadta az agyonpecsézett levelet. A kisablak bekattant. Az öreg szolga a tölgykapuhoz húzódva jólesőleg hallgatózott, hogyan hal el a barát csoszogása, mert hát pontosan szeretett eljárni megbízatásában.

A portás a címzetthez sietett. Vacsora után volt már a konvent. A dohányfüstös, gyérfényű refecróriumban egészen elvonulva, pislákoló mécses mellett ült a barát. A teremben uralkodó élénk hangulatból úgy vált ki a ráncosképű, komoly arc, mint hajlongó búzaszálak közül a jelzőtábla. A portás is félénken közeledett hozzá.

— Pater magiszter, fontos levelet hozott egy székely, azonnal kéri a választ. —

Anaklét gyorsan feltörte a pecsétet, átfutotta a betűket és nyomában kesernyés, fájó vonás jelent meg az arcán.

— Mond a küldöncnek — emelte fel fejét — várjon egy kicsit! —

Felállt, futólag üdvözölte társait és gyors léptekkel

tűnt el a folyosó sötétjében. Az egyik világosablakú cella előtt állt meg. Csendesen benyitott.

Fiatalférfi ült az asztalnál. Az ajtózörejre elfordult s a páter üdvözlétére sietett.

— Pax neked kedves fiam. Egy kis beszélgetésre jöttem. Ül ide a kandalló mellé! —

— Tessék, tessék atyám! —

— Némi szavam volna hozzád Imre. Be akarsz-e hát állni Ferenc katonájának? —

Az ifjú nem látszott meglepődni a váratlan kérdéstől, de azért egy ideig szótlanul meredt a mécses sápadt fényébe.

— Nézd atyám — vetette a papra tekintetét — nálatok nőttek fel. Fiatalférfi, tüzes, ezért, ha nehéz is lesz az iga, cserébe nyugalmat kapok érte. —

A magiszter kivetette a hálót, hogy kipróbálja a fiú állhatatosságát.

— Imre, a zárda falain kívül is lehetsz boldog. Mond félsz a világtól? —

— Félek. —

— Miért? —

— Heves a vérem, elriaszt az a sok sikos út. —

— Itt is kell küzdened ám! —

— Tudom, de nem hiányos eszközökkel. —

— Meg fogod találni, amit keresel? —

— Úgy érzem. —

— Így fogsz-e mindig gondolkodni? —

— Ha Isten megsegít, hiszem, hogy így. —

— Áldom az Urat, hogy eggyel többen leszünk. —

Elhallgattak. A páter mélyen az ifjú tekintetét fűrkészte s ahogy az diadalmas ittasultsággal viszonzta a nézést, egy lopott mosoly jelent meg szájaszögletében. Teljesen megnyugodva kotorászta elő a levelet. Most már nem félt attól, hogy vihart vet vele.

— Olvasd! Édesapád írta! —

Az ifjú a levél után kapott. Mint akiben felduzzadt a kíváncsiság, tágranyílt szemekkel rohant át a sorokon. A végét már állva olvasta s mintha égő házból kellene menekülnie oly izgatottan hadarta:

— Megyek. Édesapám haldoklik. Búcsút akar venni. Haza hív. Istenem-Istenem, hogyan is tudtam nélküle élni? —

A páter csillapította.

— Helyes! Vigasztald meg atyádat és mond meg neki, hogy milyen boldog vagy itt. Csak vigyázz fiam! Gondolj mindig arra, hogy Anaklét mágiszter téged visszavár. Mikorra várjon vissza? —

Imrének már messze járt a gondolata. Összekapkodta ruháit és szinte elrohant. A pap mögötte kullogott a szűk folyosón. Sejtései voltak.

Békecsókkal ölelte magához. Szava elcsuklott.

Áron vetett véget a búcsúzkodásnak.

— Áldassék a Menybéli! Isten légyen efiurkával — parolázott le vele és jó hangosan tessékelte előre —. Siessünk, késő lesz, oda hézaa ugyancsa' várnak ránk. —

Beleültette urát a recsegő szánba, jó betakarta, aztán vadul a lovak közé vágott.

Amikor kiértek a városból, a subás félig hátranézett.

— Nemzetes Imre efiur! Én vónék az Áron, aki kigyedet noszogatta pëndélkorába'. Mast olan bódog vagyok, ho' szeretnék sírálni. De'jszen akkó' sosé érnénk hézza. —

Imre közömbösen hallgatta az öreg szolgát. A váratlan és gyors események kötözték le.

Repült a szán, egymást kergetve rohantak el a zuzmarás fák. A mosolygó holdfénynél a fehér köppenbe öltözött táj álmoképnek tűnt fel. A két oldalt húzódó dombos erdő úgy karolta át a pici várost, mint anya az ölelő gyermekét.

Ahogy a fenyőerdőn át a Határpatakhöz értek és az apró szunyókáló házikókat megpillantották, a kocsis felhúzta szeméről a kakuksüveget és oldalra mutatott.

— Ahun a Kocsárd, a nemzetes úr hajléká. —

Imre felállt. A metsző szél végignyaldosta arcát. Incselkedve egy-egy csomó havat is fújt rókaprémes juhászlapujára. A faluba érve szíve erősebb zakatolásba kezdett. A kastély előtt már alig birt magával.

Lábújhegyen mérte föl az előszoba kövezetét, amit a besurrant holdfény kísérteties színre pingált ki. Tolvajlessel tárta fel a baloldali ajtót, ahol kellemes meglepődéssel vette észre, hogy a következő szobából halvány fény szűrődik ki. Aztán nicsak, tűzpattogás is hallatszik.

Alig lépett be, megszólalt a nagy beteg:

— Áron te vagy? Elhoztad a fiamat? —

Imre méteres ugrásokkal ért az ágyhoz és meleg csókjával halmozta el a sáppadt arcot. Csak aztán szólalt meg.

— En vagyok, Imre. Én! Hazajöttem, de nagyon kérlek ne izgasd fel magad! Nézd ide ülök az ágyszélére. —

Felrántotta a kabu üvegburkát és meggyújtotta a pillogót. Aztán ledobta bekecsét, hogy átjárja a jó meleg átfázott tagjait.

Az öreg Szirty fakó arcán az öröm halovány pírja jelent meg. Csontos ujjával fia kezébe kapaszkodott és összeszedte erejét, hogy felülhessen. Fáradt szemeit a fiatalemberre meresztette, szája eltorzult, szempillái összeszorultak. Lassan tiszta könnyek perdültek végig az arcán, onnan a fia kezére.

— Te vagy? Most már meghalhatok! —

Imre ajkához emelte a két ráncos kezét.

— Én, én, de ne szomoríts el ilyen szavakkal atyám. Feküdj le inkább: elmondok mindent. —

Szirty György hajlott a gyengéd szóra. Fáradtan dőlt el a kényelmes tollvánkosra. Fia kezét azonban nem engedte el, mintha most minden életerejét a frissen pezsgő fintal szív lüktetéséből akarná meríteni.

— Tudod-e miért hívattalak? —

— Édesapám, ha nem hívtál volna, akkor is eljöttem volna. Úgy elgondolkoztam: vajjon miért nem találkoztunk mi oly sok év óta? —

A nagybeteg jobbra-balra emelgette a fejét, türelmetlenül vágott fia szavaiba, mintha attól félne, hogy nem lesz ideje mondani valóját befejezni.

— Emlékezz csak fiam! Elt nálunk régebben egy diák. —

— Igen, igen. —

— Mihalén Vajku. A vásáron voltam egyszer a jó öreg Áronnal. Jóságot vásároltunk. Ahogy számoltam az örömeny kalmárnak a pénzt, egy vándorosan öltözött hegyi fiú állt elém. —

— Bocsásson meg uram, hogy szólok, de többet adott harminc forinttal, hiszen a marhákat a borjúval együtt vette meg — szólt hozzám a jött ment. Utánna számoltunk. Igaza volt. Nagyon megtetszett nekem a kölyök, kérdezgettem és aztán magamhoz vettem. Gondoltam: kell egy ilyen is a háznál. Együtt nőttél fel vele, a tanítód volt — a szerencsétlen. —

— Emlékszem, emlékszem, hát mi van Vajkuval, hol van? — Csillapodj atyám. Hát annyira megbántottak az emberek? —

Megigazította a párnát és letörölte a gyöngyöző homlokot.

— Vajkura mindent rábízta. Nem vettem komolyan szeszélyes eszméit, bogarait. Vajku oláh volt, de ez nem tett semmit, ez a falu is csaknem egészen oláh. Jobbágyaim között is kevés volt magyar. Festvérek módjára éltek. Szerettek engem is. —

Csak mosolyogtam, amikor Vajku lelkes oláh himnuszokat énekelt és dákokat, meg őslakókat emlegetett. Komolytalannak hittem ezt a fiatalos hevesiséget. Évek múlva Siklósy Elemér bátyád lánykájába lett szerelmes. A lány még igen fiatal volt akkor, különben sem érzett vonzalmat a fiú iránt. Hiába volt minden. Egyszer aztán az apa megmondotta neki, hogy ne ögyelegjen a lánya körül. Hadd nőjön fel, talán majd később mást gondol. —

Vajku kétségbeesve rohant hozzám. Kérte, sértegetve követelte, hogy tegyek meg mindent érdekében. Próbáltam okosan beszélgetni vele. Látszólag meg is nyugodott a bestia, az alávaló. Átkos szerencsétlenségemre beteg lettem, amit sietett arra felhasználni, hogy megkoppasszon. Dugva elzalogosította vagyonom javarészét, miközben farizeus orcátlansággal színészkedett, hogy menyire sajnál, mennyire hűségesen gazdálkodik. Mikor aztán lábadozni kezdtem, hogy betöltse istenkáromló szándékát, megszökött.

Imre lágy hangon tette meg ellenvetését.

— Édesapám! Hátha valami olyasmi van a háttérben, amiről még nem tudunk s ami még jóvá tehet mindent. —

— Háttér? az van bőven. Egy levelet hagyott vissza, amelyben csúfondárosan szememre veti, hogy én is azon voltam, hogy a lány ne legyen az övé. Üldözzük, mert hát oláhnak született. Fenyegetődzött, hogy megbosszul téged is, a lány családját is, emíg ki nem elégül. —

— A jobbágyakat is elvitte? —

— Fel akarta azokat is lázítani, de hasztalanul. Én bocsájtottam el őket. Lásd, lásd, rajtam már nem gárázdálkothat, én már nem őt, a halált várom. Téged fél-

telek édes fiam. —

— Atyám ilyenekre én nem is gondoltam. Barát akartam lenni, de ha ilyet hallok, felforr a vérem. —

Szemei meredten, izgatott színben égtek. Feledte most a cellát, Anklét intéseit. Csak apja gyalázatán töprengett.

— Látom fiam — szólalt meg ismét a beteg, amikor látta fia villanó tekintetét, — látom, hogy felkavartam a lelked. Én a boldogságod akarom, ahogy az édesanyád. Menj inkább vissza! Igaz, hogy te voltál eszemben. Gondoskodtam róla, hogy ha majd megnősz, legyen mié harapnod. Magam dolgoztam Áronnal a mezőn. Arattam, kereskedtem, hangversenyeket rendeztem és elfeledtem, hogy ősnemes vagyok. —

— Szégyeltelek elhozni, nehogy szememre vedd, hogy eldorbézoltam vagyonom. Félttem, hogy a szomorúság, boldogtalanság magját hintem el benned, azután meg erőt is éreztem arra, hogy mindent visszaszerezsek neked. Meghalni azonban nem tudtam így. Azt akarom, hogy széppé tedd ismét a Szirty nevet. Azt akarom, hogy újra talpra állj. Azonban — és itt figyelmeztetően felemelte kezét — első a te akaratod. Oda menj, ahol megtalálod a nyugalmad. Csak akkor fogok én is csendben pihenni. —

— Ugyan-ugyan apuskám, vessük el ezt a sötét rémet! Inkább arról beszélj, mit fogunk tenni, ha egészséges leszel! —

— Bíz az az Istenre! Sikerült egy kis földet és ezt a házat visszaszereznem. Rád hagyom Áront, Hűséges jobbágy. Ha klastromba maradsz, építtess itt egy kis kápolnát. Ha itt maradsz — e szavaknál valahogy szorosabban összekulcsolta kezeit a fia ujjai körül — akkor szerezd vissza a birtokot és a Szirty név ősi fényét. —

— Megigéred ezt nekem? —

— Igérem édesapám, hogy teljesíteni fogom óhajod, de, de ne gondoljunk most ilyenekre. Beszéljünk a falu népéről, a pópáról, a Juci néniről, azokról a...

— Jól van fiam, jó van. Hagyj egy kicsit! pihenem. Az Isten áldjon meg! —

Magához ölelte gyermekét, hosszasán megcsókolta, megsimogatta sötét haját, meleg kezét, aztán elmosolyodott.

Másnap reggel Imre kihült tetemre, lezárt szemekre talált. A halott arcán még ott ült a mosoly. Bizonyára azzal

a gondolatlalt távozott el a székel nemes, hogy egy boldog, nagy jövőjű ifjút hagyott hátra.

II.

Temetés után Imre egészen magára maradt. Lelkét hálójában tartotta a fájdalom. Napokon át el sem hagyta a szobát. Magábaroskadva szemlélődött. Ezer terv mardosta. Élet-halálharcot vívott szíve az elméjével. Visszamenjen-e és anyja meg a maga régi vágyát teljesítse, vagy apja tragédiájának romjait építse fel?

Fáradtan vonszolta magát az ablakhoz. Kint bágyadtan sütött a nap és hamiskás gyémántcsillámokat hullatott a nagytenyerű tájra. Jó kedvében lehetett, tetszett a fehér szőnyeg ott alatta. Úgy gondolta, rá is hálásan néznek az emberek, amiért kegyelmet adott.

Kicsi székelkölkök tűntek fel a domboldalon, ród-liztak, hócsatáztak. Az országúton báránybundás vidám emberek igyekeztek haza. Csilingelő szánok kúsztak a lapos házak között, jobbra-balra zuzmarás fák hányták le nehéz igájukat.

Imrere nagy hatással volt mindez. Átszáguldott lelkén az a gondolat, hogy mégis csak szépnek kell lenni az életnek. Miért teremtette volna másért az Isten, ha nem az ember öröme is. Jóleső melegség fogta el. Megfordult, kedélye űzte ki a szabadba.

Megállt a tornácon, ahonnan az egész vidéket áttekinthette. A hátsó udvár végében pillantotta meg Áront, aki az istállóajtóban a félfának támaszkodva pipázgatott. Kék pílánél ujjast viselt, barnás, zsírtól foltos ködmönén a cigánygombok megtörték a napsugarat. Ráncos homlokára magasorrú, kopottas székelysüveg süppedt. Barázdás csizmájába szürke posztónadrág torkollott.

Ahogy meglátta gazdáját, lompos lépésekkel sietett eléje. Szirty köszönt előre.

— Jóreggelt Áron bácsil Kijöttem egy kicsit széjjel-nézni. —

Áron kópött egy hosszút, megemelte sipkáját és mosolyogva üdvözölte urát.

— Kegyemes jó regget a nyugodalmas éccaka után!

Repes a szívem, ho' jöttéve' tisztette még égyügyű hajlékomat. Fáragon béjebb, osztang engeggye meg, ho' ebeségessünk, osztang megvigasztalógyunk. Efiúr es ugyanám hitványul néze ki. —

Gyengéden Imrébe karolt és az istállóba nyíló ajtó felé vezette. Szirty megállt az istálónál. Két szép ló majszolta éppen a takarmányt, mellette egy rozsdafoltos tehenecske kérődzött.

— Ugye ez a miénk — fordult Áron felé.

— Csak efiuré, én csa' tűrésbű vagyok itt, mer', ho' a jó méghót uramnak vóttam segedelmére. Dógoztunk, mint az állat, míg csa' e nem klappótt szeginy. Azóta csa' facsalgok a majorátusba, nem tudok szunnyadni, ho' égy átkozott oláj miá', aki hála helyt gonoszra képeszkedett, meghójjon az én uram. Sénki sé gondúttá, ho' oljan fanyarú mája van nekie. Ez az egész ostálló tőtve vót szebbné-szebb állatta', sok-sok nipség fintérgétt az állományba': kacagós vótt a mező, az erdő s az én jó uram es mindég csa' mosolgott. —

Lassan az állatok felé haladtak, meg is felejtkeztek a vendéglátásról. Míg az istálóból a kertbe s onnan az kiserdőbe érkeztek, Áron nyelve szünet nélkül pergett.

A megritkitott kiserdön végigsétálva egy diófához értek.

— E'mmán a határ — magyarázta tovább — az a szíp föld, azok a terebélés fák, amott a zsíros vontató mán nem a mienkek, csa' vótt a jó uramé. Imitten ez a fakadás a Szirty ténsúré. —

A patak jege megropogott alattuk, ahogy áthaladtak. Imre szeme csak úgy szívta magába a terepet, Az emelkedés ölébe szőlőgerezdek feküdtek el, valamikor ez is az elbitangolt örökséghez tartozott.

Leült csendben egy tuskóra és Áron felfedte neki a fájó sebet.

— Te vitted el Vajkut? — vette fel Szirty a társalgás fonalát miközben maga alatt a korhadt fa kérget töredezte le. A szolga megtöltötte szipókáját és úgy fogott a beszédbe.

— Úgy vótt, ho' ecce égy éccaka főveri ablakom Vajku úr, ho' aszondi fogjak bé haamarosint, mett sürgős dóga lenne. Percék müttán bé vott fogva, Bágyon felé — monta —

mire én sebésen noszogattam a kendéreséket. —

— Majdhogy Bágyonhó értünk, mikó megállít egy erdő szélén. E' nem talátam, mit csinálunk majd ihelyt. Hát az erdő csordanyomába egy szánt vettem észbe. Az úr léugrott, motyogott egyet, ho' aszondi: mast aztán kucorogjon hézza Áron! azza' a szánhoz mént. —

— Ki volt a szánkóban? Nem láttad? —

— Nem én, átsé foghattam az eseményt, mikó csa' két lövés dungott e a szán felü, de eficcent a goló, csa' a vál-lamba furakodott. Azza oszt a szán esiccant. Az én karom ügen bizsorázott, de megtutták kendéréseim, ho' gyalázat esett ra'ttam, oszt hézzahoztak. Imitt a goló helye es. —

Feltúrte ingét és megmutatta a forradást, Aztán felpattant a fatorzsról, pillanatok alatt szétturta keblén ködmönét s míg egyik kezével az inget tartotta kifeszítve, a másikkal a a szívé fölé mutatott.

— Ha ide gyütt vón', mast lsten előtt bírkóznám ki a boszút, hó' jó uramat imigyen mégcsappintotta s orvú egy székel jobbágyára lőtt. De imigyen még én adós vagyok, Nem es nyugszik ű addig, míg az az átkozott fattyú lélégzik a földön. Nyű van annak az erejibe. Ördög súgja minden szemes gondolattját. —

— Aztán mi lett itthon? —

— Bánatba, még mérégbe kirittam a vérem es. Nekikeverédtünk a munkáho'. Állás nekü' turtuk a földet. Székel kényeret éttünk, amit káposzta levélén süttöttünk tejjé, aztán meg ciberét. Belébetegedett. Héjába kenegetten kürtőkalapácsprézlive', meg nyírfanedve', nem lett jobbcskán szegény jó uram. —

Kiesordult könnyeit bőrvéből kifityegő tarka kendőjével szárította föl, aztán gyerek módjára játszadozni kezdett a cigánygombokkal, hogy a békétlen érzékenységet vissza-tartsa.

Imre érezte, hogy őt is ilyesmi folytogatja. Felállt, leverte kabátjáról a havat és fütyürészve ballagott tovább. Áron már bánni kezdte, hogy ilyen összintén panaszkodott.

A palló tulsó végén megszakadt az erdő. Itt már az urasági kert kezdődött. Innen nyílt legszebb kilátás a falucs-kára. Az apró, zsupfedeles boronavégű székelý házikók úgy lapultak meg a környező halmok lábánál, mint a hegyi szik-

lák közt a kavicsok. A halmok itt ott-ott megmutogatták az ompolymenti havasokat, a Pilist és a villámhegyű Récskekőt.

Fel is fedezte ezt a pompás téli tájat a szomszéd kúria fiatal leánya, Sziklóssy Irénke. Kiült a kert végére és festegetni kezdett. Eleinte nem is ügyelt a két távolabbi alakra. Azt hitte, ahogy jöttek, úgy el is fognak távozni. Mikor azonban azok éppen a legszebb rész közepébe álltak be, nyugtalanul várta, mikor lesz már szabad a táj szeme előtt. Bizony azt hiába várta.

Mikor már attól félt, hogy így fog ráesteledni, nagy nehezen elhatározta, hogy integetni fog.

Áron hátranézett.

— Eliúr — rántotta meg Imre kabátját — Irén kesasszony integet félénkek. Vajmit akarna? —

Szirty is megfordult és amikor meglátta a lányt megindult félénken felé.

Irénke újra integetett jobb, aztán balra, ahogy a két közeledő egyik, vagy másik irányba tért ki.

A kis festő haza akart szaladni, de ahogy megismerte Áront, nyugodt maradt. Majd megmondom neki — gondolta. —

— Jó reggelt kívánunk! Miben lehetnénk szolgálatára? Hívni tetszett — kezdte a fiatalabbik.

Megkínzott kedélye szomjas volt már a változatosság után, ezért volt akaratlanul is olyan kedves.

A lány megszáradt ecsetjével játszadozott s a nélkül, hogy felemelte volna a fiúra szemét, rövid hidegséggel válaszolt.

— Félre értettek maguk Áron bácsi. Ezt a szép tájat festegettem, de maguk elállták az utat, azaz a kilátást. Csak ezért integettem. —

— Hát jó Irénke, félre állunk. —

A lány felelet nélkül hagyta a fiút.

Festeni kezdett tovább. Imre meg nézte. Biztos vonások nyomódtak a vászonra, kezdett bontakozni a háttér. Ahogy az ecset a Szirty kúriához ért, a nő keze gyengén rezegni kezdett. Leemelte a lúdpamacst a vászonról, mintha erőt akarna gyűjteni, aztán lassú, bájos mozdulattal Imrére emelte tekintetét. Meleg pillantást vetett rá, mintha engedelmet kérne sötét szép szemeivel a kúria lefestéséhez.

A fiúnak rajta maradt a tekintete. Csendet csend követett és az öreg szolga úgy érezte, hogy itt neki többé semmi keresnivalója nincs. Megsejtette, amit az ember szemragyogásával elárul, kiír az arcára és amit a magány, a természet lelke sokszor egy röpké pillanat alatt szokott felébreszteni.

Nehezen fogott a szóhoz, hogy fel ne tűnjön a viselkedése.

— Én e' megyek, mett a kenderesék honn mán vinyákónak, osztang szinnak. Tám hamarosint beesteledék, imígy későn lészen. Efiúrka még rájaér, addigra es e' készítem a vacsorát a csermelyre. —

Meghajolt és egy mosolyt vetett a fiatalokra. Imre torkában érezte szívdobogását. Szerény, papos természete húzta volna, fellobbant szíve azonban fogva tartotta. Sohasem volt még így, valami mély zsongás szállta meg.

Felocsúdott egy pillanatra és odafordult Áronhoz.

— Hát jó, menjen öreg! Én is megyek mindjárt, csak kíváncsi vagyok, milyenre festik le az én kúriámat. —

Juhász Áron büszke tudattal fordult hátra. Kedves, szorgos lánynak ismerte Irénkét. Nagyon örült titokban, hogy arra tévedtek, amerre tavasz virul a télben is. Nem egyszer vissza-visszanézett, amíg haza nem ért és mindannyiszor fiatalos melegség futotta el. Ő is volt így valamikor. Milyen szép volt, amikor a kis Áron meg a Terka — hej, de bolond is az ember.

A lány még mindig szótlan maradt. Imrének kellett megindítani a csevegést.

— Még bizonyára nem ismer engem, engedje meg, hogy bemutatkozzam. Szirty Imre vagyok. —

A lány is felállt és szemlesütve nyújtotta a kezét.

— Sziklóssy Irénke. Én már ismerem magát a temetésről. Atyám, aki most beteg, jó barátja volt Gyuri bácsinak. Persze maga nem ismerhet engem, sokáig nagynénikémnél laktam... Én csak amazt ismertem. —

Itt elhalgattak. Imrét szíven találta ez a néhány szó. Önkéntelenül hátravetette a fejét, elhúzta szemöldökét és kérdően nézte a lányt, aki két ujjával a száját babrálva úgy tett, mint akit a szaván fognak.

— Ismerte Vajkut? — kérdezte lágyan a fiatal gazda.

— Ne, ne rontsa el a kedvem, magának tudnia kell

mindent. Nekem higgyen Imre, ha másképen hallotta. Vajku önmagának az áldozata. —

— Bántja az eset? —

— Nézze, én se lehetek érzéketlen a szerencsétlenek iránt. De, de kérem, vessünk rá fátyolt, beszéljünk másról.... Jó? —

Olyan zavaró volt rá nézve ez a jelenet, hogy még leülni is elfelejtett. Csak lopva vetette a fiúra pillantásait, mintha feleletet várna tőle. Végre, mikor látta, hogy tüzel a szeme, megkérte, hogy segítsen neki befejezni a festményt.

Szirty fürgén ült le a padkára. Igen ügyesen forgatta a pamacsot. Báránysipkáját a térdére helyezte, de az onnan hamarosan puha csusszanással a hóra esett. Akkor már készen volt a kúria tornyocskája. Lenge havasi szellő kócolta fel a haját.

A lány csak nézte egyideig. Később figyelmesen, vontatott hangon néhány szót kockáztatott meg; hogy Imre vegye fel a sapkáját, mert meg fog fájni, aztán nem lesz majd, aki ápolja és a kucsmáért is kár lesz és nem szeretné, ha máskor nem segítene a füstögetésbe és így tovább.

Félénken le is hajolt, felemelté a fekete medvefejlesztőt, megrázta és óvatosan a fiú fejére tette. Oly közel volt hozzá, hogy szinte hallotta, milyen hangosan ver a szíve. Miközben ide-oda igazgatta az otromba hófogót, mert sehogy sem akart az megállni, ujjai; hogy-hogynem lecsúsztak Szirty homlokára. A fehér kezek melegsége átjárta az ifjú minden porcikáját, kiejtette kezéből az ecsetet és a homlokához kapott. Maga is megijedt, amikor megfogta a puha kezeket.

Hosszan tartotta így s csak akkor engedte el, amikor a lány felsikított. A képen lustán ömlött végig a festék.

— Nem baj, nem baj, üsse a kő — Irénke — festek egy újat, ha akarja. —

— Festegessünk, festegessünk, milyen pompás ez a naplemente — egyezett bele a lányka is.

Olyan bájos volt e szavaknál, olyan kedvesen csilingelt a hangja, hogy Imre egyszerre elfeledte a szomorú napokat. Most villant át először agyán az a gondolat, hogy a férfi egymagában csonka az élet útján.

Gyorsan levette a vásznat, hogy újjal cserélje

fel. Most sem talált azonban gyönyörűségesebbet, esetreválóbbat a lánynál. Meg is kérte mindjárt.

— Irénkel! —

— ...Tessékl! —

— ....Szabad valamit kérnem? —

— Ha teljesíthetem.... —

— Nagyon könnyen.... —

— ...Nos?....

— Engedje meg, hogy lefesse... —

A lány elpirult, édesen megrázta bársonyos fejét és ravaszskásan hunyorgatott.

— Na, kedves Irénke, ne utasítsa vissza! —

— Fesse le a kúriát. —

— Én magát akarom. —

— Hát-hát így jó lesz?... —

Imre felállt, hóna alá csapta a vásznat, kézen fogta a lánykát és a padkára ültette.

— Így la! A festő meg majd távolabb ül. Kérek egy kis mosolygást! —

Bódítóan itta magába a modell szépségét. A formás orrocska, szabályos, pici szája, azok a nagy sötét szemek egészen megbabonázták. Nem csoda, ha minden tudását összeszedte most.

Irénke nem nagyon tartotta magát a festő utasításához, mert bizony gyakran el-elkalandozott tekintete a Siklóssy kastélyra; nem jönnek-e érte.

— Kész — kiállt fel Imre hosszabb idő múlva és diadalmasan lóbázta a művét.

Irénke kíváncsi lelkesedéssel futott hozzá. Szeme tágra nyílt, ahogy meglátta a festményt, hóarcán a kis mélyedés játszadozni kezdett és a megelégedettséget tükrözte vissza.

— Bravó, remek, mesés, csak egy kicsit rossz a szeme a festő úrnak. Túlságosan jól sikerült — és tapsolt örömeiben.

— Hát maga nem tudta, hogy ilyen gyönyörű? —
Leverte havas ruháját és tovább enyelgett.

— Hát, még ha igaz természetességében is le tudnám festeni — vetette oda halkan.

— Ugyan, ugyan Imrus... Inkább volna egy kérésem. —

— Ha teljesíthetem, örömmel teszem. —

— Adja nekem ezt a képet..... emlékül. —

— Szívesen, ha én is kapnék valamit, ... cserébe ... szintén emlékül. —

Irén egy pillanatig elgondolkozott, aztán hirtelen mozdulattal lekapcsolta nyakáról aranyláncát és szelesen a fiúnak nyújtotta.

— Jó lesz ez?

Imre megszeppenve bámult a lányra, ilyen ajándékra nem számított. A lányka diadalmasan állta a tekintetét. Érezte, hogy fordulóponthoz érkezett; belerezdült a lelke, hogy ilyen bátor lett egyszerre. Mi lesz most?

Szirty ajkához emelte a meleg érmecskét és megcsókolta.

— Köszönöm, köszönöm. —

Gyorsan a festményhez nyúlt és a hátuljára ezt a néhány szócskát pingálta;

„Emlékül Irénkének, azoknak a nagyon boldog perceknek emlékére. amiket azon a szép délutánon a patak partján együtt töltöttünk el.

Szirty Imre“

Átnyújtotta a képet, az arra tévedt kezecskét megcsendben megszorította. A lány csak hagyta.

Percekig némán fürödték egymás szemében, csupán révedező tekintetük, édeskés mosolyuk volt a tolmácsa butus szívüknek. Ez a csend érlelte meg a fejledező bimbónak kipattanását, ez a szent magány szőtte össze az egymásratalált két fiatal lelket.

Sokatigérő volt így kettesben a téli alkonyat, de tudták, hogy merénylet lenne minden további szó. Fogta Irén a festményt, mégegyszer végigpillantotta a fiút s egy jó-éjt kívánva eltűnt a kastély fái között. Szirty mohó vágyakozással kísérte el szemeivel. Tagjait mintha ólom húzná, lába mint ha földbe szakadt volna. Maradt.

Valami perzselő láng epesztette; a férfiszerelem és a fiúi szeretet lángja, amibe a mult képe, a boldogságkeresés, a klastromi napok emlékei fanyar, elütő sávokat loptak be.

Megint boldogtalan lett. Önmagától féltette szerelmét. Megint köd szállt a lelkére, mert az elhagyatottság elébedobta a nagy kérdést: „mit akarsz Imre? Nem akarsz-e visszamenni és egyedül Istennek élni; vissza, ahol boldog voltál, ahol

szerelmes is voltál, de amely szerelem után sosem merült fel kétely. Nem érzed, hogy boldogulásra vagyunk teremtvé? Gondolod, hogy te azokhoz tartozol, akik a világi gondok között is megtalálják ezt? Sorsod lesz a lány? Még nincs késő, még erős lehetsz!

Mikor azonban Vajku gyalázatos tettére gondolt, elvetette előbbi szemlélődéseit és egy másik gondolat lett úrrá benne. A lányka képe rajzolódott ki előtte és megnyugtatóan azzal is mentegette magát, hogy vele fog gazdagságot, becsületet szerezni a Szirty névnek. Tovább nem is akart tünődni, amikor ott lebegett előtte álmainak csillaga.

Fütyürészve futott át a hídon.

Beesteledett. Az égen apró mécsek tisztelegtek a holdnak, a földön is fények gyúltak házakban, szívekben egyaránt.

A külső udvar istállójából ködös fény szüremlett ki. Szirty arrafelé tartott.

Az istálló félig kinyílt ajtaján át mély hangok csaptak ki. Áron énekelt. Ájtatosan nyújtotta, hol halkan, hol erősen, ami a lélek minden kirezdülésének színt adott.

A gazda belépett és a dalosra köszöntött.

— Jó estét Áron bácsi! —

Az öreg éppen az egyik kenderest csutakolta a felhalmozott, illatos takarmány között. A jobbágy a hangokra felütötte a fejét, bőrsüvegét hátraszegte és elnevette magát.

— Jó estét efiúrkám! Miként szógált egésségére a csevögés? Én csak imígyen csevögöttem a kenderesékke'. hásszen szombatko' puccováni ke' az állományt. —

Kendőt vett elő, hogy izzadt homlokát letörölje. Szusszant néhányat, felrántotta rosszindulatú posztónadrágját és gazdája felé totyogott.

— Mit énekelt bátyám? —

— Há' Máriácskáhó' szoktunk ilenkö' háladozni, peig nagyon fene kedélem vón' pördügetni es.... Nó dejszen gyászónunk ke' a jó uramat. Igaz, ho' ű ezt mast megcsátná' nekem, miveho' bezonyost ű es örvend ennek heeheehe.....

Hümmögő csendes nevetése kíváncsivá tette Imrét.

— Mondja már meg minek örül annyira, talán a Terka..... —

A jobbágy félkezével óvatosan a süvegét tolta fel, a másikkal meg széles húzásokkal őszes haját vakargatta és csak úgy fogai között motyogta, amit szépen szeretett volna kifejezni.

— Há' csak örülék az esetnek, örvendezék, ho' efiúr nem lesz olan fancsalodott ezután. —

— Miért mondja ezt nekem? —

— Mett ho' örvendezék én es az örvendezőkke', főként, ha olanról esett a szó, aki ügen lelkem pitvarába vagyon. —

A földön széthányt szalmára sütötte a szemét, mint-ha valami nehéz hibára keresné a mentséget.

— Nos bátyám valljon hát nó!.. —

— Nem áporodik rejám, ha kibugyogom a szümet? —

— Nem, nem no. —

Erre a megnyugtatóra felbátorodott. Lompos ingujját végighúzta száján, mintegy azt mutatta, hogy igaz szavakra akarja tisztára törölni ajkait.

— Há' én annak örvendezék, aminek Imre efiúr es, még aminek amottand a füzeseken átal es örvendezék é' patyolat jánka, enném a szüvit. Aranyos é' teremtés a'. Ho'tud somologni, bazsalintosan topogatni piciny lábacskaíva'. Milen mézés annak mindén szájnyitása. Ho'ttud főzni, sütögetni, ha látná drágalátos efiúrkám milen szorgalmas a'. Mindenhe' ért. Rája bízhatni az egész kuriálist. De meg csellagragyogású szép es ám, nem hejába akarta az a betang. Ha látná efiúr, ho' milen tüzes az egész teremtés, hát, nobeon, nobeonn akkó'..... tyú efiúr akkó'..... —

Elfojtotta a többit jóízű nevetése, amely egész testét megrázta. Megpödörintette jónéhányszor fakó, borzos bajsát, ingujjával felitatta a rakoncátlan vidám könnyeket és közelebb húzódott, mintha sügni akarna valamit. A hangja egyszerre komoly lett.

— Efiúr, ne háborogjon rejám, ho' mast örömben bakfincóni tunnék es ho' olan ebegős a szóm, én nágyon szeretöm az efiúrkát, mint az én szegény jó uramat es. —

Mellére zuhant a feje, háta megtört, kalapja fejére esett. Rezgő teste elárulta, hogy sír. Szirty megveregette a vállát.

— Ne legyen olyan érzékeny Áron. Maga jószívű, de kérem ne ártsa magát az én dolgaimba és tudja Áron nem szabad mindjárt rosszra gondolni. —

Inkább önérzetes büszkesége, sebezhető érzékenysége adta szájába a szavakat, mint a hideg közömbösség.

Az öreg béres újra szükségességet érzett a szóra.

— Ej-ej efiuram! Hászen én dalkája voltam. Szűvelke vonzalmait esmértem, rejám bizta szegény jó uram kicsinyes korában. Mast igaz, ho' férfi lett nagyságos efiúr, de szűve a régi, az én szeretetem es régi, imígyen beszégethetünk ám errű, ho' a ménkü birizgájja meg az irígy lelkeket. Efiúr üdés, eckeficés, beon nem hiába facsalog Irényke kesszonyhó', éccőcsak összecirmosodnak, osztang lészen föld, de zsiros ám, lészen bódogság, lesznek Szirty kes efiurak, danol majd esmét a kúriális ebbe' a szíp országba'. Oh akkó' bé' nyugodtan szundít majd az én jó uram, én es békélten mehetek a nyomába. Kiszógáttam. —

Imre akárhogy is mutatta az ellenkezőjét, dobogó kebellet figyelt a kedvesen csengő szavakra. Még friss volt a kézcsók az ajkán, nem hallgatta volna-e az ilyeneket bódult lélekkel?

Terka néni, Áron búban-bajban hűséges élettársa zavarta meg andalgását. Kinyitotta a kis butikos kunyhócska ajtaját. Jókora fakanál szépitette jöltáplált kacsóit. Egyik karját csípőre téve sipító hangon hívta életpárját.

— Áron, hallod-é? Meggyütt-é mán a mű kes gazdánk? —

— Megjött Terka néni. —

— Áh, jó estvét efiúrkám! Készen párolog ám a fenom gulás. Cudar hideg vagyon künn, tesszen befáradni — néhány lépést tett feléjük.

Szirty, akit már addigra ugyan jól átjárt a hideg, engedett a kérésnek. Csak ennyit mondott még:

— Áron, holnap Fehérvárra megyünk a barátokhoz. —

Áron összecsapta a kezét és riadt hangon kérdezte.

— Ámde ugyebár vissza es gyövkünk? —

A válasz rövid és határozott volt.

— Vissza. —

Áron meglegegedetten hallgatott el. Jókanyarintású

bajúzszerintése is csak ezt árulta el.

Bementek. Tisztaság ragyogott a kis székely házikóban. Hátnál a búbos kemence terpeszkedett szét. Széles tenyere meleg hellyel csalogatta maga felé a bentlevőket. A tulsó sarokban a mécses pillogója szórta szét halovány fényét a Madonna lábánál.

Szirty mindezeket jól végignézte, aztán levetette juházködmönét és leült az asztal mellé, a legvégire.

— Imígyen, imígyen kedves efiúr, hamarosan szedek es. Fenom karélos gulás ez, az én jó asszonyom szokti ezt főzni. —

Forgolódott fiatalosan az asszony a tál körül, olyan fürgén, mint egy menyasszony, ha háztűznézőbe jönnek. Jól megkavarta a levest és maga szedett Imrének. Áron is letelepedett szerényen. Áronné csak beszélt tovább.

— Gyakorint e' látogatott ű a mű házunkhó' osztang mindég csak efiúrrú beszétt. Ho' mijen bódog, ho' pap lész, meségette, ho' milen sok jóságot fog tenni, milen szent ember lész és milen bódogan hal majd meg ű es. —

Meg-megállt a szavak között. A lámpafénybe bámult, mintha elhunyt asszonya képe égne abban. Imre lehorgasztott fejjel hallgatta. Már mind a hármuk tányérja tele volt, de ő ezt sem vette észre. Anyja lelkét érezte közel magához és ha most élve így megjelent volna előtte és átölelte volna, biztos, hogy lemondott volna a lányról, a fogadalomról a fiatalos vágyakról és ment volna utána.

Áron homloka komor redőkbe szökött, amikor látta, hogy felesége megint sebző húrokat pendített meg. Markos keze türelmetlenül babrálta a kanalat. Látta, hogy neki kell az asszony keceficés nyelvtelhetségét megigazítani. Mert kár a szóért.

— Asszonyság! asszonyság! édes párom té, elegend legyen mán a littiom-löttyömbű, ahajt, ho' enné mán. Ragd erébb a tángyérost! Esmét a szünket habajgatod? Ha'ggyógyújon. Az efiurat még ne keserísd e' té asszony, mett ha én rájad fortyanok, aakkó... no de esmérsz..., tudod a többi szó fölitt! —

Juhászné paprikás kedéllyel dobta le ajkáról a kanalat. Nem a leves volt forró.

Áron kiállta a mérges tekintetet és ő vette át a

szót. A székelý otthon inkább barátjának ismeri vendégét, mint urának. Hogy visszahozza hát kis gazdája kedélyét, a legújabb néphírekkel állt elő.

— Hallá-e efiúr, ho' léfekvés előtt a mű királunk lé akarta húzni a csezmáját, akit a cártú kapott ajándékba. Jó komák akartak lenni, ho' emmást látogassák, osztang nyű tuggya mér, dejszen szörnyen tetszettek emmásnak. A' végett kéllétt a csezmát es efoganni. Ügen ám, dejszen szűk vala. Hézza mán csak úgy csiszamodni tudott benne. Akará léhuzni, nem gyütt. Híjja a fővetköztetőt, asse tuggya, szerelmetés párja, még a fia sé tuggya. Behívja Ferencz Jóska eccsít, aki hamarosint neki keverédétt, oszt olan derekasan húzta, ho' lé es húzta az ágyrú. De ám a királt. Mérges létt a királ, oszt mondá es, ho' té még majd magasabb helrű es lerántasz tám engém ecsém, —

— Gyűttek az udvari személék, rángatták, toszogatták cikornyán, dejszen hejába. Mind kizavará a királ úr. Akkó az öröknek szótt. Gyütt égy cseh. Avvótt a közelbe. Kalapácsa' kezte verdéni a csézmaszárát. Széginy királunk csak nyögött. A csezma még marada. Bénoszogatták a horvátot. Markosan fönn a lábszárát kezte gyömöszöni olan fájdalmára a királnak, ho' majd csak nyakon fittyentette. Még olájt es kűttek nekie. Gyütt a', oszt vizet tett a kandalóra, ameddig ű cirmosodott a királ körű. Jajjogot körötte, ho' űk hogyan szereték a királt, úgy fáj nekiek a mű betyárkodásink, szorongatásink, ahogy amaz csezma a fönsigen, meg efajta otromba badarságot beszétt. A királ nem hitt csak szemít forgatta, oszt kajátgatta úri finoman, ho' siessen mán. A viz akkorra főforrt, oszt a buta oláj hamarosint a csezma szárába lódította. Ordított a királ, tám káromkodék es, ha nem lett vón' széginy királ. Az oláj elsuttyant, a csezma marada. —

— Mikó' mán a királunk, majho' észnékű fetregétt, behívta a székel ört es. Az illendően a beteghe ment, idvezíte, osztang nagyon megsajnáta a űtet. Kivalloft é' tisztösséges káromkodást és kinyitá csellagos becskáját. Sebtibe főmet-szétte a fenom cári bőrt. A királ meg sé rebögött. Székelünk szó nekű' akart távozni, dejszen a királ nem hatta. Leparolázott véle, kifaggatta osztang meghíttá ebédre. —

— Emént rája. Az asztalos urak csak a csücsökre engették. Egész lakoma alatt űt gűnyóták ,mett' a királ nagyot-

halla. Osztang mikó beszédet cifrázott, kiröhögték. Csak a királ magasztalta Őt és mindég szolidan peslogott felé. Méregbe gurgott a székel, illedelmesen köszönve a királnak e' mént. Dejszen az ajtóba még ecce jól mégcsavarta a káromkodást a csúfos asztalnyalókra. Megérthették. Hejába, a székelbű csak egyet találni ezen a golóbison. —

Látszott az öregén a nagy keserűség. a székel dac.

Imrét viszont kedvre hangolta a jóízű monda és főként az tetszett neki, hogy a jobbágy olyan igaz eseménynek tartotta az egészet. Meg is kérdezte mindjárt.

— Hát aztán most miért oly szomorú Áron? —

— Nem jó helén van a mű királunk efiúr. Ő nagyon szeret münket, dejszen gonosz társadalom veszi körbe. E' csavarják a fejit, rontják az ügyünket. Irigyök rejánk. Azé fél Széchenyi, meg Kossuth úr, azé örkönnék fölöttünk, ného' esmét megkejjen verekednünk az udvarra. Nagyon dadajgattyák ezt az olájt es. Károsan mézelik. Megfértünk münk, mé panaszkonnak? Mi attunk földet, kényeret meg a szép szót nekiek. Mindég csak a magyart, meg a székel hallgattyák meg utójára, dejszen a bajba csak ű segít egy pipafüsté. Csúnya polityika ez. —

Indulatosan hadonászott kezével, arca haragos ráncba futott, az a nagy szemőcs az orra alatt nagyobb lett egyszerre.

A gazda néhány szóval megnyugtatta az öreget. Búcsút vett tőlük.

A gyönyörű világos este nem engedte, hogy mindjárt nyugodni térjen. A tornác könyöklőjéről a kastély felé bámult; a lányka álma fölött akart virrasztani.

Azon az éjjel két kúriában a csillagok közt játszadoztak Kocsárd fölött. . . .

III.

A vadregényes Székelykő lankás nyulványai tövében egy kis hegyipatak kanyargott. Mellette, ahol a víz az emelkedésről zuhan alá, rogyanthátú malom kuporgott. A deszkaléceken át rezgő fény vetődött ki az útra, ahol Tövis felől ritmikus száncsilingelés verte fel az esti csendet. A ma-

lom előtt megállt a szán. Medvebundás, süveges alak ugrott le róla és egyenesen az ajtó felé tartott. A sűrű pipafüstös helységben néhány hangos alak borozgatott. Mikor az újabb jövevény megérkezett, valamennyien felálltak, hogy barátságosan üdvözlőjk,

— Már nyugtalanok voltunk Vajkú úr, hogy olyan soká jött-fordult hozzá az asztal végén álló bajuszos.

— Szerencsés volt az útat? —

— Az. — intett az izmos alakú férfi. Megállt a középben, végig nézett a társaságon, aztán vezéri gesztussal ült le közéjük. Ledobta ködmönét, feltúrte szőttessét és figyelő barátaihoz fordult. Mindig jelentős volt rájuk nézve ennek a nyugtalan embernek a megjelenése,

— Sikerült a tervem, — magyarázott.

— Voltam fent Pesten, beszéltem Mihalescu követel. Feltártam előtte népünk szenvedéseit, nagy elnyomását és példákkal igazoltam, hogy csak háziállatnak tartanak bennünket —

— Úgy van, úgy van. — kiabáltak közbe.

— Mi ős nép vagyunk itt, Dácia hős nemzedéke. Hogy a többi népek oly keveset tudnak rólunk és hogy még nem vagyunk önállóak, azért csupán a magyar kutyákat okolhatjuk. Ők kápráztatják, ők vezetik félre a királyt, aki talán azt se tudja, hogy a világon vagyunk. —

— Igaz, igaz, pedig éljen a mi királyunk. —

— Mutatják a jóbarátságot, testvérek szólítanak, de azért mi vagyunk a nyomorult nép ugye? Se jogaink, se szabadságunk, se iskoláink, se vezetőink. —

— Féltenek, tudják, hogy kivágnánk őket a nyeregéből. —

— Azt hiszik, hogy nekünk a moslék is jó. —

— Nem is embernek tartanak. — ordított bele a kopasz, akinek nagy heveességében még a pipája is kialudt a kezében.

Vajku, aki eddig egy fatörzsön ült a pattogó tűz mellett, most felállt. Lázás szeme ide-oda ugrált, a helyeslés csak jobban feltűzelte. Kezei idegesen lendültek, hangjában

belereszketett a faházikó.

— A mi szegény népünk hallgat és tűr, mert bízik az isteni igazságban. —

— És a kutyák megjuhászkodásában! —

— Vár a király segélyére. —

— Pedig arra hiába vár, a kutya se juhászkodik meg csak a veszettség előtt. Nézzetek Pestre! Széchenyi meg Kossuth egészen önállóan akarnak élni. Minket, Erdélyt magukhoz akarnak láncolni, hogy aztán kedvük szerint vethessék nyakunkba a hurkot. Hiszen annyira gyűlölnek, hogy még szerelmünket is irigylik. Hát nem látjátok, hogy veti meg a magyar és a székely lány a mi fajtánkat? Ostobák, gyámoltalanok voltunk eddig. —

Utolsó szavaira felugráltak az asztal mellől, fel emelt poharakkal állták körül a szónokot és szünni nem akaró éljenzéssel zúgtak.

Vajku, ahogy a pohár utolsó cseppjét lenyelte, csendet intett.

— Ti tudjátok, hogy miért gyűltünk ide össze. Letesszük az esküt és elválunk, amíg össze nem kovácsoljuk Nagyromániát. —

— Úgy lesz — úgy lesz. —

— Egy malmot fogok megvásárolni és onnan ébresztem a felkelést. Az lesz missiónk központja. —

— Te Radecku — itt egy csontos képű, szurtos tekintetű emberkére mutatott.

— Pénzt és híveket fogsz szerezni. A jurátusban otthon vagy, értesz hozzá, hogyan kell az emberekhez férközni. A toll lesz a legfőbb eszközöd. —

— Te Popovik — Pesten fogsz settenkedni és figyeled a veszélyes elemeket, akikről mindig tudósítasz engem.

— Lupeszku az osztrákoknál fogja értékesíteni nyelv és diplomata-képességeit.

— Végül Tapeszku, aki majd Havasi nevet vesz fel, embereivel, a magyarok szolgálatában álló sorsosainkat segíti hozzánk. —

Tapeszku meghajtotta kazlas fejét. Büszke volt feladatára.

Csend lett, csak a fiatal oláh szolga hortyogott a tűzhely mellett. Erről meg is feledkeztek a nagy buzgalomban.

Mindenki a helyére ült. Megtöltötték a korsókat és Vajkú az ünnepélyes percekben az asztalhoz lépett. Arca a méltóságot sugározta, szemében a pillanatok jelentősége reszketett.

— Barátaim, rövid az idő, nem késlekedhetünk. A préda fölött szabad a jókedély. Most még felleges az ég fellettünk, el kell oszlatni a jégverést.

Esküdjünk! Esküdjünk dák szokás szerint. — Kérjük a románok Istenét, hogy adja segedelmét honalapító munkánkhoz. —

Az imára lehanyatlottak a fejek és tompa mormolás zúgott végig a fateremben. Az ima végeztével mindenki a maga csomagjához sietett és tartalmát az asztalra szórta. Egymásután került sorba a gyönyörű, fába égetett magyar címer, a vászonba hímzett Szent István és László-kép, legvégül Vajku vaskos könyve: Werbőczy Tripartituma. Halotti csendet rövidesen a tűzpattogás törte át s az asztalnál rózsaszín láng villant fel.

Csak a véráldozat volt még hátra. Vajku kezdte meg. Kételű törrel a szíve fölött kereszt alakú bevágást ejtett, a vért a csutorába folyatta, miközben a többi monoton hangon a zsolozsmát hadarta. Mikor ezt mindegyik végig cselekedte, Vajku balkezéhez nyúltak és együtt öntötték az alvadt vért a tűzre. Megint énekelni kezdtek, aztán a tüzet hajlongták körül, miközben balra is jobbra is összecsókkolták egymást. Hirtelen elhallgattak.

Vajkú szólalt meg:

— Barátaim! — Megesküdünk öseink szellemére, hogy amiként ezek a tárgyak égnek el itt, úgy pusztuljon ki a magyar is Erdélyből s teremjen meg helyébe a szent, boldog, Nagy-Románia. —

Összefogódva ordították utána: esküszünk rá... esküszünk rá... esküszünk rá...

Poharaikhoz rohantak, fenékiig üritették, azután a poharakat is a tűzbe hajították.

Vették ruháikat és a füstös malmot magára hagyták. Gyorsan felültek a szánra, és hátra sem néztek addig, míg el nem érték az erdőt. Akkorára már lángokban állt a kis malmom. Az éji szél pajkosan játszott a bohó lángnyelvekkel s kikapott egy-egy paraszt öléből és a messzi hőszyonyegre taszi-

totta. Mészszerű párafelhő gomolygott fel körötte.

A társaság szótlánul bámult egyideig és hogy a kérdésekre ne kelljen felelniök, hamarosan szétváltak; ki erre, ki arra.

Botku és Vajku Fehérvár felé vette útját.

— Tehát a viszontlátásig bajtársak — szól még egyszer hátra a diák — és lovának ágyékába vágta sarkantyúját.

* * *

Egyideig szó nélkül trappoltak. Ahogy Csákját elhagyva a patakocska éles kanyarulatot vett, Botkú idegesen nézet szét, aztán hirtelen az oldali hegy felé meresztette szemét.

— Ott van uram a Tatárbarlang, ha arra tartunk, egy jó órát takaríthatunk meg. —

Vajku megállította lovát. Gögös fejét hátravetette, úgy, hogy tekintetéről leömlöhetett a bizalmatlan kétkedés.

— Ismered az utat? —

— Mint medve a barlangját uram —

Megfordultak. Szűk, sötét út vitt át a hegy alatt, a girbe-görbe lapos folyosón csak lassan lehetett előrejutni. A kiálló sziklákba nem egyszer megbotlott a ló. Kint már hiába keresték a patakot. Vajku megpattintotta a korbácsát, hogy az országutat hamar elérjék, mert csikorgóhideg volt, a lovak sűrű párafüstöt fújtak és sörényüket rázták.

Vajku unta már az egyhangú patazörejt, odaszólt hát társának:

— Sajnálod a Siklóssy kuriát Botku? —

— Sajnálja a feketehalál, sajnáltak volna engem azok a pöffeszkedő kigyók hú. —

— Mit csináltál?

— Egy kicsit jobbacskán szerettem a bort és hát néha-néha megfeledezve a komolyságról, szokatlan jókedvvel meneteltem haza. Akkor is úgy volt. Ahogy hazavetődtem, egy semmiházi székelő cseléd állta az utam. Szidott, hogy így-meg úgy román... aztán nem tudom, hogy volt. Reggel arra ébredtem, hogy bilincs éktelenedik kezeimen. Akkor jött a nagyságos úr igen feldúlva, merthogy Irénke kisasszony csúfosan kikoszorazta.... —

— Fogd be a szád te szolga, — ordított a diák — végigágva a korbáccsal Botku lován — kérdeztem ezt? Hogy

mered bemártani magad az én ügyembe? és így rágalmazni? Ketéhasítom a fejed és ott engedem elröppenni kevély szabadságodat! —

Újra ostorához kapott és most már a jobbágyon húzott végig. Botku meghűnyáskodva, gyilkoló tekintettel hajolt előre.

— Ne haragudj uram, hiszen és is gyűlölöm őket. . .

— Mindenkit? —

— Ahogy akarod! —

Szótlanul lovagoltak tovább, csak Botku sandított egyet-egyet oldalra.

— Rabomnak tarthatnálak — folytatta Vajku szelidebb hangon.

— Szolgálatodra állok mindenben —

— Csakugy ügye, mint aki többre becsüli ezt a levegőt a pokolénál. —

— Hitemre nem. Valami mágikus vonzódás húz feléd. Nem az aranyodért! Nem! Mihalén Vajku úrért. . . Hála-e ez, ebhűség-e, vagy szolgálai kényszer, mindegy. A sorsom kötött hozzád.

— Jó-jó, dehát dísznórészeg voltál azon az este, be-törted a kúria ablakait, amikor Siklóssy nagybetegen feküdt odabent. Aztán meg örökre elhallgattattad azt a másikat. Ha ki nem szabadítalak, akkor most zsíroddal termékenyíthetnéd a kocsárdi földeket. —

— De ártatlanul. —

— Na vigasztalódj, majd kitöltheted a bosszúd Butkú, megkeresheted még az igazságot. —

A hegyek lábánál vezető út ismét a Maroshoz pártolt. Derengett. A hold már elvesztette hatalmát, messziről fel-tűnt az Ompoly.

— Siessünk Botku, a barátok korán felébrednek. Nekem még a zsolozsma előtt kell beszélnem velük. Könnyebb a rókát az ól mellett megfogni. —

Fanyar keserűség ránca vibrált az orratövén, össze-húzott szemöldökkel sziszegte fogai között:

— Botku, eldőlt a sorsunk, mátol kezdve halálos ellenségünk a magyar. —

Bosszú liheget lelkünkben.

IV.

Az egyik reggel szokatlan korán kopogott végig Áron csizmája a Szirty-kuria tornácán. Ébreszteni jött volna az öreg cseléd, de a patkózörej nem találta már alva a fiatal gazdát.

Felkészültek. Könnyen csúszott a szán, a zuzmarás fák óriás fehér-lipkék módjára libbentek el mellettük. Imre gondolatait rákosgatta össze. Lemenőben volt már a nap, mire a klastromba értek.

Szirty szívszorongva ment fel a falépcsőn az áhitatot ígérő boltívek alatt: olyan bizonytalan lépésekkel, mintha a vesztőhelyre vinnék. Anaklét, ahogy meglátta az ifjú, a portástestvér mellett, hangosan, kitárt karokkal futott felé. Becézgette, kérdésekkel tüzelte kedélyét, de Szirty nagyon komoly maradt.

— Csakhogy megjöttél, fiam. Hogy van édesapád? —

— Édesapám csak volt. —

— Meghalt? —

— Meg. És nyugodtan, mert megígértem, hogy teljesitem óhaját. —

— Mit kívánt édes fiam?

Egész közel hajolt a fiúhoz.

— Vajku, a galád oláh diák kirabolva, megfosztva hagyta magára. A vagyron roncsai közt tért nyugalomra, de mondom megbékélten, mert megnyugtattam afelől, hogy fia sohasem lesz hűtlen emlékéhez. Ezt kívánta. —

— Úgy, úgy, itt tehetsz legtöbbet atyád és anyád érdekében. Jól gondoltad fiacskám.

— Nem úgy, Magiszterem. Én búcsúzni jöttem — és itt nyugtalan tekintettel pattant fel a székről. Anaklét csodálkozással kérdezte:

— Hogyan, hogyan? Hát... hát... várj... mesélj el mindent, talán nem értettük meg egymást. —

— De igen. Kérem, ne marcangoljon, tele vagyok sebekkel, jobb, ha békén hagy, mindenre későn van már. —

— No, no, ne heveskedj, tudod, bizalmaddal nem élek vissza. A sebed csak gyógyulni fog nálam.

— Hallgasson hát meg atyám — türelmesen tlenkedett

Imre. Nyugalmat erőszakolt magára és a legapróbb részletig lepergette az elmúlt napok eseményeit.

Anaklét elborult kedéllyel hallgatta a heveskedő ifjút, aki bosszút és harcot emlegetett. Egyszerre sok év munkáját látta összeomolni, mert egy más ember tért hozzá vissza.

— Tehát atyád óhaját akarod teljesíteni? — vetette fel a kérdést nyájasan.

— Igen. —

— Atyádat ismertem, ő csak boldognak akarta látni fiát. Vagy nem úgy gondolod? —

Imre biccentett.

— Neked is a boldogság a célod. Ha megszerezted, mondhatod magadról, hogy érdemes volt élned. —

— Bevallom, ezt keresem. —

— Mi más a boldogság, mint a lélek békéje; az az öröm, hogy a céltudatos úton jársz, félelem nélkül, biztosan.

— Na és? —

— Én vezettelek; láttam, hogy boldog voltál; láttam, hogy heves, lángoló természetedre csak a mi szent regulánk, ez a misztikus élet tud édes zabolát vetni. —

Imre báránysüvegét babrálta, ajkát harapdálta, de nem ellenkezett.

— Beláttad, hogy legfőbb célja az embernek az Isten. Az Írás az emberiség mutató órája, mert csak annyit érünk, amennyit a célunk. Ferenc atyánk családi köre... —

— Nem érzek hozzá már erőt. —

— Az erőt az Isten adja, az ember csak tudomásul veszi, felhasználja és növeli. Azért kaptunk szabadészt és akaratot. —

— A világban is lehetünk Istennek tetsző emberek; nincs kedvesebb, mint küzdeni nagy eszméért. A szülőtisztelet is ez. —

— Igaz, hiszen az élet olyan, mint a természet: sokszínű, szép és jó, mégis jegyezd meg édes fiam, hogy pillanatokon dől el szívárvány-kockája, ahogy a születés és a halál is. —

— Ne kínozzon tovább.... megvallom hát; szerelmes

vagyok. —

Aztán gyermeki őszinteséggel elmesélte, hogy mi történt vele azon a kedves estén. Megkönnyebbült utána.

— Úgy? — csodálkozott a páter és csendesebb hangokba csapott át. Két tenyerét fáradtan megdörzsölte, piciny, szűrös szeme lágy melegséget öntött a fiúra. Ezt az érzelmet ő is megbecsülte és tudta, hogy kiválasztott finomsággal kell itt az utat egyengetni.

— Nézd Imre, ezt az érzést is az Alkotó adta; nem kimondottan nő, haza, személy, tárgy iránti szeretetet oltott belénk, hanem egy hatalmas, szinte kiapadhatatlan szerelmet, hogy azzal rendelkezünk, afölött uralkodjunk. Látod; a boldogságnak nagy ára van, küzdelmet, verejtéket követel itt is: ott is, mert az ember már bukott volt akkor, mikor megtudta, hogy ember. Azért ismerünk bűnt, keserőséget, fájdalmat. Nem szerencsésebb-e hát az, aki kerüli a veszélyes terepet és nem veti el kezéből az éles fegyvert? Érezted, vagy éreznéd a különbséget, ami a klastrom és az élet között van a te számodra. —

— Mondottam atyám, hogy ott is élhetek becsülettel, nemde? —

— Én is mondottam, hogy igen. Az élet sok örömet nyújt ott is, de kevés tiszta örömet. A magasztos célra-törtetésben künn könnyebben elvakulsz s kész vagy az ördögöt is angyalnak hinni, csak hogy elcsitítsd lelkiismereted. Majd fogod érezni, hogy a földi boldogságban sose kapod meg azt, ami egészen kielégít, mert egyrészt mindig keveredik bele salak, másrészt igényeidnek nagyon alacsonyok lesznek. —

— Ön szerint tehát csak a barátok kedvesek Isten előtt? —

— Óh, dehogy. Én csak azt mondom; Isten kit-kit a maga hajlamával hív az egyes pályákra s ha látja az ember, hogy ez, vagy az az út való neki s ha választhat közöttük, arra lépjen rá. A ferde lépésekből lesznek az élettragédiák. Te igen érzékeny vagy; félek, hogy nem találod meg az élet alaphangját, zörejek csattognak majd vissza füledbe és sükketté tesznek az égi hangokra. —

— Én mindig szeretni fogom Istent, éppen; mert ilyen vagyok. —

— Úgy legyen fiam!... Hát látom, megkötötted magad; menj, nem tartalak vissza. Kívánom, hogy teljesedjenek be szép reményeid. Utolsó intelem; veszíts el mindent édes fiam, de Istent ne hagy el soha. —

Szinte tántorogva ment Imréhez, átölelte, kitódult könnye végigmosta leomló hajfürtjeit. Szirty erősen küzködött, de már nem tudta elhatározásának gyökerét kitépni; bár úgy érezte, hogy életének egy tarka, nyugtalan időszakához érkezett. A szeszélyes világ gyermeke lett.

Áron már ugyancsak nyugtalankodott, hogy egyedül kell visszamennie. Terveket is szövögetett magában erre az esetre. Mikor aztán meglátta gazdáját az ajtóban búcsúzkodó páterrel, felragyogott. Megvárta, amíg ura a szánkóhoz lép s akkor kurtán megjegyezte:

— Hun tanúttak pusziszkodni az atyák, ho' imigyen értenek hozzá? —

Szirty nem válaszolt. Áron mégegyszer hátraszólt:

— Mikó' gyüvünk esmét pusziszkodni? —

— Ide Áron, már nem tudom mikor. —

Ismét eszébe jutott a lány, aztán a cella, Anaklét, az apja, minden rendetlen, lázas sietségben. És, hogy feltódult keserűségét és szerelmét az utóbbi javára döntse el, ő ült a lovakhoz. Kemény marokkal tartotta a gyeplőt, jól odavágott a kenderesek közé és erőltetett jókedéllyel énekelni kezdett. Először énekelt szerelmes dalt, amit Árontól hallott; de nagyon, nagyon jól esett neki:

Áron borzas bajusza alatt motyogott valamit és úgy gondolta, hogy urának megkezdődött az aranyélete.

V.

Vajku és Botku alkonyatra jókora földsávot hagytak maguk után. Kifáradva, legtöbbször ügetve mérték az országutat. A Kisküküllő mentén csaptak fel s ahol a Nyárád gyors vize meglassul, hogy méltósággal folyjon a Maros ölébe, átvágtak a rozoga hídon. Vásárhelyt érintve estére megérkeztek az erdőséli malomba. Vajku megrázta a szunyókáló oláhot..

— Ez az ? — bökött a malom felé.

A víz hangos moraja, meg az emberi szó felverte az álmos szolgát; megdörzsölte szemét és széles arccal felelt.

— Itt vagyunk. —

Leugrottak a lóról, a parkőhöz kötöttek és tolvajlapulással az épülethez húzódtak. A homályos, rongyokkal teleaggatott ablak résén át Vajku öreg férfit látott meg, aki egy kereszt előtt térdelve, éppen valami vastag könyvből imádkozott. Rázörgetett. Az öreg megrezzenve nézett a zaj irányába és az ajtóhoz csoszogott.

— Ki az ? —

— Testvérek, akik beszélni akarnak veled a malom ügyében. Jószándékkal vagyunk, nyiss ajtót! —

Csikordult a retesz, a fakapu megnyílt a két alak előtt.

— Jó estét kedves öreg. A malomügyben jöttünk; lehetne a lovainkat valahol elhelyezni ? —

Ruscsik valóban el akarta adni a malmát. Botku is járt itt egyszer, neki is említette ezt s tőle tudta meg Vajku is. Kitűnő helynek bizonyult a forradalmi működésre. A Kelemen és Görgényi havasok közé ékelve lapult el a rengeteg szélén. A lovakat egy-kettőre elhelyezték és letelepedtek a kemencéhez. Vajku buzgón érdeklődött.

+ Ugye magzavartuk imájában Ruscsik bácsi ? —

— Nem baj, majd folytatom azután — aszott kezével legyintett hozzá.

— Érti az írást ? —

— Nem, ez az urak dolga, nem érünk mi rá erre. Egy bibliát kaptam az atyuskától. Bele vannak füstve az írás, meg a parancsolatok is — a könyvhöz ment és nagy áhitattal mutatta a fakó, tépett lapokat.

— Szereti az Istent, ugye ? —

Ruscsik gödrös arca kisímult, alvó tűzű szemei me-reven borultak a pislogó olajfénybe.

— Szeretem, hiszen ő a mi urunk. Angyalokat küldött közénk, ott áll egy a hátunk mögött és súgja; mit tegyünk, ha az írás nem jut eszünkbe. S ha mi nem azt tesszük,

elhagy, megmondja az Úrnak, aki feljegyzi azt egy nagy-nagy könyvbe, amit majd felolvasnak egyszer nekünk. Ahogy az angyal elhagyott, már az ördög ott is van. Magára sosem marad az ember. Folytonos csere-bere az élet, bűn és jószág. Így tanultam én ezt. És ha az élet végén az angyal van mellettünk, ő visz az Úrhoz, ha nem ő van mellettünk, az ördögnek hagy.

Vajku szíve mélyén sátáni kacaj csapkodott, hullámai az arcára is kiültek.

— Bizony, öreg, — próbálta felvenni a jámborság köpönyegét — az ördög is a mi ellenségünk. Isten az erőnk aki némelyeket egyenesen arra rendelt, hogy vezessék a többit, nehogy eltévedzenek. —

— Úgy, úgy, ezek a mi vezetőink ugy-e. —

Vajku szeme felcsillant.

— Ezek őrködnék a nép fölött, ezek figyelmeztetnek, hogy már elment az angyal, már az ördög ül a fülünk tövében. —

— Igen, igen, gyengék vagyunk. —

— Tudod-e öreg, hogy a mi fajunk mellől egy egész légió készül elkergetni az angyalt, ők maguk is fehér ruhában járnak. —

— Ugyan uram, ugyan, kik azok? —

— Tudod-e... jaj csak később meg ne győződj róla, akkor már veszve leszel. —

— Mondd hát, kik azok? —

— Előbb a feszületre tedd a kezed, hogy az ellenségük leszel. —

Ruscsik tétovázott, Vajku hirtelen odalépett és rákiáltott.

— Hát csak a nyelveddel szereted az Istent? —

Az oláh mellére kapta két ráncos kezét és lehajtott fővel tett vallomást.

— Szívemmel, lelkemmel. —

— Akkor miért félsz a sátántól? — Erre a bátorításra megtört, esküre emelte kezét, nedves szemeit zavartan jártatta körül.

— Mondd, — diktálta a diák — esküszöm... az Istenre... hogy mindenki... halálos ellenségem..., aki az Is-

tené... és az ő helyetteseié... — Az oláh mondta utána.

— Most már megmondom, hogy kik ezek az angyalos ördögök — hangoskodott a diák.

— Tudd meg jámbor öreg, ezek a magyarok. —

A magyarok?... A székelyek?... A testvéreink? akik megosztották a kenyeret is velünk — csodálkozott a jószándékú malmos.

Vajku közelebb ment hozzá. Megragadta az ingét.

— Figyelj rám! Ti itt ültök a hegyek alatt, semmit sem tudtok a világról. Pesten mozgolódás van, el akarnak egészen szakadni a magyarok a felséges királyunktól, akit Isten rendelt fölénk. —

Ruscsik nyitott szájjal bámult.

— Le akarják a trónról taszítani, hogy aztán senki se tartsa őket attól vissza, hogy minket kiirtsanak. Azt fogják ránk, hogy az ő kenyerüket esszük. Tudod-e, hogy mi egy régi nemzet ivadékai vagyunk?, csak a magyarok tettek minket szolgálká. Hát Istentől vannak akkor itt? Nem, a sátán gyermekei ők, csak azért dédelgettek, hogy higgyetek, maradjatok butáknak, így aztán könnyebben lépnek a nyakatokra. —

Az oláh a bővös-hangzású kijelentésekre fellelkesült, megszorította Vajku kezét és meg akarta csókolni.

— Te próféta vagy! Talán az Istennek angyala vagy, mondd mit tegyek hát?

Vajku arca elfintorodott, de hamar összeszedte tekintetét.

— Add át nekem ezt a malmot, megfizetek érte és légy a barátom, szolgálóm. Tedd meg mindig amit parancsolni fogok —

— Óh uram, uram, szolgád leszek. —

Vajku pénzzacskót dobott felé.

— Elég lesz? — hunyorgott oda.

— Az Isten küldöttétől ne volna elég? — Ziháló kebelével, reszkető kézzel kotorta össze a pénzt és hol Vajkut, hol Botkut leste, rezgett minden tagja, mintha véres tettének bérét látná maga előtt. Eltopogott a raktárba és vigyorgatva tért vissza. Ennyi pénzzel még álmában sem volt dolga.

— Botku! — hívta magához a kocsist Vajku, ami-

kor Ruscsik kiment.

— Parancsolj uram! —

— Holnap ellovagolsz Kocsárdra és megtudod, mit csinálnak a kúriában. Nem maradhatunk vesztég, az eskünk éget: én tudom: hogy közeleg a mi időnk. —

— Ugy lesz uram! —

Másnap Botku kémútra ment a Határpaták mellé.

VI.

Imréék útközben Felvinczre is betértek egyet-mást vásárolni. Az út mentén, a kedves füzeseknél, korcsma ablaka szórta ki gyér fényét.

— Áron, leszállunk, átfáztam, igyunk egy csutora bort — vetette fel az ajánlatot Szirty.

— Lészen az honn es, későre toszogál mán az idő — ellenkezett Áron.

Az ifjú nem hallgatott rá, hanem benyitott.

A félhomályban az ablakmenti asztalnál Imre szikár, pipázgató urat vett észre, aki vizsgálgató szemmel méregette őt végig. Még a pipáját is kivette szájából.

Egyedfalvy Sándor, Siklóssy földesúr gazdatisztje azonnal megismerte a vendéget. — Ő az, akit azon estén Irénnel láttam együtt. — Türelmetlenül fészkelődött. Elkészült rá, hogy ezt a szerencsés alkalmat nem szalasztja el. Szirty melléje telepedett, amúgy is vágyott emberszóra.

— Mi járatban van uram-öcsém, fordult az Szirtyhez egykedvűen. —

— A barátoknál voltam és hazafelé tartok. —

— Sok van e még hátra? —

— Néhány lófutasnyi, de cudarul vág a hó. —

— Én is úgy vagyok. Vadászni voltam. — A háta mögött függő puskára mutatott.

— Dús a vidék vadakban? —

— Eléggé.... —

— Én nem érek rá ilyenre. —

— Miért....?

— Túrnom kell a földet. —

— Nagybirtokos? —

— Az volt atyám. —

— Meghalt? —

— Isten békéje legyen vele... szegényesen költözött el. —

— Hogy-hogy? —

— Megtörték. —

— Kik? —

— Csak egy, de elég volt hozzá, hogy mesterien elvégezze. —

— Ki lehetett az? —

— Vajku a neve. — E névre Egyedfalvy érdeklődőbnek mutatkozott; fészengett, nyugtalankodott.

— Hogyan történt?, beszéljen, szívesen hallgatom — biztatta.

Imréből ömlött a szó, az az erős ital is szabadon hagyta a gyeplőt. Senkije sem volt, akinek panaszkodhatott; a hirtelen felgyülemlett érzelme, vágya kikiváncozott belőle. Gyermekesen ideális lelkét még nem mesgyézte meg az élet. A vadász csak hallgatta s a végén erősen megnyomta a szót.

— S mi most a terve?

— Az ígéretet akarom beváltani. —

— Kemény munka lesz — nézett rá sajnálkozva.

— Már pirkad rám. — Kiséretül araszn yi mosoly játszott az arcán.

— Nos?.... örülök neki. —

— Igen...., pirkad...., majd csak ki is virrad. — Hangosat és jóízűt kacagott hozzá.

A butyilos örült, szapora beszédben mindig szárazabb lett a torok. Áron a kemence mellől feddően pislogott urára. Féltette. Tudta, hogy a bor hatalmával még nem barátkozott meg. Mikor aztán látta, hogy gazdája feltűnően és szokatlan kedéllyel beszél, odasonfordált és lesütött szemmel huzakodott elő.

— Erős az itóka, efiúr. A messzes hegyi itóka ha-

marosint lesodorint a lábrú'. Eliúr későn leszen, befogjak-é? —

— A szád fogd be Áron kérlek és keress cigányt, hogy danolhassunk. —

Áron elballagott, de hátra-hátranézet. Minden lépésénél szentül hitte, hogy ura nem dobja el okos tanácsát. Egyedfalvy nem avatkozott a dolgukba, örült, hogy maga előtt láthatta a férfit. Karvaly szemékkal kutatta jellemét; meg akarta tudni, kicsoda lopódzott be a fiatal leány szívébe.

Sajnos, az első bemutatkozás nem sikerült. A bor feltüzelte, elrabolta az akaratot, a fiatal gazda vigadni, legénykedni vágyott. Az évek óta lelakatolt erő szakadt ki egyszerre belőle.

— Nincs itt cigány, korcsmáros?

A hangokra a kemence tulsó felén fekete rongytömeg mozdult meg és egy sötétbőrű álmosképű alak bújt elő. Ahogy a kérdést meghallotta, tüstént talpraugrott. Rongyos bocskor volt a lábán, abba türte be piszkos, foltos nadrágszárát. Szétnyíló inge alól szőrös melle kandikált ki.

— Itt vágyok, rágyogok, kezsit csókolom. —

A vendég nehézkesen felállt s bizonytalan lépéseket tett feléje. Csend lett, felcsendült a hegedű síró hangja.

Búbánatos az én lelkem,
mert elhagyott, kit szerettem;
Sirass, sirass engem világ,
nekem nem nyilhat több virág.

Leesett fővel támaszkodott az ingadozó asztalra. Ez a nőta megsebezte; miért legyen most olyan bánatos? Hirtenlen düh fogta el és már repült is a csupor.

— Vigadni hívtalak ide ragyás, nem sírni. Húzzad azt, hogy..... Tied voltam, tied leszek.....

A more karja lehanyatlott, füle fölött piros vércsikok futottak alá. A csupor csörömpölve hullott szét a kőpadlón. Szirty egy percre meghökkent. Egyedfalvy szigorú pillantásokkal várta az eseményt. Keserű ránc barázdálta.

— Na vigyori, mit kívánsz kárpótlásul — engesztelődött amaz. Nagy úri mozdulattal nyúlt a tárcájához.

A cigány alázatos ábrázatot vágott.

— Csák ázst náccságos urám, hogy emebbe á po-

fámba is vágjon egy káncsót, akkor lesz ázs én segény csur-deímnak mit zábálni. —

Maszatos képesfelét kínálta fel. Szirty az egész tarsolyt odadobta. A cigány hápogó lelkesedéssel kapkodta fel a guruló ezüstöket. Az öreg béres lelkén ott a ketyegő óra alatt, a legkínosabb érzések tomboltak át. Egyedfálvyról már hallott egyet-mást s tudta mit jelent ez a találkozás. Hű katonája volt a bornak, nem volt gyomrának feneke, de most eltolta ezt is maga elől, hogy ne lássa a duhajkodást. Hátrament s tenyerébe hajtotta fejét. Úgy érezte magát, mint a gazda, mikor fesledő termésre zúdul rá a jégzápor.

Imre ledobta kendőjét és maga kötötte be a cigány fejét. Úgy nézett ki a more, mint egy turbános maharadzsa. Büszke is volt; finoman kezelte a vonót; barna arca átszellemült, de lábszárai fázósan citeráztak hozzá. Egészen a vendége fülébe húzta;

Tied voltam, tied leszek
Édes kicsi lelkem;
Csak Te éretted kesergek,
Aranyos kis szentem.
Veled élek, veled halok,
Együtt visznek az angyalok
A csillagos, virágpompás rétre,
Fel a magas Égbe, mennyei zenére.

Imre zavaros tekintete a cigányra meredt, széles kedve úgy ömlött, mint a hegyi zuhatag. Táncra bokázott a lába, csak olyan ismeretlen lépésekre, amire most a bor s a feneketlen hangulata tanította meg. Félkezével a cigány derekát szorította át, a másik kezével a csuport emelgette. Mikor kifáradt, lihegve az asztalra dőlt és büfögő, szakadozott hangon biztatta tovább a muzsikust.

— Ne félj cigány..... te, hogy is hívnak ?.... —

— Sámú. Szolgálatára instálom. Ezs volt ázs ápám.. anyám... párdon... á nagyapám, dédapám, ükkösapám, ánnák ázs ápja egészen Ádámig, ákinek sinte Sámú volt ázs ápja kezsit csókolom. Ezs á mi fájnevünk kezsit csókolom, üsse még á dévlá. —

— Ne félj, Samu... leszek én még gazdag... ember. —

Enyedfalvy tovább kacagta a cigányt, de azért jól hallotta a szavakat. Hangos nevetésére Szirty hátrafordult. Mámoros, égő lelke mindenre felszisszent. azt hitte, hogy az ő szavait nevetik ki. Az asztalra csapott vad, kemény haraggal.

— Ne nevéssen ki az úr,... ha én komolyan beszélek,... úgy lesz ahogy mondom. —

Úgy cikázott vérben úszó két szeme, mint sötét felhőkön át a nyári villám. Egyedfalvy, hogy megelőzze a civódást, mély húrba vágott.

— Kend mulatozik itt, amikor apját kellene gyászolnia. — Saslessel vigyázta, hogy taglóznak szavai.

Szirty homlokához kapott, megborzolta csapzott, sötét haját, szemét riadtan a földre szegezte és arca dúlt redőkbe zuhant. A feddés, mint a jégcsap koppant a szívére és egy pillanatra kijózanította. Megragadta a boroskancsót és Enyedfalvy lába előtt a kőpadhoz vágta.

— Nem iszom többet — hörögte és lerogyott. Megdörzsölte izzadt fejét, aztán öblös karjába fektette. Elaludt.

Enyedfalvy diadalmasan állt tovább, esküdni mert volna, hogy nem lesz a lány e mulatozó ifjúé. Vette gyorsan holmiját, fizetett és eltávozott. Ez az este kitűnő vadászat volt számára. Új hálót is vetett ki, hogy Irént megmentse, mert úgy hitte, hogy a fiúban egy tivornya, szélcsősz emberre akadt.

A cigány az alvó fölött is tovább akart muzsikálni, de Áron keményen belemarkolt.

— Vackodba lódúj té. Né habajgasd az efiurat, mett tovább repesztöm a fityegödet. Kuss té cudar, kuss! —

Samu elsompolygott, de még sokáig szemmeltartotta a székeltyt. Áron meg pipázni kezdett, terveket szőtt, hogy összekovácsolja az elszakadt fonalat.

Egy óra múlva Imre felébredt.

— Fogj be most már Áron, a szád meg nyisd ki! Ki volt az a röhögő? — szaggatta ki a kérdést.

Szeme karikás volt, arca gyűrött, álmosan, bágyadtan hunyorgatott. Áron aggodalmasan, de óvatosan felelt.

— Hű, nagy uraság volt e'. Siklóssy nagyságos úr gazda-kommandója. Nem trufa-e. Jaj nekünk, ha most lecir-

molt, osztang Irén kesasszonyt kibiccenti az okos szaváva'. Kár vott, hogy imígyen kipiszkálta efiur a körmét es. Nem jó lesz imígyen.... nem jó.... — Bánkódottan vakargatta a fejét. Imre még mindig bódultan, de mérgesen az asztalra vágott, hogy még a cigány is felébredt rá. Szinte magából kikelve kiáltotta:

— Az én ügyem ez, senki más fiáé. Szembeszállok a világgal is. — Dudolgatva feltápáskodott. A cigány a pokróc alatt reszketett, hogy az úr kijózanodik és rajta keresi vissza a pénzt. Meg se mukkant. Áron a korcsmároshoz vitte a mulatozás árát és úgy a pokrócokba temette alélt urát, hogy az hazáig fel sem érzett.

Másnap, ahogy felébredt, kisietett a friss levegőre. Napsugárban fürdött a hóvégtelen. A Siklóssy kuriát fürkészte s úgy érezte, hogy izmai sziklakká csontosodtak, szíve örökmozgó géppé, válla hatalmas hegyekké nőtt, arra, csak arra, hogy hátára vegye azt a nagy, kopasz faltömeget kincseivel; a lakóival együtt. Erőt érzett, mert az a ház egy világot jelentett neki; újra dalolt, újra füttyürészett, minden azt hirdette körülötte, hogy tavaszodni fog.

VII.

Januárba fordult a tél. Az állandó szélvihar öntelten kacérkodott, hogy erősen megvetette lábát Székelyföldön. A Marosmenti malmot csend bérelte ki néhány hetecskére. Ruscsik kint a gazdaságban dolgozott, Vajku és Botku a pupos kemence mellett üldögélt. Botku fáradtan dőlt előre és hosszút sóhajtott.

— Nagy dolgok történtek odaát. —

— Beszélj, beszélj, most nagyon sokat elbír az én szomjúságom — siettetten Vajku. Félretetette pipáját és aláföljárva hallgatta a szolgát.

— Hazajött az úrficska. —

— Imre? —

— Az.... Árvaságban ödög. —

— Meghalt a kígyó? —

— Meg..... —

— Vackába fulladt. — Kárörvendve dörzsölte meg a kezét.

— Meg, de otthon hagyta a mérgesebbet, aki ugyan nem gondol ám vissza a zárdára. Van miért maradjon otthon. —

— Talán csak nem őrá gondolsz?

— De igen. —

— Láttad? —

— Meglestem az erdőben őket. Együtt voltak, egészen egyedül. —

— Botku, megfojtalak, ha hazudsz! —

— Bőröm hasíthatod ki uram. —

Az oláh diák szemében felcsapott a meddő elkeseredés lángja.

— Tovább, mit láttál? —

— Hallottam is róluk. —

— Ki vele! —

— Beszélik a faluban, hogy Szirty őmiatta hagyta ott a barátokat is. —

Vajku leengedte ütésreemelt karját, egy pillanatra végigcikázott agyán régi szerelme és megalazottsága a bosszú fergetegébe hajította.

— Botku, addig nem nyugszom, amíg Szirty Imre szíve egyet is dobban. Ha enyém nem lehet a lány, átkozott lennék magam előtt, ha némán túrném el megaláztatásom. Román nem kellett neki. Na Szirty Imre, hamar kapsz a konc után, megállj, előbb majd lépre csallak! Különben is közeledik a mi óránk. —

Megbeszélték a tervet. A kockázatos merényletchez a molnárt szemelték ki. A garat mellől hívta Vajku magához.

— Ruscsik bácsi! —

— Szolgálatára Vajku úr! —

— Nagy dolgot mondhatok magának. — Ruscsik az asztalhoz ült.

— Szeretek jót hallani. —

— Megsegített a románok Istene, nagy dolgokkal segített meg. —

— Legyen hála érte. —

— Olyan idők előtt állunk, amelyekről fiaink fognak tanulni s amelyet a román hősök korának fognak nevezni. —

— Oh, Istenem, Istenem. Úgy? —

— Hallja csak! Átkos ellenségünk, a magyar ellen Isten is felemelte büntető kezét és megmutatta nekünk, hogy hol nyugszik az ő egyik erdélyi erősségük. —

Ruscsik kimeresztette szemeit, szája is tátva maradt.

— Megtudatta velem, hogy egy kuriában helyezték el azokat az írásokat, amelyekkel a mi népünket akarják kiírtani. —

— Hol vagyon az? —

— Keresek egy hőst, aki vállalkozik arra, hogy felgyújtja ezt a kastélyt. Ez a tűz lesz szabadságharcunk első lángja. —

— Valóban hős lesz az Uram, valóban. —

— Annak a neve aranybetűvel lesz történelmünkbe vésve. —

Ruscsik mélyen hallgatott. Szempillája meg se rebent, csak zsíros bőrmellényét emelgette gyorsan lélegző melle.

— Azt — folytatta Vajku — Isten Gábor főangyal által viteti az égbe s ő lesz a románok védőangyala. Oh, Ruscsik, nem vágyódsz erre a dicsőségre? —

— Vágynék uram, vágynék de.... de.... öreg vagyok én már... esténként nagyon félek... pedig örömmel tenném... megtenném... de már ráme스테ledik... Nem volnék jó ilyenre. —

— Figyelj ide! Holnap indulunk, addig készülj el! Ne tétovázz, kapsz hozzá anyagi bátorságot is. Én is veled megyek. — És másnap nyergeltek. Estére értek Kocsárd határába. Ruscsik bátortalanul kullogott a kúria felé.

— El ne feledd hát... — kiáltott utána az erdő szélén Vajku — a patak baloldali udvarháza az... Várd be a csendet! —

— Úgy lesz — motyogta amaz. Szívesen visszamaradt volna, de Vajku fenyegetése levette a lábáról. Buta sötétség uralkodott, az irigy felhőtenger maga fürdött a holdfényben; nem adott egy szürke kis sugarat sem a földnek. Mulatott, játszott a csillagokkal. Ruscsik megállt a pataknál. Tétován nézett körül, mert a Szirty-kúriából fény villant fel.

— Tehát balra — súgta magának a merénylő.

A Siklóssy kúria falánál ismét körülnézett, elővette a feszületet és megcsókolta.

— A te keresztthalálodra Istenke, aki legyőzted a bűnt, aki felavattál az ellenség ellen. Óh, segíts most, hogy népemnek ezt az áldozatot megtegyem. Légy áldva, amen! —

Lassan kifeszítette a tornácból nyíló két ajtót és behatolt a földszinti lakásba. Könnyen ment minden, Sziklóssy-né halála óta az alsóházat nem lakta senki; csend fogadta amerre elsuhan. Mikor a kékes láng végigszökött a gerendán, macska lapulással osont le. Az épületet sűrű füst burkolta át, az ablakból ki-kinyaldosott a láng. Ruscsiknak futnia kellett. Lihegve ért Vajkuhoz, aki haját tépve ordított feléje.

— Mit tettél Ruscsik?! Amazt kellett volna, én nem akartam őt bántani, amott, amott lakik az a bitang.... —

Tehetetlenül vergődött dühében, úgy látszott, hogy a tűzbe akar maga is rohanni. Hirtelen kirántotta törét és Ruscsik nyakába döfte. A kifröccsenő vér szennyes kezére ömlött. Ruscsik szívéhez kapott, lihegő száján vér tódult ki, szemei homályosan villogtak. Egy fához dőlt és vérhabos, remegő ajkán vontatott, fájó vád vonaglott:

— Eltévesztettem? ..... Bocsáss meg.... de ezt... ezt.. azért nem érdemeltem. —

A messzi láng magasra csapott, a körötte rohanó emberek úgy tűntek fel, mint tábortűznél a guggoló juhászok. Vajku felhajszolt idegekkel a kezében szorongó kést újra Ruscsik testébe mártotta.

— A román csak fegyelmezett és hibátlan lehet, az ilyen pusztuljon el — sziszegte.

— Isten,... Istenke.... nem haragudhat rám, ha tévedtem.... Vajku.... te.... te.... félrevezettél.... Vajku.... te.... gyilkosom lettél.... Átkozni fog.... az Isten.... is.... lebukott fővel nyúlt el a fa tövébe. —

Vajku lovasokat látott futkosni a kúria körül, kettő-három feléje is tartott. Káromkodott hát egyet és eliramodott.

A lent gomolygó füstöt először Imre vette észre, aki azon az éjszakán álmatlanul virrasztott: hiába próbálta gondjait elűzni, nem sikerült. Mielőtt pihenni tért volna, az

ablakhoz sétált, hogy elbúcsúzzon a szomszéd ablakoktól. Meghült ereiben a vér. Ahogy volt, lerohant, pokrócot, fejszét és kötelet vett magához; útközben felverte Áront és szinte fejevesztve futott az égő ház felé.

— Ég a Siklóssy-ház, várj lent rám az ablak alatt — ordított Áronra.

Felrobogott a lépcsőn, feltépte az ajtót, odatapogatott az ágyhoz, ahol a lány feküdt. Szívverése mintha egy pillanatra megállt volna. Átölelte az aléltat, körülcsavarta pokrócával és a kertfelületi ablakhoz rohant. Ez még szabad volt. A derékra erősítette a kötelet és telitorokkal kiáltott.

— Áron, Áron, itt vagy — izgatottan mozgolódott, mellette már az égő asztal csapta poklát felé. Elrúgta.

— Imitten, imitten, efiúr, hallám, hallám — hallatszot alulról Áron hangja. Imre kiemelte az ájult testet és lassan eresztette lefelé. Éveknek tetszetek a percek. Mikor érezte, hogy leért, újra lekiáltott.

— Oldjátok le azonnal, megfulladok. — Néhány pillanat múlva megrántotta a kötelet, szabad volt. Lent már Áron várta egy vödör vízzel. Nyaka közé lódította, megragadta s egy veszélytelen helyre támogatta. Szirty alig ocsudott fel, már is az égő ház felé támolygott, mert eszébe villant, hogy az öreg, beteg Sziklóssyt benthagyta.

Pár méterre volt már csak a háztól, amikor az emelet egetverő reccsenéssel összedőlt. Szirty az ajkába harapott és hátraugrott; kimondhatatlan érzés fogta el, de menteni már semmit sem lehetett. Tehetetlen volt itt az emberi erő. Mintha a pokol fúriái fújták volna a tüzet, úgy lobogott. A cserepek pukkanva lódultak a levegőbe s lezuhant testük forróságát a fagyos földbe ölték. A tűz zizegése teljesen elhalt a recsegő üszkők robajában.

Iljak, öregek, sebtében magukra hányt ruhákban álmosan bámulták körül. Imre áttörte a jajgató csődületet és Áronnal a kislakás felé futott.

— Hol van? —

— Az elsőbe. —

Cselédágyon pihent a lány, két jobbágyasszony rakta rá a vizeskendőt. Szirty elküldte a két asszonyt, hogy

a gazdatisztet kerítsék elő. Olyan jól esett neki ez a magány. Megfogta a beteg kezét, símogatta, csókolgatta, öröm futott át rajta, hogy épen maradt. Hattyú keble a finom ing alatt gyorsan zihált, két lezárt szeme, halovány arca most még erősebben felkeltették az ifjú szerelmét. Csak nézte, nézte s úgy érezte, hogy ellenállhatatlanul övé a lány, a maga számára hozta vissza az életnek. Csendben kilopódzott és az ott futkosó cselédségre kiáltott: '

— Kétszáz fényes üti a markát, aki élve vagy halva előhossa a gyujtogatót. Lóra, aki csak teheti, vág tassatok szét minden irányban! —

Oszladozni kezdett a tömeg, itt-ott lovas emberek jöttek ki az istállókból. A nézők is megunták a didergést és nagy szóbeszéddel és felháborodással szállingóztak haza. Senki sem tudta, hogy tulajdonképpen mi történt.

Szirty mindenhol a gazdatisztet kereste és csak amikor az egyik nyugodtabb cseléd-től megtudta, hogy Egyedfalvy elutazott, akkor tért vissza a lányhoz. A dajka, Zsófi néni, ott ült már az ő helyén és sírva könyörgött Szirtynek, hogy vigyék fel a lányt a lakásba. Imre átkarolta a könnyű testet és vitte Zsófi után. Egyedfalvy lakásának tornácán egy nyílttekintetű kisiú ácsorgott.

— Menj be Csaba — figyelmeztette a dada, nyiss ajtót a bácsinak! —

A kis nebuló nem értette meg az eseményt, hogy mi történik körülötte, az égő ház neki inkább szórakozást nyújtott. A dada kiment, hogy sírdogáljon, Imre bentmaradt, hogy első csókjával eljegyezze a lányt.

Odakint már virradt. A haragos felhő eloszlott, megmutatta piciny foglyait, hogy azok is lássák, mit takart el szemük elől az éjszaka. Eltakarta a földet, ahol az emberek azért élnek, hogy mint az állatok egymást marják s ahol szent-tűznek csúfolják az érzést, mely lelküket ássa, rohasztja. De azért büszkén hirdetik magukat a teremtés koronájának, pedig szemfényvesztő, hiú üveggé hültek ki a korona-gyöngyök, nem tudják már visszaverni az örök Nap tűzét.

Ha egy csillaglakó végiglépkedné a földet és visszamenne, így mutatna le ránk:

— Ott lent az emberek egymás vérével locsolgatóják a földet s nem tesznek mást, mint születnek, aztán értelmetlen paragrafusok sötét árnyékában egymás sírját ássák. Pedig úgy látom, Istenük is van. —

A tiszta ég kapuiból csípős szél fujdogált, a tűz még muzsikált, a közeli erdőt pernye lepte be.

Egymásután tértek vissza a lovasok: Ruscsip holttestét hozták. A gyilkosság határtalanul felbőszítette Szirtyt, mert a levetköztetett hulla egyik zsebében gyűrött írást talált. Számla volt, melyről Vajku aláírását tisztán leolvashatta. Most már nem volt titokzatos előtte az eset. Keserű mosoly gyűlt össze az arcán, de csak Áron vette ezt észre.

Kihozták az üszkös romok közül Siklóssy elszenesedett testét s hamarosan el is földelték, hogy a lánynak ne okozzanak újabb fájdalmat. Szirty azután eloltatta a pihegő tüzet és maga is hazafelé indult.

Szomorúan füstölgött a roncs a tölgyes ölén, mégis, valahogy az a porladó csonk egy új életet keltett benne. A feltápászkodó koronás nap aranyport hintett a romokra, mintegy feledtetni akarta az éjszakát. Biztatóan kúszott fel az éghegyre. Szirry odaszólt a megvertkedélyű szolgálhoz:

— Ne félj Áron, kemény az urad szíve, annak a tigrisnek a bőrén rakom meg a fészkeket, — távolabb a Siklóssy kúria romján utolsót sercent a parázs.

VIII.

A földvári országúton négylovas szán suhant át a jégge fagyott úti fák között Kocsárd felé. Egyedfalvy Sándor, a gazdatiszt igyekezett haza a vásárról. Jókedvűen tekingezett körül, csupa szép gondolat ringott képzeletében. Ahogy a határpataki erdőt átszelték és a Karvaly-dombra értek, a kocsis hirtelen hátrarántotta a gyeplőt, úgy, hogy Egyedfalvy mindenestől előrebukott és a következő pillanatban már a jobbágy gallérját rázta mérgesen:

— Mi az? — förmedt rá.

Marci a leégett épület felé mutatott.

— Tisztúr, ni csak, a Siklóssy kúria! —

Egyedfalvy saszeme kétségbeesően csillogott, dörzsölte, mintha álmodnék, arca elfehéredett és kémlelően tartotta maga elé tenyerét.

— Vágj a lovak közé Marci, míg a guta meg nem üt — ordította torkaszakadtából. A négy deres a széllel futott versenyt. Amikor a szán a tisztalak elé ért, Sándor villámsebessen lenntermett, rohant, de dolgozószobája függönyénél megdöbbsent; halk női hangok ütötték meg fülét. A posztónyláshoz osont és betekintett a keskeny résen. Ott feküdt Irén az ágyban, mellette Zsófi, a dajka szepegett.

Egyedfalvy széttárta a függönyt és az ágyhoz lépett. Megfogta sápadt kezét, de fulladt idegekkel faggadta a dajkát.

— Mi történt? —

Zsófi ijedt, csukló hangon hadarta.

— Felgyújtották a házat. —

— Kik? —

— Nem tudjuk; egy frissen meggyilkolt holttestet találtak a határban. —

— Hol a gazdám? —

— Bentégett..... jaj Istenem. — Újra heves zokogás rázta meg.

— S a lányka? —

— A szomszéd úrfi mentette meg, ő hozta ide is. —

Egyedfalvy Sándor feje lassan lekonyult, kesernyés sápadtság húzódott meg szeme alatt; egy pillanatra egész testében megremegett. A korcsmai ismerettség fejébe kergette a gyanút, hogy e gyáva tettben Imre is benne van. Gyengéden felrázta Irént.

— Sándor bácsi... — suttogott halkan a felrezzent lány — meghalt az apám... felgyújtották felettünk a házat.

Sándor a szilárdság keztyűjét öltötte fel, érezte, hogy ebben a súlyos helyzetben csak ez fog segíteni.

— Irénke, nem szabad úgy elhagynia magát..... maga nagyon tapasztalatlan még..... mondtam, hogy kár volt azt a festési históriát is megrendezni... én valami közeli sátáni kézt látok ebben az ügyben... na de ne gondoljon most erre. —

— Talán csak nem Szirtyre gondol? —

— Félig-meddig... magát mentette — nézze, atyját nem... Én meg éppen nem voltam itthon... azután... az a gyilkosság is sokat sejtet. —

— Sándor bácsi, maga nem kimél engem. —

— Nagyon is segítségére akarok sietni, elhatároztam, hát hogy néhány nap múlva elmegy nagynénje birtokára, hogy ott kipihenje magát; majd én gondoskodom arról, hogy elfeledjen mindent. Meg akarom menteni a szakadéktól... érti?... addig nem fog hazatérni, amíg itt minden nyugodt és rendben nem lesz... Na de most pihenjen... hogy van kis Irénke?... sok ám az agyaros a süppedésben... siessen felgyógyulni... várják már a fegyverei. —

Irén álmodó szemmel hallgatta nevelőjét, fáradtan pillogott, amikor annyi fájdalom szakadt egyszerre rá; de meg nem rendült, kemény székelvén tűzelt ereiben.

Néhány nap múlva valamennyire kiheverte az izgalmakat, de nem járt a leégett romoknál: egész nap bennült, font és naplóját gyarapította panaszával. Néha elment az apja sírjához is, de messze elkerülte a szomszéd kúriát. Atyja halála, a kuria pusztulása megtörték egyidőre ellenállását, hogy fellángoló szerelme előtt elrúgjon minden akadályt és csak önmagának higyen, a maga 18 éves fiatal lelkének.

Egyik napon nagy sebbel-lobbal rontott be Egyedfalvy.

— Készüljön Irénke, várja már a szán; nyolc bátor lovas kíséri Tordára. —

A nyolc ködmönös székelvén alatt pihent lovak büszkélkedtek, Sándor odament az első harcsabajuszúhoz.

— Ahogy mondtam Gábor, életetekre sem vigyázhattok jobban. —

— Bízva ránk kommandó úr! —

A gazdatiszt búcsút vett s a szán kisiklott az udvarról. Akkorra már ott volt az egész cselédség; kalapjukat, kendőjüket lobogtatták, szípoztak, egyik a másik jókívánságát tetőzte túl. Közöttük ácsorgott Terka néni is, ő is látta a lovasokat és el nem találta, miért kellett mindennek megtörténnie. Lélekzefojtva ujságolta el urának, még kifűjni sem engedte az öreget. A barátoktól jött meg éppen Áron; a mult évi borral volt el. Gömbölyű szemekkel hallgatta párja turbékolását, le-

lógó bajuszát harapdálta s közbe-közbe apránként vetközni is kezdett. De be sem várta a szótteregetést, hirtelen keményen az asztalra vágott:

— Aho' a sül' ette von' meg ezt a fenéketlen velágot... Ho' a kénköves menkű birizgázza meg ezt a senderkedő redves mindenséget... Pont ilykor kelle' elsiccannia, miko' nincs hezza az efiúr... —

Alá s följárkált az asztal előtt, majd vette kalapját, kabátját és szó nélkül kiment. A pászta végén a kőkeresztnél várta urát: tudta, hogy ma meg kell jönnie. Sötétedni kezdett, a dácsei úton egy lovas körvonala rajzolódt ki. A jobbágy fellélegzett.

— Hála Tenéked Istenem, jöve már... — a lovas közelebb ért, trappolva húzott el a csáklya-dülő mellett. Áron kézzel-lábbal integetni kezdett:

— No öreg — szólt le az a lóról — mi újság van? —

— Belegajdul a főm, ha kimondom efiúr — kezdte a béres.

— Hamar, mi történt? —

— Ement, evitték, nyóc lovas örkötte körbe. —

— Irént? Mikor vitték el? —

— Harangszókó' —

— Merre? merre? beszélj!... —

— A párom hallá, ho' Torda felé. —

— Rohanj, nyergeld a másik kenderest, pakolj két zsák szalmát, hozz gyújtót, meg egy üveg fehérrest, de észnélkül rohanj! —

A kastélyba vágatott, magához vette azt a levelet, amit Vajku írt neki, vadászfegyverét, szekrényből egy pici skatulyát, átvette Árontól az egyik zsák szalmát, hátára kötkötte s odakiáltott:

— Áron, ne kíméld a lovat te sem, úgy repülünk, mint a gondolat. —

Ügyet sem vetett a feleségével ölelkező öregre, a síró asszonyra, kíméletlenül a ló hasa alá vágott.

— Harasztos felé... Egerbegy alatt utól kell őket érnünk. —

Áron hátrább maradt; lova nyakára feküdt és úgy biztatta a kenderest. Harasztost elhagyva pihenőt kellett tartaniok, behúzódtak hát az erdőbe. A hold mesés szürbe öltöztette a földet. Alig fújtak egyet-kettőt, a tulsó domb hajlása között egy mozgó pontra lettek figyelmesek. A fekete kis pont körül erősen felporzott a hó: farkasnak hitték. Szirty a pisztolyához nyúlt. Rövid idő múlva, mikor már csak alig száz lépésre volt tőlük az állat, Szirty arca mosolyra derült, babusgató, barátságos hangon ment a friss utas elé.

— Sakál, drága hű ebem. —

Valóban a kutya volt. A lánc ismét, mint annyi más-kor, szétszakítva csüngött a nyakán: gyorsan a gazdája mellé ugrott, nyalta, hízelgett neki. Imre alig tudta elfojtani érzelmét. Belesüppesztette kezét a hosszú szőrökbe és nem tudott betelni a nézésével. Áron sem tett másképpen.

— Ó té kes engödetlen. Mellik madárra' lelkendézté ide... Ha' csuppancsak é' csókot a бүдös pofádra — lehajolt és pofándörgölte az állatot. Sakál végignyalta az érdes, szőrös arcot.

— Gyerünk Áron, gyerünk Sakál, ha már eddig elöttél, hátha segíthetsz. —

Nyeregbe ugrottak és kegyetlen hajsza következett. Sakál hátul loholt, ugatva biztatta a két lovat. Gyenes alatt az Aranyos öblös kanyarulatánál magasabb emelkedés ágaskodott útjukba. Meghökkenetek.

— Ha itt átvághatunk — magyarázta Szirty, — egy órát takaríthatunk meg. A kocsíútnak meg kell a dombot az Aranyos mentén kerülni. Szedjük össze erőnket, csak még egyszer... csak még egyszer. —

— Tüllem lehet, erős mejjem vagyon, csak a társam es jó bírja. —

Nagy kinnal fel is jutottak és onnan átláthattak Egerbegyre. Oldalt sikság feküdt, a folyó innenső partját erdő futotta be. Hirtelen rémes ordítás hasította át az esti csendet.

— Farkasok — tört ki Imre. Az erdő szélén sötét foltok jelentek meg: civakodtak és üvöltöttek.

— Éhes a tömeg, Áron, most segítsen meg az lsten. Oh, bár elmentek volna. —

— Nyóc pára nem olan nagy sokadalom ezéknek. —

— Várnunk kell; ott visz el az országút, ha még nem mentek el, úgy erre jönnek. Innen jól szemmel tarthatjuk a terepet: te a farkasokat figyeld, én az utat nézem.

Kikötötték a lovakat és várták a nehéz perceket. Sakál nyugtalanul vakkantott, a havat kaparta, veszélyt szaglált. Már jó ideig leskelődtek, amikor Szirty hirtelen megragadta Áron kezét.

— Nézd! ott jönnek: mentsük meg őket, Isten, hatalmad legyen könyörületes. —

Egy ötlet villant át Imrén szorongó helyzetében. A befagyott Aranyos mély ívvel kanyarodott el, mellette futott párhuzamosan az út. Ha a lovasok csak a hajlásnál veszik észre a csordát, már veszve vannak; meg kell hát előzni őket. Ráfeküdtek a lóra és sikerült még a dombok mögött elébük vágatni. A farkascorda nem vette észre a két lovast; valami kőcon civódtak. Szirty és Áron megállt az országút közepén és felemelték kezüket. A menet lassított, Marci előre ugratott.

— Kik az úrak és mit akarnak? —

— Titeket akarunk megmenteni; bizonyára ismersz pajtás: Szirty Imre a nevem. Lóhalálban nyargaltunk ide, hogy figyelmeztessünk a veszélyre. Hatalmas farkascorda állja utatokat, pörköltet akarnak vacsorázni. —

— Igen? ... köszönjük ... ég áldja meg jószágukat. —

Megint felbödült a csorda, a lovak mozgolódni kezdtek. Irén is felrezzent szendergéséből és türelmetlenül kérdezősködött.

— Miért álltunk meg? farkasok közt vagyunk? — felállt és ahogy meglátta Szirtyéket beszélgetni a kocsissal, még nyugtalanabb lett.

— Kik azok? ... rablók? ... baj van? ... — Marci odalovagolt a kocsi mellé.

— Nemzetes kisasszony, Szirty úr van itt és tudja, hogy farkasok vannak az úton, lehet-e segítségünkre? —

Siklóssy Irénke arca elváltozott; pici ajkán alig hallhatóan jött a parancs.

— Kérem Szirty urat — beleremegett a lelke.

Szirty merész komolysággal, daliásan léptetett a

lányhoz; a lovasok is félrefaroltak. Szép volt a fiú így a csípős hidegben; a fagyos szél rózsát lehelt az arcára. Szeme? talán csak a lányé volt tüzezebb.

— Fogadja üdvözetem Irénke e furcsa találkozás-hoz — köszöntött rá.

A lány elmosolyodott, de nyomasztó kedélyét azért nem palástolhatta el.

— Isten hozta... mivel magyarázzam ezt a távoli kirándulást? —

— Ott szeretek lenni, ahol baj van, de ne vesztegessük el ilyenekkel az időt, majd jut erre is belőle. Farkasok állják el az utat, nem lehet tovább menni, karikás a hold, borulás jön. Itt a kis erdőben kell letelepednünk, a csorda nem jön erre. Tüzet rakunk és ha a hold is aludni megy, átszöktetem Önöket a Harangos tavon. De gyors, biztos munkát kérek az emberektől. —

— Köszönöm... nagyon köszönöm... Imre... csak otthon lennénk már. —

Szirty nem is tudakozódott ez utóbbi kijelentés felől, a lovasokhoz ment, hogy intézkedjen. Az erdő alsó felén táboroztatott le, ahol bányaszerű süppedés feküdt el a fák mögött. Munkába álltak a legények, gyűjtötték a csenevész ágakat, törött lombokat, sőt kisebb fákat is kivágtak és a mélyedés közepére hordták. A legkisebb zaj nélkül történt mindez, percekről volt szó. A letördelt ágakból a szalmák segítségével tüzet rögtönöztek, a felhalmozott rőzsét szétszórták, végig a kis erdő szélén és a tisztás mentén egészen a tó felső öbléig. A tűzgát hosszában itt-ott szalmacsutakat helyeztek el és csak jelre várt az egyik székely, hogy lángra vesse őket. A felizgatott székelyek aztán a tűzhöz telepedtek. Áron megsejtette, hogy Imrének beszélőnivalója lesz a lánnyal, ügyes hozzáértéssel a tűz köré csalogatta és maga szórakoztatta az atyafiakat. Imre kedveséhez mehetett. A fák eltakarták őket, senki sem zavarta nyugalmukat. Később talán maguk a székelyek is megértő „nembánommal” feledkeztek meg úrnőjükről, vagy tán Áron tudta őket úgy lekötni?, aki ezeréves székely anekdotákat szedegetett elő abból a korból, amikor még a székely a csodaszarvast kergette, meg Attila fapoharával koccintott?....

Szirty a szán hágcsójára lépett; egyideig nagy csend-

ben nézték egymást. Érezte a fiú, hogy ez alkalommal mindent-mindent el kell mondania, ami csak szívét szaggatta.

— Irénke, — fordult szelíden a lányhoz — hová mennek? —

— Tordára, a nagynénimhez... pihenni... hangzott a szintelen, közömbös válasz. —

— Nénikéje hívta meg? —

— Nem, Sándor bácsi küldött el. —

— Tőlem búcsút sem vett... Irén hallgatott. —

— Neheztel rám? —

Csend.

— Megbántottam? —

Csend.

— Valaki utamban áll? —

Csend.

— Valaki félremagyarázott? —

Ismét csend.

— Valaki ellenségem lett? —

Csend volt, itt-ott a lány tagadóan rázta fejét.

— Nem?... nem?... nem?... hát nem méltat semmire? —

Csend.

— Életem dobtam a lángba, hogy megmentsem. —

— Szirty mit mond? —

— Nem is tudja? hogy kihozta ki a tűzből? —

— Maga? —

— Kérdezze meg a falut! —

— Hát... hát miért nem szólt előbb? —

— Nyughattam volna-e akkor, amikor maga fölött égett a tető? —

— Köszönöm... ha... ha maga volt... — érzésteli lehellet csapta meg a fiú arcát.

— Száz testem is kockára vetettem volna. —

— Köszönöm. —

Hosszú tartalmas csend támadt, Szirtyt számtalan

tarka érzés fűtötte, Irént ezer gondolat, vád és gyanú epesztette.

— Irénke... —

— Tessék... —

— Tud e még festeni?... —

— Azóta sem volt kezemben ecset... —

— Azóta... hja, azóta a szép este óta?... —

— Szép volt. —

— Akkor még kacagni is tudott... —

Csend.

— Akkor még csak jót tudott gondolni rólam. —

— Imre, ne kínozzon!.. nekem aggályaim vannak. —

— Velem szemben? —

— Igen? —

— Könyörgöm, esedezem, teregesse ki valamennyit, meg fogok könnyebbülni. —

A lány nyugtalan mozgása, bizonytalansága elárulta, hogy neheze érik a szó.

— Nagyon heves és nem becsüli meg magát! —

— Miért gondolja ezt? —

— Maga mértéken felül szereti a bort. —

— Miből következteti? —

— Maga tivornyás. —

— Én? —

— Maga a vagyont többre becsüli, mint az érzelmét. —

— Én? —

Olyan volt ez a szó, mint a mélybe zuhant ember segélykiáltása.

— Igen, Sándor látta és hallotta magát. —

— Ő volt azon a bolond estén a korcsmában? —

— Igen, ő. —

— Disznórészeg lehettem, nem tudom, hogy volt, először ittam úgy a szőlő levét, hiszen barátoknak készültem azelőtt, tudja jól. —

— Jobb lett volna ha ott marad. —

— Irénke szívből mondja ezt?, azonnal visszamegyek, ha kívánja — fájó hangja áthasogatta a lány lelkét és lágyabbá tette.

— Na, na... hát... védje magát... —

— Irénke, én nem ismertem a bort, ahogy Noé sem... az Isten a tanum rá... nekem higgyen... az ember olyankor nem tudja mit mond... —

— Sőt, akkor akaratlanul is őszinte, de hát nem lesz többet olyan kicsapongó? —

— Soha... már el is küldtem a boromat, igyák meg a barátok. —

— És... és... tisztán fog ezután gondolkozni? —

— Igen... ígérem... —

Ismét elhallgattak.

— Irénke... —

— Tessék... —

— Én magának visszaadtam az életét... —

— Adósa vagyok... tudom. —

— Kedves Irénke!... —

— Tessék. —

— Én most kimondhatatlanul boldok vagyok... —

— Én is szeretnék az lenni. —

— Aranyos kis Irénke!... —

— Tessék.... —

— Kérem hát azt az adót... —

— Hogyan és hát mit kér ilyenkor? —

— Életet adtam, jogom van életet kérni. —

— Imre... —

— Tessék... —

— Imre, szeretném megismerni előbb a szívét, a lelkét.... —

— Ne vágyjon oda, összeégne ott! —

Csacsogó, kedves este volt, a székelyek jóízűen nevték az öreget, a meleg átjárta dermedt porcikájukat és visszaadta bátorságukat. Az erdő tulsó felől éles ordítás reszkette meg a levegőt. A huszárok csendesebbek lettek, Sakál

is felemelte fejét a tűz mellett és gorombán horkant. Irén összerázkodott, Imre közelebb hajolt hozzá.

— Irénke, Ica... Icuka... —

— Imre. —

— Icuka fél? — .. Oh, ketten erősebb az ember, kettő minden pokollal megverekedhet. ... —

A leány feje lesimult.

— Icuka, kérem az adót... Icuka... én... én... magát akarom... —

Halkan, sejtetősen csengtek a dagadtkedélyű, forró szavak; átfúrták, magábatemették a lány akaratát.

— Higyjek, Imre? — szakad ki elfojtott kétkedése, vergődő, roskadozó szerelme.

— Icám, ha akarod, a fenevadak közé rohanok s testem adom nekik, hogy meggyőződj erről, Icám, karomon viszlek el Tordáig, ahogy a pokoli tűzből kihoztam hatyú testedet — te nem tudod, hogyan csapott a láng fel köröttem, te nem tudod, hogy hajszálon függött életünk, de hidd el bol-dog lettem volna akkor is... Nem hiszel?.. tégy próbára, meg fogom mutatni, hogyan tud szeretni egy székely férfi-szív. —

— Sándor aggaszt. —

— Én nem ismerem őt, de féltékeny vagyok. Fiatal még, nézd és özvegy is, szépséged lebilincselő... gyanakvó vagyok. Itt Vajku levele, olvasd!.. Kivüled másba nem hiszek és ha kell, felveszem a harcot az egész világgal, ha látom, hogy élém torpannak és feléd nyújtják ki karjaikat... Ica, Icuka, engedd hinne, hogy más nem mondhatja, csak én, hogy Icám. Az Isten erős keblet adott, oh, miért taszítanád vissza azt, aki úgy érzi, azért született, hogy paradicsomot varázsoljon köréd. Oszd meg velem életed puha fészket, hiszen életem napja csak Te vagy. Esdve könyörgöm válaszd a hold fátyolba mászik, kínos sötét lesz, a csorda megszagolja az emberi nyomokat. Felelj, még nincs késő, nézd, hoztam valamit neked. —

Kivette a kis skatulyát és két aranygyűrűt csomagolt ki belőle.

— Akarod ? —

— Ne hamarkodjunk el, még ráérünk erre Imre. —

— Nem. Elmész, távol leszek tőled, nem maradhatok így nyugodt... Ha szeretsz édes, ... húzd fel, ... így senki sem nyúlhat hozzád ... —

A lánykát meggyőzte a nyílt vallomás arról, hogy csupán az őszinte érzés beszél belőle, engedett hát. Lelkének úgy esett most már ez a szerelem, mint a fagy alól életre kelt bimbónak a meleg napsugár. Jó, hogy sötét volt, bátran pirulhatott, bátran repeshetett.

— Eljegyezlek mátkámnak — hangzottak a szertartászerű szavak — s visszavárlak kis otthonunkba mielőbb. —

Fellépett a szánra, leült mátkája mellé, átölelte és forrón összecsókolta. Ajkába belelehelte multját, jövődjét, fájdalmát, örömét és hatalmas, szétszakíthatatlan erőt szívott belőle, mert érezte, hogy a küzdelem még hátravan. Árva volt mindkettő s ebben a fehér pusztaságban úgy érezték, hogy most köröttük minden menyasszonyi fátyol s elérhetetlen vágyálom.

Újból felhangzott a fenevadak éji koncertje, fent a holdnak már csak fél orcája pislákol. Szirty a tűzhöz sietett, hogy előkészítse az átkelést.

— Legények — szakította meg a társalgás fonalát — készülődjetek. Te Gábor, leszállsz a lóról és a kocsis mellé ülsz, a lovat fel kell áldoznunk. —

— Arra nem lehet menni — ellenkezett Gábor.

— Miért ? —

— Ott Dózsa katonái vannak eltemetve, meg van átkozva a tó vize, aki háborgatni fogja, azok alatt a csontok megrepesztik a jeget s a halál fogja magához ölelni őket. —

— Ne ostobáskodj! Nincs időnk ilyen meséket hallgatni; buta, babonás fatuskó. —

Gábor elhallgatva, vésztióslóan vizsgálgatta a befagyott tavat.

— Ha félsz, én megyek elől, de otthon gondoskodni fogok arról, hogy emlékezz majd szavaimra. —

Gábort a fenyegetés és visszalebbent önérzete megokosította.

A farkascsholás már veszélyesen közeledett. Mint-hogy egyik sem adta oda önként a maga lovát, Szirty választotta ki a legvéznábbat, nyeregbe ült és eltűnt vele a domb mögött. Sakál mindenütt a nyomába futott. Irén aggódó szemmel kísérte el, bánkódott, hogy neki csak pillanatok jutottak osztályrészül. Ahogy a vőlegény a csordával szemközti dombra ért, leszállt a lóról, megbéklyózta a vezetékállatot: levette hátáról a köteg szalmát és a szügyéhez kötötte. Azután meggyújtotta. A többi a Sakál végezte el.

A hold eltűnt, a szalmafénynél ugráló lóra felfigyelt a vezérkan s bőszült hörgéssel vetette fel farát. E pillanatban az erdő szélén is felcsillantak a tűzek, Szirty elhagyta a veszélyes helyet és visszatért a kis táborhoz.

A csel pompásan bevált. Sakál nem hagyta nyugton a lovat, ügyesen üzőgette vissza s csak akkor gondoskodott a maga bőréről, amikor már a róka-nyúl távolságára voltak a vadak. A vezérfarkas ért előbb a csalétekhez, egy ugrással nyakába harapott és telepofával habzsolta a kisugárzó vért. A ló néhány méterre még magával cipelte gyilkosát, aztán erejét veszítve a földre zuhant. Éhes, metsző fogak mélyedtek húsába, halálhörgését elnyomta a kéjes mormogás. Mikor mind együtt volt, Szirty néhányszor középük puskázott. A leterített odvas újabb táplálékul szolgált a kegyetlen testvéreknek, egyik lábbal, másik egy darab béllal akarta biztosítani vacsoráját.

— Azonnal indulni, még ki nem bújik a hold, — sürgette Szirty az átkelést — a tulsófelén megtaláljátok az utat s onnan már egyenesen mehettek Tordára. Én itt fedezem a menekülést, még van egy kevés puskaporom... Siessetek... siessetek. —

Kezével csókot intett Irénkének, de fejét mindig a fenevadak felé kapta vissza.

— Luca napra várjédesem! — kiáltott utána s állta tovább a vártát. Megindult a menet, szélesen foglalták el a tő jegét. Mikor Szirty látta, hogy a menekültek átértek a tavon, mely keresztben szelte át az Aranyosközt és a farkascssorda Lóra felé tért ki, mélységes hála töltötte el.

— Köszönöm, hogy segítettél Áron! —

— Nem hattam őket piczorogni, nehó efiúr dógába

ostorkoggyanak. — mosolygott a hű társ — hát beon elcsintalankodtam velük... Éfiúrkám, hasznát é? —

— Micsoda? —

— A setét! —

— Áron, te híreskedtél, hogy tisztelsz, na most bizalmad akarom, hogy segítöm légy... Használt... a sötétben is fel tudtam az ujjára húzni — megmutatta az aranykarikát. Áron arcán széles mosoly derült fel.

— Tyű! nem fog ám sehutt eztán az efiúr kucrogni, mán ketten vannak, mán tényleg dereng... tényleg szereté az Isten... Ahogy mondtam, az estállóban, úgy lészen... tyű Áron, a ménkünek kellesz té mán harmadiknak — jóízű kacagással veregette meg a kendereseket.

— Na, na öreg, te ott kellesz az oldalamnál, hát csak imádkozz továbbra is értünk. —

— Én csak imádkozék, hászen aki nem szereté az Istent, a' mán' nem es ember... tyű! efiúr, bé bódog lészen a világ körünkbe, a súl ette von' meg... lészen olan lakodalom, ho' a felségnek se vott más... Folik majd a bor... folik... folik... —

— Az nem — intette le Szirty.

— Igaz, azé pedig kár... kár a jó meszesér' —

A gazda hirtelen tűzes áramot érzett szívéen áthátolni és ezzel a váratlan kérdéssel fordult a jobbágyhoz.

— Áron, szereted te az Istent? —

— Szeretem é? —

— Feltudod őt találni mindenütt? —

— Mindenütt ott vagyon ő. —

— Áron, tudod-e, hogy milyen hatalmas az Isten! Tudod-e, hogy őt csak az érzi, aki nagyon közel van hozzá, vagy az, aki igen távol van tőle; a többit sejti, sejti csak. —

Az ifjút boldogsága odataszította megint a felső lépcsőzetre, mélységes ragaszkodás fogta el az Alkotó iránt.

Ahogy hazaértek és be akartak nyitni, a tornác előtt, nagy bámulatra egy hóval befutott emberi testbe botlottak meg. Úgy kellett életre kelteni. Ki hallott ilyet, egy barnaruhás ferences barátira ismertek rá.

A barát lasan magáhozért, néhány szót motyogott, aztán újra sápadtan visszahanyatlott. Szirty ágybadugta, forró bort töltött bele és megparancsolta Áronnak, hogy ő is aludjon az éjjel mellette. A béres szabadkozott, hogy nincs megfürödve, meg Terka mama leveri a derekát, meg ilyen és olyan finom helyen ő nem tud jól aludni, nagynehezen aztán mégis hajlott a szóra.

Szirty szemére sokáig nem jött álom. Fájó sebét már heggedtnek érezte; megnyugodott, hogy Isten majd pótolja szerelmében az elvesztett boldogságot. A gyűrűt simogatta és ajka újra az imát morzsolta: „Istenem, áldott légy, hogy férfivá és nővé teremtetted a gyenge... az „embert” már az álom zárta ajkára.

IX.

Nem tudott sokáig aludni, mikor belopódzott a holdsugár és végigsétált az ágyán, felébredt. Hangos beszéd és nyögés hallatszott át a másik szobából. Nesztelenül surrant Áronhoz.

— Mióta beszél így? — suttogta oda.

— Ejféltáj' óta nyegget, de' iszen csudálom, ho' a hódra nem hederít, csak folvást dunnyog. —

— Pszt, hallgass csak! —

Hörgő, szaggatott, hiányos szavak törtek fel a barátból.

— ... Klári, gyermekem ... én elmegyek ... —

A beteg mellkasa lassú ritmussal domborodott és apadt, szikár csontos arca egyes szavaknál összerándult: keze az ágyvasba markolt.

... Hol vagy... hol vagy... Isten... — másik oldalára fordult és nagyot szusszanva elnémult.

Amikor néhány nap múlva a barát felépült, a világos ablak mellett mosolyogva így fordult Szirtyhez.

— Isten fizesse meg jószágod uram! —

— Óh, ez természetes volt, szívesen tettem. —

— Fehérvárra igyekeztem, de meglepett a hóvihar,

megfagytam volna... — mélyülő tekintettel süppedt az ifjú nézésébe.

— Nekünk is kemény esténk volt, csaknem a farkasoknak rendeztünk lakomát — jóízű könnyedséggel kacagott hozzá, de a barát arca meg sem mozdult.

— Vándor barát...? hogyan...? nem értem ezt — indult meg újból a társalgás.

A barát mélyen sóhajtva magyarázni kezdett.

— Jó voltál hozzám, elmondok egyet-mást. —

— Köszönöm, nem fogok bizalmaddal visszaélni. —

— Gergely barát a nevem. Tanítónak vagyok a fia.

Ott nőttem fel egy vadszőlős kastély árnyékában, ott telt az én érdekes ifjúságom... Szeretnél te lányt már valaha?... ugy-e, ugy-e... hiszen fiatal vagy.

Imre gyűrűjére mutatott és elmosolyodott.

— Akkor tudod, mi az a szerelem. Egy forrás a lélekben, amely utat keres; forró forrás; betölti, elszibbasztja lényünket. Fent a kastélyban lakott egy lány; megszerettük egymást, pedig tudtuk, hogy hiába van minden... Egy este, mikor már az a forrás dübörgő, feszítő gőzzé alakult át, ezen az estén, amikor a nagyvilágban magunkat éreztük csak embereknek, ezen az estén, amikor ibolyaillatot bódított felénk az erdő, ezen az estén vettük fel életünk keresztjét. Tudtuk és talán mást sem tudtunk, hogy csak a ma még a miénk, holnap már jön az idegen katona s elviszi őt messze földre tőlem. Szerelmünk elégette a törvényt, szembeszállt a kényszerítő étellel, megfélemedtünk mindenről, mindenről s egymásé lettünk... anyává és apává lettünk... —

Feje megtörten esett a mellére, két keze szorosan egymásba kulcsolódott és nézett a barát mereven maga elé. Az édes, de átkos emlékek utóvillanásai cikkáztak végig a lelkén.

— Elváltunk... én elbujdostam, hogy ne lássam többet a kastélyt, se a vidéket, senkit, senkit. Sokáig hánykolódtam így, amíg egyszer egy félig széttépett juhászra nem bukkantam a hegyek közt. Naplemente volt a magaslaton: alattam a síkság, fölöttem a békesség; kint még fény, bent már sötétség. Ahogy esteledett, én úgy világosodtam, mert a holttest gondolkozásra kényszerített. Elöttem volt a halál, ben-

nem, az előben a haldoklás. Ez lesz velem is? — meredtem a hullára. — Ezért volt érdemes küzdeni? szeretni, ideálokat, célt kergetni, ... ezért kovácsoltam a reményt, ezért fűtött a hit a boldogság után, hogy ezzé legyek? .. hiába ... hiába ... Az Isten lelke lenyúlt hozzám, kimarkolta belőlem a szennyet és elém teregette: „nézd, ez vagy“ ... és visszhangzott rá a bensőm ... „ez lehattél volna.“ ... Boldog ... megelégedett ... mosolygós, ha a törvény útján maradsz ... Csengett, bongott bennem a felszabadult lelkiismeret, duruzsolt újra a jóremény, nyugodtan kezdtem érezni magam, hogy megtaláltam a bocsánatot. —

— Eltemettem a holttestet s a jótett nyomában feltörő öröm megérlelte a gondolatom, hogy én boldog leszek ezután, ha gyógyítani fogok. Ismertem fékezhetetlen tettrevágyam, meggyőztem magam, hogy az a másik nekem ott halált jelent. Így lettem barát. —

Szirty homlokán redők gyülekeztek, szemében fájó, elégedetlen tüzek gyúltak; ezeket a szavakat neki is mondták valamikor, nem is olyan régen, de ... de most csak késői tűszúrásoknak ízlelte őket: fájtak már.

— Na és aztán? — siettette vendégét.

— Aztán eltelt néhány esztendő, amikor egy miszsiós utamról visszatérve azzal fogadtak, hogy egy asszony keresett a kisfiával. Megmondták a nevét is; Klára volt és a gyermekem. —

— Szívettépő sikoly járt át, kirohantam, hogy megkeressem őket, de hiába, eltűntek, el. Gyáva lelketlennek tartottam magam s elhatároztam, hogy felkutatom enyéimet, megkeresem a fiamat és a feleségemet. — Sajnálatos volt itt a barátira nézni, a feleség szónál olyan bátoratlanul nézett maga körül, mintha megijedt volna ettől a jogtalan szótól. — Azóta vagyok vándor, azóta keresem őket. Így egyszerűen járok az emberek között. —

Pillogó szempillája könnyet morzsolt ki. Egyideig szótlánul ültek, de már Szirtyre következett a sor.

— Sok rokon vonás van közöttünk, én is felnyitom hát a lelkem, legyünk barátok, fráter. Én szerencsésebb voltam látod az én menyasszonyommal. —

Részletesen elmesélte az egész eseménysort. Gergely

a papi szigorát öltötte fel.

— Testvér, te heves vagy, vakon szeretsz. —

— A küzdelem az csak erény s az én boldogságom mi más? —

— Ha a sátánal veszed fel a harcot, akkor igen. —

— Sátán az, aki utamba áll. —

— Próbáld meg szépen kikerülni, mint a vérén gázolni át. Ha igazán szeretitek egymást, hiába zavarnak. Jegyezd meg, hogy a testvérvérből mindig fekete virág és átok származik. —

— Engedjem hát garázdálkodni? —

— Isten törvényórája pontosan jár: üt, amikor órához ér: embernek itt az a dolga, hogy türelemmel kivárja. —

— Nagyon papos, egyoldalú beszéd ez, én völegény vagyok és magyar nemes. —

— Én meg Isten dalosa vagyok és a ige hirdetője. —

— Én is az Istent szolgálom ezzel... mert ki az igazságot szereti, az szereti az Istent. —

A vitát Áron megjelenése akasztotta meg, aki szétnyílt ábrázattal ujságolta, hogy Egyedfalvy keresi Szirty Imrét.

— Itthon vagyok, mondd neki Áron — intett hidegen kevés gondolkozás után, de nem tudta palástolni így sem izgalmát, amit a név kiejtése keltett föl benne. Megjelent a gazdatiszt; Imre röviden, erőltetett melegséggel fogadta. A barát kintmaradt.

— Eljöttem Szirty úrhoz néhány ügyet megbeszélni — bocsájtotta előre a vendég — hiszen mi már ismerjük egymást, találkoztunk a korcsmában.... ugy-e, Egyedfalvy a nevem. —

Kezét nyújtotta. Szirty tűnődve, vegyes gondolatokkal méregette végig szomszédját.

— Pompás! Na akkor, ugyancsak furán ismerhet tisztúr, a betyárját, becsapott csúful a hegylé; mocskosan. Szirty Imre vagyok — nevetett fel immel-ámmal s kezefogott vendégével. Ettől fogva komor maradt, mert rögtön átlátta, hogy nincs itt helye a vigasságnak: ma mindenről le kell számolniok.

— Kérem, adjon felvilágosítást a ház pusztulásáról: hallom, hogy maga mentette ki a lányt — szólt Egyedfalvy és az ablak mellé ült.

— Igen én, Istennek hála. Lefeküdni készültem, amikor észrevettem a lángbaborult épületet. Az utolsó percben sikerült megmenteni Irénkét. —

— A földesurat nem sikerült megmenteni? — kérdezte amaz gyanúval, miközben sértően hunyorgatott.

— Nem, nem, szívből sajnálom szegényt. —

— Maga ismeri Irént? —

— Hogyne! nagyon jól ismerem őt. —

— Mióta? —

— A temetés óta. —

— Hm, hm... elküldtem a nagynénjéhez, hogy pihenje ki magát, ott hagyom, amíg meg nem komolyodik: mert nagyon hamar le lehet a lábáról venni: gyerek még. —

— Nem... tiszt úr... a 18-ik évét tölti. —

— Pedig jövőre — tervezgette tovább Egyedfalvy, meg sem várva, amíg Szirty befejezi mondatát, — már jön érte a vőlegénye, ha csak közbe nem jön valami. —

— Vagy valaki... — jegyezte meg az ifjú kurtán.

— Na, na... a lányt rábízta az apja, én rendelkezem fölötte, jól meg fogom nézni, kinek adjuk. Iszákos, goromba embereket távoltartunk a háztól, főként olyanokat, akiket csak a szép hozomány érdekel.

Szirty sasszemei indulatosan lobbantak, tudta, hogy ezeket a szavakat egyenesen őrá célozták. Szíve élesebb koppácsolásokkal zakatolt és hogy elkészüljön a támadásokra, gyűrűs kezét szétnyitotta az asztalon. Mindent feltett a kockára. Egyedfalvy jólesőleg könnyebbült meg, amikor az aranykarikát meglátta, mint ahogy a gazda arca is felvidul, ha látja a jégfelhőt feje fölött elhaladni.

— Á, gratulálok, ön vőlegény barátom... szívemből örülök... —

Szirty engedte az ömlengést, barátságosan rázta meg a felajánlott jobbot.

— Igen, öt nap óta vőlegény vagyok. —

— És ki az a szép hölgy, akit boldogítani fog? —

— Bizonyára Ön is ismeri, nem messze lakik innen. —

— Sok szép lány virul a határunkban, nem tudom, melyiket szemelte ki a szíve, melyik az a szerencsés? —

— A legszebbet; valóban szerencsések vagyunk. —

— Szép s hozzá bizonyára módos is... —

— Nem fontos az, sosem érdekelt az ilyen. —

— Örülök szívemből... —

— Igazán? —

— Természetesen... —

— Ennek még jobban örülök... —

— Nos hát, ki az a bájos hölgy? —

Szirty arcán a határozottság, a büszke önérzet vette át az uralmat és biztos csengéssel vágta oda.

— Siklóssy Irénke a jegyesem. —

Egyedfalvy felugrott, az ajkába harapott, szeme ijesztően kitágult, szája egy ideig tátva maradt.

— Szirty ne komédiázzon!... —

— Becsületszavamra... —

— Irén Tordára ment. —

— Tudom, találkoztam vele. —

— Hol? —

— Egerbegynél... —

— Rettenetes, mit tett maga meggondolatlan. —

— Egyszerű, megmentettem a farkasoktól. —

— Hallatlan... ez lehetetlen, ez lehetetlen... —

— Nézze, becsületemet adtam rá... —

— Ebbe nem nyugszom meg... —

— Az nem is fontos... —

— Én, érte, én felelek a lányért — s rácsapott az asztalra.

— Felmentem a védnökség alól tisztúr. —

— Maga tivornyás... —

— Nem igaz... —

- Maga goromba... —
- Rágalom... —
- Magának csak Irén vagyona kell... —
- Hazugság... —
- Bevallotta nekem... —
- Akkor részeg dög voltam... —
- A lánynak kiválasztotta van.
- Itt vagyok, ő már választott. —

— Nem úgy van, ez rabló romantika, levette a lábáról, kényszerítette... és talán... talán... — Imre itt felugrott és fenyegető mozdulattal állt elé.

— Ne gázoljon becsületembe uram, majd én folytatom... Talán... talán... Önnek is volt közelebbi célja vele, ugy-e, azért sujtja úgy le a hír? —

- Ne pocskoljon be, vendége vagyok... —
- Engem se gyalázzon meg, ha gyűlöl is. —
- Még ma felkeresem őt s kiverem a fejéből ezt az örültséget. —

— Irénke már az enyém, ha bántja, engem bánt meg, azt pedig nem ajánlom. —

- Senki sem egyezett bele —
- Apja nem él, övé a döntés joga. —
- Hallatlan arcátlanság... —
- Kár a haragért... —

Egyedfalvy ide-odajárgált a világos ablak mellett, kinézett a leégett kúriára és új harag gyúlt össze benne.

— Ki gyújtotta fel a házat? — mordult vissza szigorú szemrehányással. —

— Bizonyára Vajku, az ő szolgáját találtuk meggyilkolva, de különben is ezt én úgy tudom éppen, mint Egyedfalvy úr. —

- Ez gyanús nekem, nagyon gyanús. —
- Ezt ne nekem mondja, mondja meg Vajkunak. —

— De igen, magának mondom, nekem nagyon gyanús ez az eset. Akkor történt, amikor én nem voltam itthon

és maga mentette ki a lányt; de az apjának bent kellett maradnia. —

— Erről én nem tehetek, sajnálom... hangsúlyozta ki élesen az utolsó szavakat. — köszönet járna érte, nem rágalom.

— Maga rútúl visszaélt a véletlennel. —

— Dehogy: inkább kezet csókoltam neki. —

— Magával, úgy látom, nem lehet okosan beszélni s ha a lánnyal sem; akkor még fejlődnie, érnie kell. —

— Már delelő van tiszt úr. —

— Nincs, füttyülhet a reményeire!...

— Sose folytassa Egyedfalvy uram. —

— Vonja vissza ostobaságait!.. —

— Ne ijesztgessen... —

Szirtynek ngugalma felbőszítette a gazdatisztet, aki amúgy is elveszítettnek látta az ügyet. Mint a gyerekekkel, úgy akart vele szemben fellépni s ez robbantotta azután ki a katasztrófát.

— Mondja a dajkám, hogy maga hozta ide a lányt. —

— Igen. —

— Sokáig bentmaradt? —

— Nem, bár jogom lett volna, az élet jogán. —

— Becstelen — fakadt ki amaz gúnyosan. Imre felszisszent, mint akit szíven ütöttek.

— Mit mondott? —

— Becstelen... — ismételte meg Egyedfalvy.

— Ezért a vérét kívánom. —

— Ha, ha, kölyök, nem acél kell a te markodba, hanem fakard, meg csörgő. —

— Mutassa meg, hogy olyan, amilyennek a szája csúfol ki, nyújtsa a kardját! — Egyedfalvy vadászkését csatolta le derekáról és dölyfösen nyújtotta át. — fogdd, amíg foghatod. — Imre egy rövid kardot adott vissza.

— Döntsön ez! Ha elnémit, öné a lány, rendelkezhet vele, amúgy majd nem kell senkivel verekednem. —

— Jól van öcsém, készítsd holnapra a bőröd, el-

várlak a Gomba-domb tövében. —

— Ott leszek. —

Egyedfalvy köszönés nélkül, szikrázó szemekkel, fel-dúlt arccal csapta be maga után az ajtót. Szirty önérzetesen, hidegen nézett utána és visszament a baráthoz.

Gergely az ebédlő életnagyságú fészülete előtt tér-depelt, körvágású fejét kulcsolt kezére buktatta, barna daróca alól durva harisnyája kandikált ki. Az ajtóreccsenésre felkapta fejét, keresztet vetett és az új földesúr elé lépett.

— Hallottam — szólt vontatott hangon — holnap megvívtok. —

— Megverekszünk. — felelt amaz oda félvállról.

— Tudod mit fogtok tenni? —

— Sajnos, igen. —

— Úgy beszélsz, mintha olyan csekélység volna mindez. Imre, barátod lettem, téged égő szerelmed vakká tett: tudod-e azt, hogy olyan ügybe akarjátok mártani emberi szennyes kezeteiket, amihez csak az Alkotónak van joga? Életet kaptatok és fogtok adni, de ki hatalmazott fel, hogy elvegyétek azt? Mi volna más ez a föld, ha a törvény nem uralkodna, mint a bukott angyalok kéjdőzsölése és aztán egy mészárszék, ahol felelőtlenül folya a vér. Mi volna más a föld, mint egy céltalan harc, ahol a test és a lélek munkája, ké-pessége, a tudatos hálóvetésben, ködvárak tákolásában, sa-vanyú méznyalogatásban, hideg, ösztönös fészekrakásban nyil-vánulna meg s mindeki önmagának és mindenkinek lenne ura, bírója.

— Imre! nem zümmög a lelkedben a marcangoló hangocska, amely sápadttá, keserűvé tesz? amit tövestül sze-retrnél most örökre kivetni magadból? Kutasd az eredetét! Sátántól jön? Az szolgájává akar tenni, miért nyúlna az epé-hez, amikor a lép is az övé. Nem kell filozófia azt belátni, hogy e hangocska csak Istentől van, Ő akar vonzani törvénye körébe. —

Szirty keze makacs ökölbe gömbölyödött és ez a konok dac megizmosította arcpárnáit is.

— Nem Isten törvénye-e az, hogy az ember el-hagyja szüleit és feleségéhez ragaszkodik?

— Ez az, igaz, de nem úgy, hogy előbb szemenköpöd az Istent, aztán kihúzol az Ő törvénytárából egyet s mentségül még meg is tömjénezed. —

— A nő az enyém, a vadállat is halálra maratja magát, ha párjának életét védi meg. —

— Igen, de volt más út is, hogy célod elérjed. Türelemmel várhattál volna s ha láttad volna, hogy a lány úgy is hű hozzád s más kézre akarják játszani, megesküdtél volna vele. Így aztán elfogadható lenne ez a gondolat; akkor már a köteles önvédelemről volna szó. —

— Sokkal szebb a nyilt kártya. —

— A sötétben a fehér is feketének látszik, ahogy a vak is mindent a legszebbnek hisz maga körül. —

— Bánom, hogy meghallgattalak, felkavarod egészen a lelkemet. —

— Én jól tudom, hogy csak néhányan vannak, akik meghallgatnak s még kevesebben, kik megértenek, Papos, szenteskedő, üres frázisosnak mondják tanításaim, aztán jót nevetve rajtam odébb állnak. Úgyis — gondolják ők — elég a szenvedésből, amúgy is csupa csapás az élet, miért tartsuk alá fejünk egy újabb zuhatagnak. Móka, kacaj, könnyűség kell most, ami elűzi a nehéz gondokat. Az ígéktől elfutnak, pedig csak egy őszinte bánatérzet, egy szerető pillantás kell a keresztre s megkapnak üdülést, kacajt, mindent, amit csak a helyénvaló szívnek pótolni tud az Ég. —

— Köszönöm fráter a jó tanácsot, de a jelen esetben már minden késő. —

— Nem késő, én beszélni fogok Egyedfalvyval... engedj... —

— Hű, ilyet ne gondold, hogy nézne az ki?... nemes Szirty lakából mennek könyörögni... —

— Bízd azt rám, nem esik csorba neveden. —

— Szó sem lehet róla. —

— Nekem ez kötelességem. —

— Nem engedlek... vérig sértett. —

— Vérig ki fog engesztelni. —

— Nem ismered, ha úgy mutatná is, felhasználná az időt, hogy menyasszonyom elrabolja tőlem. —

— Te csacsi, nem kell az neki. —

— Nem tudom én. —

— Hidd el, tapintatos leszek, kizárólag a te érdekeidet fogom a szemem előtt tartani — az ajtóhoz sietett, de Szirty útját állta.

— Megmentettem az életed, annyi hálával legalább tartozol, hogy nem háborgatsz.

— Imre, engedj. — Imre szilajul ragadta meg a barát kezét.

— Ne dühösíts fel, menyasszonyomért képes vagyok mindenre. —

— Én még a hitedért. —

— Légy átkozott, ha kimozdulsz és megakadályozol. —

— Csak bűn az átok, ifjú. —

— Boldogságomért, aki annak útjába áll, — ordított fel s a barát arcába vágott. Gergely megtántorodott, kezéből kizuhant a feszület és a kőpadlóra vágódott.

Nagyon erős volt az ütés, hosszú időre elszédítette s amikor felkelt, mozdulatlanul, véres szájjal hörögte.

— Jó, ... te ... tudod ... —

Szirty tajtékos indulattal meredt rá, úgy látszott, mint egy óriási Héros, aki egész világot kész most megtiporni. Felemelte a ferencest s valamivel higgadtabb hangon utasította ki.

— Távozzál tőlem barát, ha keseríteni akarsz életem, elég nekem a magam sorsa is. —

Gergely ráemelte tekintetét.

— Elmegyek, utad hát nem állom, de visszajövök, ha érzem, hogy barátira van szükséged. —

Felkelt, letörölte arcát, felvette a keresztet, a palliumot, a hárfát, amit magánál szokott hordani és barátságos arccal fordult a gazdához :

— Bocsáss meg, ha nehezedre voltam, nem így akartam. —

Többet nem is szóltak egymáshoz, Gergely szikár alakja eltűnt az udvari fák között, Szirty meg fázós kedéllyel

a beteg béreshez ballagott. Egyedül lehetett vele.

Szegény öregnek a nyaka éktelenül be volt csomagolva, csak az orra, meg a bajusza kukkantott ki.

— Hogy érzi magát Áron?... — rázta meg a dunyha csücskét.

Áron fáradtan köszörülte a hangját.

— Maga a' drága efiúr?... Csakho' láthatom mán, kajszán vagyon az egészségem. Megfuttattuk a kendereséket. Én bírtam vón', látta efiúr, csak az öreg testém nem átalotta mán. —

— Nem komoly a baj, mondta az orvos, néhány nap múlva kiheveredik belőle. —

— Úgyis légyen, mett én nem várok ám sokáig, a napsogár, ha békacsalint, mégyék... —

Megpróbálta fejét kiemelni a párnák közül, de nem ment neki, csak bajuszát tudta megigazítani.

— Hogy vagyon efiurkám... vőlegénykém... mi? Mikó gyün hezza a kesasszony? —

— Majd csak hazajön, holnap csak gondolj rá is, meg rám is... imádkozhatsz is... —

— Holnap es, ma es és mindenkor es. Ű lészen az én tensasszonyom. Tyü, a sül étte' vón' meg ezt a köszvényt. —

Imre lehajolt a beteghez s megcsókolta a homlokát. Valami különös érzés fogta el, hogy talán a búcsúcsókja lesz ez. Nem akart azonban több időt engedni érzelmeinek. Nyugalomra intette a beteget. Az ajtóból mégegyszer visszaszólt.

— Áron, csak teljesítsd mindenkor kötelességed és ügyelj a kúriára, ha én valahová elmennék...

Az ajtó becsapódott, a gazda hazament, hogy kiéleítse a pengéket. Szikrázott a kard, acéltüze az ifjú lelkében is szikrákat csiszolt. Minden, ami az első klastromi búcsú óta vele történt, vadul futott át képzeletén, de ismét csak Irénké-nél állt meg; köré tömörítette apjának tett ígéretét is. Pokol és menny vívta a harcot benne, boldogság és boldogulás tarka képsorozata rajzolódott ki ott: a győztes mégis a szerelem lett, amely a kardot adta a kezébe, hogy vér folyjon a kocsárdi földeken. Odaült a zongorához és kellemes baritonhangján régi székely dalt énekelgetett, amit a fonolányok szoktak dú-

dolni a guzsalyban. Mámorban dédelgett el.

Azon az éjelen két kúriában a halálról álmodtak Kocsárdon.

X.

A bajvívás napját a természet is megértette; dohos köd nyúlt el a tájon, mint álló, sűrű füst és a sötétséggel szövetezve, ő is párbajra készült a reggeli derengéssel.

Szirty jó korán felkelt, zajtalanul vezette ki lovát, nehogy Áron észrevegye s megnehezítse ezt a nagy napot. A Gomba-domb a patakmenti erdőnél feküdt. Minden oldalról fák rejtették el ezt a csendes helyet. Az erdő csapásán kocogott végig s elhagyva a berkenyést, a fák között imbolygó fény villant fel néha előtte. Tompa koppanások hallatszottak. Egyedfalvy dolgozott; a földet ásta. Haragudott az anyaföld, hogy álmában senki hagyják békén. A tiszt lova egy fához kötve kaparászta a havat.

— Jó reggelt — köszönt közömbösen Szirty.

— Neked is. —

Hallgattak. Imre kipányvázta lovát, megcsutakolta és fegyverzetét készítette elő. Egyedfalvy, ahogy kifáradt a szokatlan mesterségbe, kilépett a gödörből.

Az önérzet ereje mindkettőben erősebb volt, mint a békülési szándék, hát összezsaptak. A kifent kardok csatogása egyszercsak elhalt és a gazdatiszt erőtllenül a tölgyfa tövébe roskadt. Elálló lélegzettel juhászodott ellenségéhez, hogy itt, az ásott sír előtt meghívja barátjának.

— Győztél, most már tied a lány — szólalt meg halkán, miközben véres tenyerével csergedő sebét nyomogatta. Szirty leoldotta páncélja alól kendőjét és hozzásietett.

— Már késő... már mindegy... — intette le; hangja fátyolosabb, mozdulata erőtlenebb lett.

— Halgass ide Szirty Imre... érzem... kevés van hátra... ellenségem voltál... gyűlöltelek... életedre törtem... A halál árnyéka az embert megmásítja... a végpercek kijózanítják... Titkot akarok mondani... esküdj meg, hogy meg-

tartod amit ígérsz ... itt a kezem ... barátod vagyok a halál kapujánál ...

A hideg kéz összefonódott a győztes meleg ujjai-val.

— Esküszöm, hogy kérésed szerint fogok tenni és megbocsájtok neked. —

— Szirty Imre ... így kellett ennek lenni ... haldd ... igen ... ne nézz úgy rám ... igen ... én is szeretem a lányt ... úgy, ahogy te ... jobban ... talán ... azért gyűlöltelek ... Ő nem tudta ... nem gondolta ... az apja rábízta nevelését ...

— Sándor — kiáltott fel Szirty — Sándor, igaz hát? ... Hát ezért? —

— Igaz, ... én is fiatal vagyok ... a fiam anyja nélkül nő fel ... én is tudtam még szeretni ... én is ember ... ember voltam ...

Váratlanul felkapta fejét, mintha utolsó pillantást akarna még a földre vetni, arca kínos, küzködő vonásokba torzult, hangja időgesen reszketett.

— Imre ... kérlek ... vigyázz Irénkére ... becsüld meg ... csak ő ... csak ő maga ... érdekeljen.

— Az Isten úgy segéljen, ahogy nincs gonoszság a szándékomban, ezért kellett összevesznünk, mert nem akartál hinni nekem. —

— Jól van ... legyetek boldogok ... Nézd, itt van ez a kulcsköteg ... végy ki fiókból egy lepecsételt levelet, őrizd meg ... s ha fiam megnő ... add át neki ... Neveld fel kérlek, becsülettel ... lesz majd miből ... úgy fogok én itt nyugodtan pihenni ... —

— Úgy lesz Sándor ... Isten legyen irgalmas neked! —

A fakó arc kisímult, a két kéz imára kulcsolódott s egy égreemelt pillantás után Egyedfalvy Sándor elment az Úr elé, hogy beszámoljon 32 esztendejéről.

Szirty hosszan elbámult, bánat és gyötrelme mar-dosta, agyára, szívére köd ült. Elhantolta a tetemet, eltakarította a vérnyomokat, mert e szörnyű tettnek örök titokba kellett burkolóznia.

Hamarosan a nagy párbaj ott fönt is eldőlt: az ég királya felrántotta az éj garzázdálkodó uszályát, hogy meg-

nézzé, hogyan ébredtek az alattvalók. Talán feltűnt az új sír is, mert körötte is megtisztult a légs Imre kérülnézhetett a szomorú helyen, ahol az előbb még emberi hangok verték fel a reggeli nyugalmat.

Csak a törött lábú ló fájdalmas nyögése szakította át néha a halotti hallgatást. De csitt! lágy ének, finom lantpengetés szűrődik át az erdőn. Ki lehet az? Aztán megcsörtetés zavarja fel Szirty magábasüppedt lelkét.

A kis Csaba, Egyedfalvy hatéves fiacskája bontakozott ki a sűrű bozótok közül. Meg-megállt, tétovázva nézett körül s mikor Szirtyt megpillantotta, feléje futott. Már jó meszsziről kiáltotta:

— Bácsi, ... bácsi, ... nem látta erre apukát?

— Ki vagy te kisfiam — símogatta meg Szirty a kisgyermek pufók arcocskáját.

— Apukának a fia, Csaba. —

— És apuskád, hogy hívják? —

— Egyedfalvy apuka. —

Szirty most vette észre, hogy ezzel a kisfiúcskával találkozott már egyszer; mintha taglóval ütötték volna főbe, úgy érintette ez a váratlan eset. A kivert kutyanak, a megkínzott rabnak sem lehet jobb érzése, csapkodó, korbácsoló vádjainak vigasztalan börtönébe zuhant.

— Mondja meg már bácsi, — türelmetlenkedett a kisfiú — nem látta erre az apukámat? —

— Hát, hát, honnan jöttél ki, Csaba? — fogta könynyebbre Imre a dolog végét.

— Apuka reggel megcsókolt, de nem mondta meg hova megy, hiába kérdeztem, pedig kértem, hogy vigyen magával. Hallottam, hogy lovon ment el... az a maga lova ott — mutatott a Kenderesre.

— Az enyém. —

— Ej, ej, ... hát hova mehetett az én apuskám? miért is nem vitt magával. —

— Ugyan, ugyan, ... hát, hát hiszen te még kisgyermek vagy, nem vihet a papa mindenhová, ... dehát engem ismersz-e? — kérdezte erőltetett mosollyal. Csaba jól végignézte.

— A bácsi hozta el Irénke nénit ? ahá, akkor a bácsi jó ember, akkor szereti apukámat is ... —

— Hogyne — döfte át Imre hangja a párás levegőt. — Édesapád jó ember volt, de gyere be addig Imre bácsihoz, amíg a meg nem jön — próbálta magához édesgetni a kölyköt.

— Ni a bácsi vérzik — csodálkozott el a fiú Imre csöpögő kezére mutatva.

— Eh, se baj ... gyerünk hát Csaba, — felültette a lóra.

A sírdombon megakadt a gyermek szeme, odalépett és hosszan vizsgálgatta a fejfanélküli halmocskát.

— Ki fekszik itt bácsi ? —

— Senki, vagy ... hát nem tudom én. —

— Szegény bácsi, ... mikor halt meg? —

— Nem régen ... vagy, vagyhát nem is tudom én azt ... ne faggass. —

— És hogy hívták ? —

— Nem tudom, nem tudom ... —

— Miért nem írták fel a nevét ? —

— Nem tudom, szegény lehetett, ... nem tudom ... —

— Az én apukám biztos segített volna rajta. —

— Gyere már Csaba, folyik a vérem — nógatta a fiút, mert torkát már a könny fojtogatta.

— Bácsi, igazán nem tudja, kit temettek ide? .. a bácsi semmit sem tud ? — kérdezősködött tovább s minden szavával újabb tört mártott Imre fájó szívébe.

— De kíváncsi vagy kisfiam ... no — pirongatta meg enyhén.

— Én imádkozom ezért a bácsiért, ugy-e, Imre bácsi is imádkozik? —

Két kis kezét összetette, feje mellén csüngött, lelke az Istennél időzött, éppen akkor, amikor az édesapja nagy számadását végezte az Örökbíró előtt.

Imre két kezével fődte el arcát, hogy ne lássa a gyermek tehetetlen könnyeit. A teljes sajnálat-érzet fogta el: Előtte van a gyermek és keresi az apját, az édesapát, akit ő

ölt meg, az apát, aki szerelmére tört: az apát, aki szerelemből halt meg. Istenem! az életnek valóban vannak olyan súlyos percei, amikor az ember sehol és semmibe sem tud vigaszt találni, fáj az is, hogy így tett, fájt volna az is, ha nem így tesz. Im, beleízlelt az élet gyümölcsébe, de keserű volt az első harapás. Ő-e a fanyar, vagy a gyümölcs-e az? Boldogságra esküdött, de vér tapadt kezéhez, békemécsest akart gyűjtani, de vihart keltett maga körül. Élet, — élet — jajdult fel az önvádaskodása — miért vagy oly kegyetlen, amikor olyan szépnek, jónak akartalak? Egy röpke mondatocskára jutott eszébe, amit a páter mondott neki, amikor ő a világi élet mellett kardoskodott.

— Az a szerencsés, akinek élesebb a fegyvere az élet csatájában. —

Kardja itt életet ontott ki, de a kiömlött vér a békéjét kérte cserébe s ennek a vérnek párája ráterpeszkedett sorsára is.

Csaba elvégezte kicsi imáját, a meggörnyedten álló Szirtyhez lépett s megrántotta a kabátját.

— Maga jó, bácsi, sajnálja, aki itt fekszik, azért sír. A jó Isten ugye, meghallgatott most minket? —

Szirty értelmetlen, zavart tekintettel meredt Csabára, összeszedte minden erejét, hogy eltusolja fájdalmát.

— Meg bizony, Csibikém — de gyerünk már — te is megfázol, nekem meg elfolyik a vérem, üljünk a lóra kislám. —

— Én nem mehetek, apuskát meg kell várnom. —

— Atyád nem jön ide. —

— Honnan tudja a bácsi? —

— Találkoztam vele. —

— Igen? — vetette fel érdeklődően tágranyílt szemcskéjét és várta a kielégítő feleletet.

— Erre járt, de elment, úgy hiszem, nagyon meszsze... gyere addig hozzám... megmutatom hol lakom... azt mondta édesapád... hogy légy nálam... addig.

Csaba homlokán a gondolat barázdácskái árkolódtak.

— Ha ezt mondta papa, úgy a bácsihoz megyek, a

bácsit biztosan szereti apuska — jelentette ki önérzetesen.

Imre gyengéden a nyeregbe emelte és megindultak a kúria felé.

A nap már felfelé úszott kék tengerén, az ijedős, úszó felhőmoszatok messze jártak elől. Az erdő fehér szőnyegén kacéron bóbiskoló fenyők meg-megrezzentek a fényes hírnökökre és ilyenkor édes puffanással hányták le magukról a tél páncélruháját. A domb oldalán, ahova a nap bujóciska nélkül betekinthetett, már zöld foltok zavarták meg az egyhangú fehérséget, itt-ott felegyenesedett fűszálak emelték fel fejüket. Újra azt az előbb hallott hárfahangot szórta szét a szél: kellemes férfihang vegyült a pengetésbe.

Szirty megállította lovát s mindketten a hang irányába néztek. Borzongó, különös érzés fogta el a látványra. Gergely állt a hárfával a mező közepén, ujjai a húrokon futkostak, tekintete a kékségen csüngött: zengő hangját a gyenge szellő kapta szárnyaira. Zsolozsmát énekelt, halotti verseket, mintha ő, egyedül akarná Istent most kiengesztelni. Csabának is tetszett a dallam, komoly arccal figyelte a barátot s lopott pillantást vetett Szirtyre, hogy vajjon tetszik e neki is. A hárfa szavára az erdő otthonmaradt madarai is összegyűltek s itt-ott belecsicsergett az egyik is, másik is s vékony füttyögetéssel adóztak az Isten dalosának. Mikor az ének elhallgatott s a húrok ritmikus pengése szólt csak egyedül, Csaba a lovaghoz simult.

— Kinek énekel az a papbácsi ott? —

— A madaraknak, az erdőnek, a napnak Csibikém. —

— Nem a — rázta fejét a kisiú. — A Jézuskának énekel ő, azért néz az égre; gyerünk hozzá bácsi — unszolta az ifjút.

— Nem lehet, nem lehet Csibi megzavarni a szent barátot, — intette le közönyösen a gyermeket s megpiszkálta lovát, nehogy Gergely észrevegye őket. Úgy osont el a fák között, mint a tolvaj: úgy örült a ráboruló kopasz galyaknak, mint Ádám és Éva a függefalevélnék. Szégyelte önmagát, nem találta helyét, messzire szeretett volna menni, ahol ellefedhet mindent, még azt is, hogy ember, húsból és vérből álló gyatra szürkesség.

Távolabb az erdőtisztáson a barát énekelt tovább,

a kúria előtt a felsebzett testű hű Sakál kaparta a földet. Énekelte a barát, vígan, mosolygós arccal, talán megérezte, hogy dalára barátjában is megrezdült a húr, amely az Isten üzenetét vette át.

Azon az éjen egy kúriában ismét megbékélten az égben jártak Kocsárd fölött.

XI.

Vége a nyárnak. Szirty megkönnyebbülten tért haza Báznáról, mert igen nagy küzdelmébe került, amíg sikerült Csabával elhitetnie, hogy apja a királyért idegen földre ment, de rövidesen visszajön. Elvitte Báznára Metód plébánoshoz, akit még a barátoktól ismert. Hogy beleszokjon Csaba az új helyzetébe s maga is felfrissüljön az utóbbi idők zivatarjai után, ott töltötte a nyarat, csak kis menyasszonyához látogatott el Tordára néha-néha.

— Milyen lett a termés öreg — kérdezte visszatérőben a kazal körül foglalatoskodó Árontól, anélkül, hogy a köszönést előbbre tartotta volna. Az öreg jobbgáy éppen ölnyi szalmacsomót hajított fel; nem vette fontosnak a választ; úgy gondolta, valamelyik falubelije zavarja munkájában. Csak úgy fáradtan sandított oda. Volt ám báméskodás, amikor édes gazdájával találta magát szembe. —

— Isten hozta hezzánk efiúr, csakho' esmét köztünk látjuk... beon fönséges termés vótt. Hát a kesasszon hun van? mikó' lészen a vigalom? — a ráncok kedvesen mélyültek meg az arcán.

— Jól van Irénke, köszönöm, várja már, hogy hazahozzam. —

— Tudja-e, hogy a gazdatiszt elköltözött és a birtokot rám hagyta gondozásra? Hívja ezért össze a cselédséget az első harangzúgáskor a Határpatak melletti térségre. —

— Ügön, úgy lészen, de hászen efiúr mü lészen eztán vélem? —

— Leszel az én viceispánom, no. —

— Már én csak Áron lészek, aki vóttam — huncutkásan vakargatta a fejét és egy pillanatra balgán a köszönés

nélkül távozó után, talán az a fájó gyanú kelt életre benne, hogy ura még valóban valami rangra emeli; dehíszzen akkor ő inkább elbujdosik, mert csak addig érzi jól magát, amig hűség-cseléd lehet. Szörnyen fúrta oldalát ez a kiszólás.

Megszólalt a falu harangja, a gyalogúton, az erdő felől porfelhő ereszkedett föl, férfi és női hangok csaptak ki a szürke porködből. A cselédség jött a kúriai gyűlésre. Kaszás, kapás jobbágyok, ki gyalog, ki kocsin, ahogy éppen a munka kívánta, itt-ott ölelkező fiatalok tipegtek a tréfálkozó öregek között. Imre felállt arra a köre, amelyről azon a kedves délutánon a lányt festette le. Kéjes tekintettel kísérté az előtte masírozó munkásokat, a jövőbe pislangatott, amikor majd ketten fogják nézni esténként ezt a szívmengető felvonulást. Áron vezette őket. Jobbra-balra forgatta a fejét, látszott, hogy most is társai kedvébe szökkent. A porfelhő lassan elhagyta a betaposott dűlői-utat és elkanyarodva az erdőbe pihet le. A térségen a fűágak nem senyvedtek még el a perzselő égi kályha melegétől, mert a két szélen elhúzódó erdő pártfogásába vette őket. Nevetgéltek, évelődtek, az öregek a napi eseményeket vitták. Leghamarabb a fiatalok léptek a gyepre, az öregek hátrább heveredtek munkás szürjeikre. Rövidesen valamennyinek tekintete a kövön álló daliás alakra vetődött.

— Ki lehet ez? — kérdezte az egyik fiatal oláh lány udvarlója kezét megszorítva.

— Nem tudom, úgy látszik, aki a kisasszonyt megmentette, — felelt a pelyhesállú siheder, szemét még jobban Szirtyre meresztve. Az öregek is türelmetlenül, gyanakodva lökdösték Áront, aki valamennyi közt legjobban várta már, hogy ura végre megszólaljon.

— Ő az — ő az, akiről gjajdótam — súgta jobbra-balra. Amint úgy, ahogy a morajlás lehalkult, Szirty a maga erős hangján hozzájuk fordult.

— Emberek! Szirty Imre vagyok, a ti új uratok. Látátok, ahogy életem kockáztatásával kimentettem Siklóssy úr-kisasszonyt, amikor egy gonosz gyujtogatónak éjjel orvul rájuk támadt. Sajnos, a ti nagy fájdalmatokra is, a földesurat nem lehetett már megmenteni. A gazdatiszt urtól megkértem Siklóssy kisasszony kezét s ime már, mint jegyese állok itt előttetek. Maga a tiszt úr elköltözött, átadta a birtok kezelését

s amíg a törvény nem intézkedik.

Összenéztek az emberek, hümmögtek az öregek, szerelmesen kuncogtak a fiatalok.

— Felhívlak benneteket — vágott Imre a beszédbe — legyetek hűségesek hozzám, én mindent megteszek érdeketekben. Pontos munkát kívánok, jókedvű embereket akarok látni magam körül.

Nagy láрма csapott föl, tele éljenző, fogadkozó kiáltásokkal. Kalapok emelkedtek a magasba: szünni nem akaró tetszéssel üdvözölték az új gazdurat. Az öregek között egyszerre mozgolódás támadt és egy köpcös, nagybajuszú paraszt felé fordultak az arcok.

— Mennyék János bá', maga a legöregebb enné' az állományná', köszönje meg a mi nevünkbe es az úrnak, osztang kívánnýék áldást rája. —

Az öreg pozsgásképű félve szabadkozott. Nagynehezen, amikor Imre már menni készült, feltápáskodott, mire ismét ünnepélyes csend támadt. A gatyás, cifraszűrös, csizmás székely lovász illendően megállt Szirty előtt.

— Köszönénk nemes jóindulattyát, ipakodunk háládatosnak lenni: magyarok, olájok egyetembe. Ne féjék az uraságod, szeretni fogjuk, epekedve dógozunk es. Isten ágya kedet harmatos mennybélijéve'. —

Újra felzúgott az éljenzés, tisztán, őszintén és Szirty esküdni mert volna, hogy ez a tömeg örökké hű lesz hozzá. Gondolatokba mélyülve sétált haza, de alig lépett a szobába, éles visongással egy fiókfecske repült be a kitárt ablakon. Tompa puffanással a falhoz vágódott és keserves csiripeléssel a sarokba álló szobor mögé menekült. Imre csodálkozva figyelte a különös esetet, kinézett, hogy megtudja, mi kergette be hozzá ezt szegény párát. A pajta melletti jegenyén büszke karvaj ült mereven az ágak között. Undor fogta el a gazdát, kihozta vadászfegyverét és lepuffantotta, aztán a kis menekült-höz tért vissza. — Hoppá — kiáltott fel két tenyere közé véve a kis állatot. A hirtelen mozdulatra az álványról a nagy gipszszobor lecsúszott és sokielé zúzódva darabokba gurult szét a bútorok alá.

A kis fecske megremegett a szorító kezekben. Ami-

kor a boldog vadász a szobor mellett elhaladt, a földön, a fehér lomok között füzetecskét pillantott meg. Fölvette, lapozgatni kezdett benne s már az első oldal meggyőzte arról, hogy a véletlen megint érdekes játékot űz vele.

„Crónica meae vitae“ olvasta a címet s alatta a nevet: Georgius Szirtiensis. Az apja naplója került a kezébe. Csak néhány sört tudott a latin írásból kiböngészni, de ennyi éppen elég volt ahhoz, hogy nyugalma felzavarja s újabb tettek elé indítsa. A naplósorok így hangzottak:

„Elég az életből ennyit írnom; raboskodtam, de megbékéltem, mert édes arámat leltem meg ott. Majd a fiam megveheti azon a Pulvex ezredesen a sarcot becsületemért, de jobb, ha nem tudja ezt meg, csak majd Árontól, vagy a jó Berci sirásótól. Most örüljek, hogy apa vagyok.“

Nem is olvasta tovább, kikiáltott az udvarra Áronnak, aki éppen a lelőtt karvajt nézegette, tapogatta.

— Tüstén menek, menek mán is — szólt fel nagy sietve.

— Áron, ülj le és jól hallgass meg. — A béres értelmetlenül nézett körül, karikás szemeivel lopott pillantásokat hurcolt végig a szobordarabokon s mikor a füzetet is meglátta, hirtelen úgy érezte, most egész biztosan nincs a földön, vagy rögtön a guta üti meg.

— Áron, tudsz te erről az írásról? — lebegtette meg az ifjú a naplót.

— Mé lennék dagályos, tunni tudom, honne venném észbe, valami ojság a törökidőbű. — Kinosan fészkelődött, bajsztát, aztán az ingecsücskét kezdte rágni, szája idegesen össze-össze rándult, látszott szegényen, hogy két őrlő kő közé került.

— Hát átböngészte mán? Harcokrú ír, fenne sok fekete élt itt — folytatta.

— Átnéztem, az atyám börtönben volt: írja, hogy te tudsz a dolgokról, hát beszélj! —

Áron nehezen gombolódzott neki, húzni, halasztani szeretne volna a titkot, nem akarta semmiképpen előhozni ezt a nagy ügyet.

— Hát hogyan es zuzódék össze ez a Mojzes szo-

bor imitten? — fakadt ki haragosan.

— Egy fecske bújt meg mögé, azt kerestem és e-közben dőlt fel. Fecske adott naplót. —

— Föcske? Akkó' ide Dungó boszorkány akarna bégyünni. Beon, úgy vótt a, ho' a Dungó sárkány eccé... —

— Ne a babonát mesélgesd — vágta el Imre a ravasz székelly kertelő történetét —, hanem felelj, hol volt atyám fogoly, miért, mikor és ki volt az a Berci sírásó? —

— Ja, a nagyuram emlékezettye? Haj, rég vótt — kezdte lekonyult fejfel a béres megadva magát a menthetetlen eseménynek. — Többet én se tudék, csak annyit, ho' vajmi 25 esztendővel hajdand, egy talján város támadt fő szabad-ságáé a királ ellen. Az én uramnak parancsolatba regulázták, ho' abafinálja össze szüvtelenül a város népségét. É család-ná' azonban léereszté acélos karját, látva a sok rívó kölyköt. Az ezredös. —

— Hogy hívják? —

— Ha jó gondúkozom Pulivesz, vagy ho' a ménköbe, megaportáta, ho' mé kegyelmezett nekiek; „mett szeretém a szabad népet“ — vótt a felelet uramtú'. —

— Aztán? —

— Aztán nem tom mi létt, nem tanáltam az ura-mat, csak miko' sokára Bécsbe kerüttem a korházba. É csinos jány billegett a karján, akibe ott bőszerűhetet belé, ez lett az én drága jó tensasszonyom. Együtt gyüttünk osztang házza, dejszen többet se velágosodtam átal a fogság rejtelmérű'. —

— Ki az a Berci? —

— Úgy tom, Pesten egy sírásó, akit sokat emléget-tek mindketten. —

— Hól lakik? —

— Pestén. —

— A neve? —

— Csak Berci bácsi. —

— Megismernéd? —

— Talán, ha ü es bévallaná magát. —

— Áron, holnap megyünk Pestre — Áron arcán az aggodó kérdés kúszott végig s félő merészséggel kockáztatta meg.

— Ugy-e bár, dejszen vissza es jövünk? —

A válasz megint egyhangú, de biztató volt:

— vissza. —

XII.

— Istennek hála, látom a várost — törte meg Imre a hosszú hallgatást.

Napok óta jöttek már, melegben, esőben, hogyne csillant volna fel a szemük, amikor feltűntek a korai napfényben Pest távoli háztetői.

— Bízvást a' lehet Pest, meg Buda a nagy ponkok tövin, kétszé jártam már ihelt: esmérem messzirű'. —

— Szeretnél-e itt lakni? —

Áron frissebben egyenesedett fel a nyeregben, a reggeli levegő hamar felruganyozta.

— Dib-dáb népség lakik itt: nem lehet megjuhászítani. Kirőhintik, aki magyar szóva' él. Csatlósai léttek a királunk ármányos személtetének, kit csak akkó' engedék héz-zánk, ha szerelmetes párjáva' némelyko' kiválóan összevekoc-can. Idegyün fővidulni, ámde hamarosint visszacsaják. —

— Szóval haragszol rájuk? Abban igazad van öreg, hogy a magyar legyen magyar, vagy legyen német, de akkor... —

— Mennyék Germányiába — vágott a szavába Áron. — Ezt a földet magyar, meg székel beszédű vitézség kengyelte meg, osztang méges ű legyen az író, a tejföl, még a gyüttmentek. Mint tetű a levélre, úgy lepégetnek, úgy színek az erünkű'. Ha nem okosodunk, legalább né butújunk; aki a gazda, azé a szó, legyen azé az első falat es. —

— Ne félj Áron, már ébredeznek, nemes szívű embereink azon fáradoznak, hogy elkergesse a király azt a gonosz udvari népséget és felvilágosodják arról, hogy a magyar a szabadságát úgy szereti, mint az osztrák a hegyi levegőt. —

— Gonosz ármágyia a'. Szegény királ, ménem es születe székelnek, akko' mán rancba ficánkóna E'rópa. —

— Te Áron, nézz csak jól előre, nem látod a ka-

nyaródónál azt a sötét embercsoportot? —

Áron szeme elé tette tenyerét.

— Úgy látom, búcsúsok, avagy temetés lehet, mett ászló es lebég közöttük. —

— Siessünk, hátha megtudunk valamit tőlük. Ügetve kisidő múlva elérték a fekete sereget: gyászmenet volt. Tisztes távolságban maradtak hátul. A szomorú menetet kiki-sérték a külvárosba, egészen a temetőig, ahol aztán ők lekantároztak. Imre Áron kezébe nyomta a zabolát s maga a fekete ruhások közé vegyült. Vézna, hörcsögbajuszos urat szólított meg. —

— Ki volt ez az Istenben elhunyt?...

— Menyasszony — súgta fülébe amaz. —

— Menyasszony, miben halt meg? —

— Bánatában...

— Hogyan? —

— A vőlegényét messzi földre elvitték katonának... és...

— Kik? —

— Németek, hát kik mások? és... és többé nem kapott levelet tőle. —

Imre elhallgatott, mélységes fájdalom szakadt fel lelkéből a halott iránt, mintha családtagja lenne, úgy tudta sajnálni. Egészen a gödörhöz húzódott; kitágult szemekkel, megkövesedett tekintettel csüngött a koporsón. Nem ismerte részletesen a körülményeket, de az, hogy a lány halálát a német-szolgalat okozta, elég volt az idegenek iránti amúgyis fejlődő, hirtelen és mély gyűlöletének felduzzasztására.

A szertartás véget ért, dombocska emelkedett a halott fölé, a szülőknek elfolyt a könnye, kimerült a jaja. Hazaszállingóztak; Szirty egyedül maradhatott. Bősz gondolatai, életproblémái, titkos miértjei mardosták, mikor hátulról egy kéz érintette meg. Hátranézett, hát a sírásó volt.

— Ne búsuljon úrfi, az Isten irgalmatos az emberekhez — szólt vigasztaló hangon.

— Maga a sírásó, a Berci bácsi? — az öreg csodálkozólag nézett vissza.

— Az. — Imre hozzálépett s megölelte.

— Hát ki maga? — jaj Istenem, meredt rá a temető ura — az onokám vagy? Béluska te vagy? — hápogott nagy szorongatásában.

— Engem nem ismer Berci bácsi, de atyámat ismerte, ismerte ugy-e a Szirty György urat? — a névre szélesen felderült a sírásó arca.

— Tán csak nem az úr apja volt az? —

— De bizony... vezessen csak be, mert sokat akarok még ma megtudni. — Karonfogta és megindultak a kunyhó felé. Áron hátul kocogott a két kenderessel.

Roggyant, sötét helyiségbe értek.

— Na most meséljen öreg, de részletesen, semmit sem tagadjon el, mert akkor nem leszünk egymással jóban. —

— Elmondok én kérem mindent, örülök hogy az Isten nem engedte meg, hogy ezzel a súllyal menjek el. —

— Tehát fogjon hozzá. — A sírásó igazított egyet zsíros kalapján, aztán beszédnek adta a fejét.

— Bécsújhelyen voltam a fogház kápolnájában sekrestyés, én szolgáltam ki a tisztelendő urakat. Egy este, mikor már mindenki elment, egy szép, gyönyörűséges szép hajadon szólt be a rácson. —

— Bácsi, ki az a szép, mélabús, fiatal fogoly, aki olyan ájtatosan szokott imádkozni? — megmondtam.

— Atyám volt? — követelődzött Szirty.

— Igen, a nagyságos fiatalúr. A lányka bekéretzkedett, mert hát a grófi társalgónő volt; úrnője éppen ott volt látogatóba, meg a grófúr is. Az igazgató volt a barátja, gondoltam ennek szabad bejönni. Ahogy beszélgettünk, éppen jött az úrfi gyónáshoz, hát szembetalálkoztak, de nem szóltak, csak a szemük csillogott. Néhány hónap múltán ismét este, a lányka örömmel súgta fülembe, hogy a férfit a gróf úr jóságával kiszabadította. Mutatta a jeggyűrűt is. Nagyon boldog volt. Engem aztán szépen elküldtek, miért, nem mondták meg s azóta itt vagyok, de jól érzem magam, mert nem vagyok egyedül; sokan, sokan vagyunk. —

Imre jó ideig hallgatag maradt, eltűnődött a sors útain. Érdekes, apja is az övéhez hasonló romantikus körülmények között lett vőlegény. Nem érthetetlen, hogy így magára

hagyatva az a felfogás villant meg benne, hogy az ember a sors, a véletlen labdája csak. Megölelte gyengéden az öreget és bebiztosította hálájával.

— Magának Berci bácsi része volt abban, hogy atyám boldog legyen, én a fia sem lehetek hálátlan ezért. Jöjjön velünk, nálam nyugodt élete lesz. —

Az öreg ősz üstökét rázta.

— Köszönöm jószívűségét, de én már csak itt vagyok otthonos, ahol hamarosan én is barátaimhoz kerülök. Vén vagyok már, engem csak az Isten érdekel. —

— De hát értse meg, én hálás akarok lenni. —

— El egy fiam Torockó körül valahol, szegény bányász, áldja meg az Isten, ha gondolni fog rá; bizonyára már ember is azóta. —

— Igérem hogy így lesz Berci bácsi. —

Elbúcsúztak.

A sok érdekesség, a díszes kirakatok, a vidékiek előtt igen szokatlan öltözetű emberek lekötötték figyelmüket. Meg-megálltak a sietős emberek, rájuk mutogattak a gyerekek s egy-egy hangosan nevető kispolgár is a bámészkodók közé állt.

— Efiúr, ha ezek kiröhintik a becsületes széket, hát én odaabafinállok ám. — morgott paprikás kedéllyel az öreg, úgyannyira, hogy Imrének csak erélyes szavakkal sikerült megnyugtania, hogy Pesten ilyenek az emberek: mindenkit megbámulnak.

— Bemegyünk abba a vendéglőbe ebédelni — rendelkezett Szirty egy zergés cégérre mutatva. A párolgó étel felpeszditette hangulatukat.

— Milyen bort parancsolnak az urak? — hajlongott a pincér.

— Fenom meszest — vágta oda Áron.

Szirty erélyesen ránézett s határozottan mondta: semmilyen.

A válasz vakmerőnek és érthetetlennek tűnt fel a pesti korcsmáros előtt, de Áron is ugyancsak forgatta szemét.

A szomszéd asztalnál három úr ivogatott, az ifjú erélyes hangjára mindnyájan odafordultak. Az egyik gyak-

ran vetette szomszédjára sokatsejtető pillantását, de azért iparkodott nyugodt maradni.

— Rascu — hajolt Popovik, a pesti Vajku-megbízott a kurta orrú pipázóhoz — ez is a gögös szattyánok közül való, jó lenne a nyomába szegődni.

A suttogást Áron úgy félszeggel meglátta, de úgy tett, mintha sükket és vak lenne, a pesti életről és a sok látnivalókról kezdett tréfálkozni. Az ebéd végeztével aztán kísértéltek a városba. Míg Szirty egy gyorsfestőnél ragadt, addig Áron a puffogtatónál állapodott meg. Sok bábú volt felállítva a ponyva előtt, mindegyiken egy-egy nemzetbeli neve. Volt azok közt francia, angol, olasz, török, német, oláh, még indián, sőt szerecsen is. Sokan tolongtak az érdekes alkotmány körül, a gumós orrú kikiáltónak ugyancsak pergett a nyelve, hogy az érdeklődőket a kötélén kívül marasztalja.

— Mi e' — szólította meg Áron az egyik atyafit.

— Nem tudom, azt mondják, bele kell a körbe trafálni, akkor az a nemzetiség leesik és nagyot szól. — magyarázgatta erőltetett gesztussal a szeplős.

Áron kerek tekintettel nézte, hogy céloznak és hogyan nem találnak: egy-egy puffanás felcsigázta érdeklődését. Mindig közelebb jutott a kötélhez, mikor közvetlenül a puskás mellett állt, egy jól öltözött úr célzott éppen. Őszes bajúszát a lövéshez szélesen félrehúzta és a körülállók élénk várakozása közben sütötte el a fegyvert. A papír kérge átengedte az ólomdarabot, mire aztán éktelen hurrogás támadt. A tirol sapkás, vadász öltözetű úr haragosan próbálkozott egymás után, de mindhiába.

— Ez van nagyon silány puska — nyújtotta vörös arccal a gumóorrúnak — ez van egy csalás. Én vagyok császár tiszte, egyik kéz lövöm le a galamb, ez van egy rongy puska na. —

Párbeszéd, majd goromba vita fejlődött ki az úr és a vásáros között. Mikor már a hangulat nagyon magasra feszült, a hadonászó úr szép aranyóráját láncolta le és a sátoros felé nyújtotta.

— Aki tud lövés rá jó adni, az birja az óra. —

— Állja a szavát? — fordult hozzá a vásáros.

— A német úgy mond, ahogy a nyelve mond — pattogott a finnyás idegen. Lázás morajlás zúgott végig, sokan próbálkoztak a nem mindennapi díjért, de a második, vagy harmadik lövésnél befagyott a sikerük.

Áron csendes maradt, amikor azonban látta, hogy rajta már a sor megmutatni ennek a németnek, hogy a magyar a fegyverek árnyékában nőtt fel, odaállt és kezébe vette a megtöltött mordályt. Még hallotta háta mögött a gúnyos megjegyzéseket, a német pöffeszkedő, lenéző kuncogását, de nem törődött vele. Célbavette a német bábút és meghúzta a ravaszt. A figura nagyot pukkanva zuhant le. Másodszor is, harmadszor is lezuhant, mire a német felordított.

— Ez van pimaszság, mindig lövi csak a német bábú... ez van sértés nekünk... —

Áron oda se fordult, még kétszer lőtt s ezuttal az oláh bábú puffantott a verőfényes levegőben. A német úr tovább prüszkölt...

— Ez fölkiáltó rosszaság... culpa incontinentiae... ez van arrogancia... —

Áron csak mosolygott.

— Sose égye a nehissig ke'det, ho' é' székel olan ménkü jó lékopintotta a bábukat no... az óra után nyúlt, de az úr a kezefejére ütött. —

— Adom akkor azt oda, ha más nemzeti bábú is lelőni... Ez van disznóság... —

— Nem a'... eresztette meg őszinteségét Áron... hászen usse értenénk meg egymást... nem fogja a helés szót... Tanújja meg az úr alásan kérem böcsülette ezt a fénom nyelvet, jobb mint az úré, akkó oszt kvitték leszünk... dejszen az óra dukál... —

— Ni pimasz... ni paraszt — röffent fel amaz önzézetesen — hogy tátogat a szája... A magyar hang... hm... mi lenni az... ugatni... kevés népecske motyog azt... a király se beszélni... —

— Elég baj a' kentek a hibásak, ho' a súll' étte von' ki az ilen testvériségét. —

A német felfortyant és önfeledve a székely mellébe

vágott oly heves gesztussal, hogy Áron cifra, hagyományos süvege csak földön tudott megpiheni. Nagy mozgolódás támadt a két személy körül, a legtöbben Áront pártolták, de volt ott néhány német kisiparos, akinek ellenszenves volt a szürkenadrágos székel. Ezek nem pfujjoltak.

Áron megfélemezte hirtelenkitörő gyilkos szándékát és megelégedett azzal, hogy egy hegyeset köpött az urra, de az öklét is felemelte mellé.

— Ez mast elég tám — intézte el egy mondattal a vitát — légyen kendé az óra, amíg esmét nem láttyuk egymást. Takarodi!

A német kirántotta a kardját, de ebben a pillanatban egy szigorú, merev arccal találta magát szembe. Szirty volt. A zajra jött ide és tanúja volt az egész jelenetnek. Pisztolyt szorongatott kezében, szeme haragos lángban tüzelt. A német meghökkent.

— Mit akarja az úr? — nézett meglepődve Szirty szemébe.

— Amit ön, de több joggal; a székel az enyém, remélem többre nem kíváncsi. —

— De ez van delictum; egy eljárást kívánok, én vagyok egy császártiszt. —

— Majd én megfélelek — azzal egy névjegyet nyújtott át az idegennek. Az is átadta a magáét, visszadugta kardját hüvelyébe s hogy az óra miatt a szégyenét elpalástolja, próbálta fennhangon felolvasni a névirást: Szirty Imre földbirtokos, Kocsárd. Hául egy magas, kúszálthajú meredt a papírosra, sován arcány pajzán öröm futott szét. Áron észrevette a különös kíváncsiskodót és felismerte benne a korcsmai embert. A német nagy, riadt tekintettel, félve menekült ki a püsszög tömegből, folyton hátra-hátratekintett, amíg csak biztonságba nem jutott.

— Efiúr, — súgta urához alig hallhatóan Áron — e'menek, haggyon, a korcsmánál találkozáánk. — Szirty részint az újabb esemény hatása alatt, részint mert azt hitte, hogy Áron szégyenli az esetet, beleegyezőleg bólintott.

Popovik, miután a tiszt kezében az írást elolvasta, boldogan karolta át Raszkut.

— Ő az, talán ő, akiről Vajku szólt, nagyon magyaros természetű, aztán idegen is, hálóba kellene keríteni. Azt hiszem Vajkut örökre leköteleznénk. —

— Láttad, mit csinált? —

— Megvédett egy székelyt. —

— A szolgáját — úgy mondta.

— Amazt ott ni! — a sátrak közt ödöngő székely felé intett.

— Egyedül van; lekellene venni a lábáról. —

— Hogyan, a székely góbé ravasz. —

— Ne félj, a bort biztosan szereti, akkor pedig már arra ugrál, amerre kurjantanak neki. —

— Erre tart — nézd csak! —

Áron, mintha unná magát, tájékozatlanul, kíváncsian nézegetett körül. Sokszor megfordult, hogy tudtára adja az illetékeseknek, hogy még ott van. A késezők felé vette lépteit, ahol éppen a két oláh kém ácsorgott.

— Raszku — sziszegte Popovik fogai között, kissé oldaltfordulva — forgasd ám majd a korsót és légy hozzá kedves. —

— Bízd rám barátom! —

Ahogy Áron elballagott mellettük, Popovik hangosan megjegyezte: — Látod, ez egy székely, ilyenek élnek Erdélyországban. Vagy szászok ezek? — nyomta meg erősebben a hangját, hogy Áron jól meghallja. A székely hátrafordult, kezét büszkén csipőjére tette, fejét dacosan felemelte és röviden csak ennyit mondott:

— Székel vagyok, ke'tek úgy látom nem esméri a székel, tán idegenbéliek. —

Popovik alkalmasnak találta a szóbeszédet, hogy mindent rátereljen a borra.

— Oh, mi pestiek nagyon tájékozatlanok vagyunk a nemzetiviselet dolgában. —

— Aunye, dejszen a vitéz székel még es csak nagy népség no, osztang jó érzelmű a hazája erányába.

Popovik kurta bajsza megrándult.

— Kedves öreg, mi már fáradtak vagyunk és különben is itt nincs alkalmas hely az eszmecekerére, nem sérte-

nénk meg, ha egy pohár badacsonyra meginvitálnánk? Nagyon érdekel bennünket a székelység. —

— Szívélességük köszöntöm, hát nem bánom no, e' kessé letelepedénk, ho' fővilágosoggyanak. —

A vásártér végén volt a kimérés, odamentek be. Pipázgató, turbános alföldiek és különvonulva a pesti polgárok társalogtak. Leghátul a nagy diófa alatt üresen állt egy asztal, kintebb esett a többtől, két oldalt sövény húzódott el mellette. Odaültek. Bort rendeltek. Ahogy a csapszékes elment, Popovik váratlanul felállt, utána sietett és valamit a fülébe súgott. Áron mindezt sólyom szemekkel figyelte, de úgy tett, mintha el lenne ragadtatva a pesti szivességtől. A két oláh barátságosan vette körül.

— Messziről jött? — vetette fel Raszku a kérdést. Aron szemérmesen mosolygott.

— Beon, a Marosmentirű, tuggyák kédek hol vagyon az? —

— Hogyne, mi is jártunk ott valamikor. —

— Emmán szép. —

— Egyedül jött? —

— Ketten. —

— Kivel? —

— Az uramma'. —

— Aki megmentette? —

— Engem? — kelt ki magából a béres, — no isze' a' kellett vón' még. Azt a kárász urat hamarosint megjuhászítottam vón'. —

— De kard volt ám nála. —

— Hát oszt? a csezmámma es' nekiestem von' a ripők némettyinek. —

— Mondja csak, miért mindig a német bábút lötte? —

— Mett úgy tetszett nékem. Meg az oláhot es, osztang csak azétt. —

— Az oláhokra is haragszik? —

— Úgy a népségre nem, há'szen testvérnépség, dejszen sok közöttük a fenevad. —

A két oláh elhallgatott; kéjes ráncok cikkáztak végig fakó arcukon.

— Igyunk öreg, a székelyek egészségére — indítványozta Popovik. Áron keveset húzott az ibrikből.

— No — fedte meg az oláh — hát a székely csak így ura a szőlővíznek? —

— Én nékem hamarosint megárt, oszt akko' a ménkü se bír vélem, olan dög vagyok. —

Kínálgatták, biztatták, Áron mind bátrabban ivott az oláhok nagy öröme.

— Hová mennek innen? — érdeklődött tovább Raszku?

— Hezza, az őrési temető felé...

— Még ma? — csodálkozott amaz, mintha bámulatba ejtette volna ez a kijelentés.

— Estére megyünk...

— Daliás egy férfi az urad. —

— A, de milen, tyü: mast sok aranyforintos van ám nála, egy oláh örököszt keres, akinek az ő apja hagyományozott. Egy mágja forintos, dejszen eddig nincs szerzője nékie. —

A két alak összenézett, mindkettőben ugyanaz a gondolat szaladt végig: mindenáron Szirty pénzéhez és irataihoz kell jutniok. Ismét szelid arcot parancsoltak magukra, amíg Áron tovább mesterkedett.

— Beon, jó járt vón' ha megtaláltuk vón'.

— Ej, ej, de igyon kedves Áron bá', igyék az Isten is úgy segíti meg a székelyt. — Áron ivott, jót húzott a cserépből. Mikor levette ajkáról, elérkezettnek találta az időt, hogy kiugrassa a nyulat a bokorból. A fejéhez kapott, szusszant egy hosszút és elsavanyodott, keserű ábrázattal panaszkodott:

— Jaj urak — urak — ez az itóka sujjintos vott, engeggyék meg — egy kissé — leszundítani, mett ügön zavaros a főm. — rettenetesen eltorzította az arcát, fejét ideodadobálta és nagyokat büfögött. Megtántorodott, az asztalra roskadt, két karjába temette fejét és elhallgatott. A két alak összesúgott. Először gyanúsán hallgattak ők is, de mikor mellettük felhallatszott a szabályos; lassú hortyogás, fölbátorodtak.

— Sikerült — dörzsölte össze a kezét Popovik.

— Könnyű volt, hamar megártott neki — csendes nevetésbe fűlt a szavuk.

— Tehát ma este. Az őrési temetőnél, az országút mellett, ahol már nincsenek lakóházak, van egy úti imahely, ott meghúzódhatunk. —

Áron jóízűen, biztatóan horkolt, de hogy tudassa kedves vendégeivel, hogy most már eleget színészkedett, mozgolódni kezdett. A nyugtalan toszogálásra a két alak felállt.

— Gyerünk, homályosodik, ez meg már ébredszik ni, még majd inni kér. —

Áron megvárta, amíg a léptek elcsendesültek; aztán feltápáskodott, otrombán megdörzsölte szemeit és dűledézve, hátha még figyelik, a korcsmába sietett, ahol már ura várt rá. Útközben jól esett kiszíszegni fogai között:

— Gyesznók! majd megmutattya a székel, mere van az igényés út. Akkó lássalak benneteket, amiko' a csellag a tenger fenekit. — Feldúlt arccal állított Imre elé, aki már akkor szerény vacsoráját fogyasztotta.

— Mi az Áron, sose bántson az eset, igazad volt. Tudod az apám is — elharapta a többit. Áron engedte, hogy gondoljanak róla azt, amit akarnak; szó nélkül szalonnázott. A vacsora végeztével felcihelődtek, mert Szirty nagyon fáradtnak érezte magát. Semmi módon nem akart Pesten maradni.

— Mennyék efiúr, ménék én es azonnal. — Felkantározott és kivezette a lovat Imre elé. Mikor aztán látta, hogy magára maradt, pokoli ötlete támadt. Két falécet tákolt hirtelnében össze és szalmaköteget tekert köré: felkapta a jászol végéről azt a rossz mundért, amit valamelyik kiszolgált cseléd hagyott ott és a bábra húzta. Felemelte a sarokból a fűtykőst és lórapattant. Vigan látta ura hanyag testmozgásából, hogy szundikál. Mikor már az utolsó házat is elhagyták, leugrott, a bábút felkötötte a kenderes nyakához, meg a farkához s a kantárt megfeszítette rajta. Aztán szelíden megpaskolta lovát.

— No kendörös, csak egy darabkát menny neszbe, hagass rám no. — Még a szűrét is ráterítette a bábura s maga a fűtykőst hóna alá kapva gyalogúton osont el a bóbiskoló Imre mellett, Lova délcegen kocogott hátul. Gyors léptekkel iparkodott előre és mikor feltűnt a kis úti imahely, dű-

löngve dalolni kezdett. Rikácsoló hangon, óbégatva keresztezte, átlózta a keskeny ösvényt és valami utcai cselédnőtát kurjongatott.

A két oláh ott lapult már a szélesfödelű falmélyedésbe. Roszku kikandikált.

— Nos? —

— Egy részeg jön, de távolabb már ők azok. Maradj veszteg, nehogy elrontsa ez a semmiházi a dolgot. —

Áron már csak néhány lépésre volt a helytől. Danolt, mód nélkül hunyorgatott. Már csak egy lépés. Amint észrevette az előbb kitolt arcot, megmarkolta jó erősen a fütyköst és egy ugrással előttük termett. Lecsapott. Popovik lekonyult, de már zuhogott a másik ütés is és a másik is elterült szó nélkül bajtársa mellett. Az öreget a gyilkos megtorpanása, zavara futotta át, haragosan bámulta őket egyideig, aztán, mert közeledni látta a lovast, hosszan egymásra fektette őket.

— Netek az örökség zsványok! Érdemültetek von' ü a halálra es — forrongott lihegve a székely. Meglapult az imahely mögött, megvárta, míg Imre elmegy előtte, csak aztán sietett üdvözölni a szalmavitézt. Levágta az erősítéseket, a szalmaköteget meg a sebesültek feje alá helyezte. Megvereggette lovát és köszönettel csókolta meg a nyakát.

— Jó van, Harang, jó vóttál, jó. —

Imre az erősebb patazajra felmoccant.

— Nos, tetszett Pest, Áron? — kérdezte huncutkásan.

Áron véres ingujját gyűrte fel. Megborzongott a kérdésre.

— Szeretnék sose erre gyünni. —

— Bizony jobb otthon öreg. —

— Hej, efiúr! majd ott Irénke mellett, amellet lesz édes a gubbasztás. —

— Áron, pedig úgy hiszem, a kötelesség Pestre fog szólítani. —

— Hogyan no?! —

— Beszéltem Vay báróval, nagy dolgok készülnek, ébredezünk, be fogok állni közéjük én is és talpra állítjuk ezt

a szegény nemzetet. Titkos erők dolgoznak alul, ki akarják használni a magyarok hűségét, hogy végigvágjanak az igazságon. Nagy áldozatot kívánnak talán majd tőlünk a közeli napok és nekünk nem szabad megalkuvóknak lennünk. —

Áron gondolkozva meredt az út kövére.

— Aggya Isten, hogy úgy légyen, aho' a jobb lesz en! —

Az ifjában életre kapott a tettekésség, az a titkos erő, amely mélyen rejtőzve lappangott benne s e pillanatban úgy gondolta, megtalálta az igazi nagyságot, a harcot a szabadságért. Ez a szabadság, a magyar függetlenség fogja őt a magasba vinni — évődött be a lelkébe. — Talán ez hozza vissza az ő nevét, de a nyugalmát is. Elkésérítette a jelen. Sok emberrel megfordult, amíg Áron a kémekre vadászott, mindenki a reformot tárgyalta, az új élet levegőjétől áradozott. Paraszas volt a talaj, Imre gonddal gondolt kis menyasszonyára. Nagyobbnak, többnek érezte magát, rálépett arra az útra, melyre az ősektől belecsókolt vágyak, fiatalos álmok, bizonyos örök, vérlázás szenvedélyek csalták. Megrántotta lova kantárát és úgy szólt, mint ha ő lenne hívatva megjósolni a prófétaí időkét.

— Nagy idők előtt áll a magyar, ha valaha, most lesz szükség a kemény szívekre. —

Az öreg cseléd csak fejét bólogatta: ez mindig sokat jelentett nála.

A hold kibújt a felhőkből és néma igazságot mutatott a földnek: nézzétek, — mosolygott — ilyen a ti életetek is, Fény és a sötétség játéka, folytonos bújódsi és egyszer eltűnők, hogy várjátok ti is a napot.

A két lovas akkor már másra gondolt.

XIII.

A tordai mátkanapok nem voltak valami édesek Irén számára. Nagynénje jóideig ferde szemmel nézte az ismeretlen vőlegényt, noha máskülönben semmivel sem akarta az árvalány óráit elkéséríteni. Irénke azonban a maga kedves természetével hamarosan megnyerte Margit mama szimpátiáját lovagja iránt, úgy, hogy később már együtt sopánkodtak, együtt ábrándoztak. Imre többször küldött levelet arájának,

de mit ért az, ha magát nem vitte el hozzá. Most is ott könnyökölt az ablaknál, amíg Margit mama a háta mögött bánkódott.

— Nénikém — panaszkodott a lány — ki tudja mi történt azóta otthon. Sándortól féltem Imrémet; nagyon heves, a gazdatiszt ellenezte szerelmünket és fenyegetőzött is. Aztán meg talán még azt sem tudja, hogy menyasszonya vagyok. —

— Ej, ej, csak várj türelemmel. —

— Neni, egy lovas vágat a nyárfák között — ugrott fel a lányka. Mindketten feszülve nézték a lovast, aki a maga után hagyott porfelhőből úgy vált ki, mint tajtékzó hullámokból a csónak. A patacsattogás a ház alatt csittult el.

— Idejött — sietetett Margit néni kifejezni meglepődését. Lefutott és hamarosan egy levéllel tért vissza a lányhoz, akinek arcára akkorára már az édes izgalom ült ki. Irén feltörte a levelet, átfutotta, megcsókolta és édesen megsimogatta.

— Nos? — hümmögött a ráncosképű nénike.

— Írja, hogy vasárnap jön. Megesküszünk. —

Egymás nyakába omlottak s örömtől könnyüket sem sajnálták.

* * *

A Szirty kúria udvarán Áron tisztogatott nagy buzgalommal. Igen szépre kefélt a paripákat, ma nagy útra készült az efiúr. Alig lett kész vele, megjelent a gazda.

— Áron — búcsúzott el öreg szolgájától — én hát megyek s ha Isten segít, mint férj jövök haza. Lebontottuk a leégett házat, kitataroztuk az enyémet, behórdtuk a termést, én is megérdemlem már, ha egy kicsit kiruccanak a hámból. — Mind a ketten nevettek. Áron izzadt homlokát nyomkodta, látszott rajta, hogy mondanivalója van.

— Efiúr kérem, niko' látom esmét? —

— Az esküvő csendes lesz; gyász van. Utána nászútra megyünk, tavasszal jövünk vissza. —

— Mere ménnek? —

— Erdélyt utazzuk át. —

— Jó lenne oda az öreg Áron, ha baj röbbenne elő. —

— Neked engem kell itt pótolnod. Vigyázz Árontudod, hogy hűségedre bízott atyám. Ne felejtse el kötelességed. Tarts rendben mindent, majd a Sakál is segítségére lesz. Isten veled. —

— Efiúrkám. Bőséges áldást aggyon az Úr mind, kettőjükre, osztang minden jóságot, bódogságot érjenek meg bunyáskodásukba. A tensasszonyka né sunnyogjon rám, ho' úgy felreesmértük a helyzetet akko', amiko' festegetett. Jó lett a vége. Osztang efiúr mondja meg, ho' az öreg Áron es olan hív vonzalmat érez erányában, akar az ű édes gazdája. Istennem a tanúságom rája. —

— Jó, jó Áron, köszönjük. Várj vissza, Isten veled! —

— Isten álgya az új párt! —

Megszorították egymás kezét, hosszan, melegen.

* * *

— Icám — állt meg a fiú menyasszonya mellett.

— Imrém — ölelte át vőlegényét a lány.

Alig tudtak egymás csókjaival betelni.

— Végre itt vagy — lelkendezett Irénke.

— Sok érdekesség történt, nem jöhöttem. —

— Bizonyára Sándor, ugy-e? —

Imre agyában nagyot lökött a vér.

— Igen... de elsimult az ügy. Elment tőlünk, el... jobb így... —

— Elment Sanyi bácsi? Ha, de hát... talán valóban jobb... Nem lesz háborúság... nehezen hittem neked...

Újra ölelték, újra csókolták egymást. A fiú hazugságára, sebes lelkére a lány melegségéből szívott írt, megbocsátó kötést. Leültek és elmeséltek egymásnak mindent, ami közben velük esett, amíg odakint Margit néni az uzsonnát készítette. Annyi mondanivalójuk, kérdésük volt egymáshoz, amennyi érzés csak feltolulhat két fiatal lelkében a házasság, az örök titok előtt.

Az esküvő csendben; zárt családi körben folyt le. Muzsika nem szólt, csak magukban dúdolgattak. A lélek békéje, boldogsága nincs a külsőséghez kötve: a megelégedett

ember fel tudja találni ugyanazt az örömet a kunyhóban is.

Irénke és Imre jól érezte magát a csendben: hiszen küzdelem, véres harc előzte meg e nagy lépésüket. Csendben, téli este született meg szerelmük, csendben tették rá most a koronát is.

— Édes hű hitvesem — nézett andalító szerelemmel Imre felesége csillogó szemébe — messze menjünk nászútra?, mondd. Jól fűjt a Nemere, kitünő lett a termés. — Csacsogj, csacsogj drága kis szívem! —

Az asszony megfogta férje kezét és vezette. Megálltak a Mária-szobor előtt és letérdepeltek.

— Kezdjük és végezzük itt be a nászutat édes férjecském, legyen az egész életünk nászút. Ő legyen égi palásunk minden bajban, pajzsunk, akkor ezt a nagy szeretetünket elvihetjük magunkkal a sírig. —

Lecsuklott a két fej, imára zárultak a kezek; repült az ének, pengett a lélek húrja... Ave Maria, gratia plena.

Összeszorított ajakkal küzdött Imre önmagával, amikor most befejezettnek látta egyik nagy célját s bezárta maga mögött azt az ajtót, amelyen át régen egy másik útra készült. Mélységes bánat tört ki belőle. Könnyebbnek érezte magát, mert tudta, átélte, hogy újra az Isten van vele. Elimádkozgattak. Ahogy utána egymás szemébe néztek, érezték, hogy a béke lobog szíveikben.

* * *

Napok óta keresték már Berci bácsi fiát Torockó körül, mikor végre egy munkába induló ifjúembertől megtudták, hogy Boréven van Veres Ferenc. Megörültek, mert Irén szülőfaluja volt ez a kis helység. Az idő a télbe vánszorgott át, a lovak patája jégen csikordult meg. Sziklahegy ölében vitt az út. A mészkőhegyek csupasz szirtjei mutatták, hogy itt pihen az alkotó erő. A kanyargó út éles fordulattal irányt változtatott s az egyik fecskerakásos házikó előtt tábortüzet vettek észre.

— Kik lehetnek ott, Imrém? —

— Valószínűen bányászok, hátha itt megtalálhatjuk Ferkót. —

— Jó estét emberek! —

Szirty rájuk köszöntött, beszédbe keveredett velük és pár perc múlva már barátok közt érezték magukat.

Kíváncsian nézték a fürge mozgást. Vacsorájukat készítették a bányászok. — Hát maga mit csinál? — kérdezte meg Irénke az egyiket, aki a tűz fölé helyezett kőre éppen széles hússzeletét dobta, amit aztán egy lapos kővel borított be.

— Bujdosálom a vacsórám — a másik a hamut karicsolta szét és burgonyát dobott közé, volt, aki szalonnát pirított. Szirty leült feleségével a tűzhöz egy őszes férfi mellé.

— Hogy élnek itt — fordult barátságosan hozzá, akiből valami munkavezetőt nézett ki.

— Jól. Dolgozunk, este aztán együtt vagyunk, dalolgatunk, vidáman vagyunk. Ez a legjobb orvosság. Így élünk, mostohán, árván, de panasz nélkül. —

— Családjuk itt lakik? —

— Nem, itt méregdrága az élet, mindenféle csak szikla, szikla és szikla. —

— Mikor találkoznak akkor az otthoniakkal? —

— Vasárnapon. Akkor hazamegyünk és az övüké vagyunk. —

A két fiatal összenézett, valami fájó érzés futott végig rajtuk. Összenéztek.

— És mégis boldogok? —

— Muszáj. —

— Maguk székelyek? —

— Nem, német-szászok vagyunk, de érzésre magyarok. —

— Mondja csak uram, nem ismerik itt Veres Ferencet? —

— Dehogynem, nem rég jött meg a nászútról szegény. —

— Mért szegény? —

— Még nincs lakásuk. Tetszik tudni, a fiatalok szeretnék mindennap látni egymást. — Imrét meleg részvét fogta el.

— Kérem, kerítse elő nekem ezt az embert. — A

férfi felállt s a legények közé rikkantott.

— Hé, Ferkó, ide csak! Keresnek. —

Sötéthajú, jóképű fiatalember vált ki társai közül. Kissé görnyedten tartotta magát. Tétován nézett körül. Szirty kezelfogott vele. — Maga a Veres Ferenc? —

— Igen kérem. —

— No, foglaljon helyet... találkoztunk édesapjával, mit szól hozzá? —

— Igen? — egyenesedett ki — hol? mikor? —

— Pesten. Hallottam; nem rég esküdött. —

— Igen, igen kérem. —

→ Hol volt nászúton? —

— Feleségem szőlőcskéjében — mosolygott az finoman.

— És hol fognak lakni most? —

Ez az kérem, ami engem elszomorít. Tetszik tudni uram, néhány hetes házások vagyunk és a bánya nem jól fizet. —

Imre a sápadt arcba nézett: hát miért legyen a sors oly kegyetlen az egyikhez, a másikhoz oly kegyes. Meghazudtolja ezt a sorsjátékot. Neki van szépen, miből éljen: házat fog venni ennek a szegény embernek. Nem szólt erről semmit, hanem jókedvűen magához hívta az öreget és megbízta, hogy hívja össze maga köré a munkásokat. Jöttek az emberek, kíváncsian, sok közömbös, unott arccal és körülállták a nagy tüzet. Szirty barátságosan fordult hozzájuk:

— Bányászok! bizonyára rég volt igazi jókedvetek: nem haragudnátok meg, ha egy görbe estét csapnánk az én kis feleségem és a ti családjaitok tiszteletére? —

Lett nagy élénkség erre, felragyogtak az arcok, beszédesekek lettek az ajkak és a sült vagy féligsült húsok, a kondérok a munkáslakásba vándoroltak. Holnap is nap lesz. Pattogtak a parancsok, mindenki talált munkát. Hozták a bort, két ember frissenvágott borjút cipelt valahonnan a csapszékből, olyan lett a tűz környéke, mint egy kis vásár. Imre gavallérosan fizetett. Négy hatalmas máglyát raktak s aköré ácsolták a hevenyeasztalt. Szirty átölelte feleségét:

— Ugy-e, nem haragszol édes, hogy megünnepeltetlek?

Ne félj! nem vagyok tivornya, mint egy szolga, úgy dolgoztam a jobbágyokkal, hogy aztán jusson erre is. —

Irénke édesen lóbálta formás kis fejét. Amig a gulyás elkészült, körülnézték a bányát. A léces pallókat, a sötét péneget, a porhanyót, a borzongató meredek hágókat, amelyeken átcipelik a termést. A vacsora elkészült, a kedv felcsapott, ahogy a máglya lángja. Ki-ki helyet foglalt. Kinevezték a pincéreket és megkezdődött a lakoma. Fogyott a bor, nőtt a hangulat, éltették az új párt, hálázkodtak ezért a jó estéért: azután vidám dalokba fogtak. Mikor már vészesen fogyóban volt a bor, felállt az egyik ripackképű borzos bátyó és az általános, tisztelő csendben mesélni kezdett. Ez hozzátartozott náluk a vacsorához.

— A borévi szikláról vitte a szót, ahol egy fejedelem foglyául őrzött egy gyönyörű leányt. A lány énekkel csalogatta be a vándorokat a bűvös hatás alatt, hogy azoknak hűsával táplálkozzon a kegyetlen fejedelem fenevadja. Jött egyszer egy dalia, ő is meghallotta a csalogató éneket. Ahogy meglátta a lány, szerelemre gyúlt iránta és kidugta kicsi kendőjét, hogy a barlang falához hívja. A dalia nem vette észre az integetést, már-már ő is a barlangba lépett, mire a lány kétségbeesetten kiabálni kezdett, noha a király ezt halállal tiltotta meg neki. A hangokra a fiú a kis nyíláshoz sompolygott, meglátta a lányt és fellobbant benne is a láng. Hosszú napokon át vájták körmükkel a rést, hogy a fejedelem meg ne hallja őket, míg a lányka kiszabadulhatott. És akkor — akkor — a nagy örömeben megszakadt a szíve. A fiú megátkozta a fejedelmet; az átok fogott, a hegy összedőlt s azóta a kopár meredek vidéket messze elkerüli a vándor. —

A mesére, amit a bányászok gyakran elmondanak egymásközt s mindig olyan hittel, mintha nem is lehetett az másként, hangulatosan, de a komolyság érzésével felemelték poharaikat, hogy elénekeljék a bányászindulót.

— Mienk a föld,
de rabja nem vagyunk,
csak úgy teszünk,
ahogy mi akarunk.
Szerencse kell és friss kebel,
Fiúk, az Isten áldjon titeket.

Bányászfiúk sosem halunk mi meg,
csakányt, fúrót szegeztek,
legyen készen a szívetek! —

Csodálatos a bányász élete — tünődött el Szirty. A munkának él, hívatása a verejtékezés, a folytonos veszedelem és küzködés a létért. És megközelítőleg sem értékeli úgy őket, alig veszik valamire munkájukat. Belopózott akaratlanul szívébe ez a munkástípus: csodálta és szerette egyszerre őket.

Összefűzte ezeket a jókedvű arcokat a dolgozó jobbágyokkal, aztán a mező, a földek, az iskolák apostolaival, mindazokkal, akiknek a szíve a magyar szóra dobban s úgy érezte, hogy nem szabad félniök, ez az ősi erő pótolni fog minden más hiányt. Érelődött benne gyűlölete e pillanatban azok iránt, akik erre a balsorsban is nagy nemzetre nem tudtak ilyen magasztosan gondolni. Azokra szállt haragja, akik hűtlenségnek átkos agyaráit mutogatták a közeli napokban. A nap nem enged más fényt uralkodni maga mellett, sem maga fölött, ha fagy és a hó összekeverül, a fagynak kell felolvadnia, cikázott át rajta a gondolat. Így izzódott benne is a szerte-terjengő nemzeti eszme.

A németre gondolt. Hagyománya, ígérete dobta szívébe e faj iránti féltékenységet és a bizalmatlanság tűzcsóvját. Feltette nemzetét, békéjét, boldogságát, amelynek egyik alkotó része lesz az ő kicsi családi köre is. A jövőbe fúrta képzeletét, gyermekeit látta maga körül, szép birtokot, becsületes munkát, tiszta életet... rohant tovább... szólt az esti harang, a cselédség leteszi a kapát, kaszát és imádkozni megy a földesurával... még tovább... haldokló ágyhoz ér... fiaai fejére teszi kezét... látja, hogy öleli s könnyprizmáján át hogyan áldja meg őket. Igen... boldog fog lenni... tudja, hiszi ezt, mert nagy útját esküje szentesíteni fogja, nyugodtan mehet el apjához... De ni, most itt ül hitvesével s már a halálon gondolkodik? Megrázkódott. Irén észrevette ura arcának elváltozását és kérte, hogy térjenek nyugovóra. A túlkökök kiürültek, a hangok alábbszálltak, a bányászok is hamar magukra hagyták az üres asztalokat. Előbb azonban még vállra emelték a fiatalokat és hosszan megéltjezték őket. Imre torkaszakadva, mert csak úgy adhatott tekintélyt hangjának, lekiáltott a beítókázott bányászokhoz.

— Testvérek! lehet, hogy még találkozunk, gondolkunk egymásra, az Isten veletek! —

Mindenki eltávozott, csak Veres maradt hátul, valami mondanivalója volt. Szirty a vállára tette kezét és mélyen a szemébe nézett:

— Feri, ha Isten megsegít, háláld őneki meg és légy jó magyar mindig — szólt hozzá kurtán. Veres Ferenc meleg szeretettel szorította meg kezét, lángba gyúlt az arc, bár akkor még nem tudott semmit, csak másnap, mikor kicsi ház várt rá a faluban. Odahozhatta most már ifjú feleségét is.

Megálltak a fiatalok és szétnéztek. Irén ura vállára hajtotta fejét.

— Imrém, boldog vagyok. — Szirty gyöngéden szorította magához.

— Icám, hitvesem, te vagy Isten után nekem a legnagyobb. —

Az asszony megsimogatta a fellobbant, sötét arcot. Szeliden, egymásra hajolt a fejük, szívük egyszerre dobogott gyorsan, mámorosan.

XIV.

Végetért a nászút, tavaszba ölelkezett a Maros partja, áprilisi szellő simogatta a serkenő fakadásokat. A nap-sugarak visszaadták a földnek elrabolt színét és a tél köpönyegének rongyos foszlányai már csak a mélyebb zúgvölgyekbe és szakadékokba volt szétdobva. Megélénkült az élet a mezőkön, a távolabbi havasok fehérsége már csak, mint a mult kellemes emléke zárta el a szemhatárt. Egy évszak búcsúzott el, egy fehérruhás apó adta át hatalmát a tarka mundéros, kacagós új gazdának.

Imréék későn értek haza Enyedről. Áron megneszelte őket s máris a munkásokhoz rohant, hogy összezdítse a cselédséget. Hamarosán szállingóztak a porosképű emberek. Áron nagy szakértelemmel, bizonyos tekintéllyel szólt hozzájuk.

— Emberek hézzagyttek. Mindenki hamarosint

hezzaszéled, tüstént felöltözik, kieckeficézi magát, kölkeit es, az egész mindenséget, aho' megtársalgottuk. A furulások elő, nyomába a szekerek, Fölpántlikázva, körül a legénység: szóva' aho' megtársalgottuk. Ne emmásra banzsaloggyunk, ihett inkább iparkodjunk szét. —

Az álmos arcok felderültek, a mogorva tekintetek visszanyerték a szelidséget, mint a tovaszálló dongó sereg, oly frissen széledt el a tömeg. Dél lett, mire elkészültek. A nap korongja melegen tűzött, de a fiatalok nagyon fáradtak lehetek, még a mozgolódásra, a jövés-menésre sem ébredtek fel. A díszes sereg már a kúria előtt szorongott. A furulyások Áron parancsára az ablak alá álltak, hogy semmi se hiányozzék, lassan a falu apraja-nagyja ott ácsorgott a kastély körül. Áron azt sem tudta hol a feje. Megadta a jelt a „szertartásra” s a székely furulyások, pásztorok, hajcsárok, akiket az öreg cseléd ez alkalomra hívott haza a hegyekből, belekezdték a nótázásba. A suttogás is elült. Kisidő múlva kinyílt az egyik zsalu és mindenki odabámult. Imre nézett ki félignyitott szemekkel, olyan csodálkozóan, mintha még álomországba járna. Felcicomázott szekereken, ünnepi ruhás cselédeken, székely paszomántos férfiakon száguldott végig tekintete. Szíve csordultig megtelt örömmel. Felköltötte gyorsan feleségét s őt is az ablakhoz vont, hogy lássa a meglepetést. Sokáig megtorpanva illendően, hangtalanul élvezték a furulyák sírását, aztán nagyon gyorsan felöltötték legszebb ruhájukat, hogy fogadják a megtiszteltetést. A tömeg, ahogy meglátta őket, harsány éljenzésbe kezdett, a zenészek ismert népdalokba csaptak, amit a lakodalomkor szoktak énekelgetni. Szirty megjelent feleségével a tornácon. Egetverő lármá fogadta. Hosszú ideig döngött a taps, kárba veszett volna minden igyekezet. A gazda felemelte kezét, erélyesen, de így is csak percek múlva jutott szóhoz.

— Köszönöm, kedves népem meleg szereteteknek ezt a megnyilvánulását. Itt vagyok feleségemmel — újból egy tapsvihár és Irénke kedvesen integetett feléjük — a ti uratok és urnőtök leszünk. Ha megtartjátok, amit multkor megígértetek, úgy ez a kapocs közöttünk sosem bénulhat meg. Látom, ünnepelni jöttetek, hát ünnepeljünk. Tizedeljétek meg az állományt, majd Áron néhány hordót csapraver. —

Felvirágozott ökrös kocsiba ültették a fiatal párt.

Tizenkét székelý legény kísérte a kocsit, fehér abaposztóban himzett mentében, kócsagos pörge kalapban. Utána sétáltak a furulyások, azután jöttek a többi emberek és asszonyok, vegyesen. A nagydiófa alatt állították fel a díszes asztalt. S míg a furulyások fúrge táncdalokba fogtak, hátuk megett a férfiak sorakoztak fel. A kiserdő felől asszonycsoport cipelt valamit.

Irénkééknek leesett az álluk. Hatalmas süteménydarab, valami tortaszerű ült a két rúdra helyezett csillogó területen, de idejük sem volt a csodálkozásra, mert egy szép fiatal lány állt elébük és kellemes csengő hangon egészségükbe ajánlotta a cselédségnek ezt a konyhai remekét. Azután a férfiak jöttek. Gyönyörű fenyőfából faragott fadíszmunkát hoztak, ami a Szirty Kúriát ábrázolta. Jött egy kis székelý és oláh gyermekcsapat is, egy tálcán hosszú gyöngyfűzért hoztak. Helyes tálacska volt mellette és beleégetve az írás:

„A cselédség gyöngyszemei vannak itt összegyűjtve, szeretettel urunknak és úrnőknek annak jeléül, hogy egy-ségben, békességben akarunk szolgálni.“ Kedves ösazevisszágban következtek a fűzérszemek, ki-ki legszebbikét adta oda. Legvégül a férfiküldöttség jött Áronnal. Felajánlották ők is szolgálatukat. A szónokuk arra kérte Imrét, hogy engedje őket továbbra is ott lakni. Hallották, hogy Magyarországon a jobbágyság felszabadult; de ők nem akarnak elszakadni, ahogy most vannak, úgy a boldogok. Nem kapzsiak ők, — vallotta az öreg rogygyanthátú szónok — csak tudatlan emberek, de éppen ezért van szükségük az úr jószágára.

Imre nedves szemmel mondott köszönetet a hűségért, de megígérte, hogy nem fog a törvény és a nép boldogulása elé állni. Kezefogott a követtel, megölelte a kicsiket és mohón leste, hogyan készülődnek a lakomára. Mindenki szétlibbent. Szirtyék is szétnéztek a gazdaságban. Hogy beteljék örömük, elsétáltak oda, ahol először találkoztak. Az asszony szíve felujjongott, amikor meglátta a kis mellszobrot, amit ura Pesten készíttetett neki és körülötte a pompás kertecskét. Leültek a padra és andalogva legeltették szemüket a vidék fölött.

— Szivecském, de szép itt minden... s mennyivel szebb lesz... ha nem leszünk majd egyedül. —

— Icám, igen... teljesítéd álmomat?!... hát nem

leszünk majd egyedül?!

Repeső hangulatban sétáltak körül a környéket s mire visszatértek, a lakoma is elkészült. Hosszú asztalsorok támaszkodtak a szilák oldalához. Magasan csapongott a hangulat, egymást követték a felköszöntések. Az új pár odaadón koccintgatott a legutolsó cseléddel is, ha az e végett kereste fel őket a diófa alatt.

Alighogy lement a nap, Áron odasúgta urának, hogy a falu pópája akarja tiszteletét tenni. Szirty előresietett üdvözlésére. Őszhajú, bolyhosképű öreg úr lépett az asztalhoz. A mulatozók mintegy parancsszóra felugráltak és a paphoz rohantak kézcsókra. Szívélyesen elbeszélgetett a fiatalokkal és jóindulattal ajánlotta fel barátságát. Imre szemében egy pillanatra bösz lángok csaptak fel: arckifejezése mord, kemény lett, de ahogy jött ez a futólagos képroham, el is ment. Vajku jutott eszébe, talán semmi más.

Az öreg pópa a pesti eseményeket hozta a szőnyegre. A március 15-ét, a bécsi lázadást, a felelős kormányt. Szirty kertelés nélkül kifejezte véleményét, azt, hogy az ő lelkét is a nyugtalanság borzongatja a lelkiismeretlen lázítók miatt. De remél minden jót.

— Aggódik tisztelendőséged is talán emiatt? — kérdezte a papot.

— Igen, a nép, ha a szabadságot hirtelen, előkészület nélkül kapja, belevakul, beleszédül. —

— Óh, nem kell riadozni, azért vannak ott az őrtállók. —

— Igen, ... szép... mégis van okunk aggódni. Sajnos a történelem azt bizonyítja, hogy a szabadságérzet a legkényesebb virág. Jó kertészek kellenek mellé, mert anélkül felburjánzik, elparéjosodik, színét, hívatását veszíti s önmaga nedvébe fullad. —

— Ah, — legyintett Szirty — erős a mi fajunk, nem kell félteni. —

— Félttem az én fajomat is — vetette fel gyanúját a vendég.

— Az oláh úgy belefönt közénk, valósággal testvér-nép. Nézze atya, hogy cimboráznak, hogy pajtáskodnak, ho-

gyan is ütne itt ki féltékenység. —

— Tudja meg uram, a parázs csak addig szunnyad a hamú alatt, amíg meg nem piszkálják. —

— Hol itt a parázs ? —

— Az ember a parázs. —

— Hogyan érti ezt ? —

— Az ember a sátáné is, a pokolé is, a bűné is.

Érti ? —

— Így igen, de hát hol lát Ön veszélyt itt ? —

— A magba, a csírába látok, az emberi szenvedélyekbe, amelyek nemtelen talajban gyökereznek. Csak pezsdítő sugár, kis fújás kell ahhoz, hogy felerősödjön, akkor aztán csak azt a korlátot ismeri, amely korlátot maga állított maga köré. —

— Ön elképzelne itt egy testvérharcot ? —

— Oh, vessünk el minden ilyen gondolatot, legyen inkább ez csak az én agyrémem és beteges fantáziám. Én már öreg vagyok, sokat tűnődöm, bocsásson meg szavamért. —

— Ugy-e, ön azért jó hazafi uram ? Akkor nem kell félnie. —

— Igen, de éppen ezért kell félnem. Mindeki úgy magyarázza ezt az érzést, ahogy a maga szótárába azt beleírta. Azt fogom követni, amit az Isten parancsol. —

Irén nem figyelt a beszédre, Áronnal társalgott. Elbúcsúztak. Nyomban megjelentek Imre homlokán a féltő gondok redői, a jobb jövőbe s családjá boldogulásába vetett hité. Szerelme azonban egyidőre elkergették e csúnya árkokat. Beesteledett. Piciny lámpák kerültek a fákra: a huncut fiataloknak több alkalmat adott a gyér fény egy-egy lopott csókra, egy-egy ölelésre. Hirtelen Imre egy távoli pontra figyelt fel, Ica is arra nézett s nemsokára valamennyi fej egy oldalra meredt. Távol az országúton magas porfelhőből, kicsi, alacsony állat bontakozott ki. Az alak egy rövidke időre eltűnt a fenyves mögött s mikor az erdő mögül újra megjelent, a vendégsereg nagy hahotába tört ki. Samu cigány volt a családjával. Aszott gebe görnyedt alattuk. Elöl ült a cigány, hátul a felesége és nyakukban egy-egy póronty sipákolt. Mindenki

a diófához sietett, ahol az öreg cigány nagy félve kikötött. Amúgyis hüvös volt itt, jólesett a mozgás. Samu agyonfoltozott, zsíros szalonruhában volt, mezítlábas lábán kimustrált cipő fityegett. Kalapjának félkarimája hiányzott, de se baj, az volt a fontos, hogy a gallérjáról akkora pettyes masni lógott alá, amekkorát más fajta cigány ablakfüggönynek használt otthon. Felesége? Kápráztatóan elegáns volt. Összelopkodott ruhácskája fődíszéül a kötő szolgált, amit viszájáról szemrebbenés nélkül el lehet hordani ilyen koncertekre. Csizma simult jól kitermett alsó végtagjaira s pótolta az urán esett szépséghibát. Terebélyes kontyát egy szalmakalapnak csúfolt formátlanság tartotta össze. A két poronty is, úgy, ahogy iparkodtak megfelelni apjuk és anyjuk szalonízlésének, mert az, hogy ruhájuk a folytonosság törvényét nem követte s a lábacskák ki-kikandikálhattak a cipő alól, meg az, hogy a világosság ellensége volt ruházatuk harmónikus színének, az nem volt megbocsájthatatlan hiba. Samu hamar leugrott a gebéről és udvarias, finom gesztusokkal segítette le gömbölyded feleségét is. A vézna pára ugyancsak nagyot fújt, ahogy a tehertől megszabadult. A körülállók azt hitték, hogy menten kiszenved. Samu és becses családja térdig hajolt meg a gazda előtt és felesége finom toszogatására belekezdett a hetek óta tanult mondókájába.

— Kezsiket csókolom, naccságos uram. Meghoszták a felhők, hogy naccságos úr itt mulatni akár, hát mégsákádt volná a sívem búbánátbá, há nem gyüvünk el a bándámmál estéjére. —

— Hol a bandád, more? — kérdezte Imre erőltetett szigorral.

— Mi vágyunk ázsok, én, a Samu, a feleségem, meg a Samuné, ásztán a két nebuló, így vagyunk öten naccságos úr. —

— Öten? hogyan? én csak négyet látok. —

— A feleségem kettőt sámit naccságos úr, van vagy két mázsá. —

— Na jól van, ha olyan szemfülesek vagytok, de ha nem hegedültök szépen, erre a fára akasztalak fel benneteket. —

— Jáj, ákkor nágyon megijednek á purdék, á hán-gokát nem találják el. Inkább igérjen ázs úr mást. —

— Jó, jó, majd meglátjuk no. Húzd el a feleségem nótáját. —

A banda rázendített. Irén odahúzódott urához. Mi-kor Szirtyék kifáradtak a dalolgatásba, Samut elküldték a cse-lédek közé. Táncra perdült a fiatalság, kurjongattak, nem fázott már senki, pedig csípős szél fújt a Kárpátok felől. Pi-henés alatt a cigányasszony odasompolygott az úrnőhöz és hunyorgatva könyörgött, hogy engedje meg neki a jóslást. Irén elutasította szigorúan, csak az ura huncutkás biztatására állt rá, hogy több alkalma legyen a mulatságra. Leültek. A cigány-asszony szétterpesztette az asszony kezét, a csillagok felé nézett, mintha azokról olvasná ki a jövődőt s komoly, ihletett han-gon szólalt meg:

Imréék összesúgtak és megegyeztek, hogy komolyak próbálnak maradni.

A cigányasszony hosszan a tenyérbarázdákba né-zett, közelebb, távolabb emelte szeméhez, pislogott, forgatta szemeit és halkán odasúgta:

— Ön ásszonyom sokát fog szenvedni, kinnál, de boldogan fog meghálálozni, hálalos ágyán — nem mondhatta tovább, Imre a kontyába kapott és keményen összeteremtette.

— Takarodj, jobb lesz, ha vigyázol a saját fejedre, te, csak egyszerű söprű kellene alád vén szipirtyó, ilyen ostobaságot összebeszélni. Lódulj, mert mindjárt megtanítalak repülni. —

Irén megsimogatta urát.

— Ugyan, nem érdemes így felingerülnöd. Hisz te akartad, tréfa volt az egész, nem kell komolyan venni az ilyeneket.

Imre elmosolyodott.

— Igazad van, én akartam, de mégiscsak lehetne annyi ravaszság benne, ha hazudik, hát tapintatosan és jól hazudjon. Gyerünk sétára. — Ahogy a jobbágytelkek mellett el-haladtak, az egyik házikóból szűrődő sírásra lettek figyelmesek. Bementek. Cselédasszony feküdt éppen gyerekágyban. Két szomszéd állt mellette, de nem tudtak rajta segíteni. Imre ki-

ment felesége kérésére s mikor néhány perc múlva visszajött, a beteg már megkönnyebbülve lélekzett. Két kis csöppség nyög-dicsélt mellette. A pitvarban fejére támaszkodva búsult az apa, nagyon ráért a vigasztalás. Bezzeg felvidult az anya öröme és alig ocsudott fel belőle, egy újabb kedves jelenet-nek lettek tanúi. Alig, hogy kilépett Márton társai közé, hogy megvigye a jóhírt, hegedű hangja csapott a fülükbe. Samu állt a világos aklaknál, bús, ábrándos magyar dalokat sírt a vonója, kicsendült belőle, hogy szívből jön. Szirty hátulról megérintette a vállát; a cigány megrezzent.

— Kinek húzod Samu? — vallatta a megszeppent muzsikust.

— Hállottám, hogy egy beteg vájudik itt, ázst ákár-rom felvidítani náccságos úr. —

Meglepődött a gazda ezen a tudatlanul hamisítatlan vallomáson, egyszerre szívéhez forrt ez a rongyos hajléktalan.

— Samu — fordult nyájasan hozzá — lehet, hogy szükségem lesz rád. Remélem, meg fogod becsülni magad. — A cigány csak hápogott; nem tudta, hogy ő hall-e rosszul, vagy ura beszél össze-vissza. Félve húzódott az ablakhoz és húzta tovább, mintha a maga kedvéért vette volna kezébe a vonót.

Az erdei mulatozókat akkorára a csípős szél, meg a bor igen feltűzelte, nem csoda, hogy az egyik fickónak borsós ötlete támadt. Rákényszerítették egynéhányan pokoli fenyegetésekkel a cigányt, hogy egy szuszra igya ki a korsó bort. A more szabadkozott, hogy az ő példás családi életükben az asszonyságnak jár ki az ilyen, meg aztán ő nem élné túl, ha ezt a rengeteg bort minden élvezetes szopogatás nélkül kellene érzékeny bendőjébe önteni. Könyörgött, hogy inkább elmondja a cigányok történetét. A legények beleegyeztek, de előbb megfenyegették, hogyha nem mond igazat, hát szónélkül felkötik. Samu savanyú arcot vágott, mintha már az akasztófa alatt állna, de mikor látta, hogy a családja biztonságban van és kötél sincs a közelbe, hozzáfogott a történethez.

Minden színezés nélkül a történet magja ez: Nagyon régen, mikor még az emberiség csak egy nyelven beszélt, a szent király összehívta a népet és együttesen elhatá-rozták, hogy egy nagy, egészen az égig érő toronylétrát fognak

építeni és onnan fognak Istennel érintkezni.

A király, akinek isteni eredetű hegedűje volt, melyet maguk az angyalok faragtak a paradicsomban s amellyel a természetet tudta kormányozni, hamarosan megépíttette a toronyt. Amikor kész lett, összehívta népét, beszédet intézett hozzá s megparancsolta, hogy mindenki a földre boruljon, míg Ő fent az Istennel fog beszélni. Fogta a hegedűjét s fellépett a torony csúcsára, a felhők közé, míg családja lent égrefüggesztett szemekkel figyelte a kékséget. A szent király hegedülni kezdett. A nap meghallotta a csodás hangokat, elhagyta pályáját és egész közel hajolt, hogy ő is élvezze a muzsikát. Az arcok barnulni, majd feketedni kezdtek. Az Úr azonban próbára tette a népet s megparancsolta, hogy rombolják le azonnal az óriási alkotmányt. A király könyörgött, hogy legyen Isten irgalmas hozzájuk, makacssága azonban nem tetszett az Úrnak, villámot sújtott a toronyba. Az összedőlt épület maga alá temette a nagy királyt és családjából is csak néhányan menekültek meg. A nagy zajra felugrált a sereg s mikor látták az összedőlt művet s a fekete embereket ott futkosni, azt hitték az ördögök bújtak elő. Korbácsot ragadtak és elűzték valamennyit. Ezek a szegény bűdosók, ezek a királyi sarjak most a cigányok. Sokáig vándoroltak már számkivetve, mikor egyszer a pusztában elhagyatva hegedülni kezdtek a maguk vigaszára. Szent Péter is meghallotta a gyönyörű hangokat, felhívta őket magához mulattatására. Szépen, andalítóan húzták igen-igen ráncos fülébe, oly gyönyörűen, hogy az apostol rá csendesen elszunyókált és végigdőlt a szalmán. A cigányok fázni kezdtek, mert, hogy a tűz elaludt, de nem merték felkelteni Pétert. Kilopták hát alóla a dunyhát s azzal uccu neki, futni kezdtek lefelé. Útközben a lukas dunyhából kiszóródott a toll, szétszaladt, megfényesedett s így keletkezett aztán a Tejút.

Nagy kacajba tört ki a társaság, Samu rosszat sejtve vésszesen körülnézett. Nem akarta elhinni, hogy merész szavaiért a bőrét épen hagyják.

— Na és a vizet miért nem szeretitek? — vetette közbe az egyik. Samu kész volt a gyors felelettel.

— Á vándorlás álált sák víz sorváasztottá őket, á vezér megátkozta, hogy á csigányt ázs sose boldogítsá bosszúból ke-

zsít csókolom — jobbra-balra dőltek a legények, hahotáztak, miközben egyet-kettőt jól végigcsiptek a szorongó feketén.

— De arra is kíváncsiak vagyunk ám Samu, hogy az enyém-tied-övé dolgában miért vagytok olyan járatlanok — faggatták tovább.

— Já, á náp akkor olyan közel volt, hogy kissé megvákájtotta á családod s így születünk mi is erekségből. Nem látjuk jól á dolgokat, melyik á mienk kezsit csókolom. —

Erre aztán felugráltak a hallgatók és boros kedélyüknek engedve, megfogták a cigányt, hogy megnyaggassák.

— Na, ennyi hazudozást vékony bőrrel elviselni — mondták. — Fára vele. — Öt-hat kéz nehezedett rá. Egy fa alá cipelték. Az asszony nép mint egy gyászkiéret követte őket. A cigányasszony és a két gyermek éktelen visításba kezdett. Könyörögtek, jajgattak, ígértek fűt-fát, összebeszélték mindent, hogy apjuk részeg, szeret hazudni, bolond, holdkóros, meg más egyebet is, ami természetesen csak emelte a paprikás hangulatot. Egyik cseléd kötelet hozott, a másik meg lét-rát, egy pozsgásképző izmos oláh legény alakította a hóhér szerepét. A jajgató cigányt felállították a létra fókára és levették szájáról a kendőt.

— Mi az utolsó kívánságod? — ordította felé száz torok is.

— Já, ázs, — rimázkodott Samu összetett kezekkel — hogy elbúcsúzzák enyéimtől, meg á keselyemtől. —

— Na, gyorsan, engedjétek. —

Szívfacsaró volt ez a búcsú, úgy kellett őket szétválasztani. Aztán a gebére került a sor. Az egyik székely fiú tartotta kezében a kötelet, aminek vége a cigány csuklóját szorította oda. Látták előre, mi a cigány terve, de Szirty utasítására engedték a ravasz cselt eredményre vinni. Samu átölelte a gebét, nyakára borult, óbégatott, miközben egyik kezével ügyesen kilopta bugylibicskáját, elvágta a kötelet, a gebe hasa alá nyomta sarkát s a szétugró cselédség közt eliramodott. Amikor távolabb ért és látta, hogy csak nevetés maradt azon a kisérteties helyen és senki nincs nyomában, megállt. Hátrakurjantott.

— Viszont látásra urák. A csigánynak ázsé még jó szeme ván és ván még á kábákjában. Márcsá lelkem, ne soká gyöjjetek. —

A kiserdő végén letelepedett és megvárta, amíg a családja megrakva minden jóval utána ment. A gebe majdnem összerogyott, azt hiszem, ő bánta egyedül, hogy csak játék volt ez az akasztás.

Vészes felhők jelentek meg a havasok fölött; gyors patákkal érkezett meg előhírnöke, a szél. Felborította a poharakat, belekapott a lányok hajába, így hát véget kellett vetni a jól sikerült mulatságnak. Percek alatt eltűntek az ételmaradékok, a poharak is hamar utolsót koccantak, szívélyes jóestét köszöntek a gazdának, egymásnak és kiki otthonába tért. Itt-ott egy-egy összebújó pár suhant tova, természetesen, hogy ők maradtak leghátul. Közeledett a Május a havasok alján.

Imre átölelte hitvesét, betakarta köpenyegével és úgy igyekezett vele hazafele. Áron lépkedett nyomukban. Amikor hazaértek, kitört a vihar; az első tavaszi vihar. A fiatalok megálltak a tornácon s onnan gyönyörködtek hangtalanul a természet megfélemlítő jelenségén. Nem féltek, mégis az elmélkedésre szokott férfi lelkén egy súlyos gondolat tombolt végig. Sokat hallott nászútja alatt a magyarországi eseményekről, azóta aggódva féltette a békét. Vajku arca villant elé, a pápa szava csengett fülébe s valahogy úgy érezte, a természetnek ez a kitörése intő jel számára. Vihar jönne Erdély fölé is? Menyő és halál? Nem-nem, vetette el sötét gondolatát. Ő most kezd élni: tavasz van, aztán jön a nyár, a villámlás után termékenyítő esőt, jóságos esőt küld az ég. A végszónál megnyugodott a lelke, az Alkotónál nyugodott meg. Egy kérés hagyta el ajkát, egy apai kérés, amit sosem tagadhat meg Isten.

Az áprilisi zivatar rövidesen tovavonult Kocsárd fölött s a kicsi falucska ablakai sötétlen, de halásan néztek vissza a kékség szemébe.

XV.

Végigszáguldozt Európán a történelmi balsors tüzes

üstököse. Sötét felhő borította be utána az eget s az emberek aggódva néztek fel: langyos eső lesz, avagy romboló jég zuhog alá? Az üstökös tovább rohant, szikrát pattintott csóvája, amitől itt-ott lángra lobbant a haraszt. Három szó volt a láng testére írva: szabadság, egyenlőség, testvériség. Az emberek elkapták, igékké faragták a betűket, lelkesedtek érte. Fülledt volt a levegő, nyomott és nehéz, vágatása megbolygatta a léget és szelet támasztott. A szél viharra erősödött, a szikra magától életre kelt, úgy, hogy mire a jelenés átfutott az égen, a földről lángtenger csapott fel, fegyverzőrej, őriöngő jajveszékelés felelt rá. Három szó eszmeirodalmat teremtet, szentírásnál lett sokaknál szentebb és a nép vakon hitte, hogy az emberiség csak azért született, hogy e három gondolatért éljen és haljon. Szájáról-szájra adták tovább; a nyugtalan, érzékeny lélek mohón fogadta el, úgy, ahogy kapta, mosatlanul, hajába, ütődve a sok meghurcoltatásban. Az érzések száguldó kereke nem engedett időt a föntolgtató észnek: cselekedni, szóról-szóra megvalósítani ezt az eszmét, ezt követelte a közvélemény.

Nyomás alatt volt az ország. Az osztrák udvarnak nagyobb volt uralmi szándéka, mint a magyar faj iránti rokonszenve. A hatalmi törekvések féltékennyé, a ferde eszközismeret szükségessé tették, sőt jogossá előttünk azt, hogy az önkény keztyűjét öltse fel.

A magyar faj nyakas, kemény, inkább elpusztul, korlátainak falába zuzza össze magát, semmint belenyugodjon kötött helyzetébe. Épüljön az bármilyen csillogó kőből, neki tér kell, ahol a maga ura, ahol kimondhatja, amit akar és ahol otthonosan érezheti magát. Az osztrák kamarilla viszont imperiümről álmodozott. Sok tanulságot meritett a multból, tudta, hogyha a nép az igát lerázza, a széttört darabokat először is elnyomója fejéhez fogja vágni. A sok erdélyi és vallási villongás, felkelések egy újabb lázongás árnyát vetették elébe. A fegyver az ő kezükben van, így a hatalom is s mi kell más a vezetéshez, mint elsősorba gyeplő és ostor. E téves elgondolásnál gurították el a katasztrófa lavináját. Könnyebb és hálásabb egy népet barátta tenni és testvérként osztani meg vele a kenyeret, mint szuronyok közé fogni és ostorral kényszeríteni ki belőle, hogy azt írja, azt tegye, amit parancsólnak neki. Ha az erősebb jogán teszik ezt, úgy a jog-szót temessük

el — de akkor, jaj akkor mivé lesz ez a szegény emberiség.

Bécs ... Bécs és nem az osztrák nép, mert minden felelőség egyedül a lelkiismeretlen vezetők lelkén szárad, mindaddig, amíg a népnek nincs módjában, hogy kezébe vegye saját sorsának irányítását. Az önérzetében naggyá és egygyé nőtt nemzet lihegve állt meg a testvérek előtt. A nagy ía gallyai a törzs ellen lázadtak fel, mely létre hozta és táplálta őket.

Nemzeti megmozdulások. majd véres lázadások győrték ezt a nemzetet, amely ziháló kebellet éppen most készült világgá kiáltani, hogy ő is él. Szívén melengetett kígyók haraptak húsába, de legjobban mégis az fájt neki, hogy azt a népet, amellyel három századon keresztül megosztotta keservét, de aranyát is s akinek királyait a magáénak is elfogadta, sőt misztikus rajongással vette körül, azt tették ellenségévé.

Pest után a legmagyarabb alföldi városkából. Ceglédből buggyant ki először a szabadság vize. E nagy idők nap-szivű kertésze: Kossuth csáklázta ki. Ő duzzasztotta, Ő mészerte, Ő öntözött vele. És a forrásból ezerfelé futó erecskék szökkentek elő, befönták, körülcsókolták a nagy kertet s egy szép napon a mosolyarcú kertész arra ébredt, hogy ismeretlen, soha nem hallott csodalények támadtak életre. Édes madár-ének szállt az izmos fákról; tarka virágtenger szemezett vissza a biztató éggel.

És a kertecskét egy éjjel éhes sáskahad lepte meg körös-körül; a földbe millió féreg kúszott az életdús gyöke-
rekre; pedig május volt; a füvek, a fák, a kerti szépségek a nyárról álmodoztak.

Harcunk szent volt, mert az egész nép harca volt. A magyaré, a székelyé, aki családját, földjét akarta megvédeni a négy ellenség ellen. Ő csak azt tudta, hogy fegyverrel támadtak rá, hogy továbbra is szobafogságra van ítélve. Napot akart, testvérei vonaglása, kicsi házának égése nem tette volna-e most ellenségévé az egész világot? Felvette a harcot. A haldokló apa győzelmet csókolt a fiára, az anya hadbavonuló férjéfé, tűzbe küldte menyasszonya vőlegényét és puskatűz váltotta fel a nászindulót. Vérgőzben is csatadal hallatszott, romok közt is eleven lelkesedés lüktetett. Óriássá nőtt néhány hét alatt a föld e maroknyi népe. Az emberek vitéz katonákká,

érzelmes költőkké, vigasztaló papokká, gyógyító orvosokká és aztán hősökké lettek. A történelem műzsája így írta be könyvébe ezt a harcot: „meg akartak láncolni egy nemzetet, mert nem tudott, csak szabadon élni.“

XVI.

Végtelennek látszó kocsisor tűnt fel a Kisküküllő és a Marosfelőli országúton. A lovak fáradtan bandukoltak, de a kocsiban ülők annál vidámabban voltak. Díszbe öltözött szűrös oláh parasztok feszengtek sűrűn egymás mellett a szekér deszkáján; a legtöbb pipált, vagy énekelt. Soknak a kezében pálinkás üvegen csillantotta meg fényét a felkelő nap. A legtöbb lovát is felvirágozta, a kocsi oldalára galyakat akasztottak, a kalapok mellé pántlikákat tűztek. A nagy felvonulást egy kis lovascsapat fejezte be. Délceg férfi nyargalt elől. Régi díszruhája feszült testén, ezt nem tudta leegyszerűsíteni.

— Botku, — szólt hátra — ha meglátná ezt a Szirty, befagyna félelmében benne a vér és kiszaladna ebből az országból. —

— Hát bizony, nagy nemzet leszünk Vajku úr. —

— Vagyunk, te ostoba, nem látod? Azért adott Isten uradnak olyan lelkesítő erőt. Majd meglátod, micsoda tömeget szervezünk össze; egy szóval lángra lehet lobbanítani őket. —

— Számíthatunk segítségre? —

— Nem igen kell az; nagy erő a nép gyűlölete, de hiszen egy ország a hátunk mögött fog állni. —

— Talán az orosz? —

— Az a törököt fogja. —

• — A horvát? persze, már át is lépték a Drávát. Hű! azokkal együtt megtalpalhatjuk a kutyákat. Magyar húsból főzetünk a felségnek pörköltet a díszlakomára he, he, he. —

— Nem értesz te ehhez, ti maradjatok ott, ahol maradnotok kell. Az osztrák segít barátom, az osztrák! Csak a parancsra vár. Kossuth kijelentette, hogy mindenki ellensége, aki az alkotmánynak is az és a nép szabadságának, már

pedig Bécs nem osztogatja csak úgy ingyen a paragrafusokat. Nem bolond maga összeácsolni hatalmának akasztófáját, azért viseli szíven a mi törekvéseinket; kisegít, ha úgy kell. De mit is értesz te ezekhez. —

— De szép is lesz. —

— Szép. Lázadók vérgőzébe megyek el Kocsárdra, ahol megsúgta Isten hivatásomat. Lerázzuk a törököt is Kumániában, kezefogunk a hegyentúli testvérekkel s meg fog szülni a nagy, szabad Románia. —

Hátul felhangzott a lovasok hangos beszéde. A szürkülő ködben feltűnt Balázsfalva. Az óriás tömeg, mint a hangyaboly a fa tövében a kiálló gyökerek között, úgy mozgott a völgykatlanban. A kocsik gyorsabban gördültek, a kiáltozás felerősödött. Az összegyültek szünni nem akaró éljenzéssel üdvözölték az ujakat, akik a jobbról-balról elágazó utakat lepték el. A gyülesezők a közeli erdők fáiból padokat, néhol asztalokat ácsoltak össze, a kocsik, szekerek megszámlálhatatlan sokasága a folyók partján hevert összevisszaságban.

Vajku előtt megbiccentek a tisztelő fejek: tompa üdvözléssel néztek utána. Nagy embernek tartották, széles rétegben örvendett népszerűségüknek. Miután elhelyezte a vele jött csapatokat a folyó partján, egy kis szemlére indult. Végigjárta a messzi vidékről összeszedett népséget, a fák alatt heverésző parasztokat, mindegyikhez volt egy-egy buzdító szava. A kaszákat, fejszéket, baltákat halomba gyűjtette össze s öröket állíttatott melléje. A domb tövében, a szélről födött helyekből füst szállt fel; szalonnát sütöttek, krumplit főztek, akik távolabbról jöttek. A rozoga asztatokra bor, pálinka került. Ittak, szidták a magyarokat és a kíváncsú forradolomról vitték a szót. Főként a fiatalok voltak hangosak. Amikor a vitát befejezték, rendszerint valami túlérzelmes nemzeti dal következett. Így telt el az idő, míg meg nem jött az előkelőség. Tetszésnyilvánító moraj száguldott végig a tömegben, eloltották a tüzeket, abbahagyták az ivást és közelebb tódultak az emelvényhez.

Két főpap lépkedett elől díszes tallárba, utána néhány ünnepiruhás úr s végül egy rangos katona.

— Ki az a másik pap ott? — hajolt egy aszott-

képű halász a fiához.

— Saguna a neve. Nagyon érli a politikát. —

— Hát az a zöldruhás öreg úr ott? — mutatott az asztal felé.

— Úgy mondják, valami Zunes, vagy Szurtes tábornok. Osztrák. —

— Ahál akkor azok is velünk lesznek. —

— Hogyne, apám. Minden jó és igazságos ember velünk tart. —

— Úgy, úgy. —

Vajku és Botku egy fához támaszkodtak és úgy figyelték a szónokokat.

— Te Botku — bökte oldalba szolgáját — te is látod mellettük azt a zászlót? —

— Látom. —

— Tudod-e milyen zászló az? —

— Nem ismerem, talán az osztrák! —

— Orosz! Az; segíteni fognak. Oh, nagy ég! —

Saguna püspök, aki már régóta figyelő jószemmel az oláh nemzeti ébredést, volt az első ünnepi szónok. Ahogy fellépett az emelvényre, a láрма lassan elült. A püspök végigtekintett a hatalmas tömegen, pufók arca a megelégedettséget tükrözte vissza.

— Kedves népem — emelte fel magasan szavát — az Atya, Fiú és Szentlélek nevében szólok hozzátok. —

Három fülsüketítő ágyú dördült el, ez jelezte volna a gyűlés kezdetét. Sok baj lehetett a gyutaccsal, azért késhe-tett a lövés. Node a hatása így is megvolt, egyik-másik oláh jól elkáromkodta magát.

— Végtelenül — folytatta Saguna kissé meghig-gadva — örül az atyai szívünk, hogy látjuk ezt a nagy lelke-sedést. Súlyos idők küszöbére léptünk, nekünk, a ti vezetői-teknek az a kötelességünk, hogy e borúsnak látszó napo-
kon szerencsével átvigyünk benneteket.

— Úgy van — ordította el valaki magát, mire a szó végigfutott az egész tömegen.

— Hallottátok, hogy a magyar testvérek — itt ócsárló,

fujjoló kijelentések csaptak fel — el akarnak szakadni a királytól s olyan szabadságot, olyan kormányt erőszakoltak ki, ami alatt mi tovább nem maradhatunk. —

— Úgy van, le velük. Akasztófára a magyarokkal! —

— Az a hívásunk, hogy tudatára adjuk e nemzetnek, hogy mi is ugyanolyan szabad nép vagyunk. —

— Igaz, le a zsarnokokkal. —

— Erősek vagyunk ahhoz, hogy a magunk lábán álljunk meg. —

— Éljen Románia — kiáltotta el Vajku, mire hívei kórusban kezdtek üvölni. Kendők, kalapok lendültek a magasba s hosszú ideig kellett várni a püspöknek, míg szóhoz juthatott.

— Felolvasom hát a kormánysház határozatait. —

Mikor a hátsók meglátták a papírost a szónok kezében, fennhangon követelték, hogy hangosabban beszéljen a püspök, amiből természetesen semmi sem lett, hiszen a püspök csakúgy fuldoklott már a megerőltetett beszédétől. A szemek az emelvényre meredtek, csak hátul hallatszott még zúgás. Saguna komoly méltósággal olvasta:

— Esküszünk először, hogy aki a Fenség ellensége lesz, az a mienk is s míg élünk, átkozott legyen ivadékunk, amelyik hűtlen lesz hozzá. —

— Másodszor, hogy nem engedjük népünket igába törni, kívánjuk továbbá az évenkénti nemzetgyűlést, a román neveket, az esküdt törvényeket, nemzetőrséget, a külön alkotmányt, a cenzúra halálát, a tized, az urbér eltörlését. —

Dörgő tetszésnyilvánítás követte a feltételeket, főként az utóbbi kívánság okozott nagy örömet. Ez már a zsebre, a gyomorra is szólt.

— Követet akarunk mi is küldeni, mint önálló állam, az uniót pedig —

— Fújj unió, nem kell unió, nem akarunk egyesülni, a császár kell, külön Román-Erdély — ilyen és hasonló vélemények röpködtek a levegőben és Saguna elmosolyodott.

— Az unió valóban nem kell — fejezte be megmegszakított mondatát.

— Nem kell, áruló, akinek kell, fára vele. —

— Itt van Saruntas osztrák tábornok úr is. —

— Éljen, éljen. —

— Elmondhatja a császárnak, hogy mit akarunk és hogy milyen hűek vagyunk. — A tábornok felemelkedett és némi integetéssel viszonzta sz ünnepeltetést.

— Legyen hát mindenki szent harcosa az eszmének, így leszünk egyek és nagyok s ha netalán meg kell védenünk szabadságunkat, hívek legyünk vérünket is adni. —

Erre a lázításra a fegyverekhez rohantak, egymás hegyén-hátán, hogy ki-ki előbb tüntethessen s pillanatok alatt harmincezer fegyveres kéz emelkedett az ég felé.

— Esküszünk, esküszünk. —

Saguna lelépett az emelvényről. Az egyik csoport hangosan követelni kezdte, hogy Vajku is beszéljen nekik. A névre mindszelesebb körben visszhangzott a szó; szájról-szájra adták át s mire visszakerült a kis csapathoz, az egész oláhság azt ordította. Vajku arcát a lelkesedő pír lepte meg; harmincezer embernek beszélni, ez való neki. Meg sem várta az engedélyt, az emelvényhez rohant. Szíve hevesen kopogott, lázas szemei csak úgy itták magukba a nagy embergyűrűt. Ha látná ezt most Sziklóssy Irénke, szaladt át képzeletén a gondolat s ha az a másik, az a gyűlölt magyar nemes, akkor... akkor... Imre arcának felidézése még jobban fejébe kergette a vért, tele lett szíve-lelke gyűlölettel. Dacosan, öntelten, a fenkölt hivatottság tudatában pásztázta végig tekintetét a gyűlésen.

— Testvérekl — lendült fel hangja — újra itt vagytok. —

— Éljen, éljen, halljuk... halljuk... —

— Itt vagytok, hogy szavaim mellett tanúskodjam. Mikor két évvel ezelőtt közétek mentem; úgy néztetek rám, mint kúfár gyújtogatóra, mert hosszú időnek kellett eltelni, amíg beláttátok, hogy testvéretek, barátotok, jóakarótok vagytok. Istenadta prófétai lelküлетem, — Sugana és a gyűlés fejei csöndesen bólogtak — megérezte, hogy milyen akna készül népem alatt. Megfogtunk benneteket, itt vagytok, ti nagy Románia harcosai, itt vagytok és hitvallást tettek, hogy nem hoztok szégyent e föld és szép Erdély öslakóira. Átkozott volna

bennünket az Isten s inkább vakoknak, bénáknak szültük volna meg utódainkat, ha azzal a gyáva gondolattal engedték volna őket útnak, hogy veszni hagytuk ezt a hazát. Krisztus is korbácsot ragadott, tudnotok kell. —

— Úgy van, úgy van! —

— Itt vagytok, hogy megkérdezzem tőletek én, aki minden célomat, éjjeletem és napjaimat szüntelen, minden vágyam, szenvedésem, meggyötörtetésem, csak értetek áldoztam fel, itt vagyok, hogy megkérdezzem román testvérek, éltek-e még? —

— Élünk, de halunk is, ha kell, éljen nagy Románia, éljen Vajku, kötélre az urakkal. — Ezrek torkából ömlött, a bömbölés, hogy majd belehasadt az ég kárpitja.

— Nincs már időnk. A tizenkettedik óra hatvanadik percében vagyunk: itt és most, vagy sehol és soha! Kérdezlek benneteket, akartok-e boldogok lenni. —

— Akarunk. —

— Akartok-e méltók lenni őseitekhez? —

— Akarunk. —

— Akartok-e nagy Romániát? —

— Akarunk. —

— Akartok-e szép jövőt unokáitoknak? —

— Akarunk. —

— Akkor hát akartok-e Uniót? —

— Fújj...nem. —

— Akkor hát akartok-e Kossuth-kormányt? —

— Nem, nem, pokolba vele. —

— Akartok-e hát magyar barátságot? —

— Nem. —

— Akartok-e szolgáláságot, rabigát? —

— Nem, nem, szabadok vagyunk. —

— Megalkuvók lesztek? —

— Soha. —

— Megalkusztok felemás ígéretekkel? —

— Nem hiszünk. —

— Tudtok-e harcra is menni, ha kell, vért is

ontani? —

— Pusztuljon az ellenség, dögöljenek meg a magyarok. —

— Akkor hát Isten áldjon meg benneteket. Ő fogja kísérni lépéseinket, Ő véd, Ő nem hagyja el a románokat. Búcsúzom tőletek s ha majd a diadal lakomájára jövünk össze, akkor majd meg fogom tudni csókolni véres kezeteiket. — Meghajolt, jobbra-balra integetett s a fel-felujjongó üdvkiáltások közt hagyta el a szószerket. Beszéde program volt: parancsadás a forradalomra. Közel a díszasztalhoz csak egy öregúr maradt csendben; két ráncos keze harcsa bajuszát csipkedte. Tétován meredt maga elé, aztán bátorságot vett és a szószerkekre rohant. Senki sem állta az útját. Vajku is, a gyűlésezők is azt hitték, hivatalos szónok.

A borévi öreg bányász volt, aki Imréekkel ama estén oly szívesen elbeszélgetett. Erre járt az öreg, meghallgatta a beszédet, de semmi módon nem tudta megfékezni honszeretetét. Beszélni akart minden áron, hogy hazugságot mondtak a szónokok, hogy ők is idegenek, de testvéreknek érzik magukat, ez itt ámtítás, csalás, ne higgyenek nekik.

Az oláhok rámeredtek s nagyot néztek, mikor a munkásruhás, borsapkás, egyszerű ember szónokolni kezdett. Ettől az ámulattól lett hirtelen olyan vak csend.

— Testvérek, — oláh testvérek, ti, akiket napi munkátokból szólítottak el e gyűlésre, nem is gondoljátok, milyen igazságtalan játékot űznek veletek. Felszabaduló testvérnépetek akarja új kenyérét megosztani veletek, hogy —

Vajku felordított.

— Ámuló, nem igaz — közbekiáltására felocsudott a többi is; őrült zaj, ideges mozgás támadt s az ordításban elveszett a német bányász hangja. Fenyegető öklök, kaszák emelkedtek fel és megindult a tömeg. Egy kar nyúlt fel az emelvényre, aztán egy másik, harmadik, századik. A bányász tiltakozott, de a tömeget nem tudta már sem Saguna, sem a mellette álló tábornok megakadályozni. Kézről-kézre adták a szerencsétlent s a feldühödött tömeg kezéből, már csak összeszurkált, a felismerhetetlenségig agyontiport hullá került ki.

Vért szagolt a nép, szomjasak lettek a vadak. Még

meghallgattak néhány szónokot, de alig engedték beszélni őket, csak öklüket rázták és zúgtak végnélkül, nyugtalanul.

Ahogy elhangzott Saguna áldása, a kocsikhoz tódultak, de a szenvedély tüze tovább lobogott bennük. Összevissza köpdösték, rugdosták az eléjük került hullát és szitkok között pakolóztak föl. Román népdalok üvöltése közben, mint beteg kígyó kúszott tova a szekértábor.

Az út mentén, egyik szélesderekű fa mögött öreg székely lapult a mélyedésben. Mikor a csorda elvonult, föl-tápászkodott. Az öreg székelyben Áronra ismerünk, akit feleségeért aggódó ura küldött el ide hírekért. Álruhában, oláh szűrben jött. Felállt, nagyot lélegzett, leverte a piszkot ruhájáról és a dombra ment, ahonnan jól láthatta az elvonuló hordát. De nicsak: szemei kimeredtek, tagjai futásra készen állnak; hová akar rohanni egyedül? Rettenetes képet látott. Egy csoport székellyel találkozott az örvongó tömeg s nyomban megtámadta a békés munkásokat. Látnia kellett Áronnak, ahogy sorba eldőltek testvérei a poros úton, hallotta a diadalordítást is, lába meggyökeresedett, keble tehetetlenül vergődött, két karjába roskadt a feje és egy rettenetes fájdalmas sóhaj szakadt ki belőle.

— Isten sújts lé mán erre a betang csordára, osztang ágyad mán meg ezt a szegíny népet es. Ha nem akarsz lenni vélünk, hát pusztits e, dejszen hozzánk illő halállla', dejszen engedd még ho' csak egyszé megesmértessük vélük, mekkorát tudnánk arra döngetni, aki hálátlan gyesznó. Verjén még fajtátokba es az Isten! —

Olthatatlan undor fogta el; hamar lóra kapott, mert honfitársain már nem segíthetett és Maros felé vette útját, hogy megvigye széles vidékekre a rémes hírt: az oláh csorda végiggyilkolja Erdélyt.

Ezzel a nappal vérbíborba borult az ég Erdély fölött.

XVII.

A balázsfalvi esemény után faluról-falura száguldott a hír, hogy a gyűlésező oláhok felkoncolták útközben a haza-

térő székelyeket és több falut felperzseltek. Szirtyékhez is elért a pontos hír. Még alig néhány hónapja érezték a családi fészek melegét, máris a kardcsörtetés zajától hangos a vidék. Imre gyorsan cselekedett. Kiválasztott és felfegyverezett néhány megbízható székely legényt s részben a ház, részben a környék őrizetére küldte őket. Megnyugtatta beteg feleségét és Kolozsvárra sietett, hogy elmondja az eseményeket és valami fegyveres segítséget hozzon.

Lombhullató, késő őszi homály feküdt a kopaszodó vidéken: a Szirty kúria előtt az örök cirkáltak. A Karvalydomb felől egyszer csak elnyújtott hangok fúrták át a ködös levegőt.

— Ablakot csényálni. —

A baromfiólak körül settenkedő asszony nép zavartan morogta magában — ugyan mit akarhat ez is ilyen későn. — Az üveges legény befordult az egyik udvarba. Kíváncsi, borzas fejek jelentek meg a kapualjakban és az egyik őszhajú, santa oláh mindenhová suttogva bekiáltotta:

— Botku együtt embérék, nénék, ő az, él, gyertek, a fertályos pajtába gyülemlünk. —

Nem kellett sokat biztetni senkit, mégis úgy látszott, inkább a kíváncsiság vitte őket, mint a rég viszontlátás öröme. A pajta hamarosan megtelt piszkos, munkásruhás népséggel. Még az asszonyok, gyerekek is ott voltak. Székelyeket nem hívtak. Botkuról eddig csak annyit tudtak, hogy eltűnt és ime, most mint drótos-üveges vándor ismét közéjük jött. Meg kellett tudni, mi is történt vele. Az oláh vigéc, amíg az érdeklődők össze nem jöttek, azokra a kérdésekre felelt, amit a réglátott embernek fel szoktak ilyenkor adni. Megvárta, amíg lecsittulnak a hangok, akkor aztán abban a hangnemben, amelyből Vajku és bérencei egy egész külön iskolatípust fejlesztettek, hozzáfogott mézes, de méreggel átítatott igehirdetéséhez. Elmondta, amit könnyen tanult meg a lelkében dúló gyűlölettel, elmondta mindazt, amivel Vajku ezreket tett már fanatikus hiveivé; a maga hazug rágalmait. A paraszt nép ámulva szívtá magába az ópiumot. Hallott sokat már a balázsfalvi eseményről, de tartósabb és mélyebb nyomokat ez nem hagyott bennük. Ugy hatottak rájuk ezek a dörgedelmes szavak, ahogy egy idegenre az újvilág csodái, ugyanazzal a vágyakozó, vérpezsdítő álomképek-

kel. Valósággal lenyűgözte képzeletüket az ígélet varázsereje, gondolkozásuk a prédikátoréba fonódott bele.

— Most pedig akarom tudni — csapott át Botku a legerősebb hangra — kik azok, akik nem akarnak velünk tartani. Lassú mozgás támadt, fejforgatások, lökdösések, értelmetlen egymásrabámulás.

— Értsétek meg, csak napok kérdése, hogy jöjjön Vajku, a ti megszabadítótok, akinek ezrek lesik a szavát s akkor aztán, akik nem lesznek velünk, azokat ellenségnek fogjuk tekinteni. Megesküdtem nektek az előbb, hogy fegyverbe állnak testvéreink, csak ti, Kocsárd népe maradnátok átkozottak? —

Egy pimaszképű, alacsony alak ugrott ki Botku elé. A lámpafény belesáppadt arcába, ahol valami csábító vágyérzet folyt szét.

— Én veled megyek — ajánlkozott az üvegesnek — ugye jutalmunk is lesz? —

— Erdély, a sok dölőföshasú magyar úr földje, kertje és hát halljátok... a szobor is rólatok épül, amit a gyűlésen megígérték. Minden falu szobrot kap, a hősök, a harcosok állnak majd rajta. Te fiam, ha helyettesem leszel, mert engem a haza tovább szólít, te leszel a szobron a főalak — simogatta meg az ifjú forró arcát. Az ígéretre élénkebb lett a hangulat, egy-egy lopott éljen kiáltás is hallatszott innen-onnan.

— De a pápa ellenezni fogja — sipákol fel egy vékonyhang a hordók mellől.

— A pápa is velünk lesz, hiszen Sugana püspök nyitotta meg a gyűlést, Ő adta az engedélyt az egyesülésre, sőt a végén áldást is szórt ránk. —

— Igen... igaz? — ordították több oldalról. Botku esküre fonta ujjait.

— Hát újra bizonyosodom. Azt prédikálta, hogy Isten is lesújt azokra, akik báránybőrbe bújt farkasokat szolgálnak. —

— Úgy van — már-már szenvedélyes felkiáltások vegyültek a zúgásba.

— Emberek — emelte fel szavát egy Márton nevezetű paraszt — Szirty úr igen jó ember hozzánk, ez hálát-

lanság volna tőlünk, hiszen hűséget ígértünk és felszabadított bennünket. —

Péter, az ifjú, akinek a rózsaszínű biztatás hamar a a fejébe szállt, felállt Botku mellé, hogy bebizonyítsa; mennyire magáévá tette az eszmét. Ő felelt most is az ellenvetésre.

— Te Márton, hallgass, téged lekenyerezett a gazda, mert, hogy a feleségednek kellett segédkezni a fiad világrajövetelénél. Ezzel hencsersz? —

— De te is csendes légy, nagyon keménynek érzed a koponyád, talán azért, hogy a betűvetést tudod? Vagy azért-e, hogy a pópa kipöndörített példás szerénységedért? —

Szó szót követett, perpatvar lett volna, sőt több, ha Botku közbe nem lép azzal az ajánlással, hogy szavazzanak s hagyja el a pajtát az, aki nem áll őmellé. De jaj az árulónak!

Botku gyors volt, számlálva voltak percei. Egy írást vett elő: amelyből felolvasta Vajku üzenetét. — Tehát holnap hajnalban kell indulnotok Vörösmátra, — adta ki a parancsot utána, — ahol már várnak rátok. Kinek volna akadály? —

Néhányan betegségüket emlegették, mások a gazdaságot hozták fel mentségül, aztán meg a családot, nagyon nehezen egyeztek meg, hogy kik maradnak otthon s kik szállnak fegyverbe. A harcias ígérek, dirr-durr jelszavak fellobbantották a tudatlan lelkeket s vad mederbe szökkentették az indulatot, amely elé az ész most oly tehetetlen volt korlátokat szabni. Valóságos hősi lelkesedéssé lett ez a tettrevágy, úgy annyira, hogy a végén maguk az anyák unszolták csókjaikkal férjeiket a bevonulásra. Végül a zacskó pénz került elő. Vajku vérdíja volt, az előleg, ami aztán hathatósan segített dönteniben az ügyben. Csupa örömmámor, egyhangú párt lett a tarka csoport s közöttük úgy állt kéjes pillantásával Botku, mint vadászat előtt hajtók között a fővadász.

Ezalatt többször körüljárta az embereket, pici tüvel vért sajtolta ujjjaikból, amit aztán a pecsétes pergamentre nyomott. Ez készült hűségiratnak. Mikor Péterhez ért, erősen a szeme közé nézett. Az oláh összeszorította ajkát és mélyen a husába vágta a tűt. Övé volt a legnagyobb vérfolt a lapon. Jött a szavazás. Mindenki egy szem babot és kukoricát kapott az üyegestől. A babot kellett a kalapba dugnia annak, aki Botkuék mellé állt. Nagy ámulatukra a számolás végén egy

kukoricaszem is előkerült a kalap mélyéből.

— Árulás — zúgott végig a megbotránkozás és minden szem Márton felé fordult.

— Ő lesz az, — gyanúsította meg Péter is.

— Nézd tacsókó, itt a kukorica — mutatta fel Márton a kukoricaszemet, amit munkás kabátja rongyos szakadásából kotorászott elő. Egymásra bámultak.

— Ah, tévedés lehet — ütötte el Botku a kínos helyzetet, majd utolsó búcsúszavakat intézve hozzájuk, vidáman felkapta üveges puttonyát.

— Ne feledjétek hát — kiáltott vissza az ajtóból — császári zászló fog csüngeni a tornyon, Péter fog csóvával végigrohanni a házak között. Akkor jöttök, akkor támad fel nagy Románia. —

Felzúgott az eszmeittas tömeg, amely néhány pillanat alatt képes volt multjáról minden szépet, minden hálára kötelezőt, fénydiszt letörni, hogy hódoljon legönzőbb, legállatiasabb szenvedélyének. Péter elkísérte egy darabig Botkut.

— Te maradj itthon, ügyeskedj, téled függ minden. —

Elváltak. Botku zaj nélkül húzott el a lapos házak között. Este volt, Sakál már szabadon lótot-futott a birtokon. Éppen egy fa mögött kapargált, háttal az oláhnak, de Botku megismerte. A kutya gyors ugrásával egyszerre lendült kezében a bot s az állat hörögve fordult el a bokor alatt.

— Előleg — mormogta és eltűnt a kiserdő útvesztőjében. Előtte és mögötte sűrű ködbe burkolódzott a vidék.

XVIII.

Az egyik reggel Irén asszony arra ébredt fel, hogy férje a kitért ajtóban áll pompás tiszti egyenruhában és szó nélkül csak mosolyog. Nem sok ideig állt így, hiszen néhány nap nagyon hosszú idő a szerelmeseknél. Most jött éppen haza, mint az első székely kolozsvári-huszárezred hadnagya.

— Nos? minek az a katonaruha rajtad édes

uram? —

— Hát tudod, én még sosem voltam katona és minthogy egy-két buta oláh összekoccant az új Kossúth-kormány intézkedése miatt, egy kissé szét kell őket ugrasztani. Apám is híres katona volt, de meg aztán tudod, van egy nagy ígéretem is. Ébred a magyar, egy új országépítésből nekem is juthat vezető szerep, ami nagyon méltó volna édesem a Szirty névre és a te uracskádra. És... és... melegebben feleségéhez húzódott... mit mondok majd kicsi fiamnak, ha apja sosem volt katona. —

— Harcba akarsz menni Imrém? — csattant fel a beteg.

— Nem jól beszélek... katonaságot értek én..., de ne félj, itt leszek melletted picikém, .. aranyom... hm, hm... kislány lesz? kisiú? — fordította el a témát.

— Én lánykát szeretnék, gyengéd. bársonyhajas lánykát, azok nem mennek harcba, azok nem keserítene meg senkit. —

— Én fiút, kemény, nagyrahívatottat, aki majd a nyomdokunkba léphet. —

Irén gyengéden megrángatta férje haját és kedvesen elmosolyodott.

— Hát lehet nekünk még kisiunk is szivecském. —

— Szirty megcsókolta feleségét. Csak ők tudták, mit rejtett magába ez a néma vallomás. Imre világosan látta már az ország helyzetét. A nemzetiségek nyíltan szint vallottak s ez a szegény ország háromfelől lett a dühös ellenség marta-léka. Nem szabad gondolkodni, zászló alá kell állni minden épkézláb embernek, aki magyar vért érez keringeni ereiben. Igen, de feleségének nem szabad mindezt tudnia. Kímélni kell Őt, ameddig lehet. Pihenni hagyta. Kiment, hogy Árontól megérdeklődjé, mi történt azóta a gazdaságban. Az öreg cseléd reszketett a felindulástól.

— Esunnyogtak pittymalatra — hörögte a dühös, habzó szájjal.

— Kik? —

— Az olájok. Egy rótába mentek e, a szerszámot es e'hurcóták. Rityolódva mentek, osztang fene jókedvük vott. —

— Hova mentek? —

— Nem tom, mett kik marattak, nem mondják meg. —

Imre elkomolyodott. Nagyon közel érezte magához Vajku kezét. Hogy a Maroson túl oláhlázadók gyülekeznek, azt érti valahogy, nagyon, nagyon rosszakarattal, de azt már nem, hogy mi tudta levenni volt jobbágysait az egyenes útról, amikor ő olyan jó volt hozzájuk. Éles fájdalom cikázott át szíve-lelkén s nyomában igazságérzete, fájának tartozó jogos haragja támadt föl. Berendelte az őráratokat, körbeállította a magával hozott 15 főnyi önkéntest, összecsiszította a parasztokat egy pajtába, amit aztán a katonákkal vett körül. Előbb azonban behengergetett a pajtasarokba egy üres hordót, amelynek szája a szabadba nyílt, azt beszóratta szalmával és belebűjt, hogy kihallgassa a foglyok beszélgetését.

Nagy izgatottság fogta el a parasztokat. Érezték, hogy nincs rendben a széna. Kevés idő múlva megjelent egy katona Imre írásával. Felolvasta.

— Megtudtam, — hangzott az írás — hogy bizonyos lelketlen elemek ellenségünkkel akarnak titeket tenni. Miattunk hazát, kenyeret, födelet nektek, fel is szabadítottunk minden kárpótlás nélkül, hát így köszönitek meg jóságunkat? Hazudnak nektek, ne higgyetek. Gondoljatok ígéretekre, a kapott javakra és Istenre, aki rettenetesen fog lesújtani rátok. Én megbocsájtok valamennyiőtöknek, ha megesküdtek, hogy visszatértek az igazi útra, megvalljátok, hova mentek el férjeitek, gyermekeitek s minden gyanús írást, utasítást kiszolgáltattok, de azonnal. —

Nyugtalan motoszkálás kezdődött. A legtöbben Péterre meredtek, aki egy lócán ült összehúzott homlokkal, mozdulatlanul. Sugdostak, toszogatták egymást, de senki sem mert egy mukkot se fennhangon szólni, mintha csak egy összeolvadt test volnának. Pétertől vártak mindent. A fojtó neszt a gyermekek gügyögése verte csak át. A katona az írásra hajolt.

— Mivel, hogy senkisémmel szándékozik eleget tenni a felhívásnak s rút hálátlanul fizettek vissza, a haza nevében az igazságszolgáltatásnak adunk át benneteket. Félóra múlva visszajövünk, ha konokok maradtok, el is búcsúzhattok e si-

ralmas földtől. Gondolkozzatok! —

* * *

— Fojtott tanácstalanság következett. Akik a pajta oldallécezetéhez voltak közel, megrémülve tudatták a beljebb-állókkal, hogy fegyveres emberek őrködnek rájuk. Megrohamozták erre a deszkaréseket, mindenki látni akarta a katonákat, csak Péter maradt még mindig mozdulatlan. Valami makacs, szilárd gondolat redője húzódott végig homlokán. Az öregebbek körülállták és engedékeny javaslatokkal huzakodtak elő.

— Péter! itt veszünk, hátha csak rászedtek minket. —

Az ülő alak felvetette fejét, arckifejezése dacot, a konok határozottságot, a gyűlöletet szikrázta szét.

— Ennyit ér a becsületetek? — sziszegte dühösen — egy kis fenyegetéstől megijedtek? Látni akarom, melyik lesz áruló közöttünk! —

A zaj bent mindjobban erősödött, az asszonyok féltő reszketéssel unszolták a férfiakat, hogy béküljenek ki. A szoptatós anyák csecsemőik felett síránkoztak s mikor egy-egy meleg könnyük az arcocskára csöppent, nyugtalan gyereksírás keveredett a panaszok közé. Teltek a percek, nőtt a nyugtalanság. Egy helyre verődtek a fiatal anyák, oda a pajta sarkába, a szalmaalom mellé és izgalomtól síró hangon, egymás szavát be sem várva vitatkoztak, hogyan szabadnlának ki e veszedelemből.

— Vissza kell hívni a férjeinket — indítványozta az egyik.

— Nagygyűlést kellene tartani — mondt a másik.

— Én nem hiszem. amit Botku mondott. —

— Vérbe fogják folytatni az egészet. —

— Tartsunk ki asszonyok — lázított egy pirosképű menyecske.

— Ah, cserben hagytak! mire kimehetnénk halottak leszünk — ellenkeztek többen.

— Meg kell ígertetni az úrral, hogy nem bánt s akkor csendben lesz minden. —

— Nem fog már hinni, alattomosak voltunk. —

— Gonoszak, pedig ő mindent megtett. —

— Felszabadított. —

— Velünk dolgozott. —

— Megvendégelt. —

— Gyalázatossak vagyunk. —

— Hálátlanok. —

— Vissza kell hívni őket, mi anyák vagyunk, nem a harc kell nekünk. —

Az oláh anyák meg akarták mutatni, hogy a hála, szebb, nagyobb, erősebb, mint a gyűlölet. A férfiak azonban Botku kengyele alatt vitézkedtek már, aki lekicsinylő hangon vetette szemükre gyávaságukat. Történeteket mesélt a dákokról, amiket a pópánál olvasott, izelítő, dicsérő szavakat kevert osztorozó beszédébe. Nem engedett ellenvetést. A zsibongást egy fiatal, üdearcú asszony közbekiáltása szakította meg. Az asszony eddig valahol hátul állt, magányosan, kislfiát karján dajkálva. Szótlán volt és nagyon komor. Mikor látta, hogy az uralgó hangulat lassan magával ragadja az anyákat is, Péter elé rohant s villámló szemekkel kiáltotta oda:

— Én is anya vagyok, kicsi magzatom fejlődéséhez nyugalom kell. Ne verekedjünk, ismerjük el, hogy Szirty úr nem érdemli ezt tőlünk. Átkos lesz a kéz, amely jötevőjére csap. — Halotti csend támadt körülötte. A férfiaknak is leragadt egy pillanatra a nyelvük. Péter felugrott és tajtékozó indulattal torkolta le a bátor asszonyt.

— Áruló! A gyermekeid lesznek átkozottak. —

Az áruló szó szájról-szájra járt, csak azaz egynéhány fiatal anya szepegett lehajtott, gondterhes fejjel, akik még tele voltak a puha fészek iránti melegséggel, akik férjüket, kicsinyeiket féltették. Az asszony felé gúnyos vádak zúdultak.

— Megvesztegették. —

— Az úrnő segített a fiánál. —

— Gyanús. —

— Besúgó. —

— Kerítő! —

Azok azonban, akik nyugtalanok voltak, vagy kö-

zelebből semmi ilyesmi nem érdekelte őket, egyhamar megfeledkeztek a multról, hogy a mámoros jövő fanatikus katonái legyenek. Az asszony szeme kitágult, de egy szó sem jött ajkára, csak bomlott idegekkel, félig alétan egy oszlopnak dült. Lassú lihegését elnyelte a kárörvendők szitkozódása. Az idő jó előre járt, a szemek izgatottan kukucskáltak ki, jönnek-e már? Péter szólt ismét.

— Emberek! semmi bántódásotok nem lesz. Ha bejön a katona, azt mondjuk neki, hogy mi nem tudunk semmit ezekről a dolgokról. Hallgattok, de hallgattok ám, majd én beszélek. Aki azonban másképp cselekszik, azt én magam fojtom meg. —

Többet nem szólhatott, mert léptek közeledtek.

Katonák szaladtak a gazdasági helyiség felé. Imre óvatosan kibújt a hordóból; a kazal mögött gyorsan magára öltötte tiszti ruháját és belépett a lázadók közé. Végtelen komor csend fogadta, csak az asszony szepegett még hátul, a sarok homályában. Imre szigorúan fordult az összegyűltekhöz.

— Nos?, hogy határozotok? — az arcok Péter felé fordultak, aki most idétlen, hunnyázkodó léptekkel közeledett a katona felé.

— Nem tudunk semmiről uram. Miről is van szó? — kérdezte nagyképű szemtelenséggel.

— Arról van szó — mondta Szirty látható haraggal —, hogy gonosz lázítók vannak itt köztetek, akik ostoba hazugsággal fel akarják lázítani a békés dolgozókat? —

— Itt? ah! Ez valótlanság. Ki lehetett ilyen rossz-akarónk? —

— Péter, ne tagadd! Ne tagadd! Hova mentek az emberek tegnap éjjel? —

— A férfiak? ja igen! a Maroson túl, Nagy-Lak körül agyagot szednek. —

— Minek? —

— Új házakat akarunk építeni. —

— Mikor jönnek vissza? —

— Ahogy végeznek, nem tudom. —

— Én tudom. Amikor majd keresztbe-hosszába ma-

gyar vérbe gázol a bocskoruk. A Maroson túlra mentek, jól tudom, de te is. Agyagért? Másnak akarják szerszámaikat felhasználni, ne félj, te kutya. —

— Nem, nem uram, ne gondolj ilyesmit. —

— Te nyomorult lázadó, mutasd azt az írást! —

— Milyen írást? —

— Tudod te azt jobban. —

— De uram, én nem tudok semmiféle írásról. —

— Péter jöjj ide. — A fiú odasompolygott.

— Motozzátok meg! — A megszeppent kölyök szabadkozott, kékült, ződült. Átkutatták ruháját s mikor a hátsó zsebre került a sor, Péter maga rántotta ki abból a papírost. Vajku írását, amit Botkutól kapott. Gyors mozdulattal össztépte, de Imrének sikerült így is éppen az utolsó két sort megszereznie.

„Hamarosan találkozunk, ha majd a diadalmas se regünk lehen gerli a kígyókat. Kitartás!... “ Vajku.

Egy pillanatra magábaroskadt, aztán felemelte fájdalmas, szenvedő arcát s éktelen harag lobbantotta el. Át szerette volna szegezni szívét ennek a nyomorult fiúnak, ennek a lelketlennek, akit jószívűségből fogadott be jobbágyai közé. Alig bírt magával.

A nyomasztó csendet egyszer csak hangos, rekedt krákogás hasította át. Fekete varjú, az oláhok jósmadara szállt a pajta szélkallantyújára. Bizonyára eltévedt, a párját kereste. Vésztióslóan vákogott és csőrével a vasforgót kopogtatta. A babonás asszony nép megborzongott. A varjú a Najádok hirnőke, csak veszedelmet hozhat. Ideges összeségások, moraj, egy-egy jajveszékelés hangzott fel, majd általános lett a nyugtalanság, mire aztán a madár is elröpült. De nem úgy a félelem. Ebben a vak csendben az asszony, a meggyalázott, a lepocskolt nő kirohant váratlanul a tiszt elé. Haja szétbontva omlott az ölében alvó gyermekére. Szemében imbolgó tűz égett, arca feldultnak látszott. Dalolva, kurjongatva, hol mély, hol magas hangon énekelve lökdöste félre maga körül az embereket.

— Örült — morajlott át a fájó szó s mindenki félreugrott előle. Az asszony térdre rogyott Szirty előtt, gyermekét görcsösen tartotta fel és meggörnyedve is dacosan kapta fel fejét.

Aztán ünnepélyes szavakkal beszélni kezdett.

— Üdvözlégys Najádok hírnöke... hatalmas tündér, aki jelenteni jöttél a mi pusztulásunkat... Fogadd gyermekem elsőnek, aztán engem, férjem s valamennyit... te bosszúálló; te édes isteni tündér... ha, ha, ha... nem felelsz?... úgy... pedig azt hittük, megkegyelmezel, angyalokká teszel... ha, ha, ha... nem felelsz?... úgy... azt hittük, hogy az égbe viszel, ahol nem lesznek ördögök közöttünk, vigyél... vigyél el, de gyermekem ne rabold el egyedül. Nem felelsz... úgy?... úgy?... akkor az uramhoz megyek, azzal foglak megkérni... Tündike... kis tündérke... —

Felugrott, de szoknyájában megboltlott. A gyermek kiesett kezéből és a termésköre zuhanva le, szétlocsant, véres koponyával terült el Szirty előtt. A tébolyodott anya felkapta a kicsi testet, velőtrázóan felsikoltott és kirohant. Senki sem akadályozta meg. Olyan volt a csoport, mint egy szoboröntés. Futott, ... futott ész nélkül, egyenesen a haláltjelentő nádas felé.

A szerencsétlenség feltépte az indulatokat. A nagy kiabálásban, lökdösésben Imre magából kikelve ordította Péterre:

— Te hálátlan fattyú, majd megismertetem veled, mit érdemelsz. Kötözzétek meg! —

Péter elvörösödött. Kitört belőle az elkeseredés s szinte toporzékolva felelt vissza.

— Engem megölhatsz, de nagy Romániát nem! —

Az oláhok azt hitték a katonák láttára, hogy háború van. Biztos, hogy kint a magyarok, meg a székelyek gyilkolják már az oláhokat. Még jobban megerősödött ez a hit bennük, amikor kivonultak a fegyveres emberek között és meglátták a házuk előtt összegyűjtve a veszélyesebb házi eszközöket: baltát, kaszát, késeket. Péter a szélmalom padlásán kapott szálást. Imre ugyan azonnal föbe akarta lőni, de később úgy gondolta; hátha nagyobb célt fog elérni azzal, hogy megtöri, kibékíti s lecsillapítatja vele a falut.

Irén az ablakból észrevette az érdekes felvonulást, meg is kérdezte mindjárt Árontól, mi történt odakint.

Az öreg béres tudott már mindent. Beváltak sejtései,

de a valót, azt titkolni akarta úrnője előtt.

— Vajmi lopakopás esött ott, azé kísérik őket a robotába vezsgázni. Rájuk ke' akko', akko' rittyenteni — magyarázgatta.

Irén fejét csóválta, alig várta, hogy ura visszajöjjön. Mikor megint kettesben voltak, őszintén megkérdezte tőle:

— Imrém, vallj színt! Ez a tiltakozás csak jobban izgat. —

— Aranyos kis Icám — ölelte meg Imre feleségét, — ne ártsd magad ezekbe a férfias ügyekbe, neked erősnek kell lenned, hogy kicsi gyermekünk is erős, egészséges legyen. Nincs semmi baj, na! —

— Ismétlem, hogy csak könnyebbségemre esik, ha feltárod a helyzetet. Feleséged vagyok, nincs itt valami rendben. Atyám engem is jó magyarnak nevelt. —

— Hát jó... ha így jobb... — egyezett bele kedvetlenül a férj. — Hallottad, Balázsfalván sokezer oláh gyűlt össze s azok a lelketlen vezetők Saguna, meg kikegymások bedőltek az osztrákoknak és ellenzik az uniót. —

— Miért? —

— Hát tudod, az osztrákokkal kitört a viszály. Ha egy utonálló ki akar fosztani egy utast, a másik utonállót hívja segítségül. Ez természetes. Gyámoltalanok voltak apáink, hogy megengedték érni eddig a genyes kellést fajtánk fehér testén. —

— Hát idesúlyedt az atyáskodó dinasztia? —

— Nem ők, nem a nép hibás, hiszen együttérez velünk, Bécsben megéljeneztek Kossuthot és elkergették a kamarillát, amely az egész felforgatásnak a mozgatója. —

— Hát azért katona most Szirty Imre is, ugy-e? —

— Igen, Icám. Családunkat, békénket védjük. Így döntöttünk mi erdélyiek Agyagfalván. Ezeket is felpiszkálták, óvatosnak kell lenni. Ez kötelességünk, ugy-e belátod? —

— Be, bár csendről álmodoztam, gyarapodásról. Lemondunk a jobbágyak javára, mert éreztük, úgy is fog terünk sikerülni, és most... anyai örömök előtt puskatüzben látja majd meg gyermekünk a napvilágot... Nehéz lesz Imrém. —

— Ne félj szívem, az Isten megsegít. Megtisztítjuk a hordától Erdélyt s megkezdjük a terebélyesedést. Belekapcsolódom az ország ügyeibe, atyám ígérését sokszor felül fogom tetézni. Ugy-e velem tartasz? —

— Veled. Szembenézek a veszéllyel, amit a sors nekünk juttat. Erős leszek . . . , hogy fiam is az legyen. —

— Ah, szivecském, hát te is fiucskát akarsz? Ugy-e, ugyebár, — huncutkásan felesége vállára tette fejét.

— Igen, most már azt szeretnék én is. Férfiak, erős szívek kellene most ennek az elárvult hazának. —

Megcsókolta urát, megfogta kezét és ismét vezette, vezette, ahogy gyakorta szokta. A feszület alá térdepeltek, hogy segedelmet kérjenek a vészes idők előtt. Az asszony mondta előre a fohászt. Nem átkot kért az ellenségre, nem gyűlöletet a magyar szívekbe, nem hirnevet, sikert, nem; az ő imája így szólt:

„Krisztus, ki a bűn miatt haltál meg értünk, ne engedd, hogy a sátán győzzön az igazak felett. Igazságot, békét, erőt és vigaszt adj ennek a szegény hazának nehéz napjaiban. Erre kér téged egy fiatal édesanya és édesapa.“

Édesanya. Gynyörűen hangzik. Talán ez a legszebb szó, mert a legtöbbet, a legforróbb szeretetet sugározza. Édesanya. Végigömlött a melegség Imre lelkén, : ő lesz az édesapa. Felnézett a keresztre, átölelte némán hitvesét és csak annyit tudott rebegni fátyolos kangján :

— Isten után te vagy nekem a legnagyobb. —

XIX.

Enyhe októberi szél fujdogált a Maros mentén. Ilyenkor már az idő hűvösre fordul más években, de most a távoli székelykői és gyalui havascsúcsok jelezték csak a hegyi lakóknak, hogy közeledik a fehérapó. A kocsárdi katonáknak kisebb gondjuk is nagyobb volt, semhogy ezekre gondoljanak, amikor túl a nagy folyón tizezer vérszomjas felkelő készült az Aranyost és Marost székelyvérrel befesteni. Napok óta állt a kemény munka : pattogtak a parancsszavak, fűrészritmust, fenyők, bükkök, nyírfák döngését visszhangozta az erdő. Mintegy kétszáz székely

vitéz dolgozott a korai frissességben. A szekereket megrakodva a Határpatak mellett a Maros előtti kis fenyves felé indították, távolabb Kocsárdtól, ahol már garmadában várta a sok vastag szálla a további sorsát. Fűtültek, danoltak a jókedvű legények és a közeli csata gondolata még tüzesebbé tette őket. A Szirty kúria előtt néhány tiszt beszélgetett. Zöld zsinóros, szürke zekés, pápaszemes úr magyarázatott. Meglátszott rajta, hogy a legmagasabb rangú volt közöttük, mert nagy figyelemmel hallgatták.

— Ön Szirty úr — fordult az ezredes Imre felé — nagy dicsőségére szolgált a hazának, hogy a környék hazafias polgárait itt összegyűjtötte. Magam ezerötszáz emberemmel álok Szentmárton alatt Bethlen és Bánffy százados urakkal. —

— Önöknek át kell kelni a folyón, megtámadják a hordát, míg mi oldalt igyekszünk bekeríteni őket. Ma éjjel mindennek meg kell történnie, mert csak úgy csaphatunk rájuk héjjamódra. Felvincz úgysem tud segíteni, hiszen Lapárd felől véres hírek érkeztek. —

Megszorították egymás kezét búcsúzásképpen, ahogy a nagy út előtt az utasok szokták, aztán Saáry ezredes a maga tisztjeivel ellovagolt. Szirty és három segédtisztje kiment a munkásokhoz. Tíz marcona katonával őriztette a pajtába terelt oláhokat; kukoricafosztásra fogta őket, nehogy látniók keljen a nagy harci készülődést, amit az „agyagért“ ment férjeik, apaik ellen indítanak.

A nagy sietségben megint akadt egy kacagtató jelenet. Samu cigány nagyon lelkére vette az estéli eseményeket, azután meg az éhes porontyok óbégatását, mert ismét felkerekedett, hogy Szirty urat kiengesztelje. Imre éppen jókedvében volt, de különben is valahogy ezt a cigányt megszerette egyszerű vak bizalmáért.

— Magammal viszem — gondolta. A sompolygó cigányra kiáltott. — Samu, hé, ide ide — Samu körülnézett s hunyorgatva, meghunyászkodva futott oda. A székelyek, akik éppen ott dolgoztak, mikor meglátták a hiányos öltözetű didergő morét, otthagyták a munkát. Amugy is eljött már a reggelizés ideje. Szirty már jóelőre szélesen mosolygott. Félrehívta a katonákat és kiadta a parancsot, hogy mindenki díszben sorakozzon, mert sorozás lesz. Samu szájátva pislogott a csinos

mundérú legényekre, most még még jobban kezdett dideregni.

— Samu — szólt kellő ünnepélyességgel Szirty — a haza minden polgárának ma fegyvert kell ragadni, neked is. —

— Nálunk állandó háborúság ván, kezsit csókolom — vette komolyan Samu az esetet.

— Hogyan? —

— Márcsa lelkem sájába á jóisten hát ásszony nyel-vét felejtette, ázsé vágyok ilyen gethes, mert á nyújtófát is folton rájtám próbáljá ki. —

— Nem baj, a puskát könnyebben elbírod. —

— Jáj, náccságos úr, hisen gyenge vágyok én káto-nánák, meg sájnálom á felebárátokát is, jó keresztény vá-gyok. —

— Úgy? Akkor tűzér leszel. Ott meleg lesz legalább, azt úgyis megszoktad. —

— Igen, náccságos úr, á nápot, más meleget nem, náccságos úr. —

— Félsz az ágyútól, hiszen nem feléd fordítják. —

— Ázs én fülem nágyon finom náccságos úr, ázs én kezsem csak á vonóra fájzsott, nem értek á puskához, de ástán á célt se látom, á semünk, áhogy mondtám, igen nyáválás.

— Majd lősz előre. —

— Isten ments, hogy én ázs állámot károsítsám. Így nem való vágyok kátonánák náccságos úr. —

— Szaladni tudsz? —

— Előre? —

— Persze, az ellenség felé. —

— Nem próbáltám, náccságos úr, nem hisem, reo-másák á lábáim. —

— Akkor a póni lovadon fogsz hadbamenni. —

— Jáj nácságos úr, ázs nágyon serény állátká, ahol lármát háll, onnán elirámodik. —

— Akkor majd kapsz másik lovat. —

— Ázs én csontjáim ösştörnek náccságos úr, há nem á pónimon ülök. —

— Eh, te gyáva, hát hogy akard a hazát szolgálni. —

— Hátul, hátul náccságos úr, ázs ágyúk megett hegedűvel náccságos úr. Hángulát kell a háborúhoz is. —

A katonák nem bírták tovább komolyan a párbeszédet; hangos nevetésbe törtek ki. Imre intésére a cigányhoz rohantak, leráncigálták rongyait, megfürösztyötték s ráhúzták az egyenruhát. Mjutan ezzel végeztek, a Szirty elé kísérték a lajstromozás végett. Samu a szép ruhában kicsit megnyugodott, de riadtan vislogott a kérdezőre.

— Neved? —

— Sámú cigány. —

— Pontosan. —

— Pontosábbán Sámuká. —

— A vezetéckneved is! —

— Mikor keresztvízshez vezettek, ást mondtá rám a páp: Sámuka — az írnok írta: Kereszt Samu. Ebből a kópéből úgy sem tud mást kihúzni.

— Vallásod? —

— Á sentséges pápá úr vállását tártom én is. —

— Tudom, de római, vagy görög? —

— Áh, Istenments. én mágyár vágyok. —

— Buta, milyen templomba szoktál járni? —

— Ámelyik útbá gyün. —

— Hol a keresztleveled? —

— Ázs anyám ázst nem hágytá rám. —

— Anyanyelved? —

— Ázs anyámé oláh, ázs ápámé mágyár, így ázs enyém oláhos mágyár, vágyis csigány, kezsit csókolom. —

— Az neked nyelv, te cudar? —

— Bocsánát, rosszul járt el a poám? —

— Foglalkozásod? —

— Művész, kezsit csókolom, igen rángos. —

— Micsoda? —

— Ázs, ázs, muzsikálok, zenész vágyok, egy kissé cáfrángos. —

— Hát iskolád van-e? —

— Nekem egyse, kezsit csókolom, én segíny csigány vágyok. nem ádományozták. —

— Nem úgy értem, mennyi iskolát végeztél?

— Csák málteroltám kívülrül ázs iskolát, pádbá nem ültem sohá, kezsit csókolom; nem bírtám á krétászágot. —

— Egészséged, hogy áll? —

— Hádilábon, de hádrá nem vágyok jó, gethes vágyok, —

— Testi hibáid? —

— Bicegek, reumá kinez, rövidlátó, káncsál, kóros vágyok, gyákori hásfájásbá szenvedek, füleim kájlák, poám formátlán és szememvilágá is hibás. —

— A fejed is hibás! —

— Ott nincs olyan nágy hibá náccságos úr. —

— Iszákos vagy? —

— Szeretem á jó bort náccságos úr, de csák ánynyit. —

— Na? —

— Amennyi ván. —

— Nyavalyás, elinnád a fejed is. Lelépni! —

A katonák fejébe nyomták a sapkát és kurjongatva kézről-kézre adták, hogy mindenki jól a kezébe és vállára csaphasson. Így lett szegény Samu katona. A munka újra megindult, a szekerek a szükséges holmikkal, fegyverekkel csikorogva mélyedtek az erdő homokjába és mikor az utolsó is elindult, Szirty felment búcsúzni feleségéhez. Nehéz volt ez a búcsú, hiszen a halállal mentek el éji játékokskára, az ágyúk, a puskazaj közé.

— Mikor jössz vissza édes férjem! — borult könnyezve Irén ura nyakába.

— Ha Isten is úgy akarja, reggelre itt leszek. —

— S ha nem? —

— Akkor... akkor... de ej, ej, bizzál édes szívem. —

— Imrém, én veled megyek. —

— Hogy gondolsz ilyet? —

— Ahol rád les a halál, lessen rám is. —

— Irén, gondolj kis magzatunkra, az Isten csak megsegít. —

— Én veled akarok menni, állom én is a harcot, hadd lássák a nyomorultak, hogy a székely nő is ugyanolyan ellensége, mint a férfია. —

— Maradj drágám, ne izgasd magad ilyen csacska gondolatokkal, akkor nem leszek nyugodt. —

— Jó, hátha így akarod... imáimmal ott leszek veled, ne félj... s ha nem jössz haza... engem is meg fog szálni az Isten... felfoglak keresni. —

Csóholták egymást hosszan, könnyeik egymás arcát mosták, így szerettek volna most meghalni. Kint trombítaszóra már sorakoztak a vitézek. Szirty még egyszer megölelte hitvesét és kemény tekintetet erőltetett magára. Átvette a parancsot, tisztelgett az ablakból integető, síró felesége felé s megindultak a Maros vizéhez.

* * *

Az áradó folyó a különös idő miatt még nem fagyott be, habjai mérgesen kergetőztek. Oly komolyak voltak, hogy még a napfényt sem engedték megfürödni, hanem zavarosan, zúgva rohantak tova. Mondogatták is a legények egymásnak: „Ez a Maros érez valamit, hogy most olyan mogorva, amikor téli pihenésére kellene készülnie.

— Na, hogy állunk a dereglyékkel — kérdezősködött Szirty a baltás-fűrészkes emberektől.

— Délre készen leszünk — bizakodott el az egyik.

— Jó is lesz, délután pihennünk kell, éjjel kemény munkánk lesz. —

— Tyű, hadnagy úr, rühmóggján vannak ám. Egy egész ármágyia. A fákru' gusztátuk üket — ereszkedett Áron is a szóbeszédbe, aki szintén elegyedett a munkások közé.

— Seabaj, legények, számítsátok ki, hogy hány jut egynek-egynek, aztán ki-ki végez a magáéval s ha kedvetek van, hát a többinek is segítetek. —

— Aki elsulyan a csetepaté közibe, ahelt dúplán ke verekedni — csillant fel a fiatalképű legénykének tüzes szeme.

— Az átkelésnek kell először is sikerülnie, de rajta, rajta emberek, majd pihenés alatt beszélgethetünk. —

Köszönt Szirty és ment a másik csoporthoz, azokat is bízatta, tréfálgatott, segített nekik, úgy, hogy mindenki csak jóérzéssel tudott utánanézni.

Zseniális volt Szirty terve. Hatalmas szállákból úszó víziváratokat építtetett, a dereglyéket a gerendafalakkal látta el s az élre többszörös vastagságú védemelvényt rakatott: közé három-három ágyúcsőnek lyukat fúratott és az egésznek a tetejét vizes kátránnyal fődette be. Tíz ilyen páncéldereglyét ácsolatott össze, amiket oldalt kis vízikereknek, széles lapátok hajtottak. A munkálatok serényen folytak a kis mélyedésben, alig ötven méterre a folyótól. Kőbánya lehetett ott régen, mert a föld mélyen alá volt ásva a kis erdő szélén. Ha egy-egy dereglye elkészült, az egész csapat hozzálátott a felfűzéséhez s hogy még így is rejtve maradjon a sürgés-forgás, zöld lombokból falat rögtönöztek elé. Amikor eljött az idő, előkerültek a levelek, hazairtak a hadbavonuló katonák. Volt dolga Szirtynek, hogy jobbra-balra vigasztaljon. Áron is segítségére volt, pedig Terkáját ugyancsak megkönnyezte ám, de a könnyek közt is tudott rá-rászólni a fiatalokra.

— Né picsorogj, mett olan tócsa lész imitten, ho' sose kecmeredünk át az oláhoko', peig még ma mögvakarjuk üket. —

Vígabbnál vígabb tréfákat eresztett meg, úgy hogy egy óra sem telt bele, már csendes danolgatás váltotta fel a nyomott hangulatot. Szirty borról is gondoskodott, de résen volt, hogy a kelleténél több ne fogyjon. Mindenki jóízűen evett, ivott, nagyokat füstölgetett, de Samut sehol se lehetett látni. Ahogy elröppent a szó: „Samu meglógott”, nosza megindult mindenfelé a keresés, hiszen egy estérevaló mulatságot vesztek el vele. Nagysokára felfedezték az egyik fa tövében, ahogy épen keservesen sírt és barátjának, vézna, együgyű fiatal kölyöknek diktált tollba valamit. Megszeppent, ahogy rátaláltak.

— Mit mívelsz itten Samu? — förmedt rá Áron a gubbasztóra.

— Végrendeletet írtam, kérem álássán. —

Egyik vitéz elkapta az egyszerű írást, a cigányt meg

vállraemelték, diadalittasan, hogy kihallgassák. Tűz nem égett, pedig akörül otthonos a cigány, de hát nem akarták a tulsókkal tudatni ittlétüket.

— No Samukám — szólt Szirty az érkezőhöz, — mi jót írtál haza? —

— Nácságos és vitézlő kápitány urám, én érzsem, ez a kivonulás ázs én hési hálálom less, végrendeletet írtam hát a vágyonomrú. —

— Vagyonodról? —

— Igen instállom, a kis holmimrú, kit kinek hágyok. —

Szirty feolvastatta nagy ügyyel-bajjal a különös végrendeletet. Samu kunyhójának minden apró darabkájáról gondosan intézkedett az utolsó papucsszegig. Egész pontosan leírta az örökséget, átol zettig, még a dunnatollait is külön felosztotta.

Imre arca egy pillanatra elfakult, összerándult, a kacagók közt csak egyedül ő maradt komor,

— Jól van Samu, majd gondoskodunk, hogy eljusson Marcsádhoz a levél. —

— Ázst is tessék megizsenni náccságos úr, hogy nem bálnám, há hétszer olyan hosszú nyelve volná is a drágának, mert én ázs ő nevével háltám meg. —

— Jó, jó — hagyta rá Szirty, nem volt kedve a trélához. Átadta Samut a legényeknek és elvonult, hogy naplószerűen végrendelkezzen ő is. Ki tudja, holnapra mire virrad a kocsárdi kétszáz vitéz.

* * *

Egészen beesteledett. Az égre fenyegető felhők másztak fel, vöröses sárga uszályok. A székelyek felkészülődtek. Vajdaszeg alatt álltak; az oláh tábora folyás irányában lejjebb nyúlt el és telistele volt apró tüzekkel, míg a két tornyú templom ott középen hatalmas tiltószoborként meredt az ég felé. A terv az volt, hogy a négy kis csatahajócska egymás mellett haladva csalétkül fog szolgálni, a hátsók a legénységet viszik, míg a hozzájuk kötött ágyúderéglyék tüzessővel kedveskednek a bocskorosoknak. A harmadik csoportra az a feladat hárult, hogy fentebb Vajdaszegnél keljenek át és hirtelen támadással az oláhtábor oldalába kerüljenek.

Vízre keltek. Az első pillanatokban néma csend űlt a vakmerő vállalkozókra, csak a haragos Maros vágta néha rájuk fagyos tajtékát. Elódázta álmát a kedves folyó, megváratta a jéghezó telet. — Seбай fiúk — bátorította őket Szirty, — majd az öreg pipák gondoskodnak tűzről, megszárihatjátok vizes nadrágotokat. — Itt is, ott is felkacagtak.

— Hát a cigány hol van? — vetődött fel a kérdés.

— Itt vágyok kérem álásán — szólt egy rekedt hang a sarokból, ahol gombócba húzódva a szegény öreg gubbasztott.

— Mit csinálsz ott? — lökdösték társai.

— Készülődök á háborúrá kezsit csókolom. Elmélkedem, hogy melyik csillág ádjá át helyit, há én meghálok. —

— Hű Samu, neked kell ám az elsőnek kiugrani. —

— Ázs nem lehet náccságos kátoná urák, nekem ázst kell figyelni, talált-é az ágyúgoló. —

— Dehát te rövidlátó vagy? —

— Náppál urám, este háláistennek jól látok. —

Odacsaptak a pajkos fiúk. A naszád a parthoz közeledett: az oláh tábor élesen bontakozott ki a sötét háttérből. A tüzek egymásután hunyták le füstös pillájukat, csak a templom előtti máglya lobogott még. Az ideges szaladgálást masírozást, zsákok alatt görnyedő embereket még a gyér fény-nél is ki lehetett venni. Elöl a part hosszában magas torlaszok várták a támadókat. A zsibongás elült, a máglya fény is kialudt, a naszád rohamosan közeledett. Amikor már lőtávolságba jutottak és az oláhok sűrű kartáccsal pofozták a had-erőt, Szirty odakiáltott az első dereglyéhez:

— Tüzet! —

Az emberek gyorsan előbújtak a fedezékből, a petróleumot locsoltak a tákolmányra, alul szalmával gyömösztették be s néhány perc múlva kékes lángcsík futott végig a hasábokon. Vatahogy az öreg folyónak is tetszett az esti szín-jéték, álábbhagyott a csapkodással.

Az izmok mégfeszültek, a kis csapat egészen az oláhok elé ért. A lángnyelvek már magasan kapaszkodtak a négy első dereglyén, az egész tábort bevilágították. A part hosszában az első torlasz az ágyútüzét okádtá, a másik kettő

mögött puskások lapultak, még a templom két tornyából is fegyveresek kandikáltak ki.

— A négy dereglyét lekapcsolni — ordított előre a parancsnok. A tűzmesterek elhagyták a kerékhajtást, kikapcsolták a köteleket és a folyóba vetették magukat, hogy az ágyús dereglyékre meneküljenek. A partról újra eldőrdültek a lövések s az égő üszkös fák közt holttestek bukkantak fel.

A négy dereglye akkorára már elvált a többitől, magárahagyatva a víz sodrába került: végigúszott a part mellett, hogy szélteben-hosszában megmutassa, kiket és hol akartak a komor felhők ma éjjel elrejtteni.

— Tüzet! —

Megszóltak a hatfontosok. Az egyik lövés éppen oldalt találta a szélső ellenséges ágyút, a tüzes vas szétvágta a csövet, felrobbantotta a puskaort, amitől tüzet fogott a többi löporos hordó is és olyan hatalmas riadalmat okozott az oláhok között, hogy ész nélkül menekültek el az első torlasz mögé. A motollák serényen dolgoztak, az ágyúk a szél szárnyán küldözgették a halált.

A dereglyék a kiöntés miatt egészen megközelíthették a szárazföldet és szemtől szembe megindult az ágyúcsata.

A partraszállást az égő tutajok segítették elő. Az oláhok ugyanis a folyó felső partján, az erdőszélen kötötték ki lovaikat. A vízen végigsétáló dereglyéktől annyira megvadultak az állatok, hogy örült toporzékolásukban széttépték a kötőféket és fülsiketítő nyerítéssel száguldottak a templom irányában, végigázoltak a hadsorokon, feldöntöttek mindent, ami útjukba került. Általános zavar támadt, úgy, hogy tömegesen hagyták ott őrhelyeiket, hogy a menekülő állatok után fussanak. Szirty felhasználta a kínálkozó alkalmat és kiugrott. Utána a többi. A sekély vízben karddal csaptak a megzavart csatarendnek, aprózták, szúrták, kergették őket.

A nekikszánt ágyúk mellől kisöpörték a bocskorosokat; bravúros gyorsasággal az övéiket is szolgálatba helyezték s megkezdődött az élet és halál szörnyű játéka. Jajveszékelés, nyögés, vad láрма dühöngött.

Nagysokára a cigány is előlopakodott, félősen hunyorgatva ölébe kapta a puskaoros zsákot s vitte egyik ágyútól a másikig. Ha egy-egy golyó elröppent feje fölé, úgy

hasra vágódott, hogy azt hitték a társai, a légnyomás örökre ellapította szegényt. Mikor általános lett a roham s látta a cigány az előretörést, hirtelen nekirugaszkodással belevetette magát a folyóba. Akik látták, azt hitték, elvesztette az eszét izgalmában. Ritkult az ellenfél, hullott a székelység is.

Ha egy-egy jobbággy felismerte Szirtyt, örvöngő ordításba kezdett, megriasztotta a többit is s a menekülő csoportokat már a saját lelkiismerete, meg a félelme üzte, kergette hátra.

Az oláhság a templom mögé vetette be magát.

Az alkalmas rajtacsapás elősegítette Áron helyzetét is, mert az őrszemek nagy része, akiket Vajdaszeg felé küldtek ki, az általános riadalomra megszökött helyéről. Még a tulsó parton levetkőztek s irgalmatlanul bemázolták magukat korommal. Csak Áron maradt „fehérbőrű“, ránehezedett a csel gondja. Sokáig nem gondolkozhatott, a lázadók szörnyű lármája, a fegyverpuffogás meggyorsította munkájukat. Sebbellobbal fejükre terítették a hatalmas barna gyümölcsszedő ponyvát, amit e célra hoztak magukkal, néhányan egymás nyakába ugrottak, eligazították a vásznat, úgyhogy messziről az egész tömeg valóságos kis dombnak látszott. Hogy mégtévesztőbbek legyenek, egy száraz kivágott fát állítottak a ponyvalyukhoz. Áron csúszott elől; ő értesítette, irányította a földmozgást. Áron aztán oláh ruhában, amit előzőleg már otthon természetesen jól bekevert csirkevérrrel, piszkosan, sárosan előredüllöngött. Először egy osztrák egyenruhás őrral találkozott. Úgy látszott, Vajkuék nem bíztak a bátor faj hűségében, a pénz jobbnak bizonyult ennél. Az őr mogorván Áronra kiáltott:

— Hova menni? —

— Vajku urat lesem, üzenetet viszek a szomszéd községbű, dejszen útközben megcsaptak, csöpnyi az élet bennem. —

Az osztrák nem faggatta, hanem a templom felé mutatott:

— A torony fészkelik Vajku, ott találni. —

Más se kellett Áronnak. Bizonytalan lépésekkel arra felé botorkált és egy kidőlt fa tövén lerogyott: hadd higgye, aki esetleg meglátta, hogy sebében vérzik el. Innen leste aztán,

mikor kerül fel a toronyra a fehér zászló. Erre a jelre kellett jönniök.

Szirty idegesen figyelt a templom előtt összeverődött népségre. Rosszat sejtett abból a süketítő kiabálásból. Gondolt egyet. A dereglyékről a lapátokat leszedette, gyorsan összekötöztette, fent a zászló alatt petróleummal lelocsolta, meggyújtotta, felugrott egyik ágyú tetejére és meglóbálta. Sortűz dördült el a templomból, Imre a combjához kapott.

— Seбай, nem veszélyes — mosolygott aggódó társaira.

Aron a sípjába fűjt. A „domb” hirtelen összeomlott, hogy a negyven szerecsen kiszabaduljon alóla. Az örökkel gyorsan végeztek. Az oláhok, mikor meglátták a kormos fekete alakokat, azt hitték, a pokol serege bújt ki a földből. ajkukra fagyott az előbbi zсібaj, hogy nyomában annál erősebben csapjon fel a kétségbeeső ordítás. Fokozta a fejtelenséget az is, hogy nemcsak Szirtyék támadtak most már újra, hanem hátulról is dobpergés hallatszott: Saáry ezredesék alarmoztak. A fekete katonák kegyetlenül sújtottak le a lázadókra, elferdített hangon kiabáltak, fogukat csaltogtatták, vesszett harcmozdulatokat rögtönöztek, hogy a buta bocskoros had mégjobban megrettenjen.

— Gyűnnek, a szarvas gadzsák, jaj nekünk, — kiáltotta el az egyik, de hangját a száján kibugyborékoló vér folytatta el.

A Hunyady-korabeli templomban ezalatt furcsa jelenetek játszódtak le. A három hajóban Vajku helyezkedett el nagyobbrészt osztrák katonákkal: hat nehéz ágyút vontatott oda, a templom oldalát kifúratta a csöveknek olyképen, hogy a lukakat kívülről kátránnyal fődte be, mert nem akarta, hogy a fanatikus csorda szemére vesse a szentély megszenteltségtele nitését. A fegyveresek elől már döngetni kezdték az ajtókat, hogy Vajku is jelenjen meg és vezesse vissza őket. Káromkodtak, szidták az osztrákokat, akik puskatussal kergették vissza őket az ajtóból. Vajku sem maradhatott vesztég. Lerohant és az ímmel-ámmal hadonászó emberei közé ugratott. Megdermesztette az a sok halott. Pihent karja fürgén osztogatta a sebet, kitünően kezelte a kardot. Imre dühösen emelkedett fel nyergéből, mikor meglátta, hogy vitézei egymásután dőlnek

le előtte. Oldalt kapta sarkantyúját és előre ugratott:

— Itt vagyok, Vajku, itt, jöjj szembe te nyomorult. —

Vajku lovára hajolt.

— Ne félj, ma még apádhoz mehetsz! —

A gyalogosok félreugrottak. Csattogtak a kardok, fújtak a lovak, amíg oldalt a parasztok tusakodtak az egyre jobban apadó lovasokkal.

Igen ám, de Áron is a harctérre ért már. Az öreg cseléd egy jó lovat kerített valahonnan, kezefejére tekerte pányváját, amit olyan fényesen tudott fiatalkori harcaiban is felhasználni és arrafelé vágatott, amerről az ágyúk elnémultak, Onnan integettek előre.

— Szirty efiúr, Szirty efiúr, — kiabált, mindenfelé taposva el maga alatt az útjába kerülőket. Már több sebből vérzett, mikor a vívókhoz férközött. Éles szeme észrevette, hogy itt nem lovagi tornáról van szó, hanem egy friss erőnek és egy halálra fáradt katonának egyenlőtlen küzdelméről. Kéjizgalom játszott kidagadt szemeiben, arca megnyúlt, vaskos ökle erősen a pányva végibe markolt, hátradőlt és teljes test-súllyal előredobta a kötelet. Vajku éppen egy halálos vágást védett ki. Félreugrott, így aztán a hurok csak a ló nyakába hullott.

— Ígyyen es faintos, — rántotta meg Áron a szájaszélét és vad erővel húzta a kötelet. Akkorára már a megmaradt feketék közül is több kerülhetett Áron mellé, a hátráló bocskorosok miatt nem kellett az öregnek félni, hogy magára marad.

Vajku lova megrázta sövényét, de hasztalan akart a szorítástól szabadulni, a kötél csaknem a bőrébe ásta magát. Ugrálni kezdett, hánytavetette magát, toporzékol, hogy lehányja emberi terhét. Vajku bele-belevágta sarkantyúját, feszítve tartotta gyeplőjét, de hiába volt minden biztatás, csillapító szó, mielőtt észbekapott volna s egy vágással elmetszette volna a kötelet, a ló már felágaskodott és messze kihajította az oláhok közé. Nagy kiabálás, riadalom támadt, amikor a megvadult lovat látták megszabadni s nyomába az előretörő szerecseneket. Vajku talpraszokott, mielőtt agyontaposták volna, a temp'om elé törte magát, megállt és karddal a kezében hátrakiáltott:

— Miért futtok oláhok? — többen vagyunk — ha

megszegitek a rendet, közétek lövetek. —

— Nincsenek már ágyúk — hencegett el az egyik. Megcsikordult a templomajtó, kiveték a kátrányfedőket és hat ágyútorok meredt a hátrálókra. A futás azonban így is megindult. Vajku korbáccsal állta útjukat. Áron urához nyargalt.

— Köszönöm fiam, hálálkodott Szirty, — az Isten áldjon meg. —

— Imitten lennénk kedves efiúr, dejszen ügön apakodunk. —

— Világosság kellene. —

— A' és harangszó. —

Meglett. Az a bátor székelő fiú, aki a harc elején álruhában keveredett ellenségei közé, lassan, sikerrel eljutott a templomig. Mivel látta, hogy az osztrák ruhával biztosabban a toronyba juthat, lehányta zsíros, véres gúnyját s alatta már ott díszlett a császári vadászruha. Csak inteni kellett az őrnök. Egy elesett tiszt írása volt nála; a zsebben találta. Besétált vele s egy óvatlan pillanatban hóna alá kapott egy csöbör löport és felszaladt a toronyba. A lépcsőn szorongók még szalutáltak is neki.

— Mindenki az ágyúhoz: ez Vajku parancsa, — ordította a bámulók közé. — Gyorsan, gyorsan, — nógatta őket s tuszkolta le a falépcsőn valamennyit. Azután előkotorászott a padláson egy rossz haranglábat, néhány zsindelet, hamarjában gyújtóst vágott, s a taplóval lángralobbantotta. A haranghoz rohant, belekapaszkodott és félrekongatta az imahívót. A harangra a rend újra felbomlott, a babonás emberek újra valami éjjeli szellemre gondoltak s hihetetlen fanatikus szavakat dobáltak a levegőbe. A padláson a lángok akkorára már elérték a haranglábat, belefaltak s percek alatt lángtengerbe borult a tető.

Vajkunak a szava már semmit sem ért. Az ágyukat ugyan még sikerült megmenteniök, de amerre vitték, arra hőmpölygött az áradat is, abba a hat holt anyagba volt összezsúfolva minden remény. Igen ám, de merre fordítsák, hogy aláhót ne találjon, Vajku káromkodott, parancsolgatott, csapkodott maga körül, de foganatja már nem volt szavának. Egyik elégedetlen aztán, akinek atyját Vajku korbáccsal vert össze, egy óvatlan pillanatban oldalába szúrt. A lázadó vezér összeharapta

ajkát, egy gazdátlan lóra ugrott s azon át vágatott az erdő felé. Átverte magát a huszárokon, feje kábultan lovára bukott és nagy káromkodás közben hagyta ott a terepet. Nem sokan menekültek meg vele. Vajku eltűnésével az egész sereg egy futva menekülő csorda lett. Szirtyék oldalt ugrattak és engedték őket a víz felé rohanni.

Ember ember hátán igyekezett a szabad út felé. Egy pillanatra megtorpantak a duruzsoló víz előtt, de a menekülés vágya elhitette velük, hogy azon át még az élet vár rájuk. Egymásután vetették magukat a folyóba, az újabbak a bent kapálódzókat tetejébe ugrottak, görcsös kezek emelkedtek ki, jajgató, fuldokló hangok versenyeztek a habok zubogásával. Egyik a másikat lökte a jég hideg vízbe, ki akart, ki nem, menthetetlenül a sodrásba került.

Káromkodás, nyögés, röpke foganatlan vezényszavak vegyültek a feltörő imádságba, amikkel egyik egyik-másik buzgóbb öreg akarta halálfélelmét enyhíteni. Amikor felbuktak a hideg holttestek, még szívszaggatóbb rémkiáltások hangzottak fel.

És a Maros nyelte a fuldoklókat. A sebes hullámok fel-felkapták a meleg testeket s mire az erdő tulsó felénél jártak, már csak hideg tömeget ringattak ölükben. És a székely folyó befogadta a rut hálátlanokat, szörnyű ítéletet hajtott végre rajtuk. A megmaradt lázadók, akik két halál között lebegtek, egy bölcsebb tanácsára aztán ledobták a fegyvert. A kezek felemelkedtek, síkoltozó könyörgő hangokká szelídült a halál-lehelletű harci láрма. Kevéssel később közel kétezer lefegyverzett bocskoros várta szorongva sorsát a zúgó part mentén.

Szirty szembetalálkozott Saáryval. Kitörő örömmel ölelték meg egymást. A foglyokat a gályára rakták és átküldték a másik partra.

— Pompás volt Szirty, ez nem maradhat véka alatt. —

— Úgy, ahogy jött — szerénykedett Imre — szálljon az áldás szegény népünkre! —

A halottakat ott a helyszínen elföldelték egy domb alá. Oly gyászos, oly szomorú volt ez a kép. Égő, recsegő tüzek között egy nagy sírgödör előtt imádkozott a halálból megszabadult kis székely sereg, amíg távolabb a víz partján oláh foglyok sírása hallatszott. A halódó zöld gyep véres szőnyegére bágyadtan világított le az égő falu fénye. Sokáig csüng-

ve maradtak a fejek, azután a sebesültekkel és az ágyúkkal megindultak a híd felé. A tulsó parton letelepedtek, tüzet raktak, felverték a vajdaszegi népet, hogy mindenki segítségükre legyen a lakoma elkészítésénél.

Szirty arca összerándult, eszébe nyilalt, hogy Áronnal még a párbaj óta nem találkozott. Bocsánatot kért az ezredestől és idegesen sietett el a katonák közé.

— Hol van Juhász Áron? — tudakolódzott mindenfelé.

— Megsebesült, úgy láttam a torony alatt — vélekedett az egyik sebforradásos. A sebesültek közé rohant. Egy ajtórahányt szalmán feküdt az öreg, fejkötése alól lassan szivárgott ki a vér. Szirty megfogta a tűzben égő kezét.

— Áron! —

— Efiurka az? —

— Én vagyok, hogy van Áron? —

— Jó, aho' ilenkor szoktam lenni, üsse a kő. —

— Csak ne izgasd magad öreg, jobban lesz minden. —

— Úgy há'... csak az az írgonc ló né lett vón olan nyüs, ho' a súj ette vón ki... nem oláj suhhintott le... nem efiur... osztrák vott..., él Vajku? —

— Él, de megfutott, neked köszönhetem. —

— Jó, ho' emént, no... de jobb lett von, ha marad... a földön... — szavai érthetetlen lázálomba csaptak át. Imre lehajolt hozzá és megcsókolta ráncos kezét. Először tett ilyet életében.

— Pedig ma veled akartam üzentetni Icámhoz — suttogta elérzékenyedve és úgy bámult a sebesültre, mintha édesapja volna. Bevitte az egyik lakásba és gondos ápolás alá vette. Azután visszament a társasághoz. Megvitatták a a csata lefolyását, a legapróbb részletekig, majd a jó tüzes meszesi borokkal oltogatták nagy szomjukat. Szólt az ének, mert így kívánták a sebesültek is, koccintgattak, hiszen sokezer farkasnak vették el ma éjjel az étvágyát. Túl a Maroson már hamvadoztak az égő gerendák; lassan ki is aludtak, hogy a sötétség eltakarja azt a siralmas, öldöklő helyet.

A kicsi Erdélyben másnap sok hitves várta hiába

vissza kedvesét. Az Úrhoz költöztek azok el, hogy beszámoljanak arról, milyen veszélyben, milyen elárulásban hagytak ott lent a sáros földön sokezer testvéresaládot.

Csillagtalán volt az éjjel, pedig a napnak kellett volna ragyognia.

XX.

A szétvert, megalázott lázadó sereg kis töredéke, sebesülve, csüggedten vonszolta magát Egyed felé. Vajku lovagolt elől, mellette hű csatlósa, Botku. Az osztrákok kis csapata már előbb kerekeltoldott. A vezér fáradtan görnyedt izzadó lovára, feje gyakran a vállára csuklott, olykor-olykor meg oldalához kapott, ahol az orvtámadó ifjú szúrása sajgott. Bősz indulatok emésztették. Ragyogó koronát érzett nemrég még homlokán s most azt sárba taposva, meggyalázva látta maga előtt. Önérzetén, nevén esett mocskát, büszkeségének megalázását fájlalta: szerette volna dühében az egész világot felperzselni.

— Rongyok! nyomorult hitvány horda — fakadt ki a Maros felé pillantva, amelynek felső partján csillogó székely tüzek csábítóan még ideintegettek.

— De megmutattam annak a sehonnainak, mit érdemel. Az apját is elküldtem utána. No meg azt hiszem, az a pányvás mester is máshol mutogatja azóta művészetét. —

— Azok! Rongyok — motyogta Botku bátortalanul.

— Gyávák, te örült, bambák, nem szabadságra, hanem szolgaságra érdemesültek. —

— Hihetetlennek látszik ez az éjszaka. —

— Gyalázatunk lett. Kedvem volna magára hagyni ezt a istenátkát, ezt az esztelen állatsereget, aki tizszerte kisebb csapattól meg tudott futamodni. —

— Ne tedd uram, mit szólnának a kígyók? —

— Csak azok tartanak vissza így is. —

— Szirty és Sziklóssy, hm. —

— Ne ugass, mert elnémítalak, tudod, hogy miért olyan éles az acéloom. —

— Valaki nem engedett győzni, hiszen a torkán volt a késed s akkor kellett... —

— Ne folytasd és ne babonáskodj itt te kölyök, mert elvesztem a türelmem s a másvilágon találok magad... Ostoba... szellem... Istenke... kegyelem... rút kereskedelmet, babonagyűjteményeket faragtak ezekből. Nem tűröm. Azért vesztettünk, csak azért, mert addig játszottunk ezekkel a lágytojásokkal, amíg megzápultak. Kiszívták azok a hülye prédikációk a nép agyvelejét s ha meglát valamit, amit még sosem látott, vagy hall olyat, amit riasztónak találnak, megremül, Istnnek hiszi, mert Istennek mindent, amit nem ért és észnélkül fut előre. Nincs semmi ellenálló ereje. —

— A gaz magyarok bűne ez is uram, ők kanalizták be nekik; érthető, miért nem nevelték katonának valamenyt. —

— Ez igaz, végre okos szó, éppen csak azért nem esek kétségbe. Az osztrákoknak a köpönyegét használjuk fel jövőnk érdekében, eltanuljuk a katonaság mesterségét tőlük, az állami berendezkedést, nőni, fejlődni fogunk s amikor már a köppenyszűk lesz, szétfeszítjük s azt mondjuk, önállóak vagyunk, új ruha kell. —

— Neked vezető szerep fog jutni ott uram. —

— Ez az én sorskönyvemben van megírva. Én csak a bosszúálló, igazságszerető Istenben hiszek, mert hinnem kell. Nem mímelem ezt úgy körül, nem ókulárezom a páholyokat a mennyben, meg így, meg úgy. Az ember maradjon ember. Keresse a boldogulást, a nagy eszméket, a többi kódos elvont dolog, nem az ő feladata. Akogy lesz, úgy lesz, hiába hiszünk bármit, hiába teszünk bármit, azon mi nem változtathatunk. —

— Megbocsájtasz népednek? —

— Meg, hogy szájába tehessem a zablát. Megtöröm, kivesszőzöm véréből azt a gennyes hitet, bábságot, szemforogató hunnyászkodást, egyenes útra viszem s addig fognak nyögni, míg ujjá nem születnek, méltóvá nagy Romániához. —

— Azt hiszik akkor, ha ily szigorú leszel, hogy nem szereted őket. —

— Fattyu! Amig balgák, addig hálátlanok is, és

addig a régi hályog poshad szemükön. Vakok. —

Botkunak nyelvén volt, hogy kimondja faja nevében, hogy bizony az igen jólesett ugy-e, amikor a lázítás magasztosságát olyan világosan felismerték; de nem akarta jobban felbőszíteni.

— Csinján kell bänni a néppel, ha egyszer szakítod le a hályogot, örökre megbénítod látását. —

— Fickó, hallgass, fegyelmezetlen csorda már egy éji bogártól világnak szalad. Majd tudom én, mit teszek. Most nekiszalasztom az éhes torkokat, felperzselszük Erdélyt s ha jólaktak vérrel, akkor kerül elő a szájkosár. Na, elég volt, ez a a midolgunk. — Előre botku, cudarul vág az istentelen hó. — Magukra szorították a posztókabátot, jobban fejükbe nyomták a báránybőrsapkát s úgy fúrták magukat a hideg éjszakába. Jóval hátrább cammogott a lovascsapat. Alig hallaszott itt-ott halk beszélgetés, kinek lett volna kedve étlenjszomjan ebben a csikorgó késő novemberi időben társalogni. Jóideig jöttek már, amikor az egyik egy útbatorkolló kis hegyiösvény felé mutatott.

— Hé emberek — ni csak egy fura alak jön ott a'! hátha kém, vagy olyasvalaki, aki segítségünkre lehet. Erre, erre barátom — integettek a közeledő felé. A köpenybe burkolózott alak odasietett. Gergely barát volt. Palliumát vézna teste köré csavarta, durva bakancs volt a lábán, fejére kámzsája omlott s úgy állt ott az összetört csapat előtt, mint egy sötét-ruhás szellem.

— Hová mész? fordult hozzá a harcsabajuszú, aki még a legjobb kedvű volt közöttük, ha ugyan kedélyről lehetett szólni. Gergely csontos arca kíváncsian nézett körül.

— Hát mégis megütköztetek? —

— Kikkel? —

— Egymással. —

— Meg, mit szólsz hozzá? —

— Kik győztek? —

Az oláh oldalra sandított társaihoz és kaján arccal mondta — Mi, az oláhok! ez természetes! —

Gergely feje kissé lehanyatlott, az oláhok megértették ezt az elkomorlást, feléledt bennük a veszített csata szégyene s a magyargyűlölet. Az előbbi férfi lenyúlt Gergelyhez,

megragadta palliumát s ráordított.

— Ide a kötéllel, látom igen-igen elszontyorodtál, biztos jobban szeretted volna ezt a hirt nem hallani, mi? —

A barát szó nélkül odanyújtotta a fehér kötelet.

— Tévedtek, ha rosszat gondoltok felőlem. —

— Hap, hap, hap drágaság, pardon, angyalt fogtunk, igaz ugye? De édes barnaruhás angyalka, ne haragudj, ha egy kicsit pórázon kényszerítünk arra, hogy örködj felettünk. Na gyerünk. —

Hahota támadt az elmés gúnyra, közelebb verődtek társukhoz, aki egyik kezével a ló kantárát szorongatta, a másikkal a kordát.

— Nos, angyalbarátom, hogy érzed magad itt az ördöglovasok között? — Gergely felemelte fejét és szelíden felelt.

— Jól, nagyon jól.

— Tyű, angyalka, segíthetünk ezen, úgy látszik nem vagy eléggé a paradicsom kertjében, úgy látszik nem vagyunk elég jó ördögök. Hé Sulba, pisszkáld csak le őeminenciájának égi papucsait. —

Egy siheder ugrott le a baráthoz és lerántotta bakancsát.

— Na, így, hogy érzed magad? röhögött az oláh.

— Még jobban — felelte az még szelídebben.

— Érdekes! na nemsokáig lesz ilyen jókedélyed, rövidesen találkozatsz szárnyas cimboráiddal. Hogy hívnak? —

— Gergely testvér. —

— Testvér? Kinek a testvére? —

— Tietek és a mindenkié. —

— Ho, ho, atyuska, magában is van egykis ördögöske, úgy látszik másoknak a testvére magácska, ha nem tévedünk. —

— Talán a klastromi ördögöknek? — szólt közbe egyik magas lovas; mindenki ránevetett.

— Nem, ahogy mondtam, mindenkié, mert mindenkit szeretek. —

— Szép, szép, ha nem így a prés alól jönnének ezek

a szavak, hát még elolvadnék.

— Bizonyára sok szeretője van, azt akarja mondani — kevéredett a beszédbe a pupos. Gergely ünnepélyes mozdulattal fedte meg őket.

— Miért van kedvetek úgy gúnyolódni? Vétetlem ellenetek? —

— Bocsánat jó angyalka, de mintha ezeket a szavakat már a szentkönyvben is megírták volna egyszer. Elég volt, újat kérünk. —

— Ismeritek az Írást? —

— Hogyne, úgy ahogy, de talán nálad is van valamiféle írás? Erről beszélsz? —

— Nincs. —

— Nocsak Sulba, csiklandozd meg egy kicsit. — Gergely hagyta, hogy megmotozzák, egy lanton kívül semmit sem találtak nála.

— Á, barátocskám, te muzsikus is vagy? —

— Barát, ahogy kimondod, barát, azaz testvér, aki szereti a dalt, a zenét, ahogy a természetet is, az Isten hárfáját. —

— Nem is ismerünk még, milyen nemzetségu vagy? —

— Székely. —

— Pfüj — undorral köptek a havas kámzsára.

— És azt mondtad, szeretsz minket, így szerethetsz te is — a kardlappal végigvágott rajta, példáját a többiek is követték.

— Fiúk, ennek vasból van a csontja — tréfálkoztak vele. — Hát voltál te már hadban is?, hogy ennyi vereget elbirsz? —

— Ma is katona vagyok. —

— Tyü, ha, miféle seregben? —

— Az Isten légijében. —

— Hányedik ezredben? s mi a fegyvered, ha nem volnánk nagyon kíváncsiak — szemtelenkedtek.

— Az Írás. —

— Ezzel lehet gyilkolni is? —

— Igen. —

— Nos, kiket? —

— Akik az Isten ellenségei. —

— Nesze neked, nézd meg máskor, kit leckéztetsz meg — újra kirepültek a kardok a hüvelyükből, hogy egy szegény vezeklő hátán döngessék azt végig. —

— Arról beszélj, hová akartál menni, minek és mi a terved? —

— Én az Isten dalosa vagyok, békíteni akarok, tüzet locsolni, magot hinteni, fényt gyújtani.

— Tyű, ennyi foglalkozás, ez álláshalmozás. Remek. Szóval: bíró, tűzoltó, földműves és lámpamester vagy egy személyben? Nesze neked, máskor nézd meg, kit csapsz be. — Hullottak ismét az csapások, Gergely fáradtan vonszolta tovább magát.

— Milyen titkokat tudsz, ki vele?! —

— Nyílt titkokat, amik a végtelen nagy boldogsághoz visznek el, örömet adnak és békét. —

— Nesze neked békét, máskor jól gondold meg, kit ámitgass, kit bolondíts. —

— Mit tudsz a székelý lázításról? üzenetet viszel? —

— Testvér, én szeretetet viszek. Hallgassatok meg, hogy miért járom a vándorutakat. Ha követ vettek rám arra vetitek, akinek szolgálja vagyok. —

— Nem szálunk mi le a kőért a lóról, ha megununk, egyszerűbben megvonjuk tőled a szót. Először vallj. —

— Semmi alattomosat nem viszek magammal. —

Ráncigálták, faggatták, rugdosták, de hiába, szinte belefáradtak annak a csendeszen szenvedő halvány arcnak a a tiszta nézésébe. Tovább cipelték. A fagyos göröngyök feltörték meztelen lábát, a kiszivárgó havas vér ráfagyott, az ujjak görcsössen merevedtek meg, minden lépés egy-egy poklot jelentett számára. A hó szemébe vágódott, befűjt a kámzsa alá és átborzongatta az igénytelen test friss sebeit.

— Beszélj már, mert megununk! —

Gergely belefogott a szóba. Kezdte a harcokról,

aztán átcsapott a családi életre, szerelemre; beszélt mindenről, amivel lekötni gondolta a figyelmüket. Az oláhok elhallgattak. Bizonyára először a maró, süvítő fagyos szélről, de aztán meg lassan-lassan a hangok varázsa alá kerültek. Gergely egy férfiről beszélt, aki elhagyta a világot, aki heves, tüzes férfi volt. Eseteket mondott el a követők életéből, rablóromantikát, amik mind-mind a keresztnél fejeződtek be. Kedves családi idilleket, amik Francesco májusában keltek életre és megpendítette mindazokat a lágy, édes hangokat is, amik elől egy férfiszív se tud elmenekülni, ha hallja, mert a végzete, az élete, a boldogsága kívánja azokat. Végül eljutott ahhoz a legendához, amelyben Ferenc kibékítette a két tusakodó testvérnépet. Megtalálta az alaptónust. A mord katonák lelóggó fejjel hallgatták, még a lovak is csendesebben vágták patájukat a kemény kövekre.

De a testi erő gyengének bizonyult, az agyonkínzott szervezet összeesett, test a lanttal együtt földre zuhant. A szürke korda kicsúszott az oláh markos kezéből. A katonák felkapták fejüket és némán kikerülték a barnaruhást.

Hangtalanul vonultak tova s elgondolkoztak, talán fájhatott nekik is valami, mert egyiknek se szökött mosoly az arcára.

Két ló kocogott néhány százméterre hátul a többiektől. Amolyan halálraitélt, kifáradt menekülteket vitt. Az első megbotlott a hóbatemetett sötét tömegbe, a lovas lenyúlt, kardjával megpiszkálta, hátha zsák, hátha élelem lesz. — Ember vonaglott a szó ajkán. Leugrott, ölbekapta, kicipelte az út szélére és bevárta a második lovast.

— Hé Gyorgye! Szállj lel idegyere. —

A lovas meg se moccant. Újabb rákiállás, újabb csend. Az oláh rosszat sejtve letette a barátot, a lóhoz futott s riadtan rázni kezdte barátját. Kiabált rá, de a test hangtalan maradt. Mint a sóbálvány, megfagyva dőlt előre lova nyakán.

— Gyorgye, Gyorgye, miért hagytál itt? — kiáltott fel amaz szivettépő sikollyal, tapogatta, élesztgette és zokogva borult a hullára. Hosszan megátkozta az egész lázadást és mert érezte, hogy a halál ismét a nyomban van, a félig megfagyott barát felébresztéséhez fogott. Átdörzsölte jól erősen a friss hóval, huzogatta tagjait, emelgette s a mikor mozogni kez-

dett, pálinkát itatott vele. Az elalélt lassan magához tért.

— Meghalt? — volt az első szava, ahogy a halottra vetette szemét.

— Meg. Egyetlen jóbarátom volt, fáradt lehetett. Hosszú ideig üldöztek... sebe súlyos, itt hagyott. —

Gergely ezt a jelenetet találta a gyilkos bujtotatások legsajnálatosabb tükrének.

— Még nyughelyet sem tudunk neki adni, — panaszkodott amaz — a farkasok prédája lesz. —

— Ne féjl gyere utánam. — A közeli fenyvesbe mentek. Néhány kidőlt szálfát találtak. Összeszedték minden erejüket, egy mélyedésbe helyezték a hullát s a három hátsót fölé görgették.

— Merre mész? — kérdezte Gergely a sirástól szipogó fiatal legénykét.

— Most már árva vagyok. Társaim, látod magamra hagytak, nekik csak az egészségesek kellenek. Meghasonlottam, az egész ocsmánysággal. Felmegyek a havasokba, a menyasszonyom vár ott rám, nem akarok tudni semmiről, csak ami örömeket ad. Minket nem lehet többé ilyenekre elcsábítani. —

Fájdalomtól eltorzult arccal ugrott lovára és a hegyek felé vágatott el. Gergely meg a halott paripájára kapaszkodott fel; Nagylak felé fordult, hogy újra megkezdje és újra folytassa hivatását, annyi megaláztatás után, az árnnyfájú keresztviselést.

XXI.

A Tópatak mellett kelt át egy rozoga hídon, innen már csak egy órányi járás Kocsárd. Gondolataival volt lefoglalva, így a nagy hideget nem szenvedte úgy, mint ahogy a vándor is könnyebben vonszolja fáradt tagjait, ha tarsolyában kenyér van, kulacsában víz lötyög. Hajnalodott. A hóesés is alább hagyott. Amerre a szem ellátott, egy fehér lepedő volt a határ, melyeken a kis házak egy egy lukacskáknak tündek fel. Jól előre a lovasok kanyarogtak hazafelé a kopasz fák között. — Ők azok — lélekzett fel a barát és ugyancsak nyomkodta sovány lovát. A borgőzös, ernyedő tagú hősök megdörzsölték

álmos szemüket, amikor hótól, vértől csapzottan elkullogott mellettük.

— Isten áldjon benneteket, dicsértessék — hajlongott feléjük — hol van Szirty Imre úr? —

— Ott elől páterkám — bőkött ujjával a menet élére az egyik görnyedthátú sebesült. Imre hidegen üdvözölte a barátot, egyrészt félt a multbeli emlékektől, másrészt az újabb prédikációtól, azonkívül kedve sem volt a beszélgetésre.

— Megbocsájtasz Imre? — állt elé Gergely alázatosan.

— Na, meg. Isten hozott — odanyújtotta közönyösen kezét. — Honnan jöttél Gergely? —

— Ahonnan ti. —

— Nem értem. —

— A halál küszöbéről. —

— Hogyan? A ruhád véres. —

— Igen, Vajku katonái simogattak végig. —

— Derék dolog! Van miért vezekeljünk. —

A hadnagy kíváncsian és mohón hallgatta a fráter történetét.

— Hova igyekszel páter? — érdeklődött kis szünet után.

— Megbízatom van a provinciálistól, hogy utasítsam a quardiánokat, hogy ne avatkozzanak a politikába, hanem a népet arra intsek, hogy teljesítsék kötelességüket. —

— Ezt nem egészen értem. Itt nyílt színt kell vallani. Kossuth parancsba adta, hogy a szószékről is buzdítani kell a népet, aki pedig akadékoskodik, az áruló, golyót érdemel. —

— Ez igaz, de megmagyarázom a parancs értelmét. A papoknak az a hivatásuk, hogy minél több lelket vezessenek az Isten aklába. Nagy erejük a szóhatalom, de ahogy a szikra gyujthat mécsvilágot, úgy gyujthat pokollángot is. Egy-egy el ejtett, meggondolatlan szó elég ahhoz, hogy százak hagyják magukra a Mestert: —

— Ne kertelj; mi a szándékotok? —

— A nép hite megbízhatatlan: először csak fogni, tartani kell őket, odaédesgetni az oltárhoz. A pap csak szerszám az

isteni titkok műhelyében, aki megállítja a vakon rohanókat: és csónak a fuldoklók között a pocsolyák fölött. A papnak martyrnak kell lennie, mert gyakran végigtaposnak rajta, megköpik és a rágalom dohos kódébe burkolják. —

— Jó, jó, dehát térj át a mostani helyzetre! —

— Ma háború van, a magyar faj tűzgyűrű közé szorult. Te művelt ember vagy, a többiek úgy sem hallják, őszinte leszek. —

— Csak bátran! —

— Azt mondom, az osztrák udvar, nem a nép, sokért fog felelni Isten előtt, de többet tett volna Kossuth is, ha belátja, hogy éles szálka, vörös pántlika azon a felelősségteljes helyen s átadta volna a hatalmat azoknak, akik higgadtan, talán áldozatok árán, de vér nélkül vezették volna át a nemzetet a szűk pallón. Bécs féltette a nép vallását, békéjét is, ami ilyenkor mindig kísért. —

— Elég már! Örüljünk, hogy a magunk urai vagyunk; az volt a baj, hogy mindig a Burg morzsán élő, hasaló kutyái voltunk.

Teletömködték az országot idegennel; a határokat nem mi vigyáztuk; csoportokba növesztették a kelevényeket. Úgy éltünk, mint kiverő golyó a saját fészkeben, ahová piszkos parlagiak tollasodtak be. Mi lesz így velünk? Egy század múlva elszívják erővel vérünket, megzsugorítanak és egy maroknyi földön hagynak elpusztulni. Aztán meg csak a történelemben lesz megemlítve nevünk az „itt éltek még”-ek között. —

— Abban igazad van, hogy Bécs vétkes útra csapott át. Az ő szótárában piros tentával vannak beírva a szabadság szavai, ami pedig nekünk a legszentebb kincsünk. Látnod hát, milyen tarka a háttér és milyen igaznak mondja magát mindkét fél. Kossuth is, Bécs is így kezdi felhívását: „Isten nevében, — a gonosz árulók, meg lázadók ellen . . . stb. stb.” Szanaszét szeretnék tépni az Istent. Ezért a mi kötelességünk az, hogy letöröljük a könnyeket, vigasztaljunk, mert nem nyújtunk nagyobb szolgálatot a szenvedőknek, minthogy megnyugtadjuk őket a felől, hogy nagyon tetszik az Úrnak a honvédelem. —

— Ugy-e végre belátod, hogy az a harc tiszta? —

— Igen, ez az. Ha úgy kellene megmutatni most,

hogy székely vagyok, ahogy legtöbb, kardot ragadva, megtenném én is. A nép nyers drágakő, amit kinccsé lehet csiszolni, de akit mohával, sárral is be lehet temetni. Ez a harc nagy, és jogusult részünkről, de nekünk a világot úgy kell néznünk, mint egy nyájat, egy pásztor alatt. Ezért megérthetsz, ha azt mondom, mindenkit majdnem, majdnem egyformán kell szeretnünk ezen a földön.

— Beértek. A nap már a negyed pályáját futotta meg, ki-kibujt az omladozó felhők közül, de most nem találta meg alatt azt a szokott élénkséget. Alig egy-két gyermek lézengett a falu szűk utcáján. Az ablakföggönyök itt-ott megrezdültek és borzas fejű, riadtképű fejek mosódtak el a sötét szobák homályában.

— Fel kellene aprítani ezeket is — ajánlotta az egyik gyerekesképű altiszt, aki Szirtyhez legközelebb lovagolt.

— Megérdemelnék, mert lázadókat neveltek, de megpróbálok még egyszer és utoljára megkönyörülni rajtuk. —

— Kár, hadnagy úr, a melegben nőt ki a pete, nem lehet ezekben megbízni többet. —

— Sok ártatlan lehet közöttük Lajos, a büntetésről azonban nem feledkezem meg. —

A piacra értek. A fogolytábor katonaság vette körül, a súlyosabb székely sebesülteket azonnal hazaszállították. Saáryék mindjárt a lakoma után eltávoztak, hogy Torda körül a veszélyben forgó testvéreknek siessenek segítségükre. Az ott maradt lovasok szétugrattak, hármás-négyesével közrefogták az oláh portát és mindenkit felszólítottak, hogy a piactérre gyűljenek össze. A székelység is kitódult, kendőlobogtatással üdvözölte a hazatérteket, nagyon örültek, hogy így esett a csata.

Nagy félelem szállta meg azonban a kis boronás faházak lakóit. Tudták, hogy szörnyű ítélet lesz, mert nem az ő apáik tértek diadalmasan vissza. Sebtében öltözött síró asszonyok, ordító gyermekek szorongtak a rosszat sejtő férfiak között, míg a székelyek a katonaságon kívül csoportosultak. A nagy piac megtelt tarkaruhás munkásnéppel, nagy dolgok voltak készülben.

— Kutyaságok leszenek imitten — szólalt meg az egyik őszhajú dolmányos. — Ni a fiam es ott van. Hazagyűtt. Sebös, ul' átom. Hé barátom, hallám a fiam, engeggyenek

oda! —

— Várjon öreg — fordult hátra az ör, — előbb törvény lesz, aztán gyön a puszkódás. Ezek itt mind ahány a magát várja. —

— Ágaskodó, nyugtalan fejek fürkészték be a szuronygyűrűn, kutatták hozzátartozóikat. Azok, akik sem a sebesültek, sem az élők közt nem találták hozzátartozókat, azok odarohantak a könnyebb sebesültekhez, egymás hegyén-hátán tolongva, áttörték a katonák sorát, hogy ezer kérdéssel ostromolják a hazatérteket. És ha a sebesült vitéz nem szólt, vagy elfordította fejét, mindannyiszor szivettépő sikoly szakadt föl. A piac közepén Szirty megállt egy fatönkön altisztei között s mikor a zaj elhalkult, kemény hangon a szipegők közé kiáltott:

— Harcból jövünk. még véres a kardunk, talán éppen a ti apáitok, testvéreitek vére gőzöl rajta. Oláhok, árulók, hitvány gazok! Bezzeg most sírtok, rítok, de jaj lett volna nekünk, székelteknek, ha másképpen dől el a küzdelem. Sokezer lázadó testvérték készült halálunkra s ti azt mondtátok, bányászni mentek. Igen, gyűlöletet, tüzet bányásztak a fejünkre. Hiába volt a sok jószó, hiába tettelek szabadokká, hiába kértelek benneteket, hogy nekem higgyetek, megfélemlítettetek minden jóságról, háláról. Keblünkön nőttetek fel és megfojtással akartatok fizetni. Halált érdemelnétek valamennyien, mint egy fekély, ki kellene irtani benneteket ennek az országnak a testéből. De nem teszem, még ez egyszer csak azokat büntetem meg, akik a főkolomposok. Álljanak elő azok, akik lázadásra bíztatták fel a többi. —

Nagy csend támadt; mint egy márványtömb, úgy álltak egymás mellett.

— Senki? na jó — előhozattatott néhány foglyot, akik a faluból kerültek ki s a tömeg közé állította őket.

— Ismeritek? — többen kiáltották egyszerre nevüket. Sok-sok hasonló kérdés hangzott még el, megkezdődött a faggatás, bizonyítgatás, amíg néhány izgatóról kétségtelenül ki nem derült, hogy főreszese volt a lázadásnak.

Aztán jött a legfeketébb jelenet. Négy katonahóhér lépett elő s a piactéri hatalmas szederfákra felaggatták az irgalomért könyörgő elítélteket. Ott a többi szemeláttára, hogy okuljanak azon, milyen sorsot érdemelnek a hűtlenek. Rövidesen több

mint ötven hullát lengetett a havasi szél a zörgő ágakon. A pópa is ott volt; ő búcsúztatta el a szerencsétleneket. Feje vállai közt erőltlenül csüngött, szemei mélyen gödrükbe estek. Arcára a fájdalom ült ki, de hiába volt minden közbejáró szó, Szirty hajthatatlan maradt. A nyugalanság hirtelen megújult, a sírás ismét tűrhetetlenül tört fel, a gyerekek orditozni kezdtek, mire a kaionaság valamennyit hazaterelte.

Gergely a fatövében nézte a távozást: úgy látta, azok a szerencsétlenek sosem fognak többé megbékélni. Krisztus arca tűnt fel lelkiszemei előtt, a tövises, a megköpdösött Ecce homo.

* * *

Szirty feleségéhez sietett. A lépcsőn az örök között ott feszengett Samu is. Diszes egyenruha lötyögött vézna testén, ahogy a hadnagyot meglátta, odalapult a falszeglethez és arca hirtelen elváltozott.

— Hát te cigány élsz még? — fordult hozzá Imre szigorú arccal — hiszen mi már elsirattunk. —

— Egen is náccságos úr, élek, virulok. —

— Megszöktél te gazember? —

— Nem náccságos úr, mert tuttam, hogy a náccsád-kánák itthon hasádozott a szíve, láttam, hogy győzünk, elhoztam a jó hírt. —

— Átúszta a jeges Marost? —

— Á Devlá segített át, ázsótá őrizsem a házát, szol-gálátára hádnagy úr. —

— Tyü barátom, a szökésekért akasztófa jár. Különben is már halottnak szántunk, előbb, vagy utóbb, mind-egy. —

— Jáj, náccságos úr, kenyergem, csak beleszédültem ábbá ázs átkozott vízbe, ákit mi úgy utálunk, instállom, én sokát szenvedtem a háborúbán, májd meg sitettek, rengeteg oláhot lütt az ágyúnk, vákuják meg há nem igazs, hiszen há én nem hortám volna a puskáport, sose győztünk volna, tánúm ázs a sok vitézs, hogy válósággál hús voltam ánni há-lál között. —

— Ne fecsegi, hé fiúk cipeljétek ki. —

— Ne sújcsen ilyen gyálázáttál, nemes és nemzetes vitézlő hádnagy urám, válósággál megbűnhődte már e nép a

multát s jövődőt. —

— Látom, hogy a költeményt kitűnően tudod, de ez nem elég. —

— Náccságos úr — tette össze kezét a felé igyekvő katonák előtt — én Petőfi urát is ismérem ám, sák versét tudom; ő ázst mondtá: itt ázs idő, most vágy sohá, ázsér válálkoztám á hirádásrá. —

— Fiúk, hát rajta, gyorsabban — noszogatta Imre őket, de alig tudta már nevetését visszafojtani.

— Kár értem náccságos úr, mikor olyan fáintos honvéd lettem volná. Kell mámá á kátoná, Kossuth úr ázst mondjá; há még egyser ázst üzeni, minnyájunkná el kell menni; de nem á hálálbá náccságos úr, áhová küldeni tetsik, hánem á hárcbá, áhová hések kellenek. Hát meg kell hálnom náccságos úr? Ej, pedig drágá Márcsám, biztos ázst hised, hogy sárzsívál megyek házá. Náccságos úr, legálább engedjen á feleségemhez búcsúzni. Ázst is kérem, hágyjon meg kátonáruhába meghálni, hogy á fiáimná hős ápjá legyen. —

Imre megelégette az ijesztgetést.

— Na, megkegyelmezek, remélve, hogy megjavulsz, de most vigyétek ki, egypárat verjétek a talpára. —

— Belehálok, behálok — ordította Samu. Bicegve, vigyori arccal jött vissza.

— No Samu, most már kinevezlek a talpasok vitézének. —

— Finom náccságos úr, á feleségem úgyis tenyeres, így ketten tenyeres-tálpások leszünk. —

— Becsüld meg magad, aztán panaszt ne halljak, mert nem lesz ám pardon. —

— Jó leszek, mint ázs ángyál fekete bőrrel náccságos úr, én leszek á csápát lelke. —

— No akkor nekünk régen rossz, — jegyezte meg az egyik pörgebajuszú. Szúrós tekintetükkel végigmérték a feszes vigyázzállásba maradt riadt cigányt.

Szirtynek a feleségével való találkozása meghitt és nagyon meleg volt. Az asszony a közelgő betegsége előtt soványnak és sápadtnak látszott, Imre mégis tündöklőnek, virulóknak látta, talán szebbnek, mint valaha. Tele volt mindkettő

kérdéssel, felelettel, kinnal, aggódással, de a nagy találkozás öröme elszívott ajkukról minden szót, csak egymást nézték, egymást csodálták.

Kint délre kongatták a harangot, a havasok felől szürke hófelhők gomolyogtak a völgy felé, hogy fehérséggel temessék be a véres emberi nyomokat.

XXII.

A vihar utáni nyugodtabb napok csak rövid ideig tartottak. A szétzüllesztett sereg nyomában újabb csapatok támadtak abból a parazsas oláh fészekből. A bújtogatás veszedelmesen terjedt, az ígéretek, álmokképek nagyobb formában kerültek a hiszékeny, felizgatott pórnép elé, úgy, hogy az általános mozgolódásra a földesurak is a legkeményebb szigorhoz nyúltak, ami csak olaj volt a tűzre. Egymásután szöktek meg a nemrég még engedelmes oláh jobbágyok, az útszéli fákon megkínzott emberek függtek, a patakok csonka testeket görgettek tovább. Egyed, Felvincz, Bányon környékén az erdőket baltás, kaszás lázadók tartották megszálvá, itt várták be a többi. Gyenes közelében az Aranyos mentén gyülekeztek a megcsappant Vajku csapatai. Szirty felhívást kapott, hogy Felvinczre siesen, ahol már Bethlen századparancsnoksága várt rá, hogy megszervezze az Aranyos-Felvincz közti védelmet.

Csupán húsz lovast vehetett magához, pedig a vidék levegője annyira vészpárás volt, hogy minden ember helyett tízszer annyi sem lett volna elég. Alig jutottak el Földvárig, egy gyors futárral találkoztak, akit Molnár százados küldött Szirtyhez. Felvinczről jött azzal az üzenettel, hogy forduljon Szirty azonnal vissza és tartsa fel az osztrák és oláh csapatokat, amíg ők Koppárd felől segítségükre nem jönnek.

— Fussanak uram, — lihegte a huszár — egy század osztrák vágat erre, csak néhány kilométerre vannak már. —

— Seбай, többet ésszel, mint erővel — intette le Szirty az ideges lihegőt. Gondolt egyet és a közeli országúti fogadóba vezette fiait. A vendéglős, aki megbízható székely ember volt és akit Szirty is régóta ismert, nagyot nézett a fura

vendégeken. A hadnagy nem adott időt a báméskodásra.

— Gyorsan feleljen, röfög-e disznó az ólban, van-e bor a pincében, ettől függ életünk, vagy halálunk. —

— Van Istennek hála, a pince is jól áll, de minek ez a sietség? —

Szirty villámgyorsan megmagyarázta. Levetkőztetett néhány katonát, csak úgy ingújjra, a többit a lovakkal együtt a nádasmenti kazlak közé rejtette el.

— Gyorsan nagy tüzet a kandallóba, kés alá a disznókat, sürogni. forogni, de a korcsma előtt, hogy el ne szalasszuk őket — oszlogatta a parancsokat a hadnagy.

Leölték a három szép hízót s a vendéglő előtt nekiálltak a boncolásnak. Villogtak a kések az avatatlan kezekben, a korcsmáros alig tudta fékezni magát, nehogy kinevesse azt a négy katonamészáros, akik összevissza, ahogy jött, vagdalták a zsíros hústömeget, miközben a fürge munkát most született hentesréfákkal fűszerezték. Szirty előtt is egy hatalmas véres lepedő éktelenkedett, arca komor volt, a csejt fontolgatta.

A havas nyárfák közt feltűntek az osztrák lovasok. Lehettek vagy nyolcvanan. Elöl egy borotvált arcú fiatal tiszt lovagolt: a katonák frissen, jókedvűen feszítettek a paripákon. A tiszt ahogy a hentesmunkára vetette szemét, kedvet kapott a finom vacsorára. Szörnyen éhesek lehettek.

Mit csinálni? — kiáltott le a buzgó, felgyőrt ingű legényekhez.

— Disznót vágunk, hurkának, kolbásznak — magyarázta Imre kézzel-lábbal.

— Hurka lenni? —

— Ja, ja. Wurst. Bratwurst essen. — A tiszt mosolyogva bólintott.

— Bor is lenni? Wein. Tokaj Wein? —

— Kénköves mennykű a gyomrotokba, nem tokaji — morgott Szirty mellett az egyik huszár, de nem volt veszelés a kiszólás, a katonák nevetni kezdtek, azt hitték, valami finom ételről, italról lehet szó. —

— Ja, Sie werden den Wein auch empfangen, fein toldotta meg Szirty ígéretét az előbbi beleszólo. — De véreset

hánytok tőle. —

— Hallgass Marci — fedte meg a hadnagy — még majd megértik, amilyen buták a magyar szóhoz. —

— Ne féljen hadnagy úr, nagyon meg^o fogják ezt a bankettet fizetni. —

— Bemenni, in das Gasthaus — szólt hátra a tiszt. Leugrottak a lovakról, az istállóba helyezték az állatokat és helyet foglaltak az asztalok mellett. A konyhába, sőt a szobába is asztalokat kellett berakni a részükre. A fegyvereket a pajtába zárták és két katonát állítottak mellé.

— Eddig jó, a kelepcebén vannak — örvendeztek a székelyek, a fekete hurka ezután jön. Míg a legények a húst sütötték és a bort hordták a pincéből, Szirty vendégei közt forgolódott. A fiatal osztrák tisztet és a nagyobbára itt felnőtt katonákat annyira leszerelte ez a szíves barátság, hogy nem is gondoltak hirtelen komoly hamisságra, pedig háborúzni jöttek. Hiszen majd szólnak az örök, ráérnek, az oláhok biztosan lassan gyülekeznek és hát öt fegyvertelen embertől csak nem ijednek meg. Olyan kedvesek, nem lehet ezeknek semmi álnokságuk. Ittak, danoltak a jókedélyű fiúk, dicsérték maguk közt a jó bort s az idő gyorsan száguldott tovább. Mikor már valamennyien pityókásak voltak, a tiszt odakiáltott Szirty felé.

— Hé kamerád, lenni finom bor? Hozni finom bor? —

Imre összeszedte legjobb német tudását és a társaság felé fordult:

— Egy kis hordó száz éves borom van urak, de én nagyon jó hangulatú ember vagyok, meg aztán mindenkinek kevés, azért, ha nem neheztelnének rám, egy találós kérdéssel fogom szórakoztatni Önöket, aki kitalálja a talány fogát, annak veretem csapra a hordócskát.

Nagy helyesléssel ugráltak fel a katonák, majd a tiszt intése után csendesen hallgatták végig a mesét.

— Még Terézia idejében történt, hogy ezen a helyen egy csinos kis falu tetszelgett. Éppen vásár volt, amikor váratlanul megjelent a tömeg fölött egy hatalmas sas. Kiterjesztett szárnyakkal keringett körül egynéhányszor, aztán lejjebb szállva egy nagy tojást pottyantott le éppen a templom keresztjére. A

tojás haját a babonás emberek felszedték és a vének tanácskozni kezdtek fölötte, vajjon mit jelenthet ez a csodás esemény? Szájról szájra járt a babonás hit, hogy a sas dögvészt hoz a lakósokra. Lassankint kiürült a falu, csak ez az öreg korcsma dacol még az idővel, hogy hirdesse az erremenőkkel ennek a helynek a nevezetességét. A kocsmáros fia aztán felment a sziklák közé, ahol a madárkirály lakott s nagy csodálkozva látta, hogy a tojáshéjj . . . nos urak, döntsék el, minek a tojását burkolta be? Írják fel véleményüket és a győztes pártté lesz a hordó. —

A katonák kacagás, itt-ott durva megjegyzések közben papírt rángattak elő s a bogaras rejtvényt irogatni kezdték. Szirty magukra hagyta őket.

Kint már tálalásra várt az izletes disznóság. Imre odasúgott a három legénynek: — elkészítettétek? —

— El, — bólogattak azok.

Amíg a kocsmáros betálalta a párolgó ételt, addig Szirty kiment az örökhöz és kifeszítette alattuk is a hálót.

— Sind Sie hungrigen? —

— Mi akarunk inni bor — a torkukra mutogattak a pajta felé lapulva, ahol nem érte őket annyira a dermesztő havasi szél.

— Jöjjenek, van a maguk számára is egy kis erős borom: az nem igazság, hogy csak mások isznak — biztatta őket jóindulattal.

Egyikük kintmarad. Egy sötét helyiségbe vezette őket Szirty, ahol fekete pokróc volt a földön keresztbe terítve s annak a két végén egy-egy székely legény foglalatostkodott. Imre megállt az örrel az ajtóban, ahonnan incselkedve a tulsó, világosabb helyiségben alvó hordókra mutogatott.

— Á, bor lenni — élénkült meg amannak a hangja és az osztrák a pokrócra lépett. A székelyek elugrottak s a katona eltűnt a lába alatt megnyílt hasadékba. Tompa puffanás hallatszott, durva káromkodás, de ahogy a csapóajtó lepattant, a láрма is elült.

— Rohanj ki Marci és intézd el amazt is — sutogta Imre, aki a repedés körül figyelte, mi történik odalent.

Marci hátulról ügyesen elkapta a magányosan dider-

gő őr és társai segítségével megkötözve azt is leengedték, előbb azonban elvették tőle a pajtakulcsot. A fegyvereket a szánra hányták, eléfogták a kocsmáros két lovát és Marci eltűnt velük a kazlak mögött.

A katonák a kocsmához osontak, a konyhások is átöltöztek, szép óvatosan körülvették az épületet, a lovakra rázárták az ajtót és rohamállásba helyezkedtek.

Szirty hadnagyi ruhában megjelent az ajtóban, a jóízűen lakmározóknak kiesett a kés a kezükből, ahogy rápillantottak.

— Nos, megvizsgáltam a szavazatokat — vette fel szavát — egyik sem találta ki a találós kérdést. Nem történt más, minthogy a sas egy tyukot ragadott el és az pottyantotta el kínjában a tojást. De uraim, a vacsorát fejezzék be. Mint-hogy a belsőbb elemek megrontották barátságunkat, hogy ez a mostani jókedély megmaradjon, szíveskedjenek talán mihozzánk átsétálni. Van itt néhány jóképű legényke, azok megvédik magukat útközben minden bajtól.

A székely fegyveresek bekandikáltak az ablakokon. A tiszt felugrott, átlátta, hogy hálóba került, kirántotta pisztolyát és Szirtyre sütötte. Imre kiugrott. Kívülről már megdördültek a fegyverek és a tiszt holtan bukott az egyik asztalra. A fegyverükért rohanó osztrákokat zárt ajtók fogadták. Egyideig ellenálltak, de belátták később, hogy így tehetetlenül halomra lövetik magukat, mert a sok puffogás után a sötétben szentül azt hitték, hogy egy egész hadsereg vette őket körül a kis épületben. Egy pillanatra megszűnt a tüzelés, Szirty a padlályukból lekiáltott:

— Abbahagyjuk a tüzelést, ha kidobják az ablakon pisztolyaikat és kardjaikat. —

Ideges sugdolózás következett a sötét füstben, aztán egymásután hullottak ki a kézfegyverek.

— Még tizet, mert pontosan nyolcvankét ló van az istállóban. —

Mit lehetett mást tenni, kidobták a hiányzó fegyvereket is. A székelyek összeszedték az idegen zsákmányt és megnyitották az alacsony faajtót. Valami harmincan feküdtek vérbeborulva társaikon a hideg szoba kövezetén.

Feldúlva, dühös arccal jöttek ki az élők s mogor-

ván, vérben forgó szemekkel néztek körül. A hátul baktató lovakkal megindultak Kocsárd felé. Szirty megint szomorú lett, mardosta az a gondolat, hogy a boldogságáért ismét annyi vért kellett ontaniok. Utálat fogta el. Kicsi feleségére, jövődő napjaira gondolt, : valahogy belátta Gergely fráter igazságát.

Megkocogtatta lovát, mert az alkonyodó félhomályban már feltűntek a távoli füstkigyók Kocsárd fölött.

— De ni, igen sűrű az a füst, mi történhetett ott? — Előrehajolt nyergében, hogy jobban belelásson a messzeségbe.

Távol a ködben vörös csikok rajzolódtak a sötét égre.

* * *

Amíg Szirty és huszárjai a nagy vadászaton jártak, Kocsárdon szomorú események történtek. A megfélemlített kocsárdi oláhságot nem lehetett többé megjuhászítani.

Vajku a hosszas bolyongás után tiszszeresére hizlalta fel seregét és Gerend alatt ütött táborn a befagyott Aranyosnál. Előre küldte Botkut, hogy a kocsárdi lázadást elősegítse, mert egyenes szándéka volt Kocsárdról áttörni Felvinczre s ott Bratiu oláh ügyvéddel egyesülve Egyedre rontani. Botku kora délután ért a falu határába, ahol rongyokba bűjt, félszemét bekötötte és botjára támaszkodva koldus módjára férközött be a tökmagszagú kunyhókba.

A fenyvesbe ment. Megtudta, hogy a szemközti kis toronyban raboskodik Péter, akire ő az egész kitörést bízta. Leült egy kis havas kupacra. Kis idő múlva eszeveszetten pattant fel, cókókjához rohant, széles deszkát vett elő és friss hóból betüket rakott ki rajta. Óvatosan a kis épület előtti akácosba csúszott s lélekzetfojtva leste az ablakot.

Péter a torony ablakánál búslakodott. Ő is látta a tovavonuló foglyokat, elvitte hozzá is a szél a velőttépő sikoltozást s úgy hitte ezekből, hogy vérbefúlt a lázadás. Többször felöltött benne a bánat, a csend gyakran félelemre indította, a téli napsugár behatolt a homályos ablakon, megcirógatta a sápadt fiú két álmatlan szemét és ilyenkor elvetette magától az öngyilkosság sötét gondolatát. Fiatal lelke kereste még a szépet, élni akart, de ahelyett, hogy a nemes cél felé hömpölygő árba került volna, egy vérszagú, possadt vizű folyóba vetette magát, ahová a habokraszort sokszínű, de csalfa olaj-

réteg szédítette le. Föl-föl s alá járt a szűk padlásszerű lomtárba, miközben azon töprengett, hogy is használhatná fel azt a rézfokost, amit az egyik gerenda mögött fedezett fel. Mindenáron menekülni akart.

Minden pici reménysugár, mint hatalmas fénykéve tűnt fel előtte. Kétségbeesésében sírni kezdett és könnyedves ingével megtörölte a fagyott ablakot. Szeme hirtelen kitágult, szíve erősebben vert : megpillantotta lent az írást. A fekete deszkán a fehér betűket tisztán, szépen ki lehetett olvasni : „jön Vajku.“

Öklét összeszorította s ideges kíváncsiságában belevágott az ablaktáblába. Az üvegdarabok csörömpölve hullottak le, a két őr rosszat sejtve felrohant. Ez a lépések zajára véres kezével bemázolta arcát és kétségbeeső kifejezéssel bámult a berontó katonákra.

— Mi történt ? — ordítottak rá.

— Meg akartam halni, minek ez a kínlódás — hazudta nekik panaszos hangon. A két őr egymásra nézett és szó nélkül magára hagyták a rabot. Talán sajnálták, talán hittek neki. Ahogy a lépések elhaltak, Péter kifőzte magában a tervet. Fokosával meglazította a kémény tégláit, hogy tüzet fogjon a felszálló szikrákból és lángralobbantsa a helyiségben szétszórt szalmát, a régi, fentfelejtett hitvány könyveket s maga a kitört ablakon át fog megszökni. És aztán ... igaz ... cikkázott át lesújtó fájdalommal rajta a kegyetlen gondolat ... akkor még rosszabb lesz. Várni kell, csak egy kicsit még.

A nap korongja fáradtan zuhant le az égről, véres arca mérgesen nézett a kék útra vissza : bizonyára a hegyóriásokra neheztelt, hogy oly hamar pihenőre küldik. Péter nagy izgalommal fürkészte a messzeséget. Jönnek-e már?

Jöttek. Nagyon messze, vagy egy órányi távolságra. Úgy látszott a sor, mint homokban kúszó kis féreg. Péter végtelen boldog volt, mert tudta, hitte, hogy ott a szabadulás jön. Hát mégis nagy hős az a Vajku. hej, nagy ember lesz ő is, hogy fognak nézni a szobrára, hogy fogják dicsérni nagy Románia történelmében.

Gyorsan esteledett, hullottak a fokosütések, már négy-öt téglá hevert a kémény mellett, sűrű füst gomolygott ki

rajta. Péter a könyveket, a kihányt bútorokat összeszedte, a nyílásba hintette a száraz szalmacsutakokat és a tüzetfogott tekercset a könyvek közé dobta. Aztán felfeszítette az ajtót, a néhány tégladarabot a lépcső felső fokára helyezte és ott várta be a következményeket. A füst sűrű tömegben tódult ki az ablakon, a katonák sietve rohantak fel. Péter ziháló mellel állt a falhoz támaszkodva s ahogy az egyik őr megjelent alatta, teljes erejével a fejére hajította a téglát. A katona felordított s megtántorodva lezuhant. A másik az első pillanatban nem tudta mit tegyen; társát kötözzé-e be, vagy a toronyba szaladjon. Egy pillanatra tanácstalanul állt meg az ablak alatt.

Péter összeszedte erejét, rétegre hajolt, az ereszbe mélyesztette bocskorát és erős rugással kilódult az öt-hat méteres magasságból, éppen az őr nyakába. Élet-halálharc fejlődött ki közöttük. A katona már az ugrás következtében megsérült, a nála jóval fiatalabb oláhnak így nem volt nehéz elbánni vele. Kirántotta az alélt katona vadászkését s mellébe dőlte.

Véresen, izzadtan rohant tova a patak mellett, de Botku már nem volt ott. Háta mögött a torony recsegve jajgatott a lángtengerben. A híd előtt hangos kiabálásra lett figyelmes. A faluban akkorára már kitört a lázadás. A szűk fapallón, amelyen át a kocsik is csak ügyvel bajjal vergődtek át, egy izgatott asszonnyal találkozott. Sietett, szinte rohant a a kövér fejkötős székely asszony, Péter csak a híd közepén tudta utolérni.

— Hé kontyos, mi van a faluban? —

A fejkendő s ránézett; Péterben majd meg hűlt a vér. Terka néni volt, Áron felesége. A mezőn dolgozott éppen az asszony, amikor meghallotta a lármát. Ahogy meglátta Pétert, megállt, mint Lóth az égő Sodoma előtt, szemöldökét felhúzta, aztán rettenetesen ijedt, haragos arcot vágott. Így kiáltott a véresruhás menekülőre.

— Hát... te élsz?... te gonosz... fattyú... —

Péter néhány ugrással ott termett, megragadta az asszonyt, hosszas tusa után megfojtotta és a patak jegére lódította. Tovább rohant. A sötétség ura mind vastagabb fátyollal vont a földet, a kiáltás mindig erősebbé vált, a kegyetlenkedésre igen alkalmas volt ez a téli este.

Botku a jeladás után, ahogy egy kicsit homályosabb lett, visszabandukolt a faluba. Betért az öreg harangozóhoz, aki a pap udvarában lakott és megkérte szépen, engedje meg neki, hogy megsímogassa a harangot. Érzi, hogy hamarosan meghal. Elmesélte, hogy az apja, mikor megszületett, a harangokhoz vitte családi szokás szerint és a halálos ágyán lekére kötötte, hogy amint ő, fia is símogassa meg lágyan a szent érceket, akkor nyugodtan várhatja a halál óráját. A harangozó megnézte, hogy a pópa ébren van-e.

— Most nem lehet, nem szabad felkelteni! —

Botkuból kitört az alattomos farkasvér. Nem lehetett késnie, hiszen Vajku minden percben megérkezhet. Kirántotta tűszőjéből törét s elnémitotta a jámbor szolgát. A szobába osont. A nagy sötétben megbotlott a küszöbön, a zajra felriadt az agg pap.

— Ki az? —

— Én vagyok Márton — válaszolt Botku alázkodó hangon.

— Mit akarsz fiam? —

Botku odatipegett a vaságyhoz, amelyen csak úgy ruhástól feküdt a pap, megcsókolta lelógó ráncos kezét és így folytatta:

— Azért jöttem be a harangozó engedelmével atyám, hogy figyelmeztessem a nagy készülődésre, aminek kitörése már csak percek kérdése. —

A pap érdeklődve ült fel.

— Mit? Készülődés? Miféle? —

— Tudod, hogy mi történik velünk? —

— Jaj! sajnos tudom. Nem fékeztek magatokat fiaim. Minek lázongtok?! Be kell várni az eseményeket, az Istenke nem akar háborúságot. Szeressétek egymást, az Írás is azt mondja. —

— Ötven hívedet akasztottak fel itt, a Maroson túl többezer román halottat temet a sírdomb s ti ily nyugodtan beszéltek? —

— Nem kell lázongni kedves fiam, ez a csata Istenke büntetése volt, aki csak azt mondta, sose rántsatok kardot egymásra. Tűrni, szenvedni kell annak, aki a mennyek

országába akar jutni. —

— Juss te a pokol poklára — prűszkölt Botku s a pap testében is megmártotta a még frissen véres tört. Kezével a szájára tapadt, nehogy elrontsa vállalkozását. A holttestet vállára dobta s a ház előtti fára akasztotta. Semmi és senki nem zavarta meg munkáját, a katonák egy része a tűz irányába futott, a többi a gyanús mozgolódást nézte a házak előtt. Botku felrohant a toronyba, magával vitte a Pópa szobájából a császári lobogót, kitűzte a rácsozat fokára és megkongatta az öreg harangot. Péter meg a csóvával futott végig az utcákon. A félrevert érc szavára kirohantak az emberek, oláhok, székelyek összekeverve s a piactérre futottak. Mikor meglátták a zászlót s az ablakon integető Botkut, aki lámpással világította meg arcát, megértették, hogy mi történt. Eljött az ő idejük. A felizgatott bocskorosok először pusztá kézzel mentek a gyanútlan székelyeknek, aztán az elrejtett fegyverekkel, amit Botku hordott össze nekik. A székelyek segítségért kiabáltak, de a katonák nagyon erős munkában izzadtak, nem mehettek a bajbajutottakhoz. Előkapkodták hát házi szerszámaikat, akinél volt fegyver s felvették a véres harcot. A bocskorosok mindenütt nyomukban voltak: akik már fegyvert szereztek, átvették azok helyét, akiknek még a kezükben fahusáng szorongott.

Az erdőből mindig több és több forradalmár tért vissza s mikor Botku megjelent közöttük, fülsüketítő kiabálásba fajult a gyilkos harci láz. Az örült zajban Péter odarohant a halott pópához és teli torokkal kiabálta.

— Látjátok, a pópánkat is megölték. Felkötötték drága atyuskánkat. Óh Isten, bosszuld meg ezt a gyilkos fajtát. Testvérek, senkit se kíméljete, még a csecsemőknek is kardot nyomjatok a kezébe, addig ne legyetek nyugodtak, amíg egy kígyó is sziszeg közöttünk. Alvadjon meg a patak a vértől, fogadjuk így Vajku nagyurat, aki már közeledik. —

Az igaz asszonyok, mint egykor Karthagóban, odaálltak uraik mellé. Ha egynek-egynek karja lehanyatlott, ha egy-egy gyerek zuhant apja mellé, még jobban fellángolt az elkeseredett önvédelem s ilyenkor bővebben aratott a halál.

Nem hallatszott már a székelyek ajkáról panasz, vagy félelem, a közeledő halál szele megdermesztette nyelvü-

ket, a viszontlátás gondolata magasztosította fel arcukat.

A kúriában egynéhány székely katonán kívül, akiket Imre hagyott hátra a ház megvédésére, Áron, Márton s még egy pár hű cseléd tartózkodott. A váratlan kitörés készületlenül találta őket. Növelte az izgalmat az égő falun kívül Szirty távolmaradása is.

Irén már alig állt a lábán. A legkisebb izgalom is ártott neki. Odavánszorgott az ablakhoz, arca elfakult, szemei kimerevedve az égő házaktól megvilágított gyilkolókra tapadt. Behívta Áront. Az öreg cselédnek fel volt tűrve az inge karján, kabátját régen elhagyta valahol, homlokán egész hosszába mélyült sebből szivárgott a vér, ráncos keze pirosfoltos kardba markolt.

— Tessen parancsolni úrnőm — szólt az ajtóban lihegve.

— Áron, van még remény, vagy mást ajánlasz? — hangja belereszketett. Áron feje lecsuklott, szabad ujjával csapzott bajuszát rángatta.

— Pölyhe mán a mű erőnk. A porongyok tizszerte többen vannak, nincs erányítónk, csak potomra gyelkolunk. Kéne az efiúr... föttán vagyunk... még a kölkök es verekszenek. Hejába ribálunk... az Isten elhagyott. —

— Áron, férjemék nem jönnek?

— Ők... nem..., de Vajkuék... közelbe sunyonyognak mán. —

— Áron, ha szeretsz, ments meg minket, nem magamért, gyermekemért, a jövőért... ti értetek... —

Áron be sem várta a szavakat, a padlásról lehozott rongyokba bújta Irént, Mártont és magát is éktelenül felcírázta. Kötést tett fejére, bajuszát is levágta, hogy fel ne ismerjék. Az ostromló tömeg megtorpant.

Valaki elkiáltotta magát, hogy Vajku jön, mire az egész csöcselék hátrafordult. Trombitaszó harsant fel s valóban egy csapat lovas tűnt fel az akácos felől. Idejében. A bocskorosok a lovasok üdvözlésére hátrább vonultak s ezt a pillanatot használta fel Áron, hogy kiosonjanak a hátsó pincelakásból az orgona és a fűzfa bokrok közt. Leguggolva lapultak a némi védelmet nyújtó sövény mellé. Irén, kinek arcát Áron

nagy bocsánatok közepette holmi agyagos kenőccsel borította be, a két erős karon nyugodott. Félig ájulva dőlt hol az egyikre, hol a másikra. Bágyadtan tekintett végig a szokatlan, idegeshangulatú, siető oláhokon. Itt akart ő boldogan élni urával és gyermekeivel: ennek a népnek adták oda vagyonuk javát s most cigányköntösben, rettegve kell átosonni közöttük. A düh, a tehetetlen erőtlenség küzdött benne. Hite azonban kisímította ökölbesorult kezét, tudta, hogy férje megjön, hitte, hogy világhozza gyermekét. Az akácost elhagyva már nyugodtabban vonulhattak tova az oláh házak között, itt távolabb a tűzvonaltól sok hasonló rongyos alak futkosott.

— Messze van még? —

— Amott az a vöröstéglás kéményes házikó az enyém, áldja meg az Isten érte tekintetes úrékat — felelte meleg hangon Márton.

Szegény cseléd azóta sem tudta mi lett feleségével és gyermekeivel. A falubeliekhez nem merészkedett ki, Áron és Szirtyt azt hitették el vele, hogy a zúgolódó asszonyok elől vitette be Tordára s ezt a házat azért vette nekik, hogyha minden lecsendesül, legyen nyugodtabb az életük.

— Né berzenkedj hát Márton, ha sejtetősek lennénk, tégy úgy, mint akiné az ész megcsámporosodott, osztang maj' csak rájuk áporodhatunk még. Értéd? — taníttatta ki Áron. Az oláh asszonyok végigmustrálták a menetet: menekülők, gondolták és tova siettek, hogy ők is kivegyék részüket Vajku fogadtatásából.

A megcsappant védőkben kezdett kiapadni a reménysugár, amikor látták a frissen érkezett lovascsapatokat és hallották a diadalordítást. Vajku megszín lovon tekingetett le büszkén az ünneplő harcosok között. Valami beszéedet is mondott, de a még templom körül hullámozó viaskodók lármája eltompította hangját. Kirántotta kardját és a kúria felé mutatott. Botku, ahogy megpillantotta urát, aki szintén tekintgetve kutatót utána, belevetette magát az első sorokba s miután hamarosan megkapta a maga porcióját, visszafutott, hogy megmutassa sebes ábrázatját. Enélkül még sem akart odamenni.

— Botku... kedves szolgám... hogy vagytok? —

— Derekasán, most jön az általános roham. —

Vajku megrántotta szája szélét, amit csak akkor szokott tenni, ha valami nem tetszik neki és odasúgta:

— Botkul a kúriát nem szabad felgyújtani. Elfoglaljuk, épen hagyjuk, aztán te ezeket a jámbor állatkákat elrejtéd az egyik ágyba, magad is ottmaradsz, hogyha majd visszavonulva, azok visszatérnek, legyen közülünk is valaki, aki várja őket. Másra nem bízhatom ezt, ötven arany csengős lesz a jutalmad fiam. —

Tarsolyt vett elő és Botkú vállára akasztotta.

— Mik ezek? —

— Viperák a viperának. —

Botku kerek szemmel bámult fel urára, aztán a tarisznyára. Félénken megtapogatta.

— Mikor menjek? —

— Azonnal. —

— Hátha még otthon lesznek? —

— Bár úgy lenne, legalább beteljesedne legnagyobb álmom s annak a lánynak... —

— Asszonynak uram. —

— Ah, mit... hát asszonynak... ez egyszer megmutatnám, hogy... de ej, minek ez, intett egyet kezével, mint aki keserű emlékekre gondol vissza, aztán hátraszólt:

— Hé emberek, az első húsz sor velem jön, a többi a falut tisztogatja meg. Éjjelre Bágyon kell lennünk. —

— Botku, — hajolt ismét a szolgálához — ahogy átkutattuk az épületet, kitakarodunk onnan, sőt a faluból is, Te ott elbújhatsz. Meglásd csapdába esnek és vagy Te, vagy Mi a nyakukba csördíthetünk... csak ügyesen... a kis szőlőhegy alatt várlak és vár az ötvenes. —

Az egynéhány székely katona, kiknek tudomására jutott Imre menekülése, keményen tartotta magát. Vajku a sárga falaknak ugratott.

Sok lázadó hörgött utolsót, mire az ősi kúria Vajku kezébe kerülhetett. A diák mohón vizsgálta a szobákat, ahol olyan nagyúri életben dűszélhatott valamikor. Minden bútorkhoz fűződtek emlékek, minden szobaszeglet, kép juttatott valami derengő fényt sötét lelkébe. Ha az emlékek, ragyogó

képek a mult világából felvetődnek és sivár, homályos jelent találnak, betöltik rövidke időre fényükkel a képzelet zeg-zugos barlangjait, lebilincselik a tettrevágyat, hogy aztán nyomában a sokféle érzés patakja csorduljon elő. Vajku sem vonhatta ki magát az érzések e törvényszerűsége alól, amit a külvilág idéz elő: meg-megállt a csöcselék között s minden nemzeti elgondolása ellenére e pillanatban undor fogta el, amikor erre a zsákmányra éhes buta tömegre vetette tekintetét. Ez és az a másik békebeli kép: a büszke, okos, székely családikör, azok a finom, üdítő udvari társaságok olyan szakadékot teremtettek ott benne, hogy igazán nem csodálható, ha egy pillanatra visszavágyott a multba. — De a lány... Irén esete, szerelme, — szaladt át agyán keresztül a gondolat... őmiatta volt a kiindulás... Szerette forrón... érzi... állati gyengeségeivel... Ment tovább a szobákon keresztül, szónélkül, mintha temetőben járna. Végig szeretett volna most korbácsolni a lár-mázó hordán, amikor az ő fülébe dalok zsongnak, amikor vele most a kopott bútorok beszélgetnek. — Megöleti Irént, aztán ő is utána megy — mondogatta magában.

Mikor már élő ellenség nem volt a kúriában, szigorú parancsot adott ki, hogy senki sem merjen nyúlni a kastélyhoz, hanem vessenek véget a faluvégi utolsó kézitusának, aztán fogjanak hozzá a még megmaradt néhány ház megmen-téséhez.

Vajku kiment az udvarra. A távolabbi égő házak jól megvilágították a gazdasági épületeket. A pince előtt elhaladva, hirtelen egy vad test zuhant a hátára, nyakába éles karmok mélyültek. Sakál volt, az okos, hű eb. Megérezte, hogy senki sincs itt már, aki az udvarház nagy ellenségére lecsapjon, talán azt súgta ösztöne, hogy maradnia kell, amikor már minden veszve volt, mert az ő kötelessége lesz a leszámolás.

Csodálatos érzékszerveivel megismerte Vajkut, aki valamikor az ő kutyaapját símogatta. Megállt a gyérfényű ajtóban, s rávetette magát. A támadásra Vajku a töréhez kapott, de a kutya beleharapott a felső karba: a fegyver a földre hullott. A súlyos állati teher alatt megroggyant a térd, a tusa a földön folytatódott tovább. Vajku azon fáradozott, hogy lerázza nyakáról az ebet, szemben könnyebben megbírkózhatott volna vele. A dühös állat cafatra tépte össze ruháját, a meztelen húst

úgy marcangolta, mint csontról a maradék rostokat. Ökle is csupa vér volt már, de akármerre fordult, a kutya, mint egy kullancs rajta maradt. Pisztolyát az első ugrásnál kiejtette, ereje gyengült, majd beleőrült a gondolatba, hogy annyi álma után egy nyomorult kutyától kell elpusztulnia. Sakál morgott, véres fogait csattogtatta és fel-felhorkant, ha áldozatának sikerült egy-egy ökölcsapást rámérnie.

Vajku a földre esett tőre felé igyekezett. Csak azt elérje. A kutya nem engedte, húzta vissza. Mit tehetett mást, mint segítségért kiabált. Az elősiető oláhok végeztek aztán a kis hős házőrzővel. Szánalmas volt a kép. Vérbe fetrengett a híres vezér, tépett rongyokban talán még siralmasabbnak nézett ki, mint akire a bibliai szamaritánus rátalált.

— Istentelen dög... itt még a hangyák is átkozva vannak... ki kell azt a boszorkány ganét tövestől irtani. —

— Vannak foglyok? — nézett fel a bámulókra.

— Igen uram, egy szekérrevaló, valamennyi gyermek és öreg, az égő házakból vászorogtak elő, de nagyon szánalmasak. —

— Ide velük! Ti pedig lóduljatok, mit bámészkodtok úgy? — Rettenetesen szégyelte magát, úgy érezte, hogy ez a jelenet összerombolta azt a nagy gonddal felbátyázott jelemét. Ha egy talpraesett babonával el nem hitette volna velük, hogy abban az állatban Kossuth lelke volt, nem tudott volna módot arra, hogyan állítsa vissza félelmes tekintélyét. Sebe nagyon fáj, lelke is tele volt korbácsütéssel. Felvette törét s összeszurkálta az élettelen áltatott. Ez is jól esett neki. A szél nem akart megszűnni, a pattogó, recsegő láng muzsikája, meg a zsindely és zsuptetők robaja belevegyült a sipákoló oláh asszonyok dongásába. Tűz és vér folyt a falun véges-végig.

* * *

Imre a bravúros németfogás után, ahogy meglátta a sűrű füstöt Kocsárd fölött, magához hívatta Miskát, a tréfás altisztet és így szólt hozzá:

— Látod azt a füstöt ott? —

— Igen. —

— Baj van odahaza, kitört a lázadás. Ide figyelj!

Nekem a beteg feleségem van otthon életveszélyben, meg kell mentenem. Elmegyek álruhában, átadom a vezetést. A falut szegélyező dombokon telepedjete le a hozzánk csatlakozókkal együtt, akik Bágyon felől már útban vannak. Néhány ember kivont karddal kényszeríteni fogja a foglyokat, hogy a roham pillanatában éktelen lármába törjenek s ha piros láng a csókafáról fellobban, akkor jöttök ti. A falu utolsó házában leszek. —

Előrelövegolt. A fordulónál, ahol a kis patak a falu felé siet, a régi szélmalom mellett egy ponyvával befödött kocogó kocsival találkozott. A falu már nagyobbreszt égett, a futkosó emberek körvonalait többé-kevésbé már ki lehetett venni. Imre meg akarta állítani a kocsit, a bakon ülő sötét alak azonban a gebék közé csördített.

— Halló, ne szaladjatok, nem bántalak benneteket — kiáltott a kocsis után.

— Cigányok vagytok? — hé Samu te vagy? — lovával a pónik elé állt és kardjával a két girhes orrára vágott.

Nagysokára a többszörös felszólításra egy borzas hajú alak dugta ki a fejét.

— Én vágyok, ki légyen ázs? —

— Szirty hadnagy. —

Samu, mintha ágyúból lőtték volna ki, úgy ugrott le a rozoga tákolmányról, aztán fellépett a kocsishoz és megcibálta üstökét.

— Bibás, nem láttád ázs urát? náhát, ilyen szégyenbe hozni minket. Fúj táknyos. — pattogott az öreg a fiára, majd Imréhez fordult alázatosan dörgölve a kezét. — Bocsásson meg nekünk, nágyon setét ván, á sok lármá elvihette a hallását, hánem... —

— Jó, jó, azt mondd meg, mi történt a faluban? —

— Lázadás náccságos úr, ég minden, gyilkolnák a párásztok, kiszáládták ázs ördögök á lyukakbul. —

— A kúriával mi van? —

— Ázs ép, de oláhok bikfáncolnák benne. —

— Feleségem? —

— Nem láttám, éppen vissza ákártám menni á nemzetes szolgálátrá, ámikor a háború itten kilángolt. Én sák kely-

kes ápa vágyok, biztonságba viszem őket, ázsután odá megyek, áhová kell. —

— Samu, gyere ide — félrehúzta a kikandikáló fejektől és komolyan a szemébe nézett.

— Emlékezz! Jót tettem veled, feleségem meg kell mentenem. Öltözz át az én szép tiszt ruhámba és menj vissza csapatomhoz. Add ide a rongyaidat és nyugtasd meg a családot. Visszamegyünk, de ne félj! Indulj, gyorsan-gyorsan, az útközben már megtalálod őket, nekem sietnem kell! —

Samu fejét vakargatta: szó, ami szó, nem igen állt kötélnek. Hála ide, hála oda, hátborzongató volt visszamenni a tűzbe. Nagy sírás-rívás támadt, ahogy eltűnt a ponyva alatt és leesett fejjel jött onnan vissza.

— Elpusztulunk így, mi lesz velünk? —

— Kocsmát nyitok neked, ha sikerül, na rajta, nincs tétovázás. —

Samu visszament, a sírás elhalkult. Következett a köntöscsere. A cigány arca felragyogott, odaállt a konyha elé, hogy beputyerkázott felesége — aki nagy félelmében még orrát sem merte kidugni — lássa, hogyan gombolja be vörös zsinóros, barna attiláját. Hej, milyen komótos hengegessel vette kezébe a kék sapkát is, de olyan lassan, hogy Imrének kellett erőszakkal a fejébe nyomni. A csizmák maradtak. Erre már nem volt idő. A legnagyobb bajt a ló okozta. Samu a világ összes kincséért sem akart megválni ponijától. Szirty látta, hogy más megoldás nincs, hát befogta az ő szép paripáját a gebe helyett. A búcsúzásnál azonban nem maradt vesztég az asszony nyelve. Kidugta ruháktól dagadt fáját, szét húzta szájáról a kendőt, kiabált, fenyegette, figyelmeztette életpárját erre is, arra is, kívánt neki sok mindenfélét össze-vissza. Hadonázott két kezével mindaddig, amíg csak az nagysokára délcegen el nem indult a megjelölt irányban.

Imre igen változatos érzésekkel foglalt helyet a nyafogó purdék közt, akik félénken huzódtak hátra. Az egyik zsák alatt bográcsra tapadt a keze. Belenyúlt és ujjával végighúzogatta arcán a regacsos fekete kormot. Arcát amúgyis megváltoztatták a napok óta felnőtt szőrszálak és a harcba kapott sebhelyek. Lassan kocogott a szekér, Szirty lelkét a kín rágtá. Odaült a bakhoz, a fekete lukas kalapot jó erősen a fejébe

nyomta és ostorával a lovak közé vágott. A kisebbik gebének alig jutott húznivaló.

Beértek a faluszélre, megkerülték az égő házakat és azon a faluvégi fahídon keltek át, amely alatt Terka néni teteme pihent. Most érezte legerősebben az emberi gyengeséget, most, életének legmélyebb pontján. Erős szívre volt szüksége, nehogy fékezhetetlen természete erősebb legyen higgadt-ságánál és bosszúja hitvesi odaadásánál. Nem az ígértet hangzott most benne, amire életét tette rá, hanem a vágy, hogy csak mégegyszer megmenthesse boldogságát. Összekúszálva látta eddigi terveit és mikor rágondolt előző életére, maga körül erre a gyászos képre, mintha Isten büntető ujjait érezné maga fölött. E gondolatnál megborzongott, nem tudott továbbmenni. Megtelt keserűséggel, oda szeretett volna rohanni a lázadó csorda közé és megölni őket.

Az egyik oláh, aki a többiekkel együtt a piac felé igyekezett, felkurjantott Szirtyhez.

Miért jöttök vissza? te nyűves cigány, nem sajnáltunk, ne félj, elegen leszünk. —

— Jönnek á székelyek ázsok kergettek vissza — szólt le Szirty erőltetett hangon. A kijelentést azok egymásnak adták át és csoportosan állták körül a fura kocsit.

— Merről? Hányan jönnek — ordították százan is. Imre ellenkező oldalra mutatott, mint amerre kis csapata táborozott.

— Egy ármádiá, de engedjete, á felesígem gyerekedik — rimánkodott nekik, mert csak így tudott továbbmenni a sopánkodó emberek között. Nagynehezen megtalálta a házat. A Határpatak fordulójában leugrott a bakról és belépett a kis ajtón. A pitvar előtt egy rongyos feketeség állt elé.

— Jelszózat? —

— Ki vagy öreg? —

Áron a hangjáról megismerte urát.

— Áron. —

— Isten áldjon fiam, a feleségem? —

— Megvan, a gyerek és jól van. —

— Fiú? ... lány? —

— Jányka... patyolatos. —

Szirty feje lehanyatlott, de hamar felkapta és benyitott a dohosszagú alacsony helyiségbe. Egy rozoga faágyon feküdt Irén szalmászsák tetején. Teste dagadt dunnákkal volt felrakva, kicsi ujszülötte a bölcsőben. Egy ottmaradt, kopott bölcsőben. Imre letérdelt az ágyhoz, megragadta felesége forró kezét, ráhajolt, csókolgatta és sirt, mint a gyerek, aki nagy útról, nagy bolyongásból tért vissza. Azt mondják, a férfi három alkalommal tudja igazán kimutatni apadhatatlan szerelmét nője iránt. Az esküvő előtt, az első gyermeknél és a halálos ágyon.

— Icám... édesem... itt vagyok. —

Az asszony félrefordította fejét, cserepes ajkai csak halkán súgták: — Isten hozott szívecském, ott nézd a lánykád, lányka lett — magához vonta férjét. — Imrém, úgy hoztam a világra, mint Istenanya, kivette hideg téli éjszakában. Ennek a gyermeknek boldognak kell lenni, neveld fel, hogy szeresse úgy az Istent, ahogy az édesanyja és az édesapja. —

— Dehát Icám, miért beszélsz így? —

Irén intett egyet a kezével és hogy férjét kétségben ne hagyja, vigasztalásul így folytatta:

— Gyenge vagyok, de látod mosolygok... nincs baj! —

Szirty az ágy szélére ült, onnan nézte felesége beesett arcát.

— Ne haragudj, hogy ilyen mocskos vagyok és későn jöttem. egy osztrák csapatot szereltem le, útközben vagy hatvanra felnőttünk. Leszünk többen is, már csak percek kérdése és itt leszünk. Baj nélkül történt... de ne is beszéljünk most ilyenről, örülünk az örömnak. —

A kislányhoz ment, símogatta, totyogatta, rámosolygott, gyengéden össze-vissza csókolgatta.

— Aranyos... Aranka... pompás ez lesz a neved. —

— Jó, szívem, legyen, — hagyta helyben az asszony.

— Nos kisasszony, hogy tetszik ez a világ? Fura? Nem baj, ne félj, széppé teszünk, jó édesanyád és édesapád

van — felnevetett a bölcső fölött, alig tudta fékezni boldogságát, mintha nem is a halál torkában, de egy kastély csendjében élvezné a családi élet első áldását. Aztán visszatért feleségéhez, azt becézgette, annak cirógatta kezét. Vigasztalta s ígért neki minden szépet és jót.

— Mi van odakint? — tette fel az asszony a kérdést.

— Megnézem. — Kiment és magához intette Áront.

— Menj fiam, vidd el ezt a széles puskaporos dobozt, mássz fel a csókafára, gyűjtsd be és jőjj azonnal vissza, Ügyesen Áron, nem vesznek téged észre! —

— Menek efiúr, menek. —

Aztán a cigányokhoz sietett. Behívta az asszonyt, a kicsikkel a szekeret az udvarba húzta be.

— Gyere be Marcsa, segíts a feleségemnek a borogatást hordani. De jól vigyázz, ha elmered árulni, hogy mi nem vagyunk cigányok, a fejeddel lakolsz. Tudod mennyire szeretünk titeket. Tehát serénykedj és dalolgass, ha bejön valaki. Akárki legyen az. — Marcsa készségessen állt a parancs elé.

— Szívesen kezsit csókolom, én esmerem ázs ilyen betegség csinnyát-binnyát, nágyon, ázs urám... —

— Jó, jó, nem fogsz mást tenni, csak a vizesborogatást hordod. Érted? —

— Értem kezsit csókolom, de há... —

— Semmi de ha, indulj már! —

Végül a kemence körül settenkedő Márton feladatát intézte el.

— Márton, te halászni fogsz a patakból s ha kérdezgetnek, úgy felelsz, mint akinek nincsenek rendben a kerekei. Én hivatalosan hibás beszédű leszek, légy ügyes. —

— Minden úgy lesz! —

A ház körül most nem lézengett senki, a falu felső végén gyűlt össze a tömeg.

Egyszerre futó fény töltötte be a kis házat, piros, vakító fény. A csókafán villant fel a jeladó tűzkéve.

A piactéren akkorára már nagy sereg asszony gyűlemlett egybe, jajgattak, siratták otthonukat s csillapodni nem akaró zajjal kívánták, hogy Vajku gyilkoltassa le a foglyokat, támadják meg a szomszédos falukat s adjanak nekik is zsákmányt, pénzt, élelmet.

Az újabb székely foglyok, aggok és gyermekek a szekéren szorongtak. Példás türelemmel néztek sorsuk elé.

Megsuhhant az ostor, aztán dorongok emelkedtek fel és szárnyat adtak azoknak a megkínzott kocsárdi mártíroknak. A kajánul röhögő hóhérok egy pillanatra megálltak. Fehér ingben, kibontott hajjal fiatal lányka futott feléjük a falu tulsó feléről. A tűz előtt megtorpant. Öklével a levegőt csapdosta, szőke fejét ide-oda rázta, szemeit zavartan jártatta körül. A piac felé igyekvők hol szánalommal, hol alantas, gúnyos közbekiáltással néztek utána.

— Vőlegényemet megölték la... la... la... rút bocskoros szennye lettem la... la... la... szép királyné... tűzkirályné, már csak téged szerethetlek la... la... la... karodba rejtem vőlegényem és én is elmegyek utána la... la... Szépszemei kerekre tágultak, keze görcsösen hajába markolt és rémes sikollyal a lángokba vetette magát. Az érzéketlen, elállatiasodott tömeg elnémult, mint a kifáradt természet.

Most már semmi tennivaló nem volt hátra. Ellenség nem látszott, az a pásztor hiába esküdözött, hogy látta a csapatot, nem hittek nekik. Már arra gondolt Vajku, hogy a lézengő, prédára éhes hordát még ma Földvárra viszi, ahová Bratiust várta. A Szirty kúria előtt sétálgatott le s föl, amikor a dombok felől hangos trombitaszó s nyomába éktelen láрма tört ki. Összesípolta katonáit, néhányat előreküldött kémszemlére, a többit a templom köré sorakoztatta fel.

* * *

Miska a legpontosabban teljesítette megbízatását. Néhány katonát hagyott hátra, akik parancsszóra üvöltöttek a az osztrák katonákkal, amíg a többiek a havasi erdőcsapáson közeledtek a hamvadó faluhoz. A lovak patája vérbe gázolt, az utakat holttestek borították, a kormos, beomlott gerendák között itt-ott haldoklók nyögése tört fel. Egy lélek sem maradt épen, a súlyos sebesülteket is csak kéjvágyból hagyták meg.

A katonák lelkében felgyúlt a bosszúérzet, felzokogott bennük az összedőlt fészek árvasága; kirántott karddal nyargaltak a templom felé.

Kegyetlen öldöklés következett, a fáradt, megszeppent bocskorosok hátrafutottak, csak Vajku lovasai állták még a sarat, de rövidesen ők is visszavonultak.

A huszárok végignyargaltak a pislákoló falun, de a végén újra keményebb lett a tusa. Vajku biztosabb helyet keresett, hogy felszakadt sebeit bekötöztesse, abba a házba lépett be, ahol Szirtyék tartózkodtak.

Dramai jelenet következett. Egy szobában volt a két nagy ellenség, a menekülő és a megmenekült.

A kicsi helyiségben nagy sürgés-forgás volt. Imre lopott pillantást vetett a belépőre, aztán elkapta fejét. Szíve erőset dobbant, amikor hozzáfogott élethalál szerepéhez. Nagy öröme felesége aludt, Áron felkötött fejjel rongyaiban főzött valamit a kegyetlenül füstölő tűzhelyen. Márton a patakba vágott lék fölött halászott, a cigányasszony meg a borogatást hordta. Vajku széttekintett a tarka, tépett ruhás embereken és odaszólt:

— Kik vagytok, hogy ilyenkor is daloltok? —

Áron alig érthető hangon hápogott, nyögött, erőlködve dünyögött, ahogy a némák szokták. Sárga fogai kivilágoltak sötét mázolt bőre alól.

— Miu... miu... vaok... ném... — magyarázkodott kezével hol a szájához, hol Szirtyékhez mutatott, aztán a cigányasszony felé bökött.

— Beszé... tu. —

Az asszony immel-ámmal belefogott a betanult mondókába:

— Kezsit csókolom, ezs itt némá csálád, ázs ásszony most szülte meg á kelkit, ázs ápjuk — Áronra mutatva — á háborúbá sebesült meg. Ezs itt béná és nyomorék — Szirty felé intett, — Ázsé fogadtam be üket. —

— Mit csináltok most? — kérdezte a lázadó vezér karját és nyakát a kötöző katonának nyújtva.

— Főzünk á betegnek meg á Vajku náccságos úr-

nák, há begyün — lódította oda nagy merészséggel.

Vajkunak akaratlanul is jólesett ez a kijelentés. Nagy úr volt népe fölött, de igazi szeretetet nem tapasztalt sehol; olyan volt az ő hívása, mint a havasi csúcsoké, magasan tündöklött, bámulták, de a nap melegét sosem érezhette. Irén férje felé fordította a fejét, pihegő melle Vajku lelkében képeket idézett elő. Jólesett neki az anyákat nézni. Eldurvult lelkén ilyenkor átszivárgott a tiszta érzések forrása, a családi élet utáni vágyakozás. Irénre gondolt, tragédiájának sarkkövére, és egy kis mosoly jelent meg a szája szögletén. Imre a cigánysátorból hozott ócska hegedűt pengette és azon forgatta esztét, megadja-e neki a sors, hogy erre a vendégre egyszer ő maga sújtson le. Hátra sem mert nézni, mert attól félt, hogy nem fog tudni uralkodni magán. Beteg nője kezét simogatta, otrombán füttyürészett a húrok pengetéséhez.

Bejött Márton is. Kövérke hal ficáinkolt horgán. Ahogy meglátta Vajkut elvigyorott.

— Hű, hű, finom falat — eltorzult arccal röhögött hozzá. A kötöző oláh odasúgta Vajkunak.

— Ez az az örült, akinek felesége a ludasba ölte magát, mindig azt hiszi, hogy ő a Péter apostol, a halász. Gyerünk innen uram, ezek nagyon beteg emberek. —

A sűrű füst megkrákoktatta torkukat, Vajku indulni akart. Áron éppen egy tányér sült hussal tartott felé. Megkínálta. A vezér elfogyasztotta, még meg is veregette az öreg cseléd rongyos gunyáját.

Mihály visszament halászni. A patak tulsó feléről éppen egy alak futott át a jégen és már messziről kiabált a ház felé:

— Hé, arra van Vajku Úr? —

Márton a futó alakban Péterre ismert. Átvillant agyán a helyzet komolysága. Petró meg fogja őt ismerni, biztos, nem fogja örülni hinni, fel fogja Imréeket is fedni s akkor; jaj akkor. Elkészült a méltó fogadtatásra. Péter alighogy végigrohant csóvájával a falun és megadta a jelt az öldöklésre, egy baltás társasággal az erdőszlakot vette körül, ahol az a gyönyörű lány álmodozott vőlegényével. Régóta kísérté figyelemmel a lánykát és most elérkezettnek látta az idő, hogy állati ösztönét kielégítse.

— Gyere, gyere, itt van — integetett Márton.

Petró odafutott, de megtorpant Márton előtt. Késéhez akart nyúlni, ám Márton megelőzte, megkapta nyakát és vele együtt a jégre zuhant. Hosszú küzdelem fejlődött ki, hullottak a csapások, a jégtől felsebzett tagokból kiömlő vér megfestette a fehér havat. A jég vészesen recsegett alattuk s az egyik pillanatban beszakadt.

Vajku éppen akkor jött ki a házból, amikor az utolsó csobbanás paskolt fel. — Valami óriáshal, — gondolta és mély lélegzetekkel szellőztette ki füstös tüdejét. Ideje is volt, hogy kijöjjön, elől a csatarend egészen felbomlott, véres fővel futottak az oláhok, ki hogy tudott. Vajku hiába fenyegetődzött, a hárci lárma már egész közel rémített, neki is mennie kellett. Földvár felé menekült, az asszony nép az Égvár felé; de jaj, kaptak e kegyelmet az Úrtól azután a véres éjszaka után?

Vértől, izzadságtól csapzottan nyargalásztak a katonák a kis erdélyi falucskában.

Áron kinézett. Nagyot lökött a szíve, ahogy meglátta a fiúkat, kézzel-lábbal hadonászott feléjük.

— Hé, erre eregeljeteK, imitten vagyunk, esmérjeteK meg, imitten van Szirty úr es. —

A lovasok leszálltak, Marci is előkerült. Megálltak az ajtóban, az altiszt odament Imréhez, aki akorrára már sebtében valahogy megmosakodott és tisztelettel jelentette neki.

— Hadnagy úr jelentem alássan, kivertük az oláhokat, a kastélyt semmi baj sem érte, megtettük, amit megtehettünk. —

— Jól van fiam, köszönöm. Vajku? —

— Megfutott néhányad magával. —

— Hányan maradtatok? —

— Fele még él, a bágyódiakkal. —

— S az ellenségből? —

— Nem lehetett azokat megszámolni. —

— Jól van fiaim, várjatok meg! De hol van a cigány? azon van a ruhám. —

— A cigány? az osztrákokat őrzi. Csodálkozva néz-

tük rajta hadnagyúr ruháját; először rosszat gondoltunk, de a cigány viselkedése meggyőzött, hogy hadnagy úr jószántából cserélte el a gúnyát. Oly begyes volt a tiszti köntösben, sehogys akarta levenni. Ha látta volna hadnagy úr, milyen büszke pofát vágott az osztrákokra, még az orrukát is megfricskázta. Azt hangoztatta nekik, hogy tábornok. Parancsolgatott, kivette a zsebéből hadnagyúr dohányszelencéjét és úgy füstölt előttünk, mintha ebbe a katonaruhába született volna. Még meg se kínálta. —

Szirty gyengén elmosolyodott. A beszélgetésre Irén is felébredt, zavartan nézett körül, kezével férje kezét kereste.

— Jó reggelt angyalom, — csókolta meg Imre — itt a győztes csapatom. Az álm! bemutatom kislánykámat, Szirty Aranka kisasszonykát. — A katonák közrevették a bölcsőt, rámosolyogtak a kicsikére és mindenki tett egy-egy kedves megjegyzést. Irén fáradtan emelgette szempilláit, arca erőltetetten simult ki.

— Csend van? — kérdezte.

— Csend és az is marad ezután édes Iucukám. —

— Az marad... én is azt hiszem — válaszolt a beteg sejtetősen.

— Most visszamegyünk kicsiny hajlékunkba, aminek felgyújtására mégsem vitte rá a lelke azt a bitangot. Az ördögből is kisántit néha a bukás előtti angyaltermészet. Áron, segíts csak nekem. —

Meleg ágyneműkkel letakarták a beteget és felvitték a kúriába. Az ajtóban már ott állt a cigány. Összezsapta bokáját és úgy szalutált.

— Jelentem álásan, a nágy feladatot teljesítettem, mást már lemondok a rángrul. —

— Jól van Samu, a feleséged ott vár hátul a lakásban, gyermekeidnek sem lett semmi baja. Öltözz át és a bandával jelenj majd meg az ablak alatt. —

— Igenis náccságos úr, bár sajnálátrá változok át, — ugrálva tünt el a cselédlakásban.

Szirty befűttetett a hálóba, nagy kegyelettel eltakarította a holttesteket és igyekezett visszavarázsolni feleségének

a kellemes napok emlékét.

Ahogy Áron vetni kezdte az ágyat és lehúzta a felső takarót, undok látvány bénította meg mozdulatait. Két vipera sziszegett a párnák közt. Felemelték fejüket, lesiklottak az ágyról és gyors csuszamlással végigfutottak a fal mentén. Irén csukott szemmel feküdt, de Imre észrevette a bestiákat. A leg-sötétebb undor fogta el Vajkuval szemben, mert nem volt két-séges előtte, hogy ez a hallatlan gyávaság csak tőle származhatott.

Óvatosan kergetni kezdték a halálosmértű állatokat. Botku kiugrott a szobor mögül és éppen a szendergő asz-szonnyal találta megát szemben. Tehetetlenül, láztól kiverve, aléltan feküdt a fiatal anya. Botkunak elállt a lélegzete... most... ugornia kell... és szűrni... meggyilkolni egy anyát, aki oly jó volt... hozzá... emlékszik... emlékeznie kell ilyenkor mindenre... egyszer az ő könyörgésére mentették fel apját egy rablás büntetésében, emlékszik... hordta neki a ka-lácsot mikor beteg volt... emlékszik, hogy akarta egyengetni az utat fiatal szerelméhez... egy székely lányhoz... emlék-szik... emlékszik... milyen szomorúan nézett rája, mikor a gyilkossága után elfogták... s most ezt ölje meg... miért... miért... ölje... meg? Az elkerülhetetlen tragédia égő paraszát érezte... mégsem tudott benne erősebb lenni az állat. Kiej-tette kezéből a tört, fejét lehorgasztotta s valami bénító érzés fogta el. Megállt a gondolkozása s összört hangon szólalt meg:

— Nem... nem... tudom megtenni... —

Szirty lefegyverezte és kituszkolta. Mikor látta a meghasonlott embert, pisztolyát hüvelyébe csúsztatta és egy levelet adott át neki.

— Nem bántalak te szerencsétlen, vidd el uradnak ezt a levelet, mond el amit láttál... hálátlan... —

Elkisértette két katonával az országútig és ott ma-gára hagyták. Botku megállt a Karvaly dombon és visszánézett. Ismét sokszor egymásután elolvasta az írást:

— Becstelen! Nem elég, hogy fellázítottad ellenünk egész csordádat, hanem hozzá a leggaládabb eszközhöz is fordultál, amikor kígyókkal akartál elpusztítani. Szemét! Ül-dözzön az Isten is, hogy annyi ártatlan vért ontottál ki és ne

lelj nyugalmat e földön amíg jóvá nem teszed égbekiáltó bűnödöt. Szirty...

Botku céltalannak találta további tusakodását, semmi örömet nem talált már életében. Imrének gyengéd finomsága visszalopta lelkébe a tisztességes élet utáni vágyat, de már nem volt ahhoz ereje, hogy meghátráljon és otthagyja, amibe belecsontosodott. Ráborult az elveszett élet vádtüskés fátyla, kivette kését és szívébe dőfte.

* * *

Aron nagy búsan járkált a romok között, már harmadnapja kereste hiába Terkáját.

— Nem karicsol, nem cirmog többet az én szerelmes párom, összegalagolyott a többivel. Hej efiúr, nekem mán mit sé ér az élet, jobb lenne a föld alatt — panaszkodott

A kúria is csendes volt, Irén betegsége napról-napra rosszabodott. A szülés előtti és utáni izgalmak, a nagy hidegben való menekülés, az orvosi kezelés hiánya megtörték a testet: a láz magasra felszökött. Hiába volt minden igyekezet. Imre gyönyörű levelekben kérte néhány napra hadi felmentését, amíg felesége átjut a veszélyen, órákhosszat, éjjeleket átvirrasztott mellette, minden környékbeli orvost elhívatott, cicusgatta, zongorázott, énekelt, mindenféle könyvekből olvasott neki, kis pólyáslánykáját dajkálva tráfálgatott előtte. Lefestette s elmesélte jövő terveit, ezer rózsával kiszinezve, csak legalább egy gyenge mosolygás legyen érte a jutalom. Irén gyakran elmosolyodott, de mosolya erőltetettnek, fáradtnak látszott, inkább biztatás volt ez és szeretet.

Harmadnapra aztán beköszöntött a gyász. A legismertebb nagyvárosi orvos, Révész, zavart pillantásokkal jött ki a betegtől.

— El kell készülnie a legrosszabbra, Ön erős, szívós ember Szirty úr, viselje el, amivel az Isten meglátogatta. —

— Hát ezt csak nem mondja komolyan? —

— Sajnos, igen. —

Imre berohant, egész teste reszketett az izgalomtól. Leült az ágy szélére és felesége fölé hajolt.

— Icám, jobban leszel, ne félj, itt vagyok, már rövid idő és felgyógyulsz. —

A nagy beteg megsimogatta forró kezével férje hideg arcát.

— Nem, de légy erős... küld el Gergelyt... ha jól érzi magát... —

Gergelyt meg tudták menteni a huszárok; erős, ki-edzett szervezete hamar kiheverte a sebeket. Az úrnő kérésére bement és előkészítette a nagy útra.

— Asszonyom, nyugodt most már? — állt fel az ima végén a barát.

— Igen, csak imádkozzon férjemért is, hogy erős legyen; ne hagyja magára soha. —

A barát behívta Szirtyt. Felesége nagyon kedves volt, erejét túlszárnyaló folytonossággal beszélt.

— Ugye szeretsz engem férjecském? —

— Ilyet kérdezel édesem? —

— Az igazi szeretet a síron túl is tart ugye? —

— Igen, igen, de... most miért gondolsz ilyenre, mikor az élet hajnalán vagyunk. —

— Imre, sohasem volt titkunk egymás előtt. —

— Mit akarsz mondani ezzel aranyom? —

— Imre, én érzem a közeli halálom, de... —

— Icám... Icám... ne keseríts el, ne törj össze. —

— Ha igaz szeretettel vonzódol Istenhez, készséggel fogadsz el mindent a kezéből. —

— Igen, de... de ilyen fiatalon, lehetetlen, hogy ilyen fiatalon magához hívjon, fel kell még gyermeked nevelni és még többet kérünk majd, mellettem kell lenned, amikor az új útra lépek; most kezdődik a mi nappalunk, eddig csak éjszakánk volt. Az nem lehet, hogy befejezetlenül, csonkán maradjon egy isteni mű; Icám, neked élned kell, neked életbe kell maradnod. —

Gyorsan pergett a nyelve, keze idegesen rángatózott, hangja köhögésbe fulladt. El akarta hessegetni a feléjük közeledő elkerülhetetlen életkapust. A maga reményébe vetette a biztos jövő horgonyát, ahogy hegyeknek, földnek látja a tornyos felhőket a viharban hánykolódó hajós is. Irén szemén két könnycsepp jelent meg.

— A lánykánkra vigyázz s ha szeretni akarsz továbbra is, kapaszkodj Istenbe, légy mosolygós, amíg találkozunk. Erdélyországot el ne hagyjátok, ne feledjétek őseitek örökségét, gyermekeink jövőjét. Én azért veled maradok, ne félj Imrém... ne. —

Imre kiöntötte szívének melegségét, felkutatta a még rejtve maradt kicsi reménysugarakat is, nője elé szórta, szerelmes, aggódó szívének utolsó cseppkékét is.

— Hallod... jönnek... Imrém... Arankám... az Isten áldjon... Jézusom... —

Aztán szava lassan elhalt, ujjai férje kezét fonták át, feje jobbra dőlt. Szirty még most sem akart hinni, idegesen dörzsölte a hűlő kezeket. A haldokló már nem hallotta szavait, szederjes ajka lezárult, piros arca elhalványult.

Imre lelkében kettészakadt a csendes megnyugvás. Felugrott, mint egy sebzett vad s rázni kezdte a hűlő testet, arca eltorzulva merevült meg, szemeiben az örültek lángja imbolygott.

— Icám... Icám... édes feleségem... ne hagyj itt... mi lesz velünk?... — Lezuhant a holttestre, csókkal öntözte a hideg fehér kezeket és keserves sírás rázta meg. Hosszú ideig sírt, amikor kiapadt a könnye, hangtalanul bámult a szép halottra. Észre sem vette, hogy Gergely áll az ajtóban.

— Csenedesdj Imre, megsegít az Isten. —

Imre csak hosszú idő múlva emelte fel fejét s fanyarul legyintett.

— Elég! Tovább már nem birom. Nem kellek Istennek... hiába volt annyi cél... munka... hit... látod, eldobott... magától... nekem nincs kedvem tovább fanyalogni. Összetépte az életemet. —

— Ne emelj kezet Alkotód felé, a zúgó, szédítő életűr fölött csak hited és akaratom nyújthat köpilléreket. Az embernek csupán az a feladata, hogy tiszta ésszel és szívvel álljon a hullámszél fölé. Szerfölött nagy csapást mért rád az Isten barátom, azt nélküle el nem viselheted. A gyógyír, a tapaszt, a vigasz mégis nála van. Csak kipróbál az Ég. —

— Jó... elhiszem, hogy igaznak tartod e szavakat,

szoknya van rajtad, a kenyered ez, de ha te állnál most itt halott feleséged mellett, a remények sorvadtt romjainál, ha egy felégett világ állna mögötted és mindenfelé üresség és sötétség lenne, nem tudnál Te sem mást hinni, minthogy Istennél kivételek vannak s az Úr kezében csak játéklabda az ember. —

— Ne szentségtelenítsd meg ezt a helyet ilyen beszéddel, ahol hitvesed Krisztus szavával távozott. —

— Ő elment, én itt maradtam, vége már mindennek. Vagy úgy hiszed, fából van az ember, vagy durva bádoglomból, hogy csak azt tegye, amire repedt hangja készíti, vagy pocája Jancsi, akit madzagon rángatnak? Nem! Érzünk, szenvedünk és aki szenved, kívánja, hogy megértsék gyötrődéseit. Imádkoztam, kértem az Istent, hogy ne legyen olyan kegyetlen hozzám s ime... szememből egy vékonyka könny sem folyik... szívem kohója hűlőfélben... és szemem fénye alkonyra jár. Ő van e lelked öreg barát tovább kínozni? Menj, papolj azoknak, akik még tudnak hinni, akiknek maradt még valamennyi remény tarísznyájukban, rajtam nem akar segíteni az Ég. Hagyjon nyugodtan; tartson oly kegyesnek, hogy legalább drága hitvesem magához vegye. —

— Tehát hiszel a jobb jövőben még? Nézd Imre, örökre el akarsz válni hitvesedtől? Nem biztat a viszonttalálkozás. —

— De... úgy lesz... valahol... nem vagyok Isten-tagadó... most azonban magamra maradok, nem lesznek más barátaim, csak az emlékezés és egy kicsi sír. —

— Imre, hallgass meg! —

— Nem! Távozz, majd a temetésemre eljöhetsz, vagy ha megszagoltad, hogy újra pirkad rám, addig csak morzsold a sötét rózsafüzért és gondoldj azokra, akik nem estek az Isten sugarába. —

— Imre! —

— Elég volt, mondom. Feleségem eltemetheted, gondod legyen, hogy hely legyen mellette nekem is. —

— Krisztus szeretetére. —

— Ne szólj, mert megőrülök. Az élet reám ezután úgylis kínos haldoklás lesz, elvették tőlem a legértékesebbet. —

— Isten áldjon meg — búcsúzott Gergely és beteg testét elvonszolta a tornác oszlopai között.

Szirty odaült a halott mellé, belebámult a lecsukott szemekbe s órák hosszatt bámult el így. Az ablak alól folytott sírás szüremlet be, Áron siratta úrnőjét. A nap lebukott a havas hegyek mögé, a szobára ráborult az este. A katonák szomorúan mondták egymásnak a kúria előtt: szegény hadnagy úr, nem érdemli meg ezt a sok csapást.

Kigyúltak a pici csillagok, először annyi sötétség után, aztán a hold is lemosolygott az árva székel falura. Azon az éjen egy fehér angyal zokogott Kocsárd fölött.

* * *

A temetés után Imre sorsára hagyta a kúriát. Kis-lányát a nénék klastromába vitte, a kapukat lezáratta s maga elé hívatta Áront.

— Akarsz velem jönni öreg? Senkink, semmink nem maradt e házban. —

Áron elérzékenyedve felelt.

— Menek efiúr, se társam, se senkim, se posztóm, se kincsem, hajak én mán meg az efiúr mellett, addig ügyes kivetőget a föld, ameddig az ákicos oláj agyarodik imitten. Vigasztaljuk maj' emmást, nehogy e' bódújunk. A drága jó kes-asszonyka, meg a Terka es csak úgy somolognak le ránk, ha kiverjük az egész csordát innét, aztán oszt én es emehetek. —

— Áron, kegyetlen volt hozzánk a sors, vissza fogjuk adni neki. Erős székelyszívek még nagyon sokat tehetnek ezen a szegény, magárahagyott nemzeten. —

Az udvaron felharsant a trombitaszó; sorakoztak a huszárok.

— Enyed felé — adta ki Szirty a parancsot. A félszázad katona megindult a kora reggeli csípős szellőben a havas földvári úton. A frissen hantolt sírnál tisztelegve hódoltak az elhunytaknak. Hátul a felkerekedett cigányszekér zörgött.

Imre erősebb menetet diktált s amíg katonái bús magyar dalokat énekeltek, az ő lelke a sírnál időzött; a be-

horpadt, fehérfedős gyászhalomnál.

XXIII.

Édes hazánk felett sötét felhők gyűltek össze.

Drága népem az első hullámzuhatagra elborult, ahogy a tengeren a kis sajkán átszap a tajték, de utána előszökött, megfeszült izmokkal emelkedett ki, lerázta a sarat magáról s lába alá sodorta, ahová való volt.

Rászakadt egy pillanatra a magaépítette ház, felsebezte, de véres homlokkal újra nekiállt az építésnek, elhányta a rohadt gerendákat, hogy új erdők fáival emeljen védbástyát az összeomlott romok helyén.

Győr, Kassa, Pécs, Pest már ellenség lába alatt sínylet, Brassót, Besztercét, Csíket, Aradot, martalócok marcangolták. Debrecenben tanácskozott az ország vezérkara, onnan ömlesztették a friss vért a nemzet apadó artériájába.

A magárahagyott kis nemzet csodákat termelt a legendák földjén. Kalapácsa fegyverbe, a harangja ágyúba szólaltatta meg hívatását, a kasza konkolyt aratott le. A gyermek hirtelen férfivá nőtt, az öreg ifjúvá változott, az asszonyok katonaruhákat varrtak csecsebecsék helyett. Talpraálltunk; Újra magyar szó zengett a Dunán innen, Tiszántúl, Tiszán innen Dunántúl, a Kárpátok ölében ismét a Rákóczi induló zokogott. Tavasz volt, nagy történelmi tavasz oly hosszú tél után. Damjanichok, Klapkák, Görgeyk, Nagy Sándorok csúfították meg az öreg generálisokat: fiatal sihederek verték a derest az óbégató vasasokra. Az ország megtisztult. A gyilkosok lihegve álltak meg a bércek mögött és búsan panaszolták:

— Egyedül így nem birunk velük, egy fél világot kell rájuk ereszteni. — A szentpétervári cári palota nagytermében Paskievich várta a parancsot az Atyuska előtt, aki sötétedő homlokkal mutatott a térképre: „Bécs segítségére fogsz indulni Magyarország megkötözésére.” —

Itthon búzakalászatokat lengetett a korai nyári szellő, azúrkékség mosolygott a földre, pacsirták fütyürésztek a zöld ligetben; azt hittük, így marad. Hej, pedig a láthatáron, a havasok mögött jégszürke felhőormok emelték fel üstökeiket;

1849 májusát írták akkor.

XXIV.

Szirty is csatlakozott Bem diadalmas erdélyi hadjáratához. Csányi biztos felkelői élén vonult előre s oly vitézi magaviseletet tanúsított, hogy hamarosan őrnaggyá léptették elő. Áron mindenütt mellette volt. Az öreg cseléd, korát meghazudtoló bátorsággal és frissességgel tizedelte a császáriakat, akik Brassó felől törtek be. Már csillagok is fehérlettek zubboyán: Juhász Áron altiszt lett. Nem tetszett ez az öregnek, mindig attól félt, hogy urával nem lehet azután olyan viszonyban emiatt a rangozat miatt. Mondogatta is sokszor:

— Ho' a sull egye ki ezt a sarzsit, minek e', nincsen enyészetem tüle. Hidegtalpú vagyok én ehhé', a kárász szolgálat ke', ahho' nőttem no. Ugy-e nem áporodik rejám efiúr, ha néhutt imigyen karicsolgotok? Teher ez nékem, én csak Áron szeretnék lenni, nem Áron úr! —

Úgy kellett gazdájának megvigasztalni, hogy azt a kitüntetést el kell fogadnia, hiszen így is csak az ő kedves szolgálója marad.

Szirty imádott felesége halála után megváltozott. Borban, legényes tivornyákban akarta vigasztalhatatlan bánatát ölni. Szó nélkül járt, kelt, ingerlékeny volt, még Áron sem mert ilyenkor kérdést intézni hozzá. A templomot kerülte, a harangozáskor kikelve magából szidta a papokat s nem egyszer parancsolt tüzet a meghódított oláh templomokra. Megmaradt pénzét azonban titokban a barátoknak juttatta. Makacsul beleszédült nagy fájdalomába, kivetette lelkéből a zárda, a szülői ház és családi fészeknek hitét, melegségét; bizalom, vigasz nélkül vonszolta testét.

Sírni érezte a természetet, nem kacagósnak, tüzesnek a napot, nem nyájasnak, kesergőnek a Marost, nem pajkoskedvűnek, már csak egy örömsugár, egy fénycsóva, csupán egy magasztos érzés égett lelkében, ami még a földre kötötte: hazaszeretete,

* * *

Tábortüzek villogtak a Maros partján, a Mezőség

dimbes-dombos tölgyöbleiben. Az enyhe júliusi esti szellő meglengette a sátorponyvákat, az erdők szélén kikötött lovak majszolták a takarményt, a székely folyó partvizébe jókedvű legények mosogattak.

— Látod-é azokat ott ni? jókedélben lehetnek ...

— szólalt meg a szőke fiú, alig lehetett több tizenhét évesnél.

— Beon, hónaputánna mán nem icke-fickélhetnek, legyenek akarhányadán es. —

— Kemény munka lészen. —

— A'. —

— Sokan vannak. —

— Egész ármágyia. —

— Aszongya Szirty őrnagy úr, a cártu gyűttek. —

— Fene ivadék a', mindenre jó, csak jóra nem. —

— Azt hiszik ük, csak úgy gyűhetnek, se szó, se beszéd. —

— Kerándulást, jutalmas lötytöm-littyomot gondúnak.

— Dejszen mögvakargattyuk a farukat, rájuk verjük a székel marsot. — hangosan felnevettek.

— János té!

— No! —

— Tudod-é, hó' mit hallám üpámtu'? —

— Ki véle! —

— Aszongyák, hó' az egisz csak amia' van, hó' a cárnak van e' kegyetlen csúfondáros lánya, osztang, hó' Ferenc Jóska igen dalia, oszt mast pácba rekedt, hát a nyakába csiklantotta, hó' ü maj' imitten békességet csenyál, addig ostorkodik velünk. Ha' cermosoggyanak a featalok! —

— Csíkalja mán az üvéké, Bem kesergős kedélben van. —

— Itt vagyunk mindnyájan, csikiek, csángóiak, barcaságiak, böszerceiek, míg élünk, nem peshed itt az oláj, sem a német, sem a muszka, hó' a kénkűves pokol fakajtsa meg a fajzattyát. —

— Ne káromkodj, maj' az lsten. —

— Iga'. Ű tudja! Mi csak maj' élre forgattyuk

üket. —

— Ni csak, valami érdekesség van amottan, gyerünk odébb János. —

Abbahagyták a beszélgetést és a tábor közepén lo-bogó nagy tűzhöz siettek. Jókedvű fiúk kacagtak akkörül. Görbe alakot vettek szorosan körül, akinek hangja, visítása már messzire elhallatszott. Ki más lett volna, mint a mi szegény Samu cigányunk. A legények közt nem nagyon jól érezte magát, sehogysem tudtak komolyan bánni vele. Az utolsó ütközet után még hozzá a deresre is húzták, mert egy hozzá igen közel lecsapó ágyúgolyó annyira megfélemlítette, hogy ész nélkül menekült hátra. Mikor felelősségre vonták, azt hebegte, hogy azért futott hátra, mert nem akarta engedni a többit megszadlani. Büntetésből a kicsi rangjától is megfosztották és a szakács mellé rendelték. Ez annyira elkésérítette a morét, hogy utána ki sem mozdult a sátrából. Levelet írt Marcsájának, nagyon bús, könnyes levelet. A vitézek ráakadtak.

Kikapták kezéből az írást s kezdték hangosan felolvasni. Samu tiltakozott kézzel-lábbal.

— Vákujon meg, áki elolvássá ázs én titkos levelemet, kenyergem urácskák, hágyják meg sértetlenül ázst, nágyon nágy dolgokát írtám benne felesígemnek, nem illenék ázst elolvasni, csák cigánynak váló. Belehalok á szégyenbe, jáj Istenem! —

Természetesen, hogy nem hallgattak rá.

— Hol tanultad a betűvetést, more? — tolakodott elő az egyik kopasz.

— Tánítóná ináskodtám, meg ámuigy is nemes fájtá vágyunk mink, még Mátyás király ádtá nekünk á kutyábórt, ázs egész fájtánák, Ő nágyon igázságos király volt, de á bőrön sok szálonná márádt, imígy hát ellopták á kutyák s mást cim, ráng, nélkül bájángunk kezeiket csókolom. —

A levél körülbelül, átjavítva így szólt.

„szerelmem márcsám fájlálva tudátom hog ismétt evesztettem á rángomát ámit nácságos úrtól káptámén, uganis hésítettet ákártám csinálni denem értették meg ázsoká butá kátonák, há náccságosur nem kenyérülne meg rájtám még hésiálált háltám volná érted márcsám, mosmán hálistennek jó

vágyok még kissé megtápoátom nemes fertáláim. olán nagy kedvemlett á háborúra hog érzem hog értedmárcsám még generális lehetnék. várj házá, még á háborúnák vége less ákko ne félj urim.ódra fogunk mi is élini. á jányomát nyálkáfálkázd ki szépen, mer már egyszer megkérdezte náccságosúr hog mit tenék ha wizsdigrec vágyhogy á fenede tuggya, ázs á gázsdágnémet generális fogságba esne. én ázstmondám, kegyelembű hozsá ádom á lányom. há árámenne ássá ki lábányomát öntse igyágba és égesse meg hog övé legyen. írd meg marcsám elfogadod e vőnek á herceget, támmég miis ázsok lennénk. á málácsokát etetgesd á páripákát hizlálđ felegy kissé és gyengetermetedre is gondolj. már fárált vágyok hónap háború less pihenek. á kátoná urák nágyon komoltálánok. szerbusz rágyogószerelmem csókold meg helettem is á kölköket. gondolj rám ángyalom csókolom milliómilliószor sámu. ázsám elfelejtettem megírni hog á nácságos úr őrnágy lett nemsokára generális les csókol Sámud. még csák ázst írom hog á csirkéket ne felejtse-e megetetni este. csókol sámud.“

Alig tudták elolvasni a girbe-görbe sorokat, csak úgy dőltek a névetéstől a fiatalok. Az összedögönyözött more kezébe nyomták a hegedűt s a következő percben síró nótákat vitt át a szél a Maroson túlra.

* * *

A parancsnoki sátorban lámpafény pislogott. A tábori asztalon térkép fölé hajolva Bem generális magyarázott. Kis pálcika mozgott a kezében. Szeliden fordult tisztjei felé.

— Holnapután átkelünk a Maroson, és Szászrégen fölött várjuk be Damaszkín ezredest. Kémeim értesítettek, hogy a Görgényi havasok alját már muszkacsizma tapossa. Brassó, Beszterce, Szeredfalva elesett, Önök tudják, hogy Szászrégen-nel Gyulafehérvárig nyitva lesz az út. Bukovinában 13 ezer orosz várakozik Groleszkjilm vezérletével, Lüdenc 28 ezer emberrel les a prédára Oláhországban, Omér basa nem egyezik, Kossuth Dunántúlt táplálja, a béke most már ki van zárva. Általunk dől el a szabadságharc sorsa, mert Erdély nagy húsdarab az ország testén. 28 golyó tört már életemre, de itt vagyok, mert a szabadság szülötte vagyok, nem szabad meghalnom, ahogy ügyünk sem veszhét el. Ne féljenek uraim!

Holnap reggel megjönnek a kolozsvári Kossuth zászlóaljok. —

— Tábornok úr — törte meg a közbetámadt csendet Szirty, aki hátrább állt egy papos kapitány mögött — reggel jönnek azok a borévi bányászok is, akiket a múlt héten harcra szólítottam. Egy szívvel-lélekkel mondják magukat magyaroknak. Ismerem őket. —

— Én egy feladatot szeretnék önre bízni, őrnagy úr. —

— Parancsára! —

— A Gyergyó és a Ketemen hegyek öblén a tulsó parton az úgynevezett szilaság mellett van egy szúvadás, azon a helyen kell elrejtőzniök. —

— Parancsára tábornok úr. —

— Értesítést fog kapni. —

— Parancsára! —

— Horváth Cirill százados úr a szélmalom melletti kukoricásba vonul. Szegvári őrnagy úr a Békáspatakot övező akácósba száll meg s igyekezni fogja odaszorítani a muszkát. Magam a hidat védem ágyúimmal. —

— Mikor támadunk? —

— Az ellenség tudomásom szerint holnap megérkezik, nekünk kora reggel el kell foglalni a helyünket a dombok alatt, hogy elvegyük a kedvező fekvést tőlük. —

Csend támadt, az öreg ősz generális vezér sűrű kis bajsztát csipdeste, a többiek a térképre bámultak és a holnaputánra, meg kicsiny otthonukra gondoltak.

— Uraim, pihenjenek le, fáradtak, áldja meg önöket az Ég. —

— Tábornok urat is — felelték s csendesen elhagyták a sátrat. —

Elvegyültek a nótázó fiúk közé, koccintgattak velük a főispán borából, amíg az utolsó fa el nem lobbant a tűzön.

Szirty álmatlanul fetrengett szalmáján. Minden csendes volt, csak az örök lépései hangzottak fel a sátrak előtt. Szirty ott hagyta fekvőhelyét, nagyon csábította a pompás éji kép.

A folyónál leült egy parti köre és kezére támasztva fejét, elmerült a duruzsoló víz zenéjébe. Sok mindenen átira-

modott a képzelete, amikor egyszerre hátulról megszólalt egy hang:

— Efiúr, megfázik! —

Hátranézett, Áron gubbasztott mögötte egy takaróval.

— Ne félts, miért nem alszol már? —

— Ne suhorogjon rejám efiúr, ho' idecsiszamodtam, én se tudtam szunyókálni. —

— Miért? —

— Attu a... —

— Na? —

— a muszka kutyáktu', ho' a kénköves nyü ette von meg őket. —

— Áron megbízatásunk van; —

— Milen erányban? —

— Holnap Szászrégen fölött a Szilasnál cselben kell állnunk. Jössz velem? —

— Mán illet kérdezni es, fáj nékem. Hun maradhatna le az Áron, efiúr? ahun a gazda, ott az eb es. —

— Köszönöm öreg. Mikről gondolkozol ilyenkor? —

— Hát a hálárú' es. —

— Én is Áron, szeretném Irénkémet látni. —

— Ugy-e efiúr, mán hisz? mán nem haragszik az Égre? —

— Hagyd el Áron, magam már nem tudok ilyenekről gondolkozni, mások az én pénzemen majd megteszik ezt. Úgy ismertem meg Istent, hogy a szerelmet örökké tartónak teremtette. Feleségem angyal volt és mégis elvitte...

— Terkám es angya' vott, én es odapálázok ühözzá, emiá' én Istent istenigazában akarám szeretni, dejszen, olan senki, olan tehetetlen az erőm, ho' csak botladozok. Esse ü adta, ü átkozza a gyelkosságot, dejszen szereté a családi szeretet. Ami harcunk es a'... Ollan nehéz ezt főfogni balga éssze', ho' csak jobb azt mondogatni szívbű'... uram, uram... hiszlek no, csak ne hagyje', no, dejszen álgy meg minket ámen.

Szirty nem válaszolt, de Áron érezte, hogy magára kell őt hagynia. A habokkal együtt zokogó székely honfira lassan ráborult az álom aranyos, sokszínű palástjával, hogy el-

vigye legalább egy éjszakára szeretett hitveséhez. A sátor előtt őr váltásra csattogtak a kardok.

XXV.

Kora hajnalban már talpon volt az egész tábor. Gyorsan ment a munka. A szekeresek felpakoltak. A nap még csak vörös fejdíszét dugta ki a távoli ormok mögül, mikor a lovasság már Szászrégen előtt állt.

— Tehát Szirty úr — fordult a Lepketónál leágazó útszakasznál — ön itt elválik, Isten áldja meg munkájukat! —

Pejlován megállt katonái előtt, feszes tisztelgő állásban és örömkönnyes szemmel nézte testvéreinek elvonulását. Hátról a cigány lötyögött. Sehogysem volt képes egyszerre lépni a többivel, pedig természetével ugyancsak kimagaslott közülük. Ahogy Szirty elé ért, septében széttekintgetett, majd odarohant hozzá és térdre esett.

— Á Devlá áldja meg náccságos kápitány úr, vigyen magával, itt nem tudok hős lenni, ágyon nyá válgátnák. Á Devlá jutálmázzá meg, há megment á biztos háláltól. —

Szánalmasan eltorzult arccal forgatta fekete szemét, de Szirty kemény maradt.

— Nem lehet Samu, légy bátor, tüntesd ki magad, akkor még találkozunk s magamhoz veszek. Neked mulattatni kell a fiúkat, na csak előre, utánuk, ha mondom. —

A szikár nézésnek a cigány nem mert ellenállni, lelógott fővel bandukolt vissza. Csaknem minden lépésnél hátranézett. A kis század, mintegy kétszáz ember elkísérte tekintetével Bem seregét, mikor aztán azok eltűntek, megindultak a Szilas patak felé.

A súvadás előtt sűrű tölgyes lombjai bólogattak. Az előtte felburjánzott vadrózsa bokrokból kitűnő megfigyelés nyílt az alatt kanyargó országútra. A Maros előtt már mozgolódás volt észlelhető, a hídon túl a sátrakat cövekelték.

A katonák lepihentek, tréfálkoztak, aztán elcsöndesedtek és ki-ki a maga papírja fölé hajolt. Istenem! Mit írhat egy fiatal lélek, amikor arra is kell gondolnia, hogy talán utolsó levelét írja. Vigasztal, mert férfi, azt írja, hogy egészséges, hogy

hazamegy rövidesen: azt írja, hogy kitűnő hangulatban vannak, de azért intézkedik, akaratlanul is végrendelkezik, számol minden eshetőséggel. Megnyugodva alá írja aztán, mintha évek súlya, bűne esett volna le lelkéről, hogy csókol szerető fiad, férjed, vagy vőlegényed.

Szirty szolgáljával beszélgetett.

— Nagy napunk lesz Áron. —

— A', ráverünk a betangokra. —

— Kevesen vagyunk. —

— Székelek vagyunk, avva' megmondtunk mindent. —

— Igaz, csak Damaszkim ne lenne olyan kegyetlen. Nem ismer emberséget, asszonyt, gyermeket leöl, ha kemény köre talál. —

— Peig imitten talál, a süll ette vón' ki a fajzatlyát, maj' e ribálja magát, rökölhet annak utánna. Jóska császárt es nyomorgassa meg a szűk csezmája, akit a cártú kapott, ho' nem tudott az udvari ördögnépségre abafinálni, hanem hatta, ho' szemenkössék... Kölök királ... —

Elhallgattak, rájuk borált a csend, elszenderegtek a júliusi nap tüze alatt.

* * *

Túl a folyón portyázásra készülődött egy zászlólj csiki székel, jobbára fiatal, diákemberké; akik egyenesen a collégiumból jöttek ide. Meg kellett szállniók a Görgényi és a Kelemen havasok között. A Pestismezőn — így nevezték el monda szerint ezt a helyet a lakosok — kellett lesben állniok, amíg Bem felállítja hadosztályát.

Az ősz emigráns itt várta tizenkétezer oroszán szívvel a kétszerte nagyobb gladiátorsereget.

* * *

És jöttek azok. Damaszkim szigorú rendeletben adta ki, hogy mindenképpen még aznap meg kell ütközni, mert vasárnap már Gyulafehérváron akar ebédelni Lüders generállal.

A fenyvesbe húzódott kiscsapat védetten várta a pitykéseket. Figyelmüket hirtelen egy fura kép terelte el. Vé-

kony alak, még girhesebb gebével porzott lent a gyalogösvényen.

— Fiúk, nézzetek csak oda. —

— Ki lehet az? —

— Kém! meg kellene fogni! —

— Ah, dehogy, tudjátok-e ki az? Samu cigány; valami rosszban törheti a fejét. —

— Talán megszökik. —

— Nem, akkor loholna, nem menne ilyen flegmatikusan. —

— Nézzétek az ellenség felé tart. —

— Szirty őrnagyot keresi talán?

— Akkor az odalsó ösvényen kellene felmennie. —

— Mi járatban lehet az a ravasz kópé? —

— Ilyen nyugodtan a halál torkába rohanni. —

— Elmehetett az esze. —

— Biztos a sok nyaggatástól. —

— Kár érte! —

— Kár, beleszokott volna a katonáskodásba. —

A jó előre jutott cigány továbbra is nyugtalanul hagyta őket. Damaszkim ezredes előretolva állását, cseléssel a Nyilaspaták menti súvadás előtt állította fel seregét. A jobb és balszélen az ágyúk mögött a pikás dóni kozákokat, két dsidás századot helyezett el, akiket az urali és ukrainai szablysokkal pótolta ki. Közöttük őrködött Parma és Károly Ferenc osztrák ezrede, mögötte Imczédy és Stein vasasok, hátul pedig Vajku kétezer válogatott embere. A többi hátul hagyta. Vajku igen rossz hangulatban volt, ferde szemmel nézte, hogy így mellőzik, kezdte önérzete meggyűlölni a németet is.

— Nem baj — gyűrte le ilyenkor magában a fel-tolakodó bosszúságot — csak vérezenek, ha az orosz elmegy, majd aztán kiadjuk nekik is az utat. Ez a föld Vajku Nagy-romániája lesz. —

Az orosz-osztrák tábor magaslaton feküdt, a mélyedésben voltak az előőrsök, innenső emelkedésen Bem. Fent, a dombok tenyerén már talpon volt Szirty elrejtett százada.

A cigány közel ért az előőrsökhöz, akik fenyegetve integetni kezdtek felé. Samu csak félszemmel kancsalított oda. A vasasok odanyargaltak s megállították.

— Wohin gehst du cigainer? — bökte meg karjával a rongyosruhást.

— Zu sákter! —

— Was hozni te in diesem Sack? —

— Zsák ... zsák ... á ... csirke ... pipike ... német urficskák. —

— Jönni! —

Közrevették a két zsákkal megpakolt ijedt cigányt és a táborba vezették. A két oldali podgyászból jércehangok, kakas kurrogások hallatszottak.

Az egyik német tiszt fogadta a váratlan vendéget. Értett egy kicsit magyarul is, így hát azonnal a vállatáshoz fogott.

Szigorú, markáns nézéssel förmedt a sápadozó jöttmentre.

— Mit vinni cigány? —

— Fenom csirkéket náccságos nimet urák! —

— Hová? —

— Á sákterhez kezsit csókolom. —

— Minek? —

— Megválni, áhogy szokták kenyergem álásán. —

— Ki küldi? —

— Á vásárhelyi hitkezség á fálu sákteréhez. —

— Milyen üzenet vinni neki? —

— Ezst á levelet náccságos nimet úrácská. —

Agyonkúszált, girbe-görbe, de azért türethően olvasható cédulát vett elő kalapjából. Valahogy így nézett ki.

„Kedves Szent Sakterunk az Úrban!

Sírva egy parti jászolbanés akolban estevégý korbácsot, oh eljőjj majd haragosan, hiszen ami csirkéink vagyont érnek. Villogjanakatörők, a hátsócsibeszívekbe, hogy hulljonrá avér. Miállunk itt, a csibéket várjukki és Datto cigánytól elvédd részed. Tartsd bea szertartást, hogy a szúrás gyorsan ölön,

úgy lesz jó ünnepünk ennyi veszedelemben.

Mózes hitére az ünneplők."

Á tiszt a papírt a tolmács kezébe nyomta s amikor az akadozva, nagy megerőltetéssel elolvasta, mind, akik akkorára odagyültek, hangosan felnevettek. Semmi különöset nem gyanítottak a levél kótyagos tartalmából, csupán zengzetes, papos szólamoknak tartották.

— Hogy hívnak? — kérdezte a tolmács.

— Dattonak — mondta Samu.

— Tudod mi van a levélben? —

— Ázs, hogy á sákter sikkáncsá el á csibék nyákát. —

— Na ezt mi is megteszük. —

— Jáj instállom, ezsek sent állátkák, há nem á zsidó fájtá eszi, ettü belehálnák, áhogy ázsok á gyesznócskától. —

— Ne félj! hanem tudsz-e főzni? —

Samu jobbra-balra tekintgetett, körmeit rágta, nyakát huzogatta s minthogy a szakácsok nagy tudományával menekülést gyanított, hát rámondta:

— Igenis náccságos úr, de nem sábad ezeket meg főzni, mert fekete hálált hoznák, há mondom. —

A tolmács jól arcul vágta, az orosz és osztrák tisztetek meg felröhögtek.

— Főzz meg egyet, ha élni akarsz; s ha jó lesz, akkor elmehetsz a sakterhoz. —

Magára hagyták.

— Ez se rossz — vigyorgott a természetes orosz tiszt, — éppen a fogunkra való. —

— Milyen kövérek; harminc, éppen elég lesz ötvenünknek. Pompás vacsoránk lesz. De nézzétek a szutykost, milyen bátran forog a tűz körül.

A cigány feltalálta magát. Soha életében nem főzött ugyan még húslevest, de most azért nem ijedt meg a próbától. Vízet forralt, a csirkét úgy-ahogy megkopasztotta, de a nagy sietségben megfélekezett, hogy belső részei is vannak, fejestől, belestől, körmöstől dobta bele a forró vízbe. Belehányt mindent, ami csak előtte volt; marékszámra a sót, paprikát,

borsót, sáfrányt, tarhonyát. majorannát, ánizst, kissé megvakarta a répát, salátát s ki tudja milyen gyökereket sülyesztett még bele buzgalmában. Boldogan rakta a tűzre a fát, fürgén mozgott kezében a fakanál, a levegőben lóbázta, de nem úgy a sűrű lében, amelyben a víznek alig hagyott helyet a sok finomság.

Ebben a művében bizakodott Samu, mert hitte, hogy biztosan megkapja a levelet. De különben sem baj, anélkül is elmegy ő, okvetlenül át kell adnia Szirtynek az üzenetet, akkor aztán nála marad örökre. Alig telt el félóra, harsány hangon a bámészkodók felé kiáltott:

— Kész álássán jelentem — csutoros lukas kalapja alól csurgott a veríték, bele a bográcsba. A tisztek már meszsziőről mosolyogtak. A tolmács a vállára vágott.

— Mi ez? —

— Fenom húsleves. —

— Jó? —

— Királnák való kezsit csókolom. —

— Kóstold meg! —

Samu kénytelen-kelletlen kimerített egy hörpintésre valót, de alig vette a szájához, már is elfanyarodott az arca.

— Na jó? —

— Hercegnek, grófnák való. —

— Na, már lejobb adod? azt hiszem, minél tovább kostolsz belőle, annál alantasabbnak fogod ajánlani, végül aztán a kutya sem eszi meg. —

— Nem á, fenom há mondom, —

Az egyik orosz tiszt belekotort a sűrű lébe.

— Pfuj — szörnyülködtek el, ahogy merítéskor a kifordultbelű csirke is felszínre került. Ott hagyták az egészet, de előbb egy szellemes ötletet fogadtak el a tolmáctól.

Kisebb kondérba töltötték a litty-lötyöt, elővezették a gebét, hasa alá kötötték a párolgó levest és Samut háttal a ficáncoló állatra ültették. A levelet csizmaszárába dugták és nagy hahota közepette útnak bocsátották a jajgató muzsikust.

— Tiszteltetjük a saktert! —

Egy lovast is adtak mellé, hátha olyan helyre megy a cigány, ahol még több ilyen finom kirántsivalót lehet szerezni.

A vén gebe a kiloccsanó forró vízre ugyancsak szedte vékony lábait. Samu csittígtatta, szelíd szavakat mondott neki, de hiába feszengett rajta, kötelei nem engedték. Fent a Szilasnál már feszülő izgalommal lesték a történeteket.

— Erre felé tartanak — lelkendezett az egyik.

— Osztrák kíséri. —

— Áron — szólt Szirty a lovat csutakoló cselédhez — te ügyes pányvás vagy, menj le és tudd meg ki az a német és mit akar. —

— Menek, maj' megnyeggetem, ho' a sull ette vón' ki a fajzattyát! —

Vette kötelét és lecsúszott az útmelletti bokrok mögé. Nemsokára lódobogást hallott. A kitaposott úton feltűnt az agyonrázott öreg cigány. Jajgatott, nyögött, alatta meg-megbicsaklott a ló lába. Áron megvárta, amíg elhalad a páncélos előtte, aztán kiosont hirtelen az útra, megsuhogtatta a köteleit és kiröpítette. A lovas lezuhant a földre, derekát kötél fonta át. Áron megfeszítette minden erejét és húzta maga felé. A német lova a váratlan megkönnyebbülésre felágaskodott és usgyi, felvetett farral vágatni kezdett visszafelé, mert elől a magáhoztért Samu piszkálgatta gebéjét s elzárta keresztül-kasul ficánkolva a keskeny utat. Áron elkapta a vágató paripa gyeplőjét, rápattant s úgy vonszolta magával a kapálódzó foglyot, amíg az el nem vesztette eszméletét. Akkor leugrott, lovára fektette a véres testet, megszabadította Samut is és óvatosan felkúszot vele a dombra.

— Hun szorongtá' te ragyás? — szólt hozzá atyáskodva.

— Jáj urám, hés lettem, megkínozták á német'urák, mert nem egészen szájuk isze szerint páprikáztám meg á levest. —

— Mifélét? —

— Hát húslevest! —

— Mibű? Ürgébű? —

— Á, ne sértegessen ázs úr, csibéből. —

— Esmét tolvajkodtá'? —

— Á dehogy, sose. Én fájcigány vágyok. A generális úr küldött el, a politikusá lettem. Titkárjal —

— No! —

— Úgyám, itt a levél, ni — kivette csizmájából az agyonnyomorgatott papírost és büszkén lóbázta. Felérték a suvadáshoz, ahol a hegysülyedésben tanyázott a század. Körülvették a cigányt a legények, Szirty is odajött és molyogva kérdezte:

— Nos, mi járatban vagy öreg? —

Samu elmondta a vele esett gyalázatot és átadta a levelet. Szirty végigfutotta a kusza írást, rövidesen megértette a tartalmát. Titkos megállapodás szerint készültek a sorok, minden második szó első, vagy utolsó szótagjai adták a jelzett parancsot. A szöveg tehát így szólt: „Szirty! akkor jöjj, ha mi, vagy ők hátrálunk. A hidat védj.” Az őrnagy mindent kikérdezett a cigánytól tövéről-hegyére, hogy mit látott, milyen a hangulat, ideges-e Bem, jókedvű-e, vagy csüggedtek a katonák?

— Na Samu, dèrekasan megemberelted magad, ne félj, újra csillagot kapsz — veregette meg a végén Samu vállát.

— Jáj kápitány urám, kezsit csokolom, á Devlá áldja meg, engedjen házsá ázs én csillágomhoz búcsúzni, már álig ván bennem lélek, megsínylettem á háborút, már igázán hés lettem, engedjen házsá náccságos úr, érzsem á feleségem háldoklódik miáltám. —

Olyan szánalmasan kancsalított a cigány, hogy nem tudta megtagadni az őrnagy a kérést. Elbocsájtotta hát szabadságra, bár érezte, hogy többé vissza nem fog jönni. Samu vigyorogva szalutált s nagyot köszönve eltűnt gebéjén a suvás tulsó felén. Hosszan néztek utána a fiúk és megjegyezték: megérdemelte, mert oláh volt, de becsületes maradt.

Lent mozgolódás támadt. Bem megfújatta a trombitákat, hogy világosan felvegye a harcot; másképpen Szirty nem fogja látni a mozdulatokat.

Kétszáz huszár ugratott ki a tölgyesből és megtámadta a kozák előőrsöket, Addig hadakozott a két előcsapat, amíg hátuk mögött a többiek fel nem készültek; akkor ezek hirtelen védekezve hátrább szorultak és megálltak közvetlenül az

erdő előtt, de az ellenség nyomába szegődött. Szirty és a két tiszt elsápadt; rosszul kezdődik.

— Te, nézzétek, csel lesz, Bem cselezik. —

Úgy volt. A huszárok a balfelőli erdőben nyargaltak, szétugrattak s abban a pillanatban a bokrok mögül ágyútorok meredtek a pikásokra.

A füst még alig oszlott el, mikor a kétszerre nagyobb erő, a balszárnynon kezdett visszavonulni.

— Most jövünk mi — kiáltott Szirty és rohamra pergette a dobokat. Villámgyorsan átvágtak az erdőn s váratlanul az ellenségre csaptak; mint héja az áldozatára. Heves tusa támadt, az egyesült erő a Maros felé támolgott, arról nem várt újabb meglepetést. Az oláhok rendetlen rohanása kihozta sodrából Inczédyt és ott Vajku előtt hordta le kegyetlenül őket; szerencsére németül s így kiszólásának nem volt fogható, gyászos következménye. A huszároknak eleinte igen sok bajt hozott a pika. Nem tudták, mit csináljanak ezzel a hosszú szerszámmal, de hamarosan kitanulmányozták, hogy csak messziről olyan veszélyes az. A szúrásakor kardjukkal félrelökték, megfogták balkezükkel, a jobbal meg a kardot suhintották meg a turbánosokra. A páncélos testű dragonyosok nem adtak gondot nekik, a kard jobban illet az örökös szadadságért vérző székely kezébe, mint a kétfejű sas vazallusáéba.

Szirtyék mögött jókora darab hullamező maradt, az ő vérükben kétszeres frissességgel pezsgett a vér, nekik kellett Bem tervét kiegészíteniök. Dühös üvöltés, káromkodás, nyögés, panaszok röpködtek a füsttől fojtott napnyugati levegőben. Ide-oda hullámozott a csata, már csak egy kis köd választotta el Szirtyéket Bem seregétől.

— Hej efiúr, csak használhatnám a kendert, mett igen köze' eregettünk — panaszkodott Áron, aki csodálatosan fiatalos erővel osztogatta a haláladagokat maga körül, pedig arca, ruhája csupa vér volt, kedélye azonban igen magasan röpült.

— Áron te sebesült vagy! —

— Az! — Puff, megint egy muszkát fordított le lováról.

— Menny a pokolba szógáni — horkant fel Áron kihúzva az alélt testből kardját.

— Imitt vagyok én jól csak, hamarosint efűjjuk őket no. —

Egyszere hátulról, az oláhok soraiból éktelen láрма, ujjongás tört ki; a domboldalról lovasok ereszkedtek alá. Szirty keserűen szólt oda Áronhoz.

— Látod? —

— Ügön, dejszen nekünk es gyühetnek. —

Szirty nem felelt, de tudta, az orosz erő kimeríthetetlen, az ő kis védő seregük szét van forgácsolva. Belevetették hát magukat a küzdelembe, olyan vakmerőek, fáradhatatlanok voltak, hogy a megerősített haderővel sem tudták őket a dombról leszorítani.

De jött a csaták réme, az árulás. A Brassóban Bemhez csatlakozott néhány száz szász, akik a jobbszélső kukoricást védték, levetették álarcukat. Valószínű, hogy egynéhány vezető lelketlen ígéretének ültek fel s ahogy a tartalék az apadó sorokat kitöltötte s a túlerő nyomása biztosnak látszott, otthagyták a helyüket és a füzes mentén, a mocsarak mögött elkanyarogtak. Bem, mint a tartalékért küldött értük, de a futár lélekszakadva segítség helyett vészhiért hozott.

Bem az ajkába harapott és elrendelte a visszavonulást, ami igen példás rendben történt meg. Damaszkim meghátrált jobb szárnya is előretört, mert a balszárny zöme Springersfeld vezetésével vagy ötezer emberrel átúszott a Maroson és bekerítő mozdulatot tett. Bem a homlokra állította az ágyúkat, de az ostromágyúkat már nem tudta megmenteni. A homály sötétségbe ment át, a futók nagy sietséggel rohantak át a pallókon, lehetetlen volt tovább tartani Szirtynek magát, hiszen amúgy is elszigetelve küzdöttek, jól megtizedelve, több sebből vérzett a század.

— Áron, rohanj a hídfőhöz, mond Bemnek, kéretem a nagy ágyút tartsa, ott leszünk. A bokor mellett küssz el, ott nem vesznek észre! —

Tömött sorokban belevágtak a diadalittas ellenség közé. Sikeresen átvergődtek, de csak igen megcsappanva jutottak el oda, ahol fedezniök kellett volna a visszavonulást. Az árulók elől a meghátráltakkal valamennyire felhíztak.

Szirty mögött mind nagyobb ellenséges gyűrű kelet-

kezett, így hát neki csak meghalni lehetett, ha nem tud kiszabadulni. A folyó felé hátrált, de alig néhány tízméterre a hídtól elborult előtte a világ, melegséget érzett mellén végigfutni és eszméletlenül vágódott el a többiek közé. Végigpatáztak rajta a kazáni muszkalovak.

Áron teljesítette a parancsot. Négy tűzér lapult az ágyúk mögött, a híd megtisztult, innenső parton már csak a megfogyott székelő század álta még a vártát. Bem azokat is hátra parancsolta, mert a Maroson át három ellenség is úsztatott. Damaszkín derékhada a fahídra vetette magát. Áron csak az urát kereste már.

— Efiúr... Szirty őrnagy úr, hallá?... Imitten Áron! —

Jobbra-balra kérdezősködött. Egyik huszár kijelentette ugyan, hogy látta megsebesülni, de Áron nem hitt neki, tovább kiabált. Át nem mehetett, akkor látta volna. A németek közé ugratott, hátha foglyul esett. Tett még néhány csapást, folyton Szirty nevét hajtogatta, amikor egy ráncosképű osztrák tiszttel találta magát szembe. Megismerte, az a bizonyos pesti úr volt, aki a vásáron oly csúful rászedte az aranyláncos órával. Elfutotta a gyűlölet, sarkantyúját a lovába vágta s a tiszt mellett termett.

Egy pillanat s mivel kardja már kettétört, pusztá kézzel ugrott a torkának. Együtt zuhant vele a földre, de el nem engedte addig, amíg élet volt benne. Ahogy azonban felemelkedett, hegyes pika meredt felé s mielőtt védekezhetett volna, nemesen dobogó szívébe befűródott az acél.

— Istenem — hördült fel s áldozatára bukott.

A nagy ágyú megegyeszer végigsöpört a támadókon, de az árt feltartóztatni már nem tudta. Bem állatta, hogy további eredményes harcra szó sem lehet, mielőtt bekerítették volna, Radnádfalvára vonult vissza.

A nyári est szétteregette sötét lepedőjét e siralomhelyre, rá a megkínzott, nyögő sebesültekre. Az orosz-osztrák haderő bevonult Szászrégenbe, nem üldözték tovább az ellenséget. Az oláhságnak jutott a holtak kifosztásának undok szerepe, itt nem kellett biztatni őket, úgy jártak a sereg végén, mint hajók után a koncleső falánk állatok, mint oroszlánok

után a hiénák. Ez volt Vajku nagy Romániát álmodozó, hős nemzete.

Az erdei út mellett kicsiny kápolnácska nézett le a völgyre. A munkások építették fából, hogy esténként és a viharban legyen hová betérniők. Itt imádkozott egész idő alatt Gergely barát, szüntelenül, már harmadik órája ostromolta az eget. Ahogy elült a lárma s eljött a sötétség, kiment, hogy szétnézzen. Mindjárt felismerte a helyzetet, levetette csuháját, felvett egy oláh gúnyát s megindult, hogy felkutassa Imrét, akihez minden nézeteltérése mellett meleg testvéri kapocs fűzte. Nagysokára meg is találta. Halott kozák alatt nyögött, melléből szivárgott a vér, fejét hosszú vágás csúfította, de még élt. Gergely egyik halott homlokáról lefejtette a kötést s megfordítva azt csavarta a súlyos sebesültére. Zsébollójával sebtében levágta a bajuszát is és egy vasas mundérjába öltöztette. A tiszti ruhát a Marosba dobta. Alig készül el munkájával, fáklyások közeledtek, hordágyon egy bekötözött beteget vittek. Az előlmenő katona Gergelyre kiáltott:

— Halt! Was akarni itt? —

Gergely megszeppenve nézett fel, a nagy betegben Vajkura ismert. A lámpát tartó alak, aki bizonyára az orvos volt, tört magyarsággal kiabált felé:

— Mit csinálni? —

— Kötözök.

— Magyarszki huszár? bitang! —

— Nem... osztrák — a hangos szavakra Vajku felemelte szempilláit.

— Megtaláltatok? —

— Nem... nincs még... csend lenni — csillapította az orvos.

— Hé... nem látni egy magyarszki tiszti? —

Gergely a fejét csóválta. Az orvos a véres, sáros arcba világított, még Vajku is felemelte rá fejét.

Nem Kossuth kutya — mormogták és visszaengedték a földve. Tovább mentek.

Egy kis ország fölött a vészfelhők magasabbra hágtak: a székely falvakban özvegyek álltak a galambdúcos

ajtóban, menyasszonyok nézelődtek ki a tulipános, rácsos ablakokból; jönnek-e már?

Dombok domborodtak, hajlékok lettek hajléktalanokká; Erdély kacagása elhalt, dala sirássá tompult, de szíve helyén maradt, mert székely szívet az Isten csak egy népnek adott.

XXVI.

Csend borult a Kárpátok ölére, osztrák csizma kopogott a rónákon, véres bilincs csörgött a nemzeten.

Örök hajnalváró, édes nemzetem! de nagy a te hivatásod. Nem volt egy nyugodt, békés századod, milliók előőrse voltál, mindig csak áldozat mások portája előtt. Történelmed csupa temetési zsoltár, vagy harangzúgásos, tépett lobo-gós Te Deum. Amíg körötted gyarapodás és vidám emberek születtek, te könnyek közt szülted fiaid, míg mások bölcsője napban fürdött, a tiedre ködös homály borult. Csoda-e, ha ezrek és ezrek hulltak el érted, csoda-e, ha oroszlán lett a szíved? Csoda-e ha a csecsszopó is felnevet, ha mondod neki: magyarnak születél, magyar sorsra, búra, örök zivatarra, édes gyermekem... Csoda-e, ha akkor fél az öreg itt meghalni, hogy eggyel kevesebb lesz megint a magyar?... Sújts Isten, büntess, Te tudod, hogyan lesz jó, csak erővel táplálj, hogyha százszor elborul fölöttünk az ég, százszor derüljön újra. Nem lázongunk, mi csak emberek vagyunk.

* * *

Szirty, ahogy Gergely révén sikerrel megmenekült, súlyos betegen Pozsonyba került. Ahogy felépült, robotba állt. Összetörtén üldögélt cellájában, mint a siralomházi rab, de társai közt vidámságot erőszakolt magára; biztatta, tüzelte őket, tréfálkozott velük, gyújtogatta bennük a reménysugarat. Semmi újság nem szűrődött be hozzájuk, csak azt tudták meg, ami Világosnál és Aradon történt.

Tehát vége mindennek. Vége annak a sok törekvésnek, atyjának tett ígéreteknek; nincs név, sereg, családi fészek, egy vékonyka reményszálacska sincs, amiben kapaszkodni tudna. Novemberi hangulat játszott kinn, hullottak a levelek. Ősz, aztán... tavasz... de nekik nem az lesz. — De

az lesz, — feleselt önmagával, — ott van Aranka, látnom kell... élnem kell tovább. Ki, ki Imre a szabadba, meg kell szöknöd, itt nem maradhatsz tovább!

Hosszú napok, hetek teltek el, amig gyalog, kocsin, ahogy tudott Erdélybe menekült s rengeteg nélkülözés után Kolozsvárra mehetett, ahol kislányát gondozták.

Becsöngetett. Ráncosképű, öreg matróna dugta ki felpántlikázott, alázatos ábrázatját.

— Mi tetszik? ja? koldus? mindjárt! —

Koldusnak nézték. Szakálla, gondozatlan bajusza nőtt, haja borzas volt, ruhája rongyos és sáros. Szökése után valamelyik melegszívű atyafi dobálta rá. Imre a nővér után szólt: — kéremszépen egy kis csecsemőt hozott ide az uram, nekem hagyta meg, hogy gondozzam, legyek a nevelőapja, ha a kicsike felnő. Tessék megmutatni könyörgöm! —

A nővér kikerekítette két szemét és csodálkozva nézett Szirtyre.

— Hm, azonnal jövök. —

A főnöknővel tért vissza. Az is meg akart győződni az esetről, kérdezte, faggatta Imrét s amikor megbizonyosodtak, előhozták az alig egy éves Arankát.

Szirty arca szélesre nyílt, kacagott, sírt, csókolgatta, cirógatta gyermekét, apai öröme feledtette vele, hogy őneki most egészen más szerepe van. A kislány először félénken elfordult, felsírt, ahogy a szőrös arc felé hajolt, de hamarasan megbékélt és pufók arcocskája kisimult. Az apácák összenéztek. A főnöknő csak hosszú kérdés után tudta elvenni tőle.

— Neveljék fel boldogan, ne ismerje meg azt a poklot, ami apjának jutott — adta ki kezéből a picikét.

— Árva szegény, itt nő fel, bizonyára megkedveli a mi csendes életünket.

Szirty maga elé meredt, aztán elköszönt.

Bezárult mögötte az ajtó; Kocsárdnak vette útját. Újra felsajgott fájdalma, életutálata, tehetetlensége vitte felesége sírjához, már talán felelőtlenül, kihalt érzékkel, hogy ott elvesse magától csalódott, gyászos életét.

A kúria melletti kősírhoz zarándokolt. A keresztkő a hanton feküdt, a sírt ellepte a burján. Leült. Közel és távol semmi nesz, csak a kopasz ágakat verte itt-ott az őszi szél. Mögötte a tönkretett élet, vágyak, álmok, aztán vér, füst, rom, halál; előtte némaság, fájdó arcok, reménytelen valóság... Ha írónak született volna, csak azért ragaszkodott volna még ehhez a fekete posztóhoz, hogy megírja, elsírja a jövő nemzedékének, milyen rettenetes kínok tépik a fellegek közt járt lezuhant saslelket.

Mit akarsz? — kérdezte tizszer, százszor, ezerszer magától. — Hova mész? Mi leszél? Mi a célod? Vajkuk, Haynauk, pribékek, hóhérok körötted, neved a kamarilla halálraiteltjei között, vagyonod német generálisok kezében, koldulni akarsz? vagy száműzetésben élni? Heves a lelked, elárulnád magad, bitóra jutsz Szirty Imre, menekülni? hová? se pénzed, se kedved, az egészséged is aggodalmas — érdemes így kínlódnod?

S a feleletek, mint a jégcseppek ütemesen koppan-
tak rá: nem... nem... nem.

A sírkőre borult, sírni szeretett volna, de szemei már kiapadtak, a fájdalom szárazon torkollott össze benne. Jó lesz ez így is... gondolta... jó lesz, elég volt a harcból s kivette közömbösen pisztolyát, hogy bevégezze álmainak hosszú sorát.

A kúria felől hangos kiáltásokra lett figyelmes. Egy szoknyás alak futott felé. Imre, aki amúgy is csendben, magányosan akart meghalni, eldugta fegyverét és bevárta az alakot, Gergely barátot. A barát amikor megtudta Szirty szökését, lóra ült és egyenesen Kocsárdra jött, mert tudta, hogy az üldözöttet a fűzfá alatti sír vonzza vissza s félt a katasztrófától is, amire a fogoly már egyszer célzást tett előtte. Lihegve futott a sírhoz s hevesen lóbázva karimás kalapját, már messziről kiabálta.

— Imre! —

— Én vagyok. Pszt. —

— Szervusz drága barátom, kerestelek, futkostam utánad, csakhogy életben vagy. —

— Nem sokáig. —

— Nonono no. —

— Fölösleges az élet számomra, megzavartál Gergely! —

— Imre, Imre, ne kísértsd az Istent! —

— Hagyd el, már nyakig vagyok vele, jobb ha odébb állsz s békében engedsz elmenni. —

— Lehetetlen, ne légy kétségbeesve, mesélj, beszélj, szívemmel lelkemmel segíteni foglak. —

— Köszönöm. Segíteni akarsz? Várj be s temess majd ide el s mondd meg annak a bitangnak, hogy hamarosan utoléri őt is a hozzá méltó halál. Átkozd meg... nem vélkezel, ha pap vagy is... ha egy halódó ember óhaját teljesíted. —

— Nem szabad így elcsüggedned Te. —

— Nézz rám, csodálom, hogy megismertél. Ez lett Szirty Imre őrnagyból, akinek nyolcvan jobbagy leste szavát, aki nagy látóhatár ura volt, akinek nem volt más célja, csak a boldogság, a béke. —

— Imre, még az lehetsz, még nem vesztettél el mindent. —

— Nekem ne papolj, az Isten megteremtette az embert, jóval, rosszal, de nem egyformán segíti őket. Fény hozta létre az árnyat, de úgy, hogy az árny sosem szülhet újabb fényeket. Az ember esze, érzelme, vágya szüli talán az Istent, s csak egyesek, akik Egyháznak mondják magukat vájják meg a medret, szülik a törvényeket, szövik a zabolát, hogy uralomra jussanak. —

— Ez nem cáfolja meg Isten valóját. —

— Csak a kényszerérzet hajt rá, hogy higgyem Őt, amúgy e föld a beszélő állatok legelője volna, a legesztelenebb, legértelmetlenebb lényeké, amikor hisznek olyanban, ami nincs, meghalnak egy képzelt világért, elvetik egyetlen életüket, küzdenek eszméért, ezért, azért, óh... akkor csendes örült volna az ember, csupán ezért hiszek. —

— Nézd Imrel! Ahogy már érezzük az örömet s a fájdalmat, rögtön elismeri ítélőképességünk a jó s a rossz fogalmát is. Ugy-e? —

— Az a felsőbb lény az embert magának adta, azért kapott érzet, érzelmet, hogy megértse saját céljait. Ezért

halok meg ily nyugodtan. Kár a hátralévő silány életért, váram a nőm. —

— Halálba mész a haláloddal ember! —

— A halálban térdig jártam, nem ujság. Elvágom a fonalat, ha olyan az Isten, amilyennek lennie kell, akkor oda visz, ahol a feleségem lakik. Nem kell nekem semmi kegyelem, angyalkórus, fény, meg ez, meg az, mindent elvehetnek, elég lesz nekem a hitvesem. Megkövesedtem már. Az Isten, úgy mondják, szereti a hősöket, mert azok is a parancsolatért, a hazaszeretetért haltak meg, bizonyára javamra írja, hogy nem leszek a sír előtt néhány lépésre bitorlóim kéjáldozata. —

— S ka tévedni fogsz, ha rettenetes ítélőkézzel találod magad szemben, mit teszel, amikor már nincsen visszaút? —

— Az nem lehet, akkor Isten sincs s akkor mindnyájan megsemmisülünk. —

— Látod, csak egyoldalúan hiszed az Istent, csak önzésed farag pogányul Istenképet. Világosodj fel: lehet őt bábnak, fűszállal kormányzó atyuskának hinni, aki taláломra, kedvre mondja ki a nagy ítéletet? Lehet kegyetlen, hamis törvényű bírónak tartani, aki csak korbácsot és büntetést ismer? Sátánná lett az ember, amikor egyedül önmagát ismerte el vizsgáló törvénybírónak. —

— Imre, ugy-e jó az, ami boldogít? —

— Igen... gyorsan végezd már be. —

— S legfőbb jó az ugye, aki legjobban boldogít? —

— Következetesen. —

— S a legfőbb jó az, csak úgy lehet azzá, ha leg-tökéletesebb, mert csak a tökéletes képes megadni minden szépet, minden boldogítót. —

— Úgy van, tovább. —

— Lehet tökéletes valaki, ha nem uralja mindazt, ami keze alatt van? —

— Nem. —

— Lehet tökéletes, aki ferdeséget, diszharmoniót, torz vonalakat, béna visszasságokat tűr meg? —

Soha! —

— A tökéletes, az ugy-e mindenkinek megadja az őt megillető részt, hogy rend és béke legyen az ő világában. —

— Természetes! —

— Tehát a tökéletes, igazságos is, a legfőbb tökéletesség, a legfőbb igazság is. —

— Mit akarsz ezzel most? —

— Imre, boldogított az élet? —

— Nem. —

— A célok? —

— Csak úgy gondoltam. —

— A vagyon? —

— Nem! —

— A hírnév? —

— Pillanatokig. —

— Szépséged, testi adományaid? —

— Futó tüzeknek voltak jók.

— Képességeid? —

— Olykor-olykor. —

— Hát a vitézség, jótetteid, hazaszereteted? —

— Igen. —

— Jószívűséged, segítségéid, hálád?! —

— Igen, igen... de. —

— Hitvesi, apai szereteted? —

— Végtelenül... nagyon... de. —

— De... nem tökéletesen... maradt utána kesernye... hiába, nem tudtad egészen magadénak mondani: fáradtan nyúltál utánuk, kevésnek találtad valamennyit... s most mi marad belőle más, mint egy téves, de izzó szeretet a hitvesed után. —

— Nem téves! Barát! —

— Nem fáj, nem szakad bele a lelked, nem átkozod az órát, amelyben erre ráeszméltél? Nem sikong benned a vágy, a kérdés, miért csak eddig, miért nem tovább? —

— Beleőrülök, ha ismét előhozod. —

— Bele tudnék én is, ha hiábavalónak látnám egy rövid élet után a küzdelmet, meddőnek a szép terveket, ócska

bádognak a csillogónak hitt célokat. —

— Hát más is lehetett volna? —

— Azok a szép érzések, amik boldogítottak egykor, azok örök értékek. —

— Tovább-tovább. —

— Nézd, vizsgálód a természetet, mindenütt törvényszerűség, bámulatos rend, okozat, harmónia, mert a díszharmóniában is ott van a szimmetria, az is nagy terveket hord magában, aminek másik oldalát oly kevesen látják meg a halandók közül. Ott van a szenvedés. Örök szabálytalanság lenne az is, ha csak magának maradna, Isten sem volna Isten, ha úgy volna ez igaz: akkor megdőlné minden jog, minden csak kegyetlen játék lenne egy még kegyetlenebb néző előtt: akkor tagló alá való volna az ember, hogy erkölcsöt és szeretetet ismer.

— Hevesen beszélsz. —

— Akkor most neked azt mondanám: Imre, ne légy örült, hogy kihasználatlanul hagyd még e perceket, gyere velem és dorbézoljunk, igyuk ki a vágyak, ösztönök mézes, zavaros poharát. —

— Jaj, de súlyos ez a gondolat barátom. —

— Ha tehát van Isten, hogy lehetne feltételezni róla, hogy jutalom nélkül fogja hagyni azt a sok könnyet, amit ejtettél, azt a rettenetes küzdelmet, szenvedést, amin átvergődtél; azt a kimondhatatlan fájó érzéseket, amiknek tanúja voltam céljaid e romhalmazánál. —

— Kezdek érezni! —

— Miért kellett elvesztened hited, amikor leleséged sírjánál álltál, miért, amikor koldusan kerültél vissza szülőfaludba? Isten nem változott, igazságai, törvényei maradtak. Lásd be, hogy Istennek malmai más kövekkel őrölnek, mint ahogy azt mi sokszor szeretnénk. —

— Hallgatom. —

— Te látni akarod hitvesed, de addig nem láthatod, amíg az ég arca feléd nem néz. Nyújtsd békére jobbod; Isten ellen csak lázadni lehet, harcolni nem. —

— Kihűlt kő vagyok! —

— Ne légy makacs, nem segít bajodon, az ember fordul el a Égtől, mint föld a naptól. —

— Elég-elég volt barát, nem tudsz segíteni rajtam, tőlem távol van Isten, velem nem ér rá bíbelődni, árva vagyok; elmegyek, hogy ketten legyünk. —

Lassan kiemelte zsebéből fegyverét, arcán a konok elhatározottság lett úrrá; úgy állt ott a kis dombocska mellett, mint félelmetes üldözött vad a rengeteg ölen. Gergely a fuldokló végső erőfeszítésével ugrott hozzá.

— Imre, Te áruló vagy! —

A szökevény leeresztette karját, odalépett a szerzeteshez és farkasszemet meresztett rá.

— Mit mondtál barát? —

— Áruló vagy, árulók vagytok mindannyian, akik hagyjátok elvérezni haldokló, elárult hazátokat — lihegte amaz.

Szirty maga elé meredt, megtántorodott és hátrálva, ziháló mellel leült a kicsi sírra. Fel se nézett. A vád éles nyila beletört szívébe, agyába, lázba hozta, marcangolta, vérezte.

— Áruló vagytok? — lobbantak fel benne a kérdések — gyáván megfutok? —

Gergely tovább lőtte a nyilakat:

— Csak a dicsőségben volt nagy hangotok; most, hogy végigtaposnak rajtatok, válasszátok a könnyebb halált, mint a jajtalan szenvedést. Imre térden nyög Székelyország; az anyák, az öregek könnye csak jobban kimossa a sebeket; el fog vérezni, ha nem kötitek el, Ti... Ti menekülő székely férfiak! Fiaitok elfeledik nyelvünk; idegen urakból lesznek új apák; csak mert önfeledten magára hagyjátok Csikot, Marosmentét, édes Barcaságot. Imrel Csak bitoroljátok a székely nevet, ha magára hagyjátok halodó nemzeted; megérdemlitek, ha még magot sem hagynak, ha nem álltok ellen vészes zivatarnak. —

Csend borult rájuk. Hosszú idő múlva Szirty egészen halkan megszólalt.

— Gergely... Gergely szörnyű vádad talált. —

A barát megváltozott hangon, most már mint orvos ült le mellé.

— Térj vissza és építsétek fel az összedőlt házat Imre! Oldjátok fel Erdély bilincseit; ültessétek be a földet újra Paradicsomnak. —

— Lehetséges ez még? —

— Tőled, Tőletek függ. —

— És attól ott fönt! —

— Ő megbocsát. —

— Én gyilkoltam. —

— Akkor is. —

— Káromoltam őt. —

— Úgy is. —

— Arcul köpködtem. —

— Szeliden néz vissza rád. —

— Elűztem előlem. —

— Szíved fölé fog hajolni, —

Elhallgattak. Imre újra lehorgasztotta fejét, kúszált haja szeme elé omlott, kezeivel a sir keresztjét babrálta. Piszolya a fű közé esett, de nem nyúlt utána. Belevonaglott.

Székelyföld sorsa megutáltatta vele előbbi konokságát; most már új gondok űzték ki, ki az életbe. De melyik útra lépjen, mihez fogjon, amikor ezer spión les rá; tud-e egy mozdulatot tenni, hogy vesztét ne érje? Aggódva fordult Gergelyhez.

— Fráter, menedéket keresek, fáradt vagyok. —

A barát hívogatta.

— Pihenned kellene előbb az Ég ölében, hogy frissen mehess a munkába el. —

— Pihennem, hadd találjam meg végre a béke csendjét. —

— Békét akarsz? az elvesztett boldogságokat? menedéket, hogy magadra találj... jer... jer velem akkor oda, ahová életed hajnalán meghívott az Úr! —

— Barát... nem vagyok méltó arra. —

— Senki sem lehet méltó ilyenre. —

— Nincs hozzá erőm! —

— Megint csak magadban bízol? Hová jutsz így, Te... Te székely férfi! —

— Hogy élhetek ott hazámnak, mondd! —

— A csendben magad megtalálod rá majd a feleletet, minden eszközt kézhez kaphatsz, amire szükség lehet. Lesz még időd, na ... hát nem végső lépésed ez. —

A menekült magábaroskadt, vívódott; egyszersak szeme a sírra meredt, az arca eltorzult; Szirty Imre sírt. Kezébe temette könnyeit és mikor átvonult lelkén a bösz vihar; lecsendesülve bátran mondta ki.

— Gergely, veled megyek, valami megerősített, itt künn pusztulás vár rám; hidat keresek, hogy eljussak testvéreimhez. Készen vagyok! mindenre kész. —

Felállt, megcsókolta a sírkeresztet, végigtekintett a fáradt napsugárban fürdőző vidéken, könnyes szeme összecsókolta a kis falukat, a mezőket, az erdőt és ajka belevo-naglott a búcsúszavak alatt.

— Érted teszem Székelyország. —

Aztán Szirty Imre visszament az Isten börtönébe, ahonnan megszökött.

* * *

A Székelyföld Golgotáján sokezer keresztfa áll; hang-talan, vonagló testek rajta, kiknek halálhörgését csak a köntös-rabló katonák lármája szentségteleníti meg. Mint megannyi óriási véres szem merednek az Ég felé; nagy Isten miért en-gedted ezt? Sötétség, reménytelen csend felel; a haláltusában vergődő áldozatok ajkáról mégsem hangzott el: "elvégez-tetett."

Hegyek ölen, erdők mélyén apró házikókból piciny-fények ideintegettek; gyermekkacaj édes zenéjét elhozta a fenyves s amikor a XIII. stáció elérkezett; mosolygós, meg-békélt halottak ölelkeztek a drága anyafölddel.

* * *

Az ifjú Maros partján hatalmas osztrák tábor terpesz-kedett szét. Fáradt hangulat ült a nyakán, mint vérszopó élősd, amit a csatatér vérgőze szokott életre kelteni. Nyoma sem volt a jókedélynek, pedig hazamasírozásra fúvattak.

A címeres parancsnoki sátoron keménytartású ka-tona lépett be. Őszes, mordnézésű tiszt fogadta.

— Kedves Vajku úr — kezdte szerepét az osztrák

— meg akarom köszönni Önnek a jóleső segítséget. Igazán derekasan viselkedtek, majd jelentést teszek a Felségnél. —

Vajku értelmetlenül nézett vissza. Sötét gyanú ébredett benne; idegesítette ez a körmönfont, átlátszatlan beszéd.

— Tábornok úr, úgy hiszem meglett és meglesz az eredmény, amiről annyit álmodoztunk. —

— Meg... meg... a Felség atyai szívvel fog gondolni az Ön népére. —

— Hogyan értelmezi ezt? —

— Hatalmának szent palástjából jut jókora darab, hogy megvédje Erdélyünket is. —

— Erdélyünket... valóban, de ezt a palástot mi szőttük meg tábornok úr; azt ígérte a Felség, hogy a magunk urai lehetünk, ha megtámasszuk a trónját. —

— Megtámasszátok? Óh fiaim; gyengék vagytok ti a magatok védelmére is, csak irgalmat gyakoroltunk felettetek; óh fiaim! —

— Tábornok úr! mi véreztünk, gyötrődtünk; követeljük Erdélyt, a román Erdélyt, érti, követeljük a román hadsereget, kormányt, földeinket, népünket... érti, követeljük. Nem Önöké ez a föld, Önök itt csak... —

— Na, mit akarsz mondani... mit? szegény Vajku, nem veszlek számításba, pihenj... kimerültél! —

— Nem én Tábornok úr, elmegyek tüstént a királyhoz. —

— Ne kínozd magad; itt az írás nil —

Vajku elkapta a papírost és dagadt szemekkel száguldott végig rajta.

— Hát ezért forgácsolták fel seregem? ezért kellett engednem felosztani osztrák csapatok közé, hogy összetörjenek? Miránk is bilincs kerül... Önök becsaptak minket, önök árulók lettek. —

Az oláh katona kétségbeesve szitkozódott s lángoló dühében a tábornokon töltötte ki olthatatlan bosszúját. Véres kardjával utat tört magának és mivel úgy ismerte a vidéket, mint pók a hálóját, messze maga mögött hagyta üldözőit.

Kacsaringós utakon, irdatlan erdőkön vánszorgott

keresztül étlen-szomjan. Még az üldözésben kapott sebe sem sajgott úgy, mint a lelke, ez a poklokat átélte dacos, fékezhetetlen lelke, mely most élete mélypontjához érkezett.

A legellentétesebb gondolatok és vágyak csatatere lett. Világosan látta, hogy összeomlott mögötte minden, a romokban mégis ép téglákat keresett, hogy új falakat rakjon belőlük.

Osztrákok. Végigpaskolta a gyűlölet e szóra; szeretne volna énjét kettéhasítani a bánkódó, a bíraskodó, csalódott felével megtépázni azt a régi Vajkut, aki olyan lelkesen hitt koronák szavának, hínáros ígéreteknek. Elébetódultak a balázsfalvai, kocsárdi képek és mintha régi gyűlölete a fehérposztós népre nem égne már úgy. — Ők is éppen úgy szenvednek, — mondogatta. Sietett azonban elkergetni az ilyen lágyadozó érzéseket; el a saját keserűségét, mert érezte, hogy elmerülne benne.

El kell jutnia a néphez; fel kell világosítani, meg kell vigasztalni, hogy nem hiába kaptak fegyverhez, különben őrá hull vissza minden átok, a kihullott vér az ő óráinak nyugalmát fogja megsarcolni.

Felocsúdott; szomja kínozza. Megnaposodott az arca, ahogy a dombon házat pillantott meg. Itt megpihenhetsz! Amilyen hirtelen szökött elő ösztöne, épp oly gyors futással tértek vissza a poros barázdák is. Ki tudja, kié a ház. Ha székelyé; régen rossz, sebe a jobb karján ég, ha oláhé, akkor felismerik és zuhognak majd a vádak: „Vajku, hol apánk, fiunk, ha te így jössz közénk, Vajku mivé tettél minket?”

Lovába vágta sarkát és menekült tovább. A szégyen korbácsait érezte, mintha minden fa felémutató kéz volna „ott fut Vajku ni“, mintha minden kis ház szenvedő arc volna; „Vajku segíts rajtunk!”

Az erdő szélén fatönkön ülve parasztruhás székely szólította meg.

— Hé merre eregész? —

Vajku nem szokott az ilyen közvetlenséghez.

— Előre; mi közöd hozzá fattyú. —

— No, ne okoskodj; látom ügen ruzsnya idő nyójtózik rád es. —

Vajku megállította lovát, az öreg hozzálépett s mikor meglátta a láztól kivert, beteg arcát, összecsapta kezét.

— Hászen sebösen ámolýogsz! Eisze: szájj le ízibe; van imitten kumaszk sarkolat-kenyér, bicski, hús, csupor, surrints vissza kedélédet! —

— Hozz egy kis vizet — kérlelte az oláh — nem szállok le, ki vagy? —

— Eisze, eisze, peshedj kissé, ondok seböd békötöm no! —

Leemelte az alélt testet, pálinkát itatott vele, etette, sebéit meg széttépett ingével kötötte be, hogy el ne vérezzen az oláh. Közben mondott egyet-mást magáról is.

— Én es a halálbú csiszamlottam e', a két fiam az olájok súvasztották e', a két daliámat, két édes kölkömet, mast csak egy marada szűvem kincsenek. —

Vajku szíve erősebb iramban vert, nem a pálinkától, hanem ettől a szent, emberi tettől, ami most még tátongóbbá tette az úrt, ami közé és a békés élet közé szakadt. Kivette aranyóráját, átnyújtotta a székelynek, de az öreg csak a fejét rázta.

— Köszönöm háládatosságod, de ilen abrakcipós halandót megbabonál a csellagos holmi, kiröhintenének. Add e', osztang apasztd e' az árát, ha már megtévedtél. Isten álgyon; ügyeij magadra! —

Felültette a lóra, kezetszorított vele és elvált a néma, beteg üldözöttől.

Amíg az est eljött, addigra Vajku lelkén hosszú esztendőkre is elég kín és vergődés viharzott át. Hiszen komoly, hazafias érzések is sarkantyúzták eddigi tetteit; nemcsak a nemtelen ösztönök; érzéke hát ép volt s most, hogy a vér-gőz nem tompította el; a csend, a magárahagyatottság szembeállithatta önmagával. Egyszer kérdezett, aztán felelt, védett és támadott, de a végén számtalan kérdőjel maradt alibi nélkül, ki kellett hát mondani önön fejére a szörnyű ítéletet. Belefúrta magát a multba; térdig túrkált az új mentőövek után, de ha jöttek a szörnyű képek; megrázkódott. Szemei bárgyún akadtak meg; ajka értelmetlen szavakat hebegett, aztán feje előrebukott.

Mikor felérzett; gyékényágyon találta magát; borzas, szakálas halász ült mellette. Vajku felkapta fejét és ijedten meredt rá.

— Engem keresnek? —

— Csak a szél rázza az ablakokat; vihar lesz, semmi más. —

A beteg visszahanyatlott. Keble erősen, szabálytalanul domborodott és apadt, szemei hol kikarikásodtak, hol lehunytak. A vihar szekere már egészen közel dübörgött, éles fénycsóvák villantak a szobácskára.

Vajku nyugtalankodni kezdett, cserepes ajkáról zavaros szavak röppentek el.

— Ne... ne jöjjetek még... ne... értem... becsaptak engem is... ne bántsatok... Szirty... menj vissza sírodba, ne fojtogass... egy kicsit... kicsikét várjatok még... dolgom van itt... csitt... Botku, te is ellenem?... segítségl! —

A halász ajkához emelte a pálinkás csuport és megrázta. Nemsokáig maradt azonban nyugodt; újra kitört.

— Ne lázongjatok... elmegyünk a királyhoz... mit? én gyilkoltam?... én?... te is azt mondod?... jaj te is azt?... székely... nem én öltem meg a két fiadat... székelyek, ne bántsatok... egy kicsit... dolgom van még itt... menjetek vissza a sírótokba... a kezemet kívánjátok? a jobb kezemet, miért?... gyilkoltam vele?... jaj... odaadom a kezemet... oda. —

Felugrott; zavartan szétnézett; felkapta az asztalról a kis kézibaltát, feltépte az ajtót és ordítva kirohant a viharos éjszakába. Mikor a halász rátalált, lemetélt jobbkeze egy fa tövében feküdt hörgő, véres teste mellett. Ölbekapta, bekötötte, visszafektette; elővette megint imakönyvét és meleg szívvel fennhangon olvasta:

— Uram, ments meg minket a gonosztól! —

Künn a megbékélt természet susogta vissza „Amen“.

XXVII.

Tizenhét fordulatot tett az élet kereke. A kocsárdi országúton csengő szán suhant tova. A vidék régi képét kapta

vissza, mintha az a szörnyű forradalom csak egy rossz álom lett volna s mintha az emberek csak ennek emlékéből lennének olyan lankadtak.

— Ugy-e nem haragszol rám nevelőatyám — fordult a lányka a barnaruhás baráthoz — hogy erre az útra léptem rá. Olyan árva vagyok, sohasem érezhettem a családi fészek melegét, vágyom rá; ugye nem haragszol ezért rám? —

— Aranka, hát annyira szereted azt a fickót? —

— Annyira, nevelőatyám. Ő is éppen olyan árva; egyikünk sem tud a maga szülőjéről. Amikor utoljára láttam, még olyan buta kislány voltam, nem voltam tisztában önmagammal, azért mondtam, hogy „nem“. Oh jó nevelőpapa, keressük meg Őt, hadd nézzek még egyszer azurkék szemébe. —

A barát, a megbékélt Szirty Lőrinc barát csak szelíden pislogott. A tizenhét esztendő arcára véste lépéseit; a sok lőtás-futás a székely kis falvakba, testvéreinek ezer gondja hamar megöregítették. Messze földön ismerték a „tűznyelvű“ barátot; szíve volt Erdély szenvedő népének.

Most lázasan, nagy betegen szorongatja a gyepelőt; boldoggá akarja tenni gyermekeit. A kocsárdi csárdában hagyta lányát, maga a hegyekbe ment Egyedialvy Csabához.

Erdő mélyébe rejtett kis faházba akadt a nagy betegre. A fiatal tanító, mikor két évvel ezelőtt Aranka kitérő választ adott, igen elkeseredett. Az a körülmény, hogy kemény székelysége miatt még állásából is kibillentették egy német tanítóval, megérleltette elhatározását, hogy elvonul az emberektől, elmegy kis birtokára a hegyek közé.

Lőrinc sokféle oldalról próbálta meggyőzni; de csak akkor kapott az észbe; amikor szemére vetette gyerekes kishitűségét. Székelyföld még vérzik; még tele mély sebekkel és fiai pici, kicsinyes dolgokért, az élet néhány pofonáért összegubóznak; elvonulnak? Ahogy valamikor az elhunyt jó öreg Gergely ott a sírnál megrázóan, az árulás súlyos vádjával hozta őt vissza az életbe; úgy vágta Csabába is ezeket az éles horgokat. Mikor már lassan megindult, a barát biztatóan élesztette kedélyét.

— Ott lent kétszeres boldogság vár rád... néped és... —

A beteg felkapta fejét.

— És... és? —

— És egy... egy lányka, nem tudom ismered-e? —

Csaba erőlködve felemelkedett, halvány szemeibe visszaült az élet.

— Egy lányka... egy bogárszemű, lánghajú anygalka?, óh miért nem tud iderepülni, hogy meg hozza gyógyulásomat? —

Lőrinc nem tudta tovább nézni a fiú küzdelmét; a meggyilkolt gazdatiszt sápadt képe állt meg előtte; ott lerogyva az ásott sír előtt. Felugrott, meleg ruhákba görgette Csabát és betegen, láztól kiverve vállaira vette.

Csúszós utakon, görbe ösvényeken vitte... még egy kicsit... még egy kicsit... Mi Atyánk, ki vagy a meny-nyekben...

Ahogy a hidhoz ért, kendőlobogtatva a lányka futott eléjük. Lőrinc letette Csabát, letámolygott egy termésköre és nézte, nézte az egymásratalált két lelket.

Se Csaba, se Aranka nem tudott szóhoz jutni, csak egymást bámulták, úgy, hogy az öreg szerzetesnek kellett odaszólni, hogy:

— Édes gyermekeim, csókoljátok már meg egymást. —

Ahogy a két fiatal arc összesímult, Lőrinc az égre emelte fáradt arcát és így fohászkodott fel.

— Hála Neked Menyei Atyám, hogy legalább a kárpótlás picit morzsáját megadhattam nekik. Tovább Te örködj felettük, ha már engem törvényszéked elé idéztél mára. —

— Áldásom rátok édes gyermekeim — suttozta elhaló hangon, aztán magukra hagyta a két életbeinduló árvát... örökre.

A fiatalok arcát egyszerre az öröm és a bánat könnye öntözte, de idejük sem volt a gondolkozásra; hangos embercsoport közeledett feléjük. Nagy zajjal tárgyalgattak. Arankáék mindjárt segítséget is kaptak. A barát halála óriási megdöbbenést váltott ki; nem volt már más ez a csapat, mint síró, jajgató gyászmenet.

Az útszéli kőkereszthez értek. Hóval befűt mozduatlan test térdepelt alatta; feje a tölgyfa térdeplőjére hullott.

— Az örült rongyos — morajlott végig a csodálkozás.

A megtébolyodott Vajku teteme volt. Hosszú évek óta lakott a volt Szirty kúriában, amit maga vásárolt vissza és leste; mindennapra várta Arankát, hogy átadja neki atyjának elbitangolt örökét. Gyötrődő, elborult lelkére nem talált semmibe vigaszt, amíg a halál barátjává nem fogadta fel.

A halottvivők megindultak.

Egymás mellé került a két ellenség, de egyiküknek sem adta meg az élet, hogy teljesen felépítsék a romok helyén legalább az apák fiainak házát, hogy legalább egyetlen egyszer mondhatták volna egymásnak: „testvér, bocsáss meg.”

Testvér? Ez székel, amaz meg oláh! Óh igen. a halál kapujánál egy színbe olvad a sok-sok zászló; egy nyelven szól a törvény, gyűlöletet, önzést és harcot csak ez a sárgolyó ismer; itt hívják a beszélő, érző lényt úgy, hogy „ember.”

Ahogy a kúriához értek, kiesett a koldus ruhájából egy levél, zsíros, gyűrött levél s rárajzolva a gyöngybetűk: „egy megtépett lélek rajongása, vágya, bűnbánata; „Szirty Arankának.”

Az emberek összenéztek.

— Szegény, valóban örült volt; valami kesergő földönfutó, egy, Szirty katonái közül.

Csak a két fiatal maradt hátul a halással.

Aranka odasimult Csabához és kérően nézett rá.

— Ugye elmegyünk innen édes völegényem, fel a hegyek közé, a csendbe, ahol a béke terem nekünk, ahol a fiainknak majd erőt gyűjthetünk. Szólj már, ugye elmegyünk ebből a zuzmarás világból? —

A férfi felemelte lezuhant fejét s mint kérlelhetetlen bíró, úgy mondta az ítéletet.

— Édes menyasszonyom! Ez a föld a székelé. Ha vigasztalan sötétség is borul rá, akkor is magunknak kell visszagörgetni az áldásos, derűs napot. Maradnunk kell itt atyáink vérázott, kerges földjén, a tövisek közepén is maradnunk kell. —

Aranka aggódó tekintete félénken kúszott a férfi szikár arcára.

— Mit akarsz hát kedves vőlegényem? —

— Azt, amit a Székelyföld akar; napsugaras husvét hajnalát, mert érzem, túl vagyunk már az éjszakán. —

Az ég is biztatóan hullatta pihécskéit a kőkeresztre, mely úgy állt ott előttük, mintha csendesen azt súgná feléjük :

„Székelyek, én vagyok a Feltámadás és az Élet. —

— VÉGE. —

